

LASZLOVSKY JÓZSEF

ANGOL-MAGYAR KAPCSOLATOK SZENT ISTVÁNTÓL A 13. SZÁZAD
ELEJÉIG

KANDIDÁTUSI ÉRTEKEZÉS

BUDAPEST

1991

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék.....	1
Előszó.....	2
I. Fejezet: Bevezetés.....	6
Kutatási problémák.....	6
Korszakhatárok.....	8
Az angol-magyar kapcsolatok kutatásának főbb irányai és eredményei.....	10
Jegyzetek az I. fejezethez.....	15
II. Fejezet: Száműzött angol hercegek a 11. századi Magyarországon.....	17
Kutatástörténet.....	20
Összefoglalás.....	33
Terra Britanorum.....	35
Angolszász hercegek és I. András angliai éremlelete.....	43
Angolszász hercegek és az angolszász ordo.....	45
Magyar eredetű skót családok.....	49
Jegyzetek a II. fejezethez.....	53
III. Fejezet: Új-Anglia és a magyar egyház.....	59
Jegyzetek a III. fejezethez.....	77
IV. Fejezet: Angol-magyar kapcsolatok a 12. század második felében.....	80
Jegyzetek a IV. fejezethez.....	91
V. Fejezet: Magyarországi Miklós, az oxfordi diák.....	93
Jegyzetek az V. fejezethez.....	112
VI. Fejezet: Angol-magyar kapcsolatok a 13. század elején - kitekintés...	116
Jegyzetek a VI. fejezethez.....	125
VII. Fejezet: Összefoglalás.....	127
Irodalomjegyzék.....	128
Függelék az irodalomjegyzékhez.....	157
Függelék: Az angol-magyar kapcsolatok legfontosabb forrásai (11-13.sz.)..	159
A függelékben szereplő szövegek tartalomjegyzéke.....	159
Mutató a függelékben szereplő szövegekhez.....	162
Szövegek 1-61.....	163

Előszó

"... Nicholaus the clerk de Hungaria may have been a poor scholar who came to England..."(1)

1986-87-ben az MTA Soros-Alapítvány támogatásával oxfordi tanulmányokat folytattam, és ez idő alatt kezdtem el komolyabban érdeklődni az Árpád-kori angol-magyar kapcsolatok témája iránt. Szinte minden Oxforddal foglalkozó kézikönyvben, népszerű történeti feldolgozásban szerepel Nicholaus clericus, aki a 12. század végén Oroszlánszívű Richárd költségén folytatott tanulmányokat az egyetemen, és gyakran mint az ottani universitas első külföldi diákjaként, vagy szegény magyar diákként emlegetik. Bár mint a Nicholaus clericusszal foglalkozó fejezetben egyértelművé válik, e romantikus elképzelések egy része nem tartható tovább fenn az eredeti források pontos értelmezése nyomán, mégis mind az oxfordi egyetem korai története, mind az angol-magyar kapcsolatok szempontjából jelentős információról van szó.

Kezdeti tájékozódó vizsgálataim után nyilvánvalóvá vált, hogy a témakörrel foglalkozó angol kutatók - elsősorban nyelvi problémák miatt - nem ismertek alapvető fontosságú hazai publikációkat, ugyanakkor a magyar történészek gyakran nem jutottak hozzá a kérdéskört pontosabban megvilágító irodalomhoz. Ezek egy része olyan új forráskiadvány, amelyek látszólag nem kapcsolódnak a témához, de valójában - mint például a lincolni oklevélkiadások - alapvetően új eredményeket hoztak. Ugyanakkor hamar az is világossá vált, hogy nem csupán a két ország történeti kutatásának eredményeit vethetem össze, hanem kirajzolódott a 12. század végének egy eddig alig kutatott, többretegű kapcsolatrendszer. E kérdéskör első összefoglalása volt a Journal of Medieval History-ban megjelent publikáció. (2) Ennek elkészítése közben, valamint az azt követő újabb vizsgálódásaim során vált számomra nyilvánvalóvá, hogy az angol-magyar kapcsolatok ebben az időszakban nem sorolhatók a történeti kuriózumok közé. Egyértelmű jelei vannak egy tudatos külpolitikai irányzatnak, amely azonban nem csupán a királyi politikában ragadható meg, hanem elsősorban egy jól körvonalazható klerikus kör tevékenységében. Mindez szükségessé tette az angol-magyar kapcsolatoknak olyan elemzését, amely kitekint az egész Árpád-korra. Csak ebben az esetben van ugyanis lehetőség arra, hogy állást foglaljunk abban a kérdésben, mennyire rendkívüli jelenség a két ország között

létrejövé ilyen fokú kapcsolattartás. Ezért került be a disszertációba a 11. századi angol-magyar kapcsolatok vizsgálata, valamint a 13. századi kitekintés.

A dolgozat első része - a 11. századi kapcsolatokról - újraértékeli a kutatások eddigi eredményeit, és új forrásokat is bemutatva vizsgálja külön is azt a kérdést, hogy vajon ebben az időszakban is fellelhetjük-e a tudatos uralkodói politika nyomait az angol-magyar kapcsolatokban, illetve, hogy vannak-e ezen kontaktusoknak olyan vonásai, mint amilyenek megtalálhatók a 12. század végén. A második részben pedig túllépve az eredeti kiindulási ponton már nem csupán Nicholas clericus oxfordi tanulmányainak körülményeit elemezzük, hanem az említett klerikus kör és az uralkodói politika viszonyát is. Vizsgálódásaink alapját ebben az esetben olyan források képezik, amelyeket eddig nem, vagy alig hasznosított a kutatás. A harmadik fő részben pedig szakítunk azzal az eddigi gyakorlattal, hogy a 13. elejének angol-magyar kapcsolatai kizárólag az Aranybulla és a Magna Charta vélt vagy valós összefüggésein keresztül mutathatók ki. Ha egyes kutatók el is vetik a két dokumentum közötti összefüggéseket, mégsem szükségtelenek az ilyen irányú vizsgálatok, hiszen egyértelmű írásos bizonyítékaik vannak a királyi udvarok közötti kapcsolattartásnak. Az Aranybulla kérdésre koncentráló kutatás ezeket a forrásokat mindezekig nem vette figyelembe.

A disszertációhoz függelékként csatoltuk azon forráshelyeket, amelyek a vizsgált időszak angol-magyar kapcsolatai szempontjából alapvető, elsődleges forrásértékkel bírnak.

A jelen dolgozat nem készülhetett volna el, ha sokan nem támogatnak megírásakor, és ezért szeretnék köszönetet mondani mindazoknak, akik tanácsaikkal, irodalmi adatokkal segítségemre voltak. Elsősorban Soros Györgynek és az MTA Soros Alapítványának azért az anyagi támogatásért, amely lehetővé tette oxfordi tanulmányaimat. Kati Evansnak /Bodleian Library, Oxford/ és Robert Evansnak /Brasenose College Oxford/, akik felhívták a figyelmemet a téma fontosságára, és mindvégig segítettek, hogy az angol szakirodalomban tájékozódhassak. Czigány Lóránt /London/ saját korábbi kutatási eredményei kapcsán nyújtott segítséget. A Nicholas clericusról készült publikációm írása közben állandóan tanácsaival támogatott, és annak megjelenését előmozdította John Blair /Queen's College Oxford/, akinek különösen hálás vagyok. A publikációhoz tett értékes megjegyzéseket Richard Vaughan professzornak /University of Groningen/ köszönöm. A Wigorniensis dekretális gyűjteményre Prof. Henry Mayr-Harting /St. Peter's College Oxford/ hívta fel a figyelmemet. A dekretális gyűjtemények kérdéskörében James Ross Sweeney /Pennsylvania State University/ volt

segítségemre tanácsaival. A skóciai kapcsolatok problémáihoz Prof. Paul Harvey /Durham University/ és Prof. William Gillies (University of Edinburgh) nyújtott adatokat, Yvonne Harvey hívta fel a figyelmet a numizmatikai vonatkozásokra.

A magyar kutatók közül köszönetet szeretnék mondani Bertényi Ivánnak a felvetett heraldikai probléma megvilágításáért, Gedai Istvánnak az éremleletek értelmezéséhez nyújtott segítségéért. Érszegi Géza az Aranybulla kérdéskör irodalmában segített tájékozódni, Györffy György pedig a 11. és 12. századi kapcsolatok értékelését könnyítette meg számomra. G.Sándor Mária publikálatlan mecseknádasdi ásatási eredményeiről adott tájékoztatást. Az angolszász ordo újabb kutatási problémáiról Bak János, Skóciai Szent Margit családi kapcsolatairól pedig Vajay Szabolcs tájékoztatott. Az 1991 májusban doktori disszertációként megvédett dolgozatomhoz bírálóim fontos, a témát jobban megvilágító megjegyzést tettek (3). Sz. Jónás Ilona bizánci összefüggésekre mutatott rá, és Gyóni Mátyás erre vonatkozó írásaira hívta fel figyelmet, Bóna István pedig a jegyzetanyag pontosításában volt tanácsaival segítségemre. Nekik, valamint Engel Pálnak és Vékony Gábornak is köszönöm a dolgozatomhoz fűzött megjegyzéseket. Végül, de nem utolsó sorban különösen hálás vagyok Kubinyi Andrásnak, aki mindvégig támogatta oxfordi tanulmányaimat, és a disszertáció készítése közben folyamatosan tanácsaival segített.

Jegyzetek az előszóhoz

1. Pipe Rolls 5 Richard I. xxiiij.
2. Laszlovszky 1989.
3. Laszlovszky József: Angol-magyar kapcsolatok a 12. század második felében (Az angol- magyar kapcsolatok legfontosabb korszakai és jellemzői Szent Istvántól a 13. század elejéig) Bölcsészdoktori disszertáció . Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest 1991.

I. Fejezet

Bevezetés

" Henry ... had no desire to send the girl
to those remote parts to marry an obscure
king [Béla III.]"(1)

Kutatási problémák

Az Árpád-kori angol-magyar kapcsolatok kérdésköre nem tartozik azon problémák közé, amelyek a történeti kutatás homlokterében álltak vagy állnak, bár egyes kérdések kapcsán valóban jelentős mennyiségű publikáció született. Így elsősorban három témát említhetünk:

1. A 11. században Magyarországra menekült angol hercegek, és ehhez szorosan kapcsolódva Skóciai Szent Margit királynő származásának kérdése.

2. III. Béla király második házassága, illetve az ezt követően létrejövő esetleges angol-magyar érintkezések. Ugyanezen korszak problémája Magyarországi Miklós oxfordi tanulmányai.

3. A Magna Carta esetleges hatása az Aranybulla létrejöttében.

E három kérdés, néhány továbbival kiegészülve, csak Fest Sándor egyes dolgozataiban kapcsolódott össze, anélkül azonban, hogy a három évszázad angol-magyar kapcsolatai között bármiféle közös vonást felvetett volna. (2)

Egy közös jellemző viszont megfogalmazódott ezen feldolgozásokban. Figyelembe véve a középkori közlekedési és hírközlési viszonyokat, Anglia és Magyarország között csak igen szórványos kapcsolatfelvételre kerülhetett sor, így a brit-magyar kontaktusok minden tekintetben unikumnak számíthattak a maguk korában. Jól példázza ezt a véleményt Ferdinady Géza egy megjegyzése: "...ha figyelembe vesszük azt, hogy Magyarország és Angolország közötti távolság sokkal nagyobb, semhogy az Angolországban támadt eszmék a középkori közlekedési és gondolatközlési eszközök mellett Magyarországon hét rövid év alatt általánosan elterjedhessenek, akkor át kell látnunk azt is, hogy az

Aranybulla nem lehet a Magna Carta folyománya, annál kevésbé utánpótlása stb."(3) Ez az elgondolás végigvonul minden egyes, fentebb jelzett, kérdés irodalmában, és az egyes szerzők éppen emiatt különféle magyarázatokat adnak a mégis bizonyíthatóan létrejövő angol-magyar kapcsolatokra. Gyakran egyszerűen véletlenül kialakult, semmiféle törvényszerűséget nem tükröző kontaktusoknak tartották ezeket, más esetekben dinasztikus kapcsolatok, házasságok lettek volna az alapjai a kapcsolattartásnak a két távoli ország között. Ez utóbbi magyarázat azonban megkerüli a probléma lényegét, hiszen a dinasztikus kapcsolatok, házasságok szükségképpen feltételeznek előzetes kapcsolatfelvételt, és még inkább megfelelő információkat a másik országban uralkodó dinasztiáról, az ottani politikai helyzetről, az uralkodó szövetségeseiről és ellenségeiről. Néhány részkérdés kapcsán ugyan felmerült a kutatásban, hogy milyen forrásokon keresztül juthattak el ezek az információk a távoli királyi udvarokba, de ahogy nem született összefoglaló értékelés az angol-magyar kontaktusokról, ugyanúgy nem találunk választ erre a kérdésre sem. Szembe kell nézni tehát azzal a problémával, hogy felismerhetünk-e valamilyen törvényszerűséget, tudatosságot az Árpád-kori kapcsolatfelvételekben. Más szempontból megközelítve, beszélhetünk-e uralkodói vagy dinasztikus külpolitikáról, külkapcsolatok fenntartásáról Európa két ilyen távoli területe között. Ahhoz, hogy erre a kérdésre választ adhassunk a vizsgált időszak minden lehetséges brit-magyar kapcsolatfelvételét elemzés alá kell vonnunk, függetlenül attól, hogy az addigi kutatás mennyiben foglalkozott az adott témával. Ez az egyik magyarázata annak, hogy miért törekedtünk lehetőség szerint teljes kutatástörténeti áttekintésre az egyes kérdések kapcsán. Ezt az is indokolja, ahogy erre még visszatérünk, hogy a téma eddigi kutatása rendkívül heterogén. Az egyes kérdések megítélésében gyakran fellelhetünk dilettáns, tudománytalan illetve prekonceptciók által leegyszerűsített megközelítéseket.

Bevezetőnkben szükségképpen ki kell térnünk arra is, hogy miért a dolgozat bizonyos részei lettek a legrészletesebben kidolgozott témakörök, és milyen indokok alapján választottuk meg a címben jelzett időhatárokat. A 12. század végének vizsgálata azért központi probléma, mivel a korszak kapcsolataiban figyelhetjük meg legjobban a tudatos kapcsolattartás elemeit, és a jelentősnek mondható forrásbázis arra is lehetőséget nyújt, hogy a kontaktusok kiépülésének több szintjét is rekonstruálhassuk. Ugyanakkor e kérdéskör kapcsán sikerült feltárni a legnagyobb számban új forrásanyagot, annak ellenére, hogy már eddig is jelentős számú publikáció foglalkozott a témával. Az angolszász hercegek 11. századi magyarországi tartózkodása lényegesen nagyobb irodalommal rendelkezik ugyan, de sokkal kevésbé vizsgálható a tudatos külpolitikai kapcsolattartás szempontjából. Vizsgálódásainkat azonban mindenképpen az államalapítást követő időszakkal kell kezdenünk, mert Szent István uralma alatt vált a magyarság az európai kereszténység integráns részévé. A pogánylázadások és az államalapító halálát követő trónharcok idején ez a pozíció rövid időre elveszni látszott, de a 11. század egész történeti fejlődését tekintve inkább csak epizódszerű eseményeknek tarthatjuk őket. A kereszténység felvételével és a pápától kapott koronával I. István az európai keresztény uralkodók sorába lépett, és így bármikor létrejöhettek a kontinens bármelyik dinasztiájával házassági kapcsolatok vagy politikai kontaktusok. Ez tehát egyértelműen kijelöli azt az időpontot, ahonnan vizsgálódásainkat kezdenünk kell, még akkor is, ha a későbbiekben látni fogjuk, hogy a Szent István személyéhez, udvarához kapcsolt, és az irodalomban több mint kétszáz éve meggyökeresedő elképzelés - az angol hercegek magyarországi tartózkodása - egy más korszak eseménye volt. Az országon keresztülvezető jeruzsálemi zarándokút megnyitása első királyunk idején azonban mindenképpen indokolja a korszak ilyen irányú vizsgálatát. Másrészt a Szent István uralkodását megelőző időszakból nem ismerünk semmiféle olyan adatot, amely indokolná azt, hogy az angol-magyar kapcsolatok kezdetei már a honfoglalást közvetlenül követő időszakig visszanyúljanak. A honfoglaláskori leletanyagunkban felbukkanó angolszász érmek ugyanis semmiképpen sem foghatók fel ilyen kontaktusok bizonyítékaiként. A kalandozó magyar csapatok Nyugat-Európa bármely területén a hadizsákmány részeként hozzájuthattak az ilyen, a kalandozások által valóban érintett területek pénzforgalmában előforduló angol eredetű veretekhez.(4)

Disszertációnk időbeli végpontja a 13. század eleje, a kitekintés a század első harmadát érinti. Több szempontból is indokolható, hogy kutatásaink ennél tovább ne nyúljanak, és ne öleljék fel az egész Árpád-kort. Egyrészt a század elejének angol-magyar kapcsolatait csak akkor lehet értelmezni, ha alapjaiban újra vizsgáljuk a kutatásban régóta felbukkanó kérdéskört; a Magna Carta és az Aranybulla kapcsolatait. Bár a közelmúlt kutatói leginkább elvetették a két sarkalatos törvény korábban sokszor hangoztatott összefüggéseit, a kérdés semmiképpen nem tekinthető lezártnak. Az Aranybulla keletkezésének ilyen jellegű feldolgozása azonban csak egy önálló, monografikus méretű műben képzelhető el. Hozzátehetjük ehhez még azt is, hogy az általunk idézett, a 13. század elején az angol királyi udvarban felbukkanó magyarok szerepének tisztázását sem nélkülözhetjük. Másrészt a 13. század közepének magyar történeti eseményei, ezen belül is a tatárjárás, széleskörű nyugati publicitást kaptak, amelyek nem hasonlíthatók a korábbi korszak forrásaihoz. Mindezek együttesen határozták meg történeti vizsgálódásaink korszakhatárait.

Legkorábbi, 18. századi irodalmunkban a 11. századi angol hercegek magyarországi tartózkodása bukkan fel elsőként. (5) Ezek a művek a korszak történetírásának színvonalát és forrásbázisát figyelembe véve feltétlenül jelentős mennyiségű forrást felhasználva foglalkoztak a kérdéssel, és gyakran jóval megalapozottabb megállapításokra jutottak, mint a későbbi történeti művek szerzői. A 19. század legvégétől eltekintve, e korszakban csak az angol hercegek és Skóciai Szent Margit magyarországi kapcsolatai kerültek feldolgozásra, és ez idő alatt kezdenek azok a forrásokkal egyértelműen alá nem támasztható elképzelések (pl. angol hercegek mecseknádasdi udvara, Margit rokonsága Szent Istvánnal stb.) gyökeret verni, amelyek aztán tényként kerülnek be a későbbi dilettáns művekbe, de gyakran a történetírók munkáinak egy részébe is. (6)

A pozitivistá történetírói iskola forrásfeltáró tevékenysége az angol-magyar kapcsolatok szempontjából is alapvető fontosságú forrásokra hívta fel a figyelmet a múlt század végén. Néhány éven belül került kiadásra Walter Map nagyjelentőségű művének ilyen vonatkozású részlete (7), valamint Kropf Lajos dolgozatai a 12. századi kapcsolatok egy-egy vonatkozásáról. (8) Ezek a forrásközlések tették lehetővé, hogy a századvégi, 20. század eleji nagyobb monografikus összefoglalásokban megalapozottabb vélemények fogalmazódtak meg. (9)

A múlt századi történeti, sőt politikai művekben ugyanakkor különböző előjellel felbukkan az Aranybulla értékelése kapcsán a Magna Carta hatásának kérdése (10), anélkül azonban, hogy a véleményeket bármiféle részletes értékeléssel alátámasztották volna. A 19. század külföldi szakirodalmában többször is előfordul az angol hercegek vándorútjának kérdése, és szinte minden megoldási lehetőség megfogalmazódott, de ezek nem voltak hatással a hazai feldolgozások szerzőire. (11)

Az angol-magyar kapcsolatok kutatásának kétségtávol legjelentősebb szakasza a két világháború közötti időszak. 1920-ban Marczali Henrik még csak egy rövid összefoglalást készít az "angol-magyar érdekközösség" múltjáról (12), ezt követően azonban több fontos feldolgozás is megjelent, elsősorban a 11. századi kontaktusokkal kapcsolatban. (13) Az igazi fellendülés az 1930-as években jelentkezett, amikor Fest Sándor sorozatban publikálta cikkeit az angol-magyar kérdésekről. Cikkei felölelték az egész középkori időszakot, és munkássága a legjelentősebb e témakörben. (14) Számos kérdésre, publikációra ő

hívta fel először a figyelmet, és sok megállapítása ma is helytálló. Sajnálatos módon azonban munkáinak egy részét igen óvatosan kell kezelnünk. Egyrészt publikációiban egy idő után megfigyelhetjük, hogy mindenben angol-magyar kapcsolatokat vélt felfedezni (Anonymus, Aranybulla, stb.), és korábbi cikkeinek kritikus szemlélete kezd eltűnni. Márészt Szent Margit skót királynő származása kapcsán képtelen volt elfogadni a cikkeit ért jogos bírálatokat, és személyeskedéssé fajuló vitává alakult át egy szakmai eszmecsere. Ebben szerepet játszhatott az, hogy az 1930-as évek végén Fest az angol-magyar kapcsolatok általánosan elismert szakértőjének számított. Az angolszász hercegekről megfogalmazott elgondolásai bekerültek a korszak legrepresentatívabb történettudományi művébe, a Szent István emlékkönyvbe, ahol külön cikkben foglalkozott a kérdéskörrel. Szent István Ünneplésének hangulatába jól illeszkedett a Fest által sugallt kép; az államalapító udvarába fogadta a hányatott sorsú angol hercegeket, akik közül az egyik lányát, Agátát vette feleségül. E házasságból született Skóciai Szent Margit, hazája egyházának egyik legnagyobb alakja, a gondos családjában, aki nem csupán felneveli gyermekeit, hanem olyan családi háttérrel biztosít számukra, hogy közülük többen szentté is avatnak. Ezt a mély vallásos lelkiületet Margit, Fest elképzelése szerint, nyilvánvalóan Magyarországról hozta magával, ahol Szent István udvarának lelki élete lehetett rá hatással.(15)

Nem kétséges, hogy egy ilyen történeti interpretáció széles körben népszerűvé válhatott, és a korabeli politikai elképzelésektől sem volt idegen. A 30-as évek napi politikájában egyértelműen megfigyelhető az angolszász orientáció. Az aktuálpolitikai és tudományos események összekapcsolódását jól megfigyelhetjük például 1936-ban. Ebben az évben avatták Serédi Jusztinián bíboros hercegprímást, oxfordi díszdoktorrá. A hazai politikai életben is jelentős szerepet betöltő érsek jogtudósi munkásságáért kapta ezt a megtisztelő címet, de nem szabad elfeledkeznünk arról, hogy az oxfordi díszdoktorság jelentősége messze túlnő azon, hogy csupán az egyetem ügyének tekintsük azt. Jól példázza az esemény politikai jelentőségét, hogy az 1936-os díszdoktorok egyike nem más volt mint Anthony Eden, a brit birodalom külügyminisztere, aki évtizedeken át az angol külpolitika legfontosabb egyénisége volt. Így ez az egyébként is jelentős esemény ebben az évben különösen nagyszámú érdeklődőt vonzott, és az angol közélet legfontosabb személyiségeinek egész sora jelent meg. A hercegprímás az eseményen külön is megemlékezett Magyarországi Miklósról, és az angol-magyar kapcsolatokról, nyilvánvalóan Fest kutatásaira támaszkodva.(16) Érthető tehát, hogy az 1930-as évek második felében a politikai helyzet különösen kedvezett a kontaktusok kutatásának. Fest számos írását publikálta nagyközönségnek szánt folyóiratok

hasábjain, ahol nagy érdeklődés mutatkozott a múltnak ezen eseményei iránt. Így a "Magyar asszonyok Angliában" című írása a Magyar Asszonyban (17), az "Erzsébet királyné rokonsága magyar származású családokkal" pedig a Magyarság lapjain jelentek meg. (18) Ebben a szituációban érthető meg Malcolmes Béla munkája is, aki 1938-ban publikálta könyvét. Ennek már címe is egyértelművé teszi a szerző elképzelését az angolszász hercegekkel kapcsolatban: "Szent István unokája. (Szent Margit Skócia királynéja magyar származása és magyarországi szülőhelye.)". (19) A jeles mezőgazdasági szakember és szakíró hatalmas mennyiségű adatot halmozott fel annak bizonyítására, hogy Szent Margit, Szent István unokájaként Mecseknádasdon született, és később hazatérve számos magyart vitt kíséretében, akik a legjelentősebb skót családok őseivé váltak. Malcolmes munkája a dilettantizmus határán áll, és ezért különösen sajnálatos, hogy ezt a művet, Fest hasonló tartalmú írásaival együtt, gyakran a mai napig mint a téma legfontosabb feldolgozásait idézték, noha kiindulópontjuk egyértelműen hibás. A Szent István év ünnepei azonban "elnyomták" a tudományos kétségeket, és hírlapi cikkek, ifjúsági regények, költemények révén váltak népszerűvé a 11. századi angol-magyar kontaktusokhoz kapcsolódó történetek. (20)

A 30-as évek kutatásának másik jelentős személyisége Horváth Jenő volt, aki külpolitika történettel foglalkozott. Több írásában is érintette az angol-magyar kapcsolatok kérdését, és az európai országok politikai kapcsolatrendszere, a dinasztiai összefonódásain keresztül kívánta ezeket megmagyarázni. Munkássága kétségkívül jelentős volt abból a szempontból, hogy megvilágította az egyes kapcsolatfelvételek politikai hátterét, ugyanakkor viszont a dinasztikus házasságokra épülő kapcsolatok szerepét gyakran túlhangsúlyozta, és önmagukban mindent megmagyarázónak mutatta be őket. A menekült angolszász hercegek kérdésében egyetértett Fest és Malcolmes véleményével. Így az 1930-as évek végére általánosan elfogadott történeti tényként szerepelt az az elképzelés, hogy a hercegek Szent István udvarában találtak menedéket. (21)

Mindezek nyomán érthető, hogy Herzog József 1939-ben megjelent cikke éles vitát váltott ki. Herzog szigorú forráskritikai vizsgálatok alapján vonta kétségbe azt, hogy Ágota Szent István lánya lett volna, és úgy vélte, a hercegek 1046-ban orosz földről érkeztek hazánkba. A baranyai "terra Britanorum" hercegi székhely pedig sohasem létezett, tehát nem is lehetett Szent Margit szülőhelye. A Fest és Horváth által leírt következtetéseknek tehát semmiféle alapjuk nincsen, nem is beszélve a hírlapcikkek, ifjúsági regények és hagiografikus jellegű egyházi kiadványok "baranyai Szent Margitjáról" vagy a "rékavári angol hercegi rezidenciáról".

Herzog cikkére (22), Fest heves támadással válaszolt (23), amelyet újabb Herzog cikk és viszontválasz követett.(24) A vita ezen a ponton már személyeskedéssé fajult, hiszen Fest maga mögött érezve a már vázolt tudományos elismertséget és jelentős közszereplést az angol-magyar kapcsolatok kérdésében, nem akart tudomást venni Herzog forráskritikai megállapításairól.

A vitának az lett a sajnálatos következménye, hogy az 1930-as években reménykeltően meginduló angol-magyar kutatások egy részkérdésre szűkültek le, és gyakran a tudományos érvek háttérbe szorulásával folytatódtak. A források ekkor már bármilyen koncepció alátámasztására alkalmasnak látszottak. Herzog 1941-es cikkében kijelentette, hogy nem kíván többet hozzászólni a kérdéshez, és ezzel az angol-magyar kapcsolatok kutatásának legfontosabb időszaka le is zárult. Fest és Horváth 1944-ben a Yolland-émlékkönyvben ugyan publikált még egy-egy cikket, de ezek jórészt korábbi íásaik eredményeinek ismétlései. A kötetnek pedig alig volt hatása, történeti irodalmunk jóformán nem is ismeri. (25)

A második világháború utáni időszakban a középkori angol-magyar kapcsolatok kérdése szinte teljesen hiányzik történetírásunkból. Ennek több oka is lehet, amelyek közül néhány említésre érdemes.

Ahogy az 1930-as években az aktuálpolitikai szituáció és a közérdeklődés kedvezett az ilyen kontaktusok kutatásának, ez semmiképpen nem mondható el az 1950-1960-as évekről. A kérdéskör vizsgálatához feltétlenül szükséges tudományágak egy része valósággal tilalmi listára került. Ilyen például a genealógia, amely nélkül nem képzelhető el, a gyakran dinasztikus kapcsolatokra épülő kontaktusok vizsgálata. A gazdaság- és társadalomtörténetet előtérbe helyező történetírás különben sem kedvezett a "hagyományos" kutatás által preferált külpolitika történeti vizsgálatoknak. Nem véletlen, hogy az angolszász hercegek kérdésével foglalkozó három legjelentősebb mű, amely 1945 után jelent meg, nem Magyarországon került publikálásra. Vajay Szabolcs nagyfotosságú genealógiai cikke egy amerikai egyetem folyóiratában (26), Nagy Kázmér Szent Margit könyve az "emigráns magyar irodalom" részeként, (27), Gabriel Rónay best-seller "történeti nyomozása" pedig Angliában látott napvilágot.(28)

A hazai történetírásban Györffy György egyetlen, nem is történelmi folyóiratban publikált, de nagyon fontos összefüggésekre rámutató cikke foglalkozott az Árpád-kori angol-magyar kapcsolatok kérdésével.(29) Ez a cikk ugyanakkor a második világháború utáni szakirodalmunk egy másik hiányosságára is rámutatott. Ez az egyháztörténeti kérdések vizsgálatának szinte teljes elsorvadása.(30) Az angol-magyar kapcsolatok korai története nem csupán Szent Margit élete kapcsán függ össze az ilyen kutatásokkal, hanem mint látni fogjuk

a 12,13. századi kontaktusok révén is. Ezek értékelése azonban szinte lehetetlen modern egyháztörténeti kutatás nélkül. Jól mutatja ezt a hiányosságot, hogy az újabb "hagiografikus jellegű" egyházi irodalom csupán ismételteti Fest, Malcolmes hibás, már megcáfolt nézeteit (31), vagy jobb esetben külföldi kiadások szövegét veszik át a magyar vonatkozású kérdésekkel kapcsolatban is.(32) Ez a hiányosság még szembeűnőbb, ha figyelembe vesszük, hogy a második világháborút megelőzően az angol és skót irodalomban is felbukkantak hasonló idealisztikus elképzelések, például Szent Margit életéről. Egyes írók egyenesen "szentek óvodájáról" beszéltek a skót királyi udvarban, utalva arra, hogy Margit gyermekei közül többet is szentté avattak. Ezek a nézetek ma is megtalálhatók népszerűsítő vagy dilettáns művekben, de az egyháztörténeti szakirodalomban jól megfigyelhető az a törekvés, hogy szakítson az ilyen elképzelésekkel. (33)

Az Árpád-kori angol-magyar kapcsolatok kérdésköre mindezek alapján feltétlenül új összefoglalást igényelt. Sajnos az irodalom heterogénsége, az egyes területek kutatási hiányosságai jelentősen hátráltatták ezt a munkát, de így is hasznosnak látszott új helyzetkép felvázolása. Napjaink publikációi pedig megerősítették azt az elképzelést, hogy az újraéledő külpolitika történet (34), vagy a legmodernebb mentalitás történet (35) sem nélkülözheti a témakör kutatási eredményeit, és új kritikai összefoglalását.

Jegyzetek az I. fejezethez

1. Appleby 1962 309.
2. Fest 1934b, 1934-35, 1935d, 1937, 1938, 1938c, 1939.
3. Ferdinandy 1898
4. Kovács 1989 106.
5. Cornides 1778, Katona 1779, Pray 1764, 1801, Palma 1775.
6. Horváth 1828, Rézbányai 1896.
7. Marczali 1878.
8. Kropf 1887, 1896, 1900.
9. Forster 1900.
10. Szalay 1852, Marczali 1896.
11. Karamzin 1820, Lappenberg 1834, Palacky 1864, Schiemann 1886.
12. Marczali 1919-1920
13. Karácsonyi 1926, 1928.
14. Fest 1934 a,b, 1934-1935, 1935 a,b,c,d, 1937a,b.
15. Fest 1938a
16. Malcolmes 1938 128-129.
17. Fest 1935b
18. Fest 1937b
19. Malcolmes 1938
20. Még korábban jelent meg Reuter 1933, valamint Fest művei. Irodalmi hatásukról Dénes 1938, illetve az irodalomról Nagy 1971b.
21. Horváth 1935, 1937a,b,c.
22. Herzog 1939
23. Fest 1939
24. Herzog 1941, Fest 1941.
25. Horváth 1944, Fest 1944.
26. Vajay 1961.
27. Nagy 1971.
28. Rónay 1989.
29. Györffy 1970.
30. Bogyay 1971 289-295.
31. Nagy 1971a,b.
32. Szentek 1984.

33. Baker 1978 119-120.

34. Makk 1980, 1982, 1985, 1989, 1990, 1990. Angol összefüggésben ugyanerre bizonyították egy más korszakból: Sebők 1991.

35. Klaniczay 1990.

II. Fejezet

Száműzött angol hercegek a 11. századi Magyarországon

"Hat hónapra rá, hogy útra keltek,
Magyarok földjére megérkeztek,
Gardimbre városa alá,
ahol a király és királyné,
Éppen ott volt....
A király azt mondta: Nálam itthon vannak."(1)

Az Árpád-kori angol-magyar kapcsolatok legtöbbet idézett, és egyben legvitatottabb eseménye az angolszász hercegek magyarországi tartózkodása. Számos középkori forrás foglalkozott a történettel, és ezek ellentmondó adatai a legváltozatosabb rekonstrukciós kísérletek kiindulópontjává váltak. A témához kapcsolódó problémák (Szent Margit élete és neveltetése, az angol hercegek magyarországi szálláshelye, skóciai családok magyar származása stb.) pedig további szerteágazó irodalmat hoztak létre.

A történet fő eseményei a következőkben foglalhatók össze. Vasbordájú Edmund halálát követően Knut, dán király szerzi meg a hatalmat Anglia felett. Mivel meg akar szabadulni az angolszász ág szóbajöhető örököseitől, elküldi Vasbordájú Edmund gyermekeit, Edmundot és Edwardot, akik ekkor még apró gyerekek, a svéd királyhoz. A kísérő "halálos levél" szerint a skandináv uralkodónak meg kellene ölnie a gyermekeket, de ő ehelyett továbbküldi őket, és végül a magyar király udvarában találnak menedéket. Az egyik herceg, Edmund Aetheling, a száműzetés ideje alatt meghal. A másik, Edward Aetheling, feleségül veszi Agathát, és a magyar király udvarában él egészen addig, amíg Hitvalló Edward tudomást nem szerez arról, hogy Vasbordájú Edmund fia életben van. Gyermektelen lévén, őt szemelte ki utódjául, és 1054-ben a német császári udvaron keresztül üzen is a hercegért. 1057-ben a herceg családjával együtt visszatér szülőföldjére. Mielőtt azonban még Hitvalló Edwarddal találkozhatna, váratlanul meghal. Gyermekei Edgar Aetheling, Margit és Krisztina Angliában élnek, és meghódolnak Hódító Vilmosnak. Edgar sikertelen kísérleteket tesz örökségének megszerzésére, és végül úgy határoznak, hogy visszatérnek Magyarországra. Hajójuk azonban hatalmas viharba kerül, és Skócia partjaihoz

sodródik. Így jutnak el III. Malcolm skót király udvarába, aki beleszeret Margitba és feleségül veszi. Krisztina Angliában Romsey zárdájában, apácaként fejezi be életét. Margit a skót egyház megreformálója lesz, és hazája legnagyobb szentjei közé emelkedik.

A történet shakespeare-i fordulatokban bővelkedik, mint ahogy az események valóban foglalkoztatták Shakespeare-t. A Tudor korszakban Morus Tamás figyelt fel először a témára, amikor III. Richárd uralmának történetén dolgozott. Vasbordájú Edmund drámája pedig, amely egy 2000 soros, Erzsébet-kori kézirat töredékben maradt fenn az ő inspirációjára készült. Ezt a művet ma a Shakespeare kutatás egy része a nagy drámaíró alkotásának tartja, amely előfutára volt a III. Richárdnak. A történet sok-sok eleme valóban Shakespeare drámáira emlékeztet (halálos levél, a dán király alakja), de a végkifejlet színpadi szempontból jobban megoldható egy helyszínen a III. Richárd esetében, mint az Aethelingek kalandjainál. Margit férje III. Malcolm pedig maga is egy Shakespeare dráma főszereplője, hiszen ő állt véres bosszút Macbeth hívein.⁽²⁾ Mindenesetre az angolszász hercegek élete önmagában is igazi kalandregény.

A középkori források szövegei azonban még tovább bonyolítják a kérdést, a sok ellentmondó szöveg számos feloldási lehetőséget nyújt. A hercegek többféle úton juthattak el Magyarországra. Egyes források szerint Svédországból egyenesen ide kerülnek, más szövegek viszont dán, orosz, lengyel köztes állomásokra utalhatnak. A védelmet nyújtó magyar király személye is vitatható. Szerepel Szent István, Salamon, és felmerül megoldási lehetőségként I. András is. A száműzött hercegek magyarországi életéről is ellentmondásosak az adatok. Egyik korai halála mellett ismert egy olyan szöveg is, amely szerint ugyanez a herceg egy kalandos szerelmi történet szereplője lesz, és feleségül is vette a magyar király lányát. Gyakran a két herceg neve is felcserélve szerepel, de még ellentmondásosabb Agatha, Edward feleségének, Szent Margit anyjának a származása. Egyes szövegek mint Szent István lányát, mások mint a király feleségének rokonát, Salamon rokonát, vagy a császár rokonának leányát emlegetik. A szövegekben rejlő ellentmondásokat pedig csak tetézi, hogy a források sok esetben késeiek, vagy interpoláltak, vagyis csak szigorú forráskritikai vizsgálat alapján fogadhatjuk el, vagy vethetjük el az egyes interpretációs lehetőségeket. Az angolszász hercegek történetének forráselemzése akár iskolapéldája is lehetne a középkori írott források (annales, krónika, vita, oklevél stb.) értelmezési nehézségeinek. Ezek előrebocsátásával, először tekintsük át a kérdés irodalmát. Összefoglalásunk nem kívánja részletesen elemezni az egyes elgondolásokat, mivel több feldolgozás részletes kutatástörténeti áttekintést adott, másrészt egy ilyen

összefoglalás önmagában is meghaladná a disszertáció kereteit. Ebben a fejezetben csak az új eredményeket hozó megállapításokat követjük végig, illetve azokat, amelyek különösen fontos magyar vonatkozásokat tartalmaznak. Végül megkísérelünk választ adni a ma is vitatott kérdésekre.

Az angolszász hercegek magyarországi száműzetésének kérdése először a skóciai Szent Margit életével foglalkozó hagiografikus irodalomban bukkan fel. Ennek kezdetei tulajdonképpen alig meghatározhatók, hiszen a szent életét lejegyző későközépkori, koraújkorai művek egy része maga is forrásként szolgál, mivel olyan szövegvariációkat őrizhettek meg, amelyek mára már fenn nem maradt középkori forrásokra épültek.

Az igazán tudományos szempontú vizsgálatok kezdetei a forráskritika tudományának születéséhez nyúlnak vissza. A bollandista Acta Sanctorumban külön szerepel ugyanis skóciai Szent Margit. A június 10-éhez kapcsolódó szöveg "S. Margarita, regina Scotiae in Ungaria nata et educata" címmel szerepel. Aelredus és Ordericus alapján foglalták össze életét, és említést tesznek svédországi és magyar száműzetéséről. Erre a műre épít a Heveneszi féle legkorábbi, 1737-es feldolgozás is (3), valamint a Prileszky szerkesztette magyar szentek élete Johannes Bolland alapján. (4) Heveneszi külön is kiemeli a történet egyes részleteit: " ...ut Bollandus adnotavit, Matrem Ungariam, nomine Agatham Edwardo Angliae Principi conjugatam sit fortita. ...Pater ejus avito Scotiae regno, a Canuto exulare coactus, quietis et tutelae locum non alibi quam in Hungariae sub regimine Sancti Salamonis Regis, qui Sophiam Henrici III Caesaris filiam matrimonio junctam habebat, quaesiveret." (5)

Ezek nyomán a 18. századi jezsuita történetírásunk többször is foglalkozott a kérdéssel. Pray György 1764-ben megjelent magyar története részletesen érinti a témát, idézve a forrásokról addig született feldolgozásokat is, és rámutatott a szövegek ellentmondásaira is. Így a Salamonra vonatkozó mondatok és az 1017-es dátum összeegyeztethetlenségére, valamint az Agatha származását említő adatok ellentmondásaira. Pray nem Szent István gyermekének tartja a lányt, hanem II. Henrik Brúnó nevű fivérével hozza kapcsolatba. (6)

Pálma Ferenc genealógiai tábláján viszont Szent István szerepel, valamint névtelen gyermeke Edmundus (!) Anglus feleségeként. (7) Cornides Dániel is a szent istváni történetet tartotta hitelesnek, és ő foglalkozott a legrészletesebben a 18. századi szerzők közül a kérdéskörrel. Imponáló forrásbázist vonultat fel, tucatnyi szöveget idéz a történet kapcsán. (8) Pray 1801-ben megjelent Historia Regum Hungariae című könyvében csupán korábbi nézeteit ismétli meg. (9)

A 19. századi nagy országtörténeti összefoglalások is érintették a kérdést, és ezekben újabb megoldási lehetőségek merültek fel. Karamzin, a nagy

orosztörténész például elsőként mutatott rá arra, hogy Brémai Ádám szerint a hercegek Oroszországba menekültek, és több skandináv uralkodóhoz és herceghez hasonlóan Jaroszláv kиеvi udvarában leltek menedéket, ugyanúgy, ahogy András, a későbbi magyar király is. Ezzel a kérdéskör egyik legfontosabb problémáját sikerült megoldania, hiszen ez választ adhat a Szent István udvarát említő és a herceg hazatérésének időpontját közlő források adatai között húzódó kronológiai ellentmondásra.(10) Lappenberg Anglia története, amely hosszú ideig az alaplűvek közé tartozott szintén utal Brémai Ádámra. Agathát a német császár rokonának tarja, de egyebekben elfogadja a szent istváni kronológiát.(11)

A hazai kutatás akkor Horváth István 1828-as írásától eltekintve nem foglalkozott érdemében a kérdéssel. (12) Ez a cikk azonban lényeges szerepet játszott abban, hogy a hercegekkel kapcsolatos nézetek - baranyai szálláshely, skóciai magyar családok - széles körben ismertté váljanak, szépirodalmi műveket is inspirálva.

A 19. század végi forrásfeltáró munkák hatására újabb feldolgozások szűlettek, amelyek közül Kropf Lajos írásai feltétlenül kiemelendők. A szerző maga is több forrást közölt az angol-magyar kapcsolatokról. Kronológiai érvek alapján kizárta annak a lehetőségét, hogy Agatha Szent István lánya lehetne, véleménye szerint Gizella huga, vagy II. Henrik egyik nőrokona lehetett. Ugyanakkor Edmundról azt állítja, hogy feleségül vette Szent István második lányát. Kropf tehát azt az utat járta, amelyet még később is sokan követtek a források értelmezése során. Megkíséreltek minden forrásszöveget hitelesnek elfogadni, és olyan magyarázatot kerestek, amely mindegyiknek megfelel. Természetesen voltak olyan részletek, amelyek semmiképpen nem voltak elfogadhatók. Ilyen Salamon király említése olyan időben bekövetkezett események kapcsán, amikor még meg sem született. Ezeket elírásoknak tartották, és Kropf sem foglalkozott velük. (13) Nem vette észre, hogy a források különböző részleteket őriztek meg a történetből, de ezek egy része nem hiteles információra épült. Kropf cikke ugyanakkor továbblépést jelentett a források kezelése tekintetében a korábbi magyar történeti irodalomhoz képest. Még inkább valósnak tarthatjuk ezt a megállapítást, ha összevetjük művét Rézbányai József 1896-ban megjelent írásával, amely a legújabb időkig több vonatkozásban rányomta bélyegét a Szent Margittal foglalkozó irodalomra. Rézbányai felelevenítette azt az elképzelést, hogy az angol hercegek birtokai Mecseknádasdon voltak, és hatalmas munkával valóságos hipotézis sorozattá növelte ezt az elgondolást. 18. századi Canonica visitatiókat idézett, és részletesen foglalkozott a Nádasdi család vélt angol kapcsolataival. A Katholikus Szemle céljaihoz jól illeszkedve, valóságos hagiografiát alkot Szent Margit magyarországi

tartózkodásáról. Írása ezért is válhatott a későbbi egyházi művek kedvelt kiindulópontjává.(14)

A századvég történeti irodalmát jelentős mértékben befolyásoló genealógiai művek is több esetben foglalkoztak az angol-magyar kapcsolatokkal. Wertner Mór hatalmas árpád-házi családtörténeti művében összefoglalta az addigi teljes irodalmat, de nem tudta feloldani a források ellentmondásait. Elfogadja, hogy a hercegek Szent István idejében érkeztek az országba, de kizárja annak lehetőségét, hogy Agatha Szent István, vagy II. Henrik fivérének Brúnónak a lánya lett volna. Megoldást nem talál a kérdésre, de valószínűsíti, hogy rokonságban állott valamilyen módon Szent Istvánnal vagy feleségével. Ugyancsak nem tudott egyértelműen állást foglalni egy másik genealógiai kérdésben sem, a források hiánya miatt. A skót Drumond család hagyományáról van szó, mely szerint ősük Margit hajóján érkezett volna Skóciába. Ez a Yourick (György) pedig egyes elképzelések szerint I. Andrásnak a krónikairadalomban szereplő törvénytelen fia lenne. Wertner ezzel a megjegyzésével mindenesetre a történet egy érdekes részletére hívta fel a figyelmet. (15)

Genealógiai megközelítésben foglalkozott Kropf Lajos is 1896-os írásában a kérdéssel, és ebben a művében részben saját korábbi elképzeléseit is felülbírálta. Brémai Ádám alapján elfogadja a hercegek oroszországi tartózkodását, sőt Agathával kapcsolatban felveti, hogy az Jaroszlav lánya lett volna. Művének azonban legfontosabb eleme az, hogy felfigyelt egy időközben publikált forrásra, Gaimar verses krónikájára. Ez a rendkívül érdekes szöveg később hatalmas vitát váltott ki. Egyesek teljesen használhatatlannak tartották, míg mások egész koncepciójukat erre építették. Kropf viszont mindenesetre az orosz útvonalra vonatkozó elképzelését látta általa megerősítve, anélkül azonban, hogy ennek kronológiai következményeit is végigvezette volna. (16)

A 19. század nagyszámú publikációját követően hosszabb ideig nem foglalkozott a hazai történetírás a kérdéssel részletesen. Az angol-skót irodalomban ugyan időről-időre megjelentek Szent Margit életét tárgyaló művek, illetve a 11. századi angol történelem tárgyalása kapcsán érintették a kérdést, de érdemében új megállapítások nem születtek. (17)

Marczali Henrik 1920-ban megjelent kis írása tudomást sem vett a vitás kérdésekről, Szent Istvánhoz kapcsolta a történetet.(18)

Új elgondolást Karácsonyi János vetett fel 1926-ban megjelent, a 11. század történeti problémáival foglalkozó monográfiájában. Követte Kropf elgondolását az oroszországi útvonalat illetően, és egyértelműen úgy foglalt állást, hogy a hercegek Jaroszláv udvarából Andrással együtt érkeztek Magyarországra, és

segítették őt a trón megszerzésében. Elgondolása szerint Agatha a karintiai Eppstein családból származott, amelynek tagjai harcban állottak száli Konráddal és Henrikkel, és később I. András szövetségét keresték. Az angol herceg 1057-es hazatérését pedig összekapcsolta I. András és III. Henrik békekötésével, valamint Salamon és Judit házasságával. Ez a szövetség nyitott utat Edwardnak, hogy családjával hazatérhessen. Karácsonyi ezzel az egész eseménysort megkísérelte az európai politikai összefüggésekbe beágyazni. (19) Karácsonyi egyébként már egy korábbi, Kropf nyomán írt cikkében is érintette a kérdést (20), majd 1928-ban genealógiai táblát is közölt. Eszerint Agatha III. Henrik egy nőági elsőfokú unokatestvérének, egy név szerint nem ismert eppsteini grófnak a lánya volt. (21)

Az angolszász hercegek és skóciai Szent Margit történetének kutatása a 1930-as évek közepén látványos fordulatot vett. Fest Sándor és Horváth Jenő sorozatban jelentették meg műveiket e kérdéskörben, és Fest két monográfiát is szentelt a témának. Az utóbbi, illetve cikkeinek egy része angolul is megjelent, és így eljutott az angol kutatókhoz is, bár ott sokkal kisebb hatást váltott ki mint hazánkban.

Fest műveiben szakított az eddigi gyakorlattal, amely csak a szövegek kiragadott részleteit elemezte, és valóban forráskritikai érvekkel próbálta meg alátámasztani elgondolásait. Ezeket itt nem kívánjuk részletezni, hiszen a későbbi kutatók számos esetben összefoglalták azokat. Megállapítható művei alapján, hogy körültekintő történeti vizsgálódásai során idővel egyre inkább háttérbe szorultak a korai cikkeiben még problematikusnak tartott forrásrészletek; prekoncepciója nyomán későbbi műveiben történeti tényként kezel olyan részleteket, amelyeket korábban maga is vitathatónak tartott. Már 1935-ben is egyértelműen kijelentette, hogy Agatha Szent István lánya volt, de ekkor még óvatosan fogalmaz például a skóciai nemesek magyar származásával kapcsolatban. Népszerűsítő cikkeiben viszont már ekkor is félretette tudományos kétségeit. (22)

1937-ben jelent meg Horváth Jenő nagylélegzetvételű műve Szent István diplomáciájáról. Horváth ebben a magyar irodalomban elsőként fogalmazott meg egy olyan nézetet, amely egyes külföldi feldolgozásokban, már felbukkant. Eszerint Knut nem a svédekhez vagy az oroszokhoz (Suuavok) hanem a szláv lengyelek (Sclavok) királyához küldte az angol hercegeket. Ennek az lenne az alapja, hogy Knutnak Boleslav Chrobry sógora volt. A többi forrást ebbe belekombinálva, innét kerültek volna Magyarországra, mivel Boleslav jó viszonyban volt Szent Istvánnal. Másik lehetőségként felvetette, hogy először Oroszországba utaztak, és így kerültek Magyarországra. Felvetése tulajdonképpen Mantayer még 1925-ben megjelent művére támaszkodott, amelyet

azonban egészen eddig nem idézett a hazai kutatás. Eszerint a kapcsolat lényege az, hogy I. Boleslav nővére Gunhilda első felesége volt Sweyn angol-dán királynak, és így Knutnak sógornője. Boleslav ugyanakkor szerinte Szent István Judit nevű nővérét vette volna feleségül. Montayer ezen kívül úgy vélte, hogy Agatha II. Henrik öccsének, Brúnó augsburgi püspöknek a lánya lett volna. (23) Horváth Montayer utóbbi nézetét nem fogadta el, de Fest véleményét sem követi mindenben. A Szent István kori kronológiát fogadja el, de közben egyetért a hercegek kievi tartózkodásával is. Végül maga is belebonyolódva a vég nélkül felsorolt rokon kapcsolatokba Agatha személyét illetően minden koncepciót megkísérel összegyeztetni, és így egészen elképesztő kombinációkat ír le. (24)

Az 1938-as Szent István évben Fest Sándor az ünnepi emlékkönyvben foglalta össze véleményét, részletesen idézve a forrásokat. Korábbi elképzeléseit csak annyiban módosította, hogy nem zárja ki az orosz útvonal lehetőségét, de nem fogadta el, hogy a hercegek Kiebben hosszabb időt töltöttek volna. Így az őket befogadó magyar király csakis Szent István lehetett. (25) Ez a műve angolul is publikálásra került, és a külföldön legjobban ismert művek közé tartozik. (26)

A Szent István év ezen kívül is több, a témához kapcsolódó mű megjelenését hozta magával. Dénes Gizella "A hegyek királynője" című ifjúsági regénye nem tartozna egy történeti értekezés témakörébe, de utalnunk kell rá, mivel a későbbi "szakirodalom" hivatkozik az író kutatásaira. (27) Ami azonban ebből az irodalmilag sem túl értékes műből kikövetkeztethető, az egyértelművé teszi, hogy a szerző "kutatásai" még dilettánsnak is alig nevezhetők.

Ugyancsak nem szakember műve a Szent Margit irodalom egyik legtöbbet idézett alkotása, Malcolmes Béla könyve, amely szintén 1938-ban jelent meg. A szerző érdeklődését saját nevének és III. Malcolm skót király nevének hasonlatossága keltette fel még gyermekkorában, majd Karácsonyi írásainak negatív hatására kezdett el részletesebben foglalkozni a kérdéssel. A korábbi történetírási műveit (Cornides, Katona, Horváth, Kropf, Wertner, Karácsonyi) egy mondattal elintézi, "mint nem döntő jelentőségűek". Forráskritikai kérdésekben és koncepciójában minden ponton követi Fest elgondolásait. Hatalmas munkával és anyaggyűjtéssel ugyanakkor elképesztő mennyiségű adatot sorolt fel az angol hercegek baranyai birtoka, valamint a skót családok magyar származása kapcsán. Képtelen azonban megrostálni ezeket, és így történeti tények keverednek nála, a témához semmiféle módon nem kapcsolható adatokkal. Így lesz a mecseknádasdi későközépkori várromok ásatásából tudományos érv a hercegek várára vonatkozóan, vagy Margit egyházi szervezőmunkája így válik a Szent István kori királyi udvar szellemiségének bizonyítékává. A történeti

felkészültség nélkül összehordott információk sajnos később állandó tárházává váltak az angol hercegek életével foglalkozó, vagy a Szent Margit történetét tárgyaló műveknek. (28)

A Malcolmes által felvázolt romantikus képhez viszonyítva hatalmas törést jelentett Herzog Józsefnek 1939-ben megjelent műve, amely mint szigorúan történeti, forráskritikai munka nem Malcolmes, hanem Fest műveivel szemben foglalt állást. Herzog sorra vette az összes szóbajóhető forrást, és részleteikben, az egyes mondatok forrásértékét külön-külön vizsgálva tárgyalta a kérdést. Öt újabb, addig irodalmunkban nem idézett forrászöveget is közölt, és a Szent Aelred féle genealógia egyik kulcsmondatát teljesen új megvilágításba helyezte. Ezek alapján az eddigiektől alapvetően eltérő következtetésekre jutott.

Véleménye szerint az iker gyermekeket, akik 1017-ben alig egy évesek lehettek Knut Svédországba küldte, hogy ott öljék meg őket. Innen azonban Malesclotus, vagyis Jaroslav udvarába kerültek. Ez akkor következhetett be, amikor Knut Norvégiát is megtámadta, és a norvég király, Szent Olaf, országát elveszítve, fiával először sógorához, Jakab svéd királyhoz, majd másik sógorához a kиеvi fejedelemhez menekült. A hercegek Kieuban ismerkedtek meg Andrással, és vele érkeztek 1046-ban Magyarországra. Ez tehát kizárja, hogy Szent István udvarában tartózkodtak volna, és más okok miatt sem elfogadható, hogy Edward Szent István lányát vette volna feleségül. Ez már a személyek nagy korkülönbsége miatt sem elképzelhető. Ugyanezen érvek zárják ki azt, hogy II. Henrik rokonának tarthassuk Agathát. Herzog végső megállapítása szerint a lány III. Henrik császár germanusának lánya volt. A germanus kifejezés már korábban is félreértésekre adott okot, és megpróbálták német császár értelemben II. Henrikre vonatkoztatni. Fest ezt elvetette, de a germanust sógorként értelmezte, ezzel is bizonyítva, hogy Agatha Szent István lánya, vagyis II. Henrik sógorának gyermeke lett volna. Herzog a germanus szó értelmezése kapcsán rámutatott arra, hogy ez vér szerinti, és nem házassági rokoni kapcsolatra vonatkozott, és úgy vélte, hogy Agathának Ernő sváb herceg volt az apja, aki III. Henrik anyjának egy másik házasságából született gyermek volt. A házasság pedig Edward és Agatha között nem hazánkban jött létre, hanem még 1043-ban Kieuban, amikor is III. Henrik és Jaroszlav szövetséget kötött egymással.

Herzog ezzel együtt, hasonló forráskritikai érvek alapján, elvetette, hogy a Mecseknádasd mellett említett terra Britanorum kifejezésnek bármi köze lett volna az angolszász hercegekhez, és Csánki nézetét fogadta el, amely szerint a 14. századi forrás "terra Bissenorum", vagyis besenyők földje helyett említi hibásan ezt a helynevet. Nincs tehát szó "baranyai Szent Margitról" vagy a

mecseknádasdi "angol hercegi várról". Herzognak tehát minden elgondolása egyértelmű kihívás volt Fest számára, hiszen az összes alapvető megállapítását kétségbe vonta. (29)

Fest 1939-ben egész monográfiát szentelt Herzog cikkének megválaszolására. Részletesen elemzi az idézett új forrásokat, de ezekből is gyökeresen más következtetésekre jut, mint Herzog. Megállapította, hogy az angol forrásoknak van egy worcesteri köre, amelyek a legnagyobb forrásértékkel bírnak. Festnek ez az elgondolása kétségkívül helytálló, de egyben el is túlozza a jólértécsült worcesteri eredetű szövegek jelentőségét. Worcester valóban közvetlenül is szerepet játszott a 11. századi angol-magyar kapcsolatokban, Aldred 1054-es követi küldetése, majd 1058-as magyarországi utazása fontos eleme lehetett ennek a szöveghagyománynak. Ugyanakkor a jóval későbbi, 12. sőt 13. századi forrásoknál hiba feltételezni, hogy minden értesülésük erre a legkorábbi forráscsoportra megy vissza, még ha Worcesterhez kapcsolhatók is.

Fest részletesen foglalkozott Herzog Oroszországra vonatkozó megjegyzéseivel is. Mivel belátta, hogy Brémai Ádám erről szóló szövegrészét nem lehet csak egyszerűen kizárni a források közül, egy áthidaló megoldást talált ki. Véleménye szerint a szöveg oroszokra utaló része nem Jaroszlav udvarát említi, hanem arra vonatkozik, hogy az angolszász hercegek az orosz határhoz közeli magyar területeken laktak először. Ezen elgondolásához számos forrást idéz, amelyek azonban egyáltalán nem tekinthetők elképzelése bizonyítékainak. Ugyanakkor anélkül, hogy állást foglalna a kérdésben, felveti a lengyel útvonal lehetőségét is. Agatha származása kapcsán teljesen elveti Herzog elgondolását, és a germanus szó egy újabb értelmezését adja. Ebben az esetben is a worcesteri források elsődlegességét hangsúlyozza, és eredeti elgondolását ismétli meg; Agatha Szent István lánya volt. Összességében tehát semmilyen lényeges kérdésben nem fogadta el Herzog álláspontját. Ekkor azonban még a tudományos vita szintjén maradt meg a szakmai pengeváltás. (30)

Herzog a Turul hasábjain válaszolt Fest Sándor művére. Még élesebben kiemelte elképzeléseinek hiányosságait, így például a "terra Britanorum" értelmezésének tarthatatlanságát. Rámutatott arra, hogy Fest preconcepcióval kezelte a forrásokat, és több fontos elemet tartalmazó szöveget részletesebb elemzés nélkül egyszerűen értéktelennek minősített. Részletesen elemzi Festnek azon elgondolásait (pl. germanus értelmezése), ahol őnmaga korábbi nézeteivel is ellentmondásba került, mégis úgy állította be a dolgot, mintha végig következetesen egy véleményen lett volna. Herzog szinte filológiai pontossággal hívta fel a figyelmet Fest csúsztatásaira, hibás adataira és forrásértelmezési tévedéseire. A vita ezen a ponton már leginkább arról

szólt, hogy melyikük ismeri jobban a szakirodalmat, vagy idézi helyesen a forrásokat, semmint a források értelmezésének kérdéséről. Meg kell azonban jegyezni, hogy Herzog, aki ezzel a cikkel a maga részéről lezártnak tekintette az ügyet, sokkal szigorúbban megmaradt a szakmai vita talaján, mint a nyilvánvalóan sértődött Fest. (31)

Ezzel a cikkel nemcsak Herzog zárta le a vitát, hanem a kérdéskör kutatása is hosszú időre abbamaradt. 1944-ben Fest és Horváth még publikált egy-egy cikket a Yolland-émlékkönyvben, ezek azonban a későbbi kutatás előtt szinte teljesen ismeretlenek maradtak.

Horváth Herzogra hivatkozva egy egészen zavaros elgondolást fejtett ki, amely szerint Szent Istvánt is nevezték Salamonnak, tehát a Salamont említő források sem tévednek, hanem Agatha a "Salamonnak nevezett Szent Istvánnak, II. Henrik rokonának a lánya volt." (32) Herzog elgondolásaiban ugyan erről szó sem volt, és az ötlet teljesen tarthatatlan a források tükrében.

Fest az ugyanitt megjelent cikkében nem foglalkozott Herzog elképzeléseivel, csupán a "terra Britanorum" kapcsán ismételte meg korábbi nézeteit, és újabb adatokkal kívánta bizonyítani a mecseknádasdi hercegi rezidencia létét. Ilyen témájú következtetéseire még később visszatérünk. (33)

Az 1930-as 1940-es évek nagy fellendülése után évtizedekre eltűnt a történeti irodalomból az angolszász hercegek kérdése. A bevezetőben már említett okok miatt a kérdés egyháztörténeti vonatkozásai fel sem merültek mint kutatható témák. Így érthető, hogy a háború utáni ezzel foglalkozó feldolgozások először az "emigráns irodalomban" jelentek meg. Nagy Kázmér 1971-ben egy külföldi magyar egyházi folyóiratban, írt Szent Margitról (34) majd önmagáért beszélő címen; "Skócia pannóniai királynéja" írt egy monográfiát. Műve valójában Malcolmes Béla könyvéhez hasonlítható. Igen értékes irodalmi áttekintést tartalmaz a Margitról szóló irodalomról és a királynő későközépkori, koraújkorai kultuszáról, de a 11. századi történeti kérdésekkel kapcsolatban kizárólag Fest és részben Malcolmes nézeteit veszi át. Herzog érvelését úgy veti el, hogy nem is ismeri második válaszcikkét. Látszólag részletes forráselemzést végez, valójában azonban csak az említett szerzőket ismételteti. Teljesen egyértelmű, hogy műve "hagiografikus" indíttatású, és prekonceptiója különösen a baranyai "terra Britanorum" értelmezése kapcsán nyilvánvaló. Mindezt annak ellenére írja le, hogy 1962-ben megjelent Vajay azon cikke, amely úgy tűnik végérvényesen tisztázta az Agathával kapcsolatos genealógiai problémákat. Nagy Kázmér azonban érdemében nem foglalkozik ezzel, és nem vesz tudomást erről a magyar egyházi "köztudat" sem. Jól rávilágít erre a Nagy Kázmér által idézett ünnepi beszéd, amelyet Cserháti József megyéspüspök mondott el a mecseknádasdi templomban. Ennek a

hazai Margit tiszteletnek a felelevenítője és "történeti kutatója" az a Dénes Gizella volt, akinek angolszász vonatkozású irodalmi művéről már esett szó. A hazai és emigráns egyházi irodalomban egyértelműen eluralkodott a dilettáns, újabb történeti kutatásokat figyelembe nem vevő romantikus történelemszemlélet.(35).

A tudományos igényű kutatás Vajay Szabolcs 1962-es cikkével vett új fordulatot. (36), amelynek legfontosabb megállapításait egy 1971-ben más témában írt cikkében is megismételte. (37) Sajnos ezek az írások nem kerültek bele a magyar történeti köztudatba, és alig találunk ezekre vonatkozó hivatkozásokat. Emiatt, és mivel nehezen hozzáférhető publikációkban jelentek meg, szükségesnek látszik itt Vajay megállapításainak legfontosabb elemeit felidézni. Következtetéseiben részben Karácsonyi, részben Herzog eredményeire épített, de genealógiai elgondolásai alapvetően új elemeket tartalmaznak. Megállapításait hat fő gondolatban foglalhatjuk össze:

1. Agatha semmiképpen sem lehetett Szent István lánya.
2. Edward és Agatha Oroszországban házasodtak össze, és 1046-ban jöttek Magyarországra.
3. Agatha nem II. Szász Henrik, hanem III. Száli Henrik rokona volt.
4. Szüleinek személye egyértelműen meghatározható.
5. Edwarddal kötött házassága jól beilleszthető a korabeli politikai szituációba.
6. Az Árpádok és Agatha között azonban ténylegesen volt rokoni kapcsolat, és ez magyarázhatja a források egy részének ilyen jellegű megjegyzéseit.

Első megállapítása egyértelműen kronológiai érvekre épül. Szent István gyermekei mind 1000 és 1010 között születtek, és még ha Agatha is lett volna a legfiatalabb, akkor is legalább 6 évvel idősebbnek kellett volna lennie férjénél. Még ennél is fontosabb azonban, hogy Edgar Aetheling születésekor 47-50 évesnek kellett volna lennie, hiszen a herceget 1066-ban még puerként emlegetik, vagyis nem lehetett 10 évnél idősebb.

Véleménye szerint Edward és Edmund vagy ikrek voltak, vagy Edward már Vasbordájú Edmund halála után született. Svédországba kerülésüket követően 1028-ban juthattak el Kievbe, Knut skandináviai támadása nyomán, ahogy arra már a korábbi kutatás is gondolt. Ezt Brémai Ádám és Gaimar krónikája is alátámasztja. Ugyanide menekülnek a magyar hercegek is. Edward itt vette el Agathát, aki a germanus szó jelentése szerint vérszerinti és nem házassági kapcsolatban volt Henrikkel. Ebben a vonatkozásban a Fest által sokszor idézett worcesteri hagyomány valóban megfelel a valóságnak, csak más értelmezéssel. Nem lehet szó II. Henrikről, mert testvére Brúnó, az augsburgi püspök, kizárható ilyen összefüggésben. Kronológiailag ugyanis ez is

lehetetlen, hiszen Brúnó már 1006-ban felszentelt püspök, és ha lánya születhetett is ezelőtt, akkor is ötven évesnek kellett volna lennie, amikor Edgar Aetheling született. Mindezek alapján csak III. Henrik jöhet szóba. III. Henrik II. Konrád és Sváb Gizella gyermeke volt, és anyjának Konrád a harmadik férje volt. Előző férjei Brunswick Brúnó és Sváb Ernő voltak, és ezekből a házasságokból is születtek gyermekek. Ilyen módon III. Henriknek több vérszerinti rokona, vagyis féltestvére volt anyja révén. Ez a rokoni viszony pontosan megfelel a forrásokban szereplő "germanus" kifejezésnek. Agatha apja ezek alapján Gizella legidősebb fia, Liudulf nyugatfríziai örgróf volt. Ennek apja pedig Brunswick Brúnó. A lány 1025 körül született, és így tizennyolc évesen házasodhatott meg, Edgar születésekor pedig 29 éves. Ez tehát kronológiailag jól illeszkedik a történet más, pontosan meghatározható időpontjaihoz. A Herzog által felvetett, hasonló elvre épülő megoldás, amely szerint Agatha Sváb Ernő fiának gyermeke lett volna, nem képzelhető el, mivel Sváb Ernő valószínűleg meg sem házasodott, és tizenhat éves korában már meg is halt.

Vajay Szabolcs a genealógiai megállapításokon kívül részletesen felvázolja a házasság politikai hátterét is. 1040-ben kievi követség érkezik III. Henrikhez, és a császár szövetséget köt Jaroszlavval. 1043-ban megkoronázzák Hitvalló Edwardot, akihez Henrik küld szövetségi ajánlatot. Ezen az áttételes úton értesülhetett Hitvalló Edward arról, hogy Vasbordájú Edmund fiait Oroszországban háborítatlanul élnek. 1043-ban ezek nyomán angol-német-országi szövetség jött létre, amelynek célja a fenyegető skandináv expanzió feltartóztatása volt. Ezt a megállapodást pecsételte meg Edward házassága a német császár rokonával.

Az angol hercegek számára 1046-ban kedvező lehetőség nyílt, mivel András hadainak támogatásával saját törekvéseik megvalósulását is remélhették. Edmund azonban még 1054 előtt meghal, és csak Edward térhet vissza Angliába, gyermekeivel együtt. Ezek közül valamelyik feltehetőleg Magyarországon született. A hazatérést a császár támogatása teszi lehetővé, de Edward közvetlenül szülőföldjére érkezése után meghal. 1066 után a család vissza akar térni Magyarországra, "rokonukhoz Salamonhoz". A forrásoknak erre vonatkozó részlete azonban nem Szent István személyével értelmezhető, hanem azzal, hogy Salamon feleségül vette Zsófiát, III. Henrik lányát, Agatha első unokatestvérét. Ez lehet az oka, hogy a források nagyon sokszor, egyébként érthetetlen módon Salamonról tesznek említést. Így magyarázható a források azon megjegyzése is, hogy Szent Margit rokonságban állott az Árpádokkal. Vajay azt is felvetette, hogy 1058-ban a Magyarországon átutazó Aelred esetleg maga is részt vett Salamon esküvőjén. (38)

A Szent Margittal foglalkozó korábbi irodalom toposzaival más szempontból számolt le Derek Baker egy 1978-ban megjelent tanulmányában. Nem ismerte ugyan a Márgit származására vonatkozó újabb kutatási eredményeket, amelyek kizárták annak a lehetőségét, hogy Szent István udvarának szerepe lett volna Margit neveltetésében vagy vallásos gondolatvilágának kialakításában, de egyháztörténeti érvek alapján rámutatott arra, hogy semmiféle ilyen hatás nem bizonyítható Margit tevékenységében. Sokkal inkább a későbbi életrajzok kegyes indíttatású koncepciója sugallja Margitnak és gyermekeinek azt a beállítást, amely az egyházszervező és "szent nevelő" tevékenységet volt hivatva bemutatni. Nem annyira saját koruk, mint inkább szentté avatásuk kora látott bennük különleges tulajdonságokat. (39)

Mindezek az elképzelések lassan beszűrődtek az egyházi irodalomba is, a legújabb "Szentek Élete", amely valójában egy külföldön megjelent mű fordítása, elhagyja a Margit életére vonatkozó összes kétes adatot, és óvatosan fogalmaz egyházi tevékenységéről vagy magyarországi neveltetéséről is. (40)

Az 1980-as évek hazai kutatásában ugyanakkor furcsa kettősség uralkodik. Györffy György a tizkötetes magyar történetben igen röviden és részben az irodalmi hivatkozások között utal arra, hogy a hercegek I. Andrással érkeztek Magyarországra. Idézi Nagy Kázmér és Vajay Szabolcs ezzel kapcsolatos, egymásnak alapvetően ellentmondó tanulmányait, minden különösebb kommentár nélkül. Az események kronológiai beállítása mutatja csak, hogy Vajay érvelését fogadja el (41), mint ahogy Szent Istvánról szóló monográfiájában sem szerepelnek az angolszász hercegek, mivel egy más korszak történeti szereplői.

Más szerzők ugyanakkor úgy írnak a témáról, mintha Fest kutatásai óta kétség sem férne ahhoz, hogy Margit anyja Szent István lánya lett volna. Süpek Ottó 1982-ben a Magyar Nemzetben közölt cikket a témáról. Ebben utal arra, hogy 1980-ban film is készült Pécssett a kérdésről, "amelyben mindent amit az okiratok, a régészet, a történettudomány és az irodalmi vizsgálatok... eddig megállapíthattak" bemutattak. Ez nem volt más, mint Nagy Kázmér és Dénes Gizella nyomdokain haladva az egész romantikus Szent Margit történet és a baranyai "terra Britanorum" felelevenítése. Süpek Ottó is ezt a gondolatmenetet követi cikkében, és szerinte a hercegek svéd és orosz területek érintésével jutnak el Mecseknádasdra. Ezt követően magyar fordításban közli Gaimar verses krónikájának az általa magyar vonatkozásának tartott részleteit. Nem tesz említést a szöveg értelmezési problémáiról, és anélkül, hogy a forrásban erre vonatkozóan bármiféle utalást találna, a versben szereplő magyar királyt és királynét egyértelműen Szent Istvánnal és Gizellával azonosítja. (42)

Részben Süpek művére támaszkodik Székely György, aki Szent István törekvéseit vizsgálta az európai hatalmi elképzelések tükrében. Felsorakoztatott több kronológiai elképzelést és genealógiai megoldást is, anélkül azonban, hogy bármelyik mellett állást foglalt volna. Így nem derül ki, hogy vajon Dhondt, Süpek vagy Dorothy Whitelock véleményét fogadja-e el, pedig ezek között áthidalhatatlan kronológiai szakadék húzódik. Cikkének témája viszont mégis azt sugallja, hogy Szent István korának eseményei közé tartozik az angolszász hercegek hazánkba érkezése. (43)

Székely György volt ugyanakkor az egyetlen, aki a hazai kutatók közül felfigyelt Gabriel Rónay újabb, e témában született írására, amelyről rövid cikk jelent meg a Magyar Nemzetben. A Times újságírója 1984-ben a History Today-ban már publikált egy rövidebb cikket Edward Aethelingről, hangzatos alcímmel: "Anglo-Saxon England's last hope". (44) Elképzeléseit azonban 1989-ben egy könyvben is összefoglalta, amely mindezidáig ismeretlen a hazai kutatás előtt. A kiváló frói vénával megáldott szerző mindig is vonzódott a regényes történelmi témák iránt, hiszen könyvet írt a tatár kán udvarában élő angol tolmácsról is. Az angolszász hercegekről szóló, "The Lost King of England" című műve a téma legélvezetesebb olvasmánya. Nem tudományos mű, hanem történeti nyomozás, a történelmi krimi minden szükséges elemével. Fejezet címei mindennél jobban utalnak írásának műfaji hovatartozására, hiszen a "Murder royal in the privy: a turncoat's tale", a "Letter of death", a "Twenty-nine false leads and a cold trail" vagy a "The Polish red hering; two vital pointers and a crucial discovery" formulák nem éppen történeti munkák szokványos fordulatai közé sorolhatók.

Rónay jó érzékkel válogatta ki a szakirodalomból a leginkább elfogadható elképzeléseket, és hosszan idézi a forrásokat is. Alapelgondolásában lényegében Vajay Szabolcsot követi, bár számos ponton, műfaji szempontjainak engedve, részletesen ír a kétséges forrásértékkel bíró szövegekről is. Így a Gaimar által említett, de erősen kétségbe vonható szerelmi történetről is. Az oroszországi származtatás kapcsán pedig Gaimar szövegének olyan értelmezési problémáiról is ír, amelyek csak az orosz szakirodalomban szerepeltek eddig. Erről a magyar kutatás alig vett tudomást, bár az említett mű még recenziót is kapott a Századokban. (45) Rónay műve kétségkívül a legnívósabb népszerűsítő jellegű könyvek közé sorolható, bár elképzelései nem tekinthetők szenzációsnak sem pedig újdonságnak.

Sajnálatos módon azonban ő sem tudta elkerülni az angolszász hercegek történetének néhány "csapdáját". Így külön fejezetet szentelt a mecseknádasdi hercegi vár kérdésének, és ebben végső óvatos megfogalmazása ellenére tulajdonképpen elfogadja Malcolmes és Fest megállapításait, ugyanakkor, amikor

más kérdésekben világosan látja elképzeléseik hibáit. Rónay művének ezen részei feltétlenül kritikával kezelendők, de egészében véve történelmi krimije a kérdéskör irodalmának igazi nyeresége. Ha másért nem, legalább azért, hogy széleskörben ismertté tehet olyan elképzeléseket, amelyek addig csak eldugott történeti folyóiratokban láttak napvilágot. Ez persze érvényes a dilettáns irodalomból átvett sajnálatos tévedéseire is. (46)

A disszertáció megírásakor került publikálásra egy régóta nagyon hiányzó feldolgozás, amely újra kellő súllyal vizsgálja a külkapcsolatok történetét. Makk Ferenc a 896 és 1196 közötti időszak magyar külpolitikáját elemezve utalt az angolszász hercegek kérdéskörére, és úgy tűnik véglegesen szakít a Fest óta meggyökeresedő hibás elképzelésekkel. Egyértelműen I.András 1046-os hazatéréséhez kapcsolja megjelenésüket, de sajnos nem elemzi részletesen történetük külpolitikai összefüggéseit. (47) Mindenesetre úgy tűnik, hogy hosszú Csipkerózsika álom után újraéled a 11. századi angol-magyar kontaktusok kutatása, és ezzel eltűnhet a kérdéskört hosszú időre uraló romantikus, de a történeti alapot nélkülöző megközelítés.

Összefoglalás

A részletes kutatástörténeti áttekintés után röviden összefoglaljuk azokat a megállapításokat, amelyek véleményünk szerint egyértelműen megalapozottak, és külön is kitérünk néhány olyan kérdésre amelyek szorosan kapcsolódnak a kérdéskörhöz.

Egyértelműen megállapítható, hogy Vasbordájú Edmund fiai, Edward és Edmund, 1017-ben először Svédországba kerülnek, majd Knut újabb támadásait követően 1028 körül Kiebbe menekülnek tovább, ahová a velük együtt menekülő norvég uralkodót rokonai szálak fűzték. Az orosz tartózkodást egyértelműen bizonyítja Brémai Ádám szövegrészlete, akinek műve feltétlenül hiteles különösen a baltikumi és keleti témákban. Forrásértéke nagyobb, mint a későbbi interpolációkat is tartalmazó angol forrásoknak. Brémai Ádám írásának fényében pedig Gaimar egyébként óvatosan kezelendő verses krónikájának erre vonatkozó részletei is alátámasztják a hercegek kievi tartózkodását. Jaroszlav politikai szövetsége III. Henrikkel minden tekintetben elfogadható módon magyarázza Edward házasságát Agathával. Vajay Szabolcs egyértelmű genealógiai érvei szerint a lány nem lehetett Szent István gyermeke, csakis III. Henrik közeli rokonának, féltestvérének, Liudulf lányának tarthatjuk. A hercegek 1046-ban Andrással együtt jönnek Magyarországra, és Edmund itt is hal meg. Edward 1057-ben hagyja el az országot Aelred 1054-es követsége, és császár támogatásának segítségével. A korabeli angol-magyar kapcsolatok egyik fonala tehát közvetett módon, Oroszországon keresztül kapcsolódott össze.

Ugyanakkor ismerünk közvetlen kontaktusokat is. 1054-ben a worcesteri püspök még csak az angol hercegek hazahívása érdekében küld levelet a német császár udvarából hazánkba, de 1058-ban már keresztül is utazik az országon jeruzsálemi zarándokútja során.

E zarándokút nagyon fontos szerepet játszott a magyar külkapcsolatokban. Megnyitása 1018 után történt meg, amikor Szent István hatalmi konszolidációjával a szárazföldi út biztonságossá vált ebben az irányban. Sajnos az 1058-as utazást megelőzően nem tudunk angolokról a zarándokút kapcsán. Aelred útjáról a források kiemelik, hogy ő az első angol püspök, aki eljutott a Szentföldre, ami utal arra is, hogy korábban nem nagyon számolhatunk ilyennel. Jóval későbbi, és így nehezen értékelhető adat számol be más jellegű kapcsolatokról. Mindenesetre figyelemre méltó, hogy Walter Map Knut története kapcsán kereskedőkről is beszámol: "Illi autem in die secundo a

mercatoribus Pannoniae vagientes inventi sunt, et ab Hungarorum rege redempti,
et ad avenculum suum ducem remissi."(48)

Az angolszász hercegek magyarországi tartózkodásának egyik általánosan elfogadott és sokszor idézett adata egy 13. századi oklevél, amely Mecseknádasd határában említ egy terra Britanorum nevű helyet. Ma már szinte megállapíthatatlan, hogy ki volt az, aki először ezt összekapcsolta a száműzött angol hercegek szálláshelyével. Vizsgálataink alapján a 18. század első felének kutatói között kereshetjük személyét, és úgy tűnik, hogy a korszak jeles történésze, a pécsi egyházmegye monográfusa, Koller József vetette fel elsőként ezt a megoldást. Ratcliffe Barnett, egy Skóciában megjelent Margit életrajz szerzője számol be arról, hogy 1926-ban a falu papjánál talált egy vázlatot Rákvárról (sic!), amely a plébánia könyv bejegyzése alapján az angol hercegek lakhelye lett volna. A leírás szerint "the locality, according to the learned Joseph Koller, has been named the Brittenland, Terra Britanorum ... the hoary ruins are still there, recognised under the name of Rákvár [sic!]." (49) Koller pécsi egyháztörténeti művében foglalkozott azzal az oklevéllel, amelyet később Fejér közölt oklevél kiadásában. Koller 1235-re tette az oklevél keletkezését, amelyben szerepel a terra Britanorum név, de maga nem közölte itt ezt a szövegrészt. Így nem világos, hogy mire hivatkozik a plébániakönyv bejegyzése. (50) Ugyanezen időszakban jelentek meg az angolszász hercegek hazai tartózkodásával elsőként foglalkozó hazai publikációk is, tehát feltételezhetjük, hogy a helynév idekapcsolása is ekkor történt meg. Később Horváth István utalt a kérdésre, és érdekes módon már figyelte a hasonló erdélyi helynévre is. (51) A mecseknádasdi angol hercegi szállás újra és újra felbukkant történeti irodalmunkban, majd végül Rézbányay József cikke terjesztette el véglegesen ezt a téves elképzelést. Az 1235-ös oklevél határjárását vizsgálta meg, és megkísérelt modern helynevek alapján lokalizálni határrészeket. A terület központjának a község melletti hegyen levő várrmot tartotta. Ennek régiségét azzal bizonyítja, hogy egy 1777-es Canonica visitatio szerint a romok között egy többszáz éves, 6 öl széles tölgyfát találtak. Megkísérelte a terület birtoktörténetét is felvázolni, és egy 13. században szereplő Cletus comes személyét összekapcsolni a Nádasdy családdal. Ezt a családot egyik tagjának "Brittanicus" mellékneve alapján már korábban is Edward leszármazottjának tartották. (52) A családtörténeti irodalom ugyan ezt elvetette, és Nagy Iván a brittanicus vagy bretanicus nevet a horvátországi Prodaniczi családi birtok nevéből vezette le. (53) Rézbányay ezt elvetette, és a Mecseknádasd környékén

birtokos Darabos és Petendy családokat a Nádasdiak őseiként tárgyalja. Utal arra is, hogy Nádasdon Szent István templom áll, és mindezen adatok elégségesek számára, hogy kijelentse: "Itt kellett tehát a családi kastélynak állnia s eszerint ez a várrom Szt. Margit, Skótország királynéjának szülőhelye." (54)

Mint látjuk az elgondolás alig támaszkodik történeti tényekre, mégis ezután szinte az egész kutatás kritika nélkül átveszi, és egyre terebélyesebbé növeli az elképzelést. Csánki ugyan történeti földrajzában terra Bissenorum-ként értelmezi a kérdéses sorokat, de ez nem volt különösebb hatással az angolszász hercegek lakhelyének nyomozóira. (55)

Fest Sándor első cikkeiben még igen óvatosan fogalmaz a kérdéssel kapcsolatban, és csak elképzelhetőnek tartja ezt a koncepciót. (56) Mások viszont már az 1930-as évek elején kész tényként könyvelik el Szent Margit baranyai születési helyét. (57) Érvényes ez a megállapítás Malcolmes munkájára is, aki külön fejezetet szentel művében a témának, és illusztrációi is mind Mecseknádasd emlékeit mutatják be. Érvelésében semmiféle új elem nincsen Rézbányaihoz képest. Felveti ugyan, hogy egyes vélemények szerint az 1235-re keltezett oklevél hamis, de szerinte ez nem vonja kétségbe azt, hogy a terra Britanorum az angol hercegek birtoka volt. Említést tesz a Rékavár 1937-es ásatásáról is, "amely meglepően nagyméretű falmaradványokat takart ki." (58) Nem világos azonban, hogy ez milyen összefüggésben bizonyítaná, hogy a vár a 11. századi hercegek lakhelye volt. Herzog tehát joggal vonhatta kétségbe ezen következtetéseket, és mutatott rá arra is, hogy a Rézbányay óta megjelent Szentpétery kritikai jegyzék az egyértelműen hamis oklevelek közé sorolja a mecseknádasdi határleírást tartalmazó forrást. (59)

Fest 1944-ben foglalkozott külön is a terra Britanorum kérdéskörrel, és ekkorra már teljesen feladta korábbi óvatos megfogalmazásait. Horváth nyomán összegyűjtötte a Hunyad megyei Britonya-ra vonatkozó adatokat is, és úgy vélte ezek újabb bizonyítékai a brit telepeknek. Fest észrevette ugyan, hogy a "brit" kifejezés helyett sokkal logikusabb lett volna az "angolok" névforma. Megkísérel külföldi és néhány kései magyar adatot felsorakoztatni annak bizonyítására, hogy a brit, Britania kifejezés sem volt ismeretlen. (60)

A legújabb irodalomban is felbukkan a mecseknádasdi hercegi lakhely elképzelése. Nagy Kázmér átveszi Rézbányay és Malcolmes összes korábbi adatát, majd Dénes Gizella nyomán említést tesz Dombai János 1938-as ásatásairól, valamint a környék néhány érdekes helynevéről (Angol-szüz hegye, Vár-alja, Három királyfi hídja). A felsorakoztatott adatok azonban semmivel sem teszik híhetőbbé a hipotézist. (61)

Az egyébként nagyon körültekintően eljáró Rónay is átveszi ezeket az

ötleteket, és további homályos érvekkel próbálja azokat alátámasztani. Őnála az 1777-ben leírt hatalmas tölgyfa nem a rékavári rom régiségének bizonyítéka, hanem az 1235-ös oklevél egyik határpontjával azonos nagy fa. Rónay ugyanis tudomást szerzett arról, hogy Sándor Mária kutatásai szerint a középkori mecseknádasdi, forrásokból is ismert vár nem a Rékavár, hanem a Szent István templomot övező erődítmény. A Rékavár pedig csak a török kori forrásoktól kezdve ismert. Rónay ezért azonosítja a hatalmas tölgyet a határjárás egyik pontjával. Ebben nem zavarja, hogy az oklevélben "fenyufa" szerepel, az 1777-es adat pedig egyértelműen tölgyről beszél. A hamis oklevél aprólékos "paleográfiai" vizsgálatának is nagy teret szentel, és ez alapján kijelenti; a szöveg nem olvasható másnak csak terra Britanorumnak. A szó magyarázataként pedig arra hivatkozik, hogy a pécsi egyházmegye területén igen erős volt az angolszász hercegek idején a bizánci hatás, és itt inkább a brit, mint az angol elnevezést alkalmazták. Érvelésének egyetlen problémája, hogy a 11. században is kevésbé beszélhetünk ilyen jellegű bizánci hatásról a pécsi egyházmegyében, de szó sem lehet erről a hamis keltezés, vagyis 1235, vagy a hamisítás időszakában.

Rónay még helyi mondákra is utal, valamint a Dénes Gizella által említett helynevekre. Megemlíti, hogy ezek a mondák mindig a Rékavárhoz kapcsolják az angol hercegek történetét, Réka pedig egyes elképzelések szerint Szent István lánya lett volna, bár történeti létezését nem sikerült bizonyítani.

Rónay tehát önmaga kronológiai sémájának is ellentmondva, mégiscsak visszatér a Rékavár elméletehez, de a bizonyítást azzal ódázza el, hogy Sándor Mária ásatási eredményei fogják ezt végérvényesen tisztázni.(62)

Végigtekintve a mecseknádasdi terra Britanorum irodalmon megállapíthatjuk, hogy az érvek egyáltalán nem tekinthetők egy tudományos bizonyítás részeinek. Ezzel szemben, mint alább látni fogjuk, egyértelmű adatok hozhatók fel annak bizonyítására, hogy a terra Britanorum sohasem volt a menekült angolszász hercegek lakhelye, vagy Szent Margit szülőhelye.

Az oklevél szövegének paleográfiai vizsgálata semmilyen vonatkozásban nem lehet bizonyító érv. A szövegben kétségkívül Britanorum szó áll, de ez nem jelent mást, mint hogy a 14. századi hamis oklevél leírója így jegyezte le. A szöveg valószínűleg visszamegy egy 13. századi (esetleg 1235-ös) változatra, de azt nem tudjuk, hogy ebben mi szerepelt, mégkevésbé azt, hogy a 11. században hogyan nevezték a területet. Az pedig, hogy a határjárás bizonyos pontjai azonosíthatók ma is, nem bizonyíték arra vonatkozóan, hogy a terra Britanorum milyen jelentéssel került az oklevélbe. Semmiképpen sem olyanban, mint amilyent az említett szerzők neki tulajdonítottak. Ugyanis a kifejezés mindkét tagjának elemzése ellentmond ennek.

A terra a 11. századtól a 13. század végéig gyakran szerepel okleveleinkben, alapvetően két jelentésben. Egyrészt egy körülhatárolt, valakinek a birtokában lévő földterületet jelentett, másrészt falu megjelölésére használták. Ez utóbbi jelentésében a 13. század végétől a possessio elnevezés váltotta fel.(63) Figyelembe véve az angolszász hercegek magyarországi tartózkodását a terra egyik jelentése sem kapcsolható össze szálláshelyükkel. 1046-os Magyarországra érkezésük miatt ugyanis nem évtizedeken keresztül a birtokukban levő lakhelyről és esetleges földterületről beszélhetünk, hanem csupán 10-11 évig voltak az országban. Nem rendelkezünk adatokkal abban a vonatkozásban, hogy hogyan nézhetett ki egy 11. századi hercegi lakhely, de semmiképpen sem lehetett szó egy az angolszász hercegekkel foglalkozó irodalom alapján sugallt "lovagvárról". A királyi székhelyeken kívül csak viszonylag kisméretű királyi házakról, curiakról van tudomásunk, amelyek elhelyezésüket tekintve nem a középkori kövárakhoz hasonlíthatók.(64) Így a Mecseknádasd melletti Rékavár helyzetét tekintve sem jöhet szóba mint a hercegek szálláshelye. A terra kifejezés pedig semmiképpen sem azonosítható egy 11. századi hercegi lakhellyel, curiaval. A terra másik jelentése sem jöhet szóba ilyen értelemben. Felmerülhetne magyarázatként ugyanis az, hogy a 13. századra már csak annak az emléke maradt fenn a területen, hogy az egykor az angolok birtokában volt, de lakhelyük emléke már elenyészett akkorra. Ez logikai alapon is elég valószínűtlen, de ezen kívül teljesen ellentmond a középkori helynévhasználatról megállapítható törvényszerűségeknek. Elképzelhetetlen ugyanis, hogy egy 10-11 év hosszúságú birtoklás olyan erősen rögzíti a terület nevét, hogy az még több évszázad után is változatlan formában megmarad. Nem lehet arról sem szó, hogy a hercegek visszatérése után nagyobb tömegű angol telepés maradt volna ezen a helyen, és ők tartották fenn a terület elnevezését. Figyelembe véve ugyanis a hercegek menekülését, valamint azt, hogy Anglia elhagyása után 30 évvel érkeztek Magyarországra, hosszabb skandináviai és oroszországi száműzetést követően, nem gondolhatunk nagy tömegű, angol kíséretre. 1057-es hazatérésükkor pedig minden bizonnyal angol származású kísérőik is hazatértek, hiszen úgy tűnt, hogy uruk, Edward Aetheling hamarosan az angol trónra léphet. A terra elnevezés tehát nem utalhat a hercegek egykori rezidenciájára, sem pedig az esetleg birtokukban levő földterületre.

A terra Britanorum kifejezés második tagja legalább ennyire összeegyeztethetetlen a mecseknádasdi angol szálláshely elképzelésével. Már Herzog utalt arra, hogy a magyar középkori latinságban szokatlan a Britanorum kifejezés használata angol személyekkel kapcsolatban. "Az oklevélben olvasható alakban legfeljebb csak Nádasdon telepéseket - mint

például: terra Cumanorum = kunok földje - jelenthetne, de még ezt a lehetőséget is lerontja az, hogy az egykorú latinságban az <angolok> megjelölésére az <Angli, Anglorum> s a <brittek> megjelölésére pedig nem a <Britani, Britanorum> hanem a <Britones, Britonum> szolgál". (65) Fest ezzel szemben az erdélyi Britonya helynévadatok összegyűjtése mellett megkísérelt olyan szövegeket felsorolni, amelyekben Britannia szerepel Anglia jelentésben. Adatai Európa legkülönbözőbb területeinek krónikáiból származnak, és ezek a különböző korú részletek semmiképpen nem bizonyítékok arra vonatkozóan, hogy a 13-14. századi magyar okleveles gyakorlat is ilyen jelentésben használta volna. (66) Magyarországi adatokat is megkísérel felsorakoztatni. "Ennél is fontosabb az a gyér, mindössze egy-két magyarországi adat, amely bizonyítja, hogy a <brit>, <Britannia> kifejezés nálunk sem volt ismeretlen. Tudunk egy <Joannes Britannusról> (1261-től 1308-ig), aki Nagyváradon volt rektor és jól emlékezünk a Bécsi Képes Krónika soraira: < cumquae celebrasset Pasca domini in Bodrog, ecce nuntii de Francia et de Hispania, de Anglia et Britannia ad eum venerint>." (67) Ennél több adatot nem is tud felmutatni, és az idézett két forráshely értelmezése is hibás. A krónika szövegében ugyanis teljesen nyilvánvalóan nem szinonimaként szerepel az Anglia és a Britannia, hanem két külön terület megjelölésére. Elbeszélő forrásaink ezen köre teljesen következetesen használja a két kifejezést. Attila tettei kapcsán egy hosszú felsorolásban szerepelnek a brittek. "Anthonius vero et Sigilbertus prefatum Gothorum regem, Theodoricum, Burgundiones quoque Alanos, Francos cum rege ipsorum Meraueo, Saxones, Ripariolos, Lambriones, Sarmatas, Brittones, Luterianos ac pene omnem populum solis ad occasum menentem Ethio patricio auxilio fuisse..." (68) Ugyanezen korszak egy másik eseményénél viszont mindkét elnevezés szerepel: "duce sancta Ursula Brittanorum regis filia simul cum illustri duce Ethereo Anglorum regis nato,..." (69) Ezt követően Szent Lászlóval kapcsolatban említi a szöveg a Fest által idézett részt. A krónikaszövegek másik két részleténél viszont egyértelműen angolokról van szó: "balestrariis Anglicis" (70) és "Johanne Wykleff in Anglia" (71). Vagyis ezekben sem szinonima az angolok és brittek, hanem a szigetország lakóinak különböző csoportjait jelentő elnevezések, és ezen belül az angolok Angli vagy Anglici formában szerepelnek.

Fest másik adata is hasonlóan problematikus, hiszen az említett nagyváradi rektorról nem tudjuk, hogy valóban angol volt-e. Ezzel szemben a magyar okleveles gyakorlatban illetve a középkori szójegyzékekben angol személyek, angliai eredetű áru, vagy Anglia megjelölésére mindig az Anglia, Anglecalis, Angliensis kifejezés szerepel, és sohasem a Britanni vagy Britannia. (72)

A terra Britanorum tehát nem értelmezhető semmilyen formában az angolszász

hercegek lakhelyeként.

A mecseknádasdi hercegi lakhely bizonyítására gyakran idézték azt az adatot, amely szerint a Nádasdy család melléknevei között szerepel a Britanicus, Bretanicus. Pray György még óvatosan foglalt állást a kérdéssel kapcsolatban: "Erat Ospatinus, cujus maxima in hac calamitate erga reginam fides eluxit, ex Nadasdiorum genere, quos in regem litteris passim Pritanicos, & Bretanicos dici comperio: an , quod nonnulli, neque fortassis male, opinantur, ex Britannia in Hungariam cum Eduardi filiis illati sint, non habeo, quod pro comperto affirmem." (73) Később azonban gyakran úgy említették a Nádasdiakat, mint angol eredetű család. (74) Nagy Iván ugyan hivatkozott arra, hogy a család korábbi hagyománya szerint magyar eredetűnek tartották magukat (75), de az angolszász hercegekkel foglalkozó irodalom elvetette ezt. A Nádasdi család hiteles genealógiai feldolgozása ugyan viszonylag későn készült el, de mindenképpen fel kellett volna figyelni arra, amit Pray is leírt, hogy a szövegekben Pritanicus és Bretanicus is előfordul, tehát a szövegek lejegyzői nem egyértelműen brit értelmet tulajdonítottak a melléknévnek. 1943-ban azonban Sinkovics István gazdag és hiteles okleveles anyagra támaszkodva publikálta a Nádasdyak családtörténetét. Ennek a cikknek a megjelenése óta már szóba sem kerülhetne a család angol származása, de Fest, Horváth, Nagy Kázmér és Rónay nem ismerték ezt a feldolgozást. Sinkovics megállapította, hogy a családnak semmi köze sem volt a Mecseknádasd környékén említett Cletus comeshez, hanem legrégebb ismert tagja Petenyed de genere Nadasd comes volt, akinek comes címe nem jelentette, hogy "gróf" lett volna, ahogy azt a 14-17. századi fogalmakat figyelembe véve gondolták. Királyi serviens lehetett, és nevének, falualapításának emlékét őrzi a muramelléki Petenich (Petanicz, Petáncz) falu. A köznemesi család hosszú időn keresztül vas megyei birtokain él, és legfeljebb helyi ügyekben szerepelnek. Jelentős felemelkedésük csak később, a 14-15. században következett be. (76) A Nádasdy családnak tehát semmi köze nem volt a Mecseknádasd környéki területek birtoklásához, és biztosan nem hozhatók kapcsolatba az angolszász hercegek magyarországi tartózkodásával. Így ez sem lehet bizonyítéka annak, hogy a hercegek szálláshelye a baranyai település volt. Még kevésbé gondolhatunk arra, hogy itt született Szent Margit, hiszen az sem zárható ki, hogy ő még a kievi tartózkodás alatt jött a világra.

Amennyiben azonban az 1235-ös oklevélben szereplő helynevet nem értelmezhetjük a brittek (angolok) földje értelemben, akkor magyarázatot kell adnunk arra, hogy mi volt a jelentése a terra Britanorumnak. Csánki és Herzog megoldási javaslata (77), vagyis a terra Bissenorum - besenyők földje -, figyemere méltó, hiszen más adatokból van tudomásunk nem távoli területeken besenyőkről.

(78) Nehezen elképzelhető ugyanakkor egy Bissenorum Britanorum elírás, és ugyanakkor ez a megoldás nem magyarázza meg, hogy Hunyad megyében miért szerepel egy hasonló nevű falu, olyan területen, ahol nem tudunk besenyő településről.

Györffy György 1958-ban felvetett egy másik megoldást is. A 11. századi királyi segédcsoportok kapcsán utalt arra, hogy ezek között bizánci, orosz (ill. varang) és angol elemek is lehettek. Véleménye szerint az angol hercegek Kievből kísérettel érkeztek, akik között angolok és oroszok is lehettek. Ezek alapján egy szövegromlás következtében elképzelhető, hogy az 1235-os szövegben eredetileg terra Rutenorum állt. Ezt azzal magyarázza Györffy, hogy a hercegek angoljai "az oroszok között, a királyi testőrségben foglaltak helyet." Azt is elképzelhetőnek tartotta, hogy Brémai Ádám idézett adata áttételesen erre vonatkoztatható. Úgy vélte "... a varang, kölpény, angol és német segédnépek együttes feltűnése Bizáncban a XI. század második felében azonban méltán felveti a gondolatot, hogy ezek eredetét a XI. századi magyarországi oroszországban, testőrségben keressük, ahol ezek az elemek képviselve voltak." (79) Mint a következő fejezetben látni fogjuk a bizánci angolok megjelenése egészen más okokra vezethető vissza, a terra Rutenorum megoldást pedig maga Györffy György vetette el később.

1828 óta ismert a kérdéskör kapcsán, hogy az erdélyi Bertonia másnéven Várhely nevű falu hasonló névalakokban fordul elő. Az ókori Sarmisegetusa melletti falu, (erre utal a Várhely név) Brethonia, Brythonia (1315), Britonya (1360/85, 1366), Brittonia (1377) névformában szerepel az oklevelekben.

(80) Horváth és Fest ezt ugyancsak brittek földje értelemben magyarázta (81), az újabb román történetírás pedig a Bratu román nemzetiségű családból akarta levezetni. (82) Véleményünk szerint mindkét elképzelés tarthatatlan, és inkább Györffy György újabb elgondolása lehet a jó magyarázat. Eszerint a Sebes-Körös és Fekete-Körös felső folyásánál található Birtiny (Bertény) falu egy szláv szóból vezethető le, amelynek kaptár a jelentése, és így a falu kaptáros értelemben szolgálonépi településeink közé sorolható. Az elgondolást az is alátámasztja, hogy közelében említik a hasonló jellegű Sonkolyos falut, valamint a Méh-séd patakot. Ugyanilyen alakból vezethető le a Hunyad megyei Bertonia, ahol a román -ia képző társult a névhez, és esetleg ugyanez a magyarázata a terra Britanorum helynévnek is. (83)

A mecseknádasdi angol hercegi lakhely kapcsán többször hivatkoztak a környékbeli ásatások eredményeire is. 1937-től Dombai János végzett feltárásokat a Réka várban, majd ezeket az 1960-as években Papp László folytatta. Az ásatásokon jelentős erődítés maradványokat tártak fel, de semmiféle olyan részlet nem került elő, amely bizonyította volna a 11. századi

hercegi lakhely létét. (84) Ezt még a mecseknádasdi elméletben hívó szerzőknek is el kellett ismerniük. Sándor Mária újabb kutatásai pedig bebizonyították, hogy középkori várként emlegetett hely nem a Rékavár volt, hanem a Szent István templom körüli erődítmény.(85) Rónay ezek nyomán az újabb ásatások végleges publikációjától várta a kérdés tisztázását. (86) Sándor Mária tájékoztatása szerint azonban már most egyértelműen kijelenthető, hogy régészetileg nem bizonyítható semmiféle hercegi szálláshely léte Mecseknádasdon. Ismerünk ugyan néhány 11. századra datálható töredéket, ezek azonban biztosan nem egy hercegi curia, hanem egy korai templom részletei voltak. (87)

Végezetül röviden érinteni kívánjuk a Mecseknádasdon közismert mondákat és helyneveket, amelyeket szintén bizonyítékként emlegettek. A helynevek egy része valóban nem utal arra, hogy a hercegek ott laktak volna (pl. Vár-alja) más részük pedig nem egyeztethető össze a történeti forrásokból felrajzolható képpel. Nem világos, hogy kire utalna az Angol-Szüz-hegye név, vagy a Három-Királyfi hídja. (A történetben csak két királyfi szerepel.) Szent István állítólagos Réka nevű lányának léte nem bizonyítható, a Rékavár név pedig egyébként is úgy tűnik, hogy a Rákavár elnevezés elferdítése.(88) Ezen felül figyelemre méltó, hogy az 1235-ös határjárás nem említi ezeket, és az abban szereplő helynevek jelentős része ma már nem ismert. Különösen fontos ez a megfigyelés, mivel tudjuk, hogy a török harcok nyomán a falu részben elnéptelenedett, az 1582-es 124 adózóval szemben a visszafoglalás után csak 20 református család lakott itt. Emiatt a 18. század elejétől német telepesek költöznek a faluba, és ők azok akik a mai napig meghatározzák a falu arculatát.(89) Ilyen körülmények között elképzelhetetlen, hogy az említett helynevek az Árpád-korra mennének vissza, s mégkevésbé, hogy egy alig egy évtizednyi időszak emlékét őriznék a 11. századból. Eredetük azzal magyarázható, hogy amint láttuk a 18. század elejétől kezdve számos, közkézen forgó történeti műben szerepelt az elképzelés az angolszász hercegek itteni lakhelyéről. Hiteles bizonyítéka ennek a falu plébánia könyvében szereplő, már idézett bejegyzés. Közismert jelenség, hogy a 18. század elejének történeti munkáiban leírt elképzelések széles körben elterjedtek, és mint középkorra visszavezethető nézetek szerepeltek. A magyar címer hármashalmának valóságos hegyekkel való azonosítása jó példája ennek, ez az elgondolás is e korra vezethető vissza.(90) Hasonlóképpen vezethető vissza Pray, Cornides, Koller műveire a mecseknádasdi mondák, helynevek és népi etimológiák kialakulása. Keletkezésük története kétségtől érdekes, de ennek feldolgozása egy néprajzi feldolgozás témája lehetne.(91)

Az angolszász hercegek és I. András angliai éremlete

A közelmúltban az angliai Exeterben egy régészeti ásatáson I. András egy dénárja került elő. A leletről beszámoló kutató ennek kapcsán felvetette, hogy az érem angliai felbukkanását össze lehetne kapcsolni az angolszász hercegek, magyarországi tartózkodásával. (92) Gedai István a leletet röviden ismertette külön is foglalkozott a kérdéssel egy kis cikkben. Utalt a szakirodalomban szereplő elképzelésekre, és idézte Vajay Szabolcs néhány fontos megállapítását. Az említett elméletek egyikét sem fogadta el egyértelműen, de egyetértett Vajayval a történet kronológiai beállításában. Ágota származását illetően sem foglalt egyértelműen állást, de az előkerült érem szempontjából nem ez, hanem Krisztina személye volt a fontos. Edgar lázadása nyomán menekült a család Skóciába, de Krisztina ekkor már a dél-angliai Romsey kolostorban élt, mint apáca. Ezek alapján Gedai úgy véli; "a lelőhely [Exeter] közel van a már említett Romsey-kolostorhoz, Krisztina lakhelyéhez. Amikor a hercegi házaspár - Krisztina szülei - 1057-ben visszaindultak a hazájukba, András király bizonyára gazdagon ellátta őket, s népes kíséretet adott melléjük. E kíséret tagjai közül néhány Krisztina szolgálatába kerülhetett, s letelepíthették őket a kolostori birtokon. Talán az övék, talán magáé Krisztináé volt a nemrég megismert dénár. Ami bizonyosnak látszik: a pénz Edward magyarországi tartózkodásának az emlékét őrzi." (93)

Gedai óvatos megfogalmazása feltétlenül helyénvalónak látszik. Véleményünk szerint még az sem bizonyítható ugyanis egyértelműen, hogy az érem biztosan Edward száműzetéséhez kapcsolható. Egyrészt egyes érmek történeti interpretációja mindig nagy óvatosságra int, másrészt ettől eltérő magyarázatot is adhatunk a dénár angliai felbukkanására. A leletet feldolgozó kutató, és a téma jó ismerője Yvonne Harvey is hangsúlyozta kétségeit. (94)

Gedai István kutatásai nyomán jól ismerjük a 11. századi magyar veretek észak- és nyugat-európai elterjedését. Már Szent István érmei is megjelennek ezeken a területeken, és megtalálhatók az orosz, lengyel, svéd, dán, norvég, finn és Faröy szigeti leletekben. Éppen I. András érmei azok, amelyek még utoljára viszonylag nagyobb számban előkerülnek az említett területek egy részén. (95)

Az exeteri érmen kívül nem ismerünk más ilyen koru angliai leletet, de egy másik 11. századi érem rámutat arra, hogy Anglia területét sem zárhatjuk ki a magyar pénzek elterjedésének vizsgálatából. Gedai István számolt be egy igen érdekes veretről, amelynek egyik lapja I. András CNH. 11. típusu veretének

utánzata, míg másik oldala Knut (1016-135) angol király denára. Sajnos az érme lelőhelye nem ismert, és az a terület sem meghatározható, ahol egy ilyen kettős utánveret készülhetett. Mindenesetre fontos adat az I. András kori magyar pénzek külföldi elterjedéséről.(96) A felsorolt adatok alapján úgy véljük, nem elképzelhetetlen, hogy az exeteri I. András érme a Magyarországra menekült angolszász hercegek, vagy éppen Krisztina kapcsán került Angliába, de az sem kizárható, hogy kereskedelmi kapcsolatok segítségével, vagy más olyan területeken keresztül jutott el a szigetországba, ahol gyakran felbukkantak magyar veretek. (pl.Skandinávia)

Az angolszász hercegek és az angolszász ordó

Az angolszász hercegek magyarországi tartózkodásával kapcsolatban többször megfogalmazódott az a nézet a hazai kutatásban, hogy övelük hozható kapcsolatba az angolszász (Dunstan, Egbert) ordo alkalmazása Salamon koronázásakor. Horváth Jenő éppen csak egy megjegyzésben utalt a lehetőségre (97), Györffy György viszont egyértelműen kapcsolatba hozta a két eseményt. "A Salamon 1057-i [!] koronázása alkalmával használt Egbert-ordo is Magyarországon tartózkodó angolok hatására vezethető vissza."(98)

A hazai kutatók közül először Tóth Zoltán figyelt fel a 14. századi krónika kompozíció szövegére, amely Salamon koronázását írja le. Eszerint: "Cum autem in coronatione Salomonis canarent:<esto dominus fratrum tuorum>, et hoc per interpretem Bele duci innotuisset, quod Solomon infantulus sibi dominus constitueretur, graviter est indignatus." (99) Az említett szöveg az Omnipotens Deus det tibi de rore coeli kezdetű zsoltárnak a részlete, amely az adott szituációban Béla herceg haragját kiváltotta. Tóth az Attila kard történeti szerepének vizsgálata alapján állapította meg, hogy ez a zsoltár hiányzik a német koronázási ordoból, és csak az angolszász formulák között található meg. A kérdés azért merült fel különösen nagy súllyal, mert vizsgálata összekapcsolódott a Szent Korona kutatásával. Megállapítása szerint "Die ungarische Königskrönung in 1059 [!] geschah also nicht nach dem deutschen, sondern nach einem angelsächsischen Ordo..."(100) Tóth később a Hartvik legenda kapcsán tért vissza újra a kérdéshez, éppen a korona problematikája miatt. Schramm időközben megjelent nagyfontosságú munkáját is bevonta a vizsgálatba, mivel ez külön is foglalkozott az angolszász ordokkal. Tóth nem tudott egyértelműen állást foglalni a koronázási szertartás Magyarországra kerülését illetően, egyik elgondolása szerint már Szent Istvánt is ilyen módon koronáztak, másrészt viszont felveti, hogy éppen az esetleg I.Andrással az országba érkező angol hercegek hozzák magukkal.(101) Legutóbb Székely György és Gerics József foglalkozott a kérdéskörrel. Székely a 11. századi koronaküldéseket és királykreálásokat vizsgálta európai összefüggésükben. Véleménye szerint az említett szöveg nem volt célzatos, mivel az az angol és lombard szertartásban is szerepel, és figyelemre méltó, hogy a Pozsonyi Évkönyvek az 1057. [!] évnél csak arról emlékeznek meg, hogy "András király gyengélkedik, és Salamont, fiát megkoronázta."(102) Gerics József külön cikkben dolgozta fel az Egbert-ordo magyarországi

alkalmazását a 11. században. (103) Rámutatott arra, hogy Tóth megállapításait az 1058-as[!] koronázásról Schramm is elfogadta, és ebben nagy szerepe volt annak, hogy alkalmazása más kelet-európai országokban is kimutatható egészen korai időtől. A 12. századi krakkói pontifikálé is hozza ezt a szöveget. Gerics József utalt arra, hogy többen kétségbe vonták Tóth elképzelését, Bartoniek Emma, Reinhard Elze és Bak János véleménye szerint ugyanis a lombard ordo is lehetett a krónikaszöveg forrása. Ezt azonban ő nem tudja elfogadni, mivel a várkonyi jelenet egyik részlete hitelesíti az Egbert-formula ismeretét. A kard és a korona közötti választás véleménye szerint uralmi jelvények, insigniák közötti választást jelentett. Ez csak akkor elképzelhető, ha az említett tárgyaknak egyértelmű jelentése van a szereplők előtt; vagyis egy olyan helyzetben, ahol a kard nem tartozik a király koronázási jelvényegyüttesébe. Ez pedig csak az Egbert formula lehet, mert a lombard ordoiban fontos szerepe van a kardnak. Az uralkodó tudatosan választotta az angolszász ordot. Gerics véleménye szerint ennek az az oka, hogy András király és környezete nagy tisztelettel viseltetett a két őszövetségi szent király, Dávid és Salamon személye iránt. Erre utal, hogy gyermekeit is így kereszteltette meg.(104) Az Egbert formulában pedig fontos szerepet kap az ő alakjuk. Ilyen módon az antifónában a bibliai Salamonra elhangzott éljen az adott helyzetben a gyermek Salamonra vonatkozhatott, "azonosította az ótestamentumi király felkenését a gyermek Salamonéval". A szerző ugyanakkor nem foglal egyértelműen állást abban a kérdésben, hogy hogyan kerülhetett el hozzánk ez a koronázási szertartás. Két megjegyzése viszont arra utal, hogy Szent István koráig vezeti vissza az ordo használatát. "...a Szent István koronázásánál is alkalmazott Egbert-ordo", valamint "... az Egbert ordo szerinti koronázására Szent István másutt tárgyalandó példája mellett.." mondatai bizonyítják azt, hogy nem kapcsolja össze a szertartás megjelenését az angolszász hercegek magyarországi tartózkodásával.(105)

Mindezek nyomán két kérdés tisztázandó:

- Valóban az angolszász ordo szerint történt Salamon megkoronázása?
- Amennyiben igen, volt-e szerepe az angol hercegeknek az ordo magyarországi megjelenésében?

Az első kérdésre nem tudunk egyértelmű választ adni. Gerics József érvei kétségkívül meggyőzőek, de a legújabb ordo kutatás eredményei felvetnek bizonyos problémákat. Schramm alapműként nyilvántartott feldolgozásainak bizonyos elképzeléseit kétségbe vonták az angolszász ordo vonatkozásában.(106) Másrészt megállapítható, hogy nagyon gyakran az ordok nem tisztán jelentkeztek, hanem egymással keveredve. Gerics József említett tanulmányával egyidőben, ugyanazon tanulmánykötetben, jelent meg Fügedi Erik tanulmánya a

középkori magyarországi koronázásokról. Az ő véleménye szerint Bak János álláspontja az elfogadható, vagyis nem lehet megállapítani egyértelműen az alkalmazott ordot. Így nem tartható fenn Bartoniek Emma véleménye a Salamon koronázásánál használt szertartárendet illetően sem.(107) Különösen a forrásokban szegény korai időszak (10-12. század) koronázásai ítélhetők meg nagyon nehezen ebből a szempontból. Nem lévén e kérdés szakembere, nincs lehetőségem arra, hogy a kérdést egyértelműen megválaszoljam. Úgy tűnik azonban, hogy ebben a tekintetben is óvatos megfogalmazásokra van szükség. Mindenesetre olyan adatok nem ismertek, amelyek kizárnák annak a lehetőségét, hogy a krónikaszöveget figyelembe véve az angolszász ordo használatát feltételezzük.

A második kérdésre válaszolva úgy véljük, hogy közvetlen hatásuk nem volt a hercegeknek, de közvetett lehetett.

Egy ordo átvétele alapvetően úgy képzelhető el, hogy a király, illetve a koronázást végző klerikusok rendelkezésére áll az a kodex, amely a zsoldárszövegeket és a szertartásrendet tartalmazza. Teljesen kizárt, hogy az Angliából csecsemőként a "halálba küldött" hercegek, vagy kíséretük egy ilyen művet vitt volna magával Skandináviába, majd a hosszú száműzetés újabb állomásaira. Nem gondolhatunk tehát arra, hogy övelük került Magyarországra az ordo.

Közvetett módon azonban lehetett szerepük benne. Elképzelhető, hogy Aelred 1054-es követsége a császári udvarból nem csupán levelet küldött a magyar királyhoz, hanem a szokásnak megfelelően ajándékokat is, amelyek között előfordulhattak értékes kódexek is. Még inkább gondolhatunk ilyen ajándékokra Aelred 1058-as magyarországi útja során. Ennek viszont kronológiai problémái vannak. Krónikáinkban többféle változat olvasható arról, hogy melyik évben koronázták meg Salamont. Mint láttuk az egyes feldolgozások szerzői 1057, 1058 és 1059 mellett foglaltak állást. Biztosan tudjuk, hogy Salamont 1058 szeptemberében jegyzik el Judittal, IV. Henrik és I. András békekötésének részeként. Az egyes történetírók véleménye azonban megoszlik abban, hogy a gyermek Salamont a házasság érdekében ekkor, esetleg már korábban megkoronázták, vagy éppen az eljegyzés és békekötés következménye volt a koronázás. A források mind a két lehetőséget megengedik. (108) Vajay Szabolcs felvetette, hogy Aelred részt vehetett az esküvői ceremónián. (109) Amennyiben ezt követte időben a koronázás, 1058-ban vagy 1059-ben, úgy elképzelhető, hogy az angol főpap közreműködésével jutott el az ordo hazánkba. Nem világos, hogy Gerics József milyen adatokra utalt, amely szerint az ordo használata már Szent István korában is bizonyítható. Ameddig az erre vonatkozó egyértelmű bizonyítékok nem kerülnek publikálásra, addig fennáll a lehetősége

annak, hogy Aelred püspök személye is szóba jöhet, mint közvetítő. Ugyanakkor egyértelműen kizárhatjuk annak a lehetőségét, amit a kutatás többször felvetett, hogy az idemenekült angolszász hercegek maguk terjesztették el hazánkban a koronázási szertartás ezen rendjét. Hangsúlyozni kell azt is, hogy Aelred személyének felvetése semmiképpen nem tekintendő bizonyítéknak, csupán a lehetőség nem zárható ki.

Malcolmes Béla egyebekben nagyon problematikus műve a skóciai magyar eredetű családok témájában a legérdekesebb anyaggyűjtést végezte el. Nagy számban sorol fel jeles skót családokat, amelyek genealógiai hagyományaik, és családtörténeti művek alapján Szent Margit kíséretként, vagy az ő személyével összefüggő magyarokra vezetik vissza őseiket. Az elgondolás alapja az, hogy a Magyarországról visszatérő angolszász herceget jelentős magyar csoport kísérte el Angliába. Amikor pedig a herceg és családja reményeiben csalatkozva vissza akart térni Magyarországra az Angliát elhagyó hajón is természetesen ott voltak a magyar kíséret tagjai. A hajóra támadó vihar azonban Skóciába kényszerítette a menekülőket, akik miután Margitot feleségül vette III. Malcolm a skót arisztokráciába olvadtak bele. Vagyis egy igazi Mayflower-hajó történettel állunk szemben. A különböző korokból származó források alapján összesen 17 olyan nevet vetettek fel, akik Edgar kíséretében lehettek. Bár a nevek nem utalnak erre, ezeket tartották a skót családok magyar őseinek. Malcolmes összefoglalva az egész addigi irodalmat felsorolja azokat a családokat, amelyek ilyen hagyománnyal rendelkeznek. Eszerint a Drummond, a Leslie (ezt Rézbányai egyébként a Lelezekhez kapcsolta), a Melville, a Crichton, a Fotheringham of Powrie, a Fotheringham of Broughty, a Gifford vagy Giffard, a Bortwick, a Maxwell, a Merleswign, a Gospatric, a Lindsay, a Livingston, a Siward, a Maule és Fethikron valamint az Araldus és Neis család genealógiai hagyományai szerint származtak ezek magyar ősöktől. (110) Ha végigtekintünk a felsoroláson, akkor első pillanatra feltűnő, hogy a skót családok színe-java szerepel, vagyis másként megfogalmazva igencsak előkelőnek számított egy ilyen leszármazási történet. A középkori családoknál egyébként is gyakori külhoni ősökre utalni, olyan esetekben is, amikor annak semmilyen alapja nem volt. Ezen skót családok esetében azonban nem csupán erről van szó, hanem, hogy ezek az ősök voltak azok, akik Skócia egyik legnagyobb és kétségkívül hatalmas tisztelet övezte szentjét életének válságos pillanataiban segítették és támogatták. Ez már önmagában is elég vonzó történet ahhoz, hogy családok erre hivatkozzanak. Méginkább elképzelhető egy ilyen leszármaztatás, ha azt is figyelembe vesszük, hogy senkinek nem volt lehetősége arra, hogy kontrolálja, vajon a távoli Magyarországról valóban érkeztek-e ilyen nevű személyek Szent Margit kíséretében. A Szent Margit származásáról közkézen forgó források egy része pedig két magyar király, István és Salamon nevét is kapcsolatba hozta a skót királynéval, ami ugyancsak vonzó szempont lehetett

egy magyar származtatás kapcsán. Ezek a megjegyzések már önmagukban is óvatosságra intenek abban a vonatkozásban, hogy elfogadhatjuk-e ezeket a genealógiai elképzeléseket. Még inkább megerősödik ez a gyanu, ha áttekintjük a családokra vonatkozó forráshelyeket és genealógiai irodalmat. A legkorábbi ilyen forrás egy 13. századi verses krónika, amely öt ilyen családot említ: Giffurd, Maule, Borthuik, Fethikran, Chreichtoun. A Leslie és Drummond család vonatkozásában egy 18. századi műben találunk ilyen adatot, a többiek esetében is 17-18. századból származó családtörténeti, történeti művek említik ezeket a kapcsolatokat. (111) Mindezek alapján nagyon kétséges, hogy van-e igazi történeti alapja az elgondolásoknak. Különösen gyanussá teszi ezt, hogy a 17-20. században is létező családokról van szó, és igen nehezen elképzelhető az, hogy ilyen nagy számban fennmaradtak, és nem haltak ki olyan családok, amelyek a 11. századig visszavezetik magukat. Ezt a gyanunkat megerősíti az újabb skót családtörténettel foglalkozó irodalom is. Bár nem volt lehetőségünk ennek szisztematikus áttekintésére a történeti feldolgozások alapján megállapítható, hogy szinte minden család eredete jóval későbbre tehető. A sokszor idézett Leslie családról például megállapítható, hogy ősük egy Bartholf the Fleming nevű személy volt, aki a városi kereskedelmen és kézművességen meggazdagodva szerezte meg Leslie-t Aberdeenshire-ban, és vette fel annak nevét a 12. század elején. A család tehát idegen származású, de semmi köze nincsen a magyarokhoz. (112) A családokat felsoroló legkorábbi szöveg egyébként is igen óvatosan kezelendő. Boece verses krónikája egy Anonymushoz hasonló jellegű regényes történet. Az angol hercegek magyarországi tartózkodásával kapcsolatban például hosszan ír Walgarus követjárásáról a két herceggel Magyarországra Salamon királlyal. Szerinte az idősebb herceg meghal, a fiatalabb feleségül veszi a király lányát Agathát. (113) Mint láttuk ez az elgondolás teljesen hibás, és így Boecének az a szövegrésze is kétségesé válik, ahol a skóciai magyar eredetű családokról beszél.

Egyetlen olyan család van, amellyel kapcsolatban a legújabb irodalomban is felmerül a magyar származtatás. A Drummond család 1681-ben megjelent családtörténeti műve szerint ősük egy Mauritius vagy más néven Yorik (vagyis György) nevű magyar nemes volt. A Drummondok nagyon erősen tartották ezt a hagyományt, a későközépkorban nagy hírnevet szerző, és a Sturtokkal is rokonságban álló család francia ágának címerében például jelmondatként "Sanguis Regum Hungariae" szerepel. (114) Többek között ez indította a kutatók egy részét arra, hogy a krónikában szereplő Yorik-Györgyöt azonosítsák a magyar krónika szövegben szereplő Georgius-szal, I. Endre törvénytelen gyermekével. Az elbeszélő forrás szövege szerint: "Duxit [rex Andreas] autem sibi in uxorem filiam ducis Ruthenorum, de qua genuit Solomonem et David, de

concubina autem, quam habuit de villa Moroth, genuit Georgium." (115) Ez a szövegrész mindenféleképpen figyelemre méltó, mivel a középkori magyar uralkodók kapcsán szinte alig szerepelnek a forrásokban törvénytelen gyermekek. Vajay Szabolcs felvetette azt, hogy az említett Marót (talán Pilismarót) falubeli asszony valójában nem is ágyasa volt a királynak, hanem egy korábbi, pogány házasság révén felesége. Az asszony együtt menekülhetett Andrással orosz földre, ahol megszületett gyermeküket az ott nagyon divatos György névre keresztelték. Az asszony a száműzetés ideje alatt meghalt, és ekkor vette el Jaroszlav lányát András. Mivel György pogány házasságból származott, nem jöhetett szóba a trónutódlásnál, és ezért említi anyját a krónika concubina-nak. György együtt tért volna vissza Andrással és az angolszász hercegekkel Magyarországra. Amikor pedig Edward hazaindult Angliába György is elkísérte volna őt, hiszen azt remélhette, hogy "gyerekkori barátja az angol trónra lépve neki is jelentős pozíciót szán, amely vonzóbb volt, mint a magyar királyi udvarban, Salamon és Dávid születése után másodrangú herceggént élni. (116) Vajay Szabolcs elképzelésében kétségtelenül számos megfontolandó elem van, de források hiányában ez csak logikai kombináció. Az mindenesetre elképzelhető, hogy I. András gyermeke, vagy törvénytelen gyermeke, Edward kíséretében Angliába utazott. Még ebben az esetben is bizonytalan az a megállapítás, hogy tőle származna a Drummond család. Ennek legkorábbi tagjáról ugyanis csak a 13. század elejéről van hiteles forrásunk. Egy 1225-ös oklevél szerint Maelcolm Beg, minden valószínűség szerint kelta eredetű nemes a klán elsőként névszerint ismert tagja. (117)

Mindezek alapján az Edgar és Szent Margit hajóján a nagy vihar által Skóciába üzött magyar előkelők és a tőlük származó skót nemes családok történetev igencsak kétséges. Ezzel kapcsolatban azt is meg kell jegyezni, hogy olyan vélemény is elhangzott, miszerint nem az elemek tombolása kényszerítette az angolszász herceget és családját Skóciába. Gabriel Rónay vettette fel, hogy Edgar Aetheling és Margit nem véletlenül kerültek III. Malcolm udvarába. Edgar, amikor korábban szembefordult Hódító Vilmostal egyedül a skót uralkodó támogatására számíthatott, aki régóta ellenséges viszonyban volt Anglia uralkodójával. Edgar sikertelen kísérletei nyomán tehát logikusnak tűnik, hogy családjával együtt a Skóciába menekülnek, ahol biztos menedékre számíthattak a királytól, akivel már korábban is kapcsolatban álltak. Menekülésüket és terveiket fedezve híresztelték el, hogy vissza akarnak térni Magyarországra, ami logikusnak is látszott, és az angol király környezete is hihetett benne, de valójában eleve III. Malcolm udvarába készültek. (118) Egy ilyen interpretáció esetén az egész regényes történet, a viharba került hajó, a Magyarországra induló Edgar és magyar kísérői, akik a

nemes skót családok őseivé lettek inkább csak a középkor jellegzetes elbeszélései közé sorolható, amely Szent Margit személyével kapcsolatban jóval később is kialakulhatott. Egyértelmű választ erre az elgondolásra sem adhatunk. Egészen bizonyosnak látszik, hogy Edgar és Margit kíséretében voltak magyarok is, akik követve őket eljutottak Skóciába és ott letelepedtek. Nagyon valószínűtlen azonban, hogy az események után több száz évvel keletkezett források megőrizték nevüket, és hogy valóban ők voltak az ősei azoknak a családoknak, amelyek a későközépkorban vagy az újkorban azzal büszkélkedtek, hogy a klán alapítója Szent Margit hajóján érkezett Skóciába.

Jegyzetek a II. fejezethez

1. Nagy 1971b 73-74.
2. Rónay 1989 31-33. Könyvének alcíme: "The east-european adventures of Edward the Exile".
3. Hevenesí 1734 36-38.
4. Acta Sanct Ung I. 109.
5. Hevenesí 1734 I. 37-38, 302-319.
6. Pray 1764 27-28.
7. Palma 1775 135.
8. Cornides 1778 232-239.
9. Pray 1801 21.
10. Karamzin 1820 II. 32, 24-25 48.jegyz.
11. Lappenberg 1834 462-464, genealógiai táblák.
12. Horváth 1828.
13. Kropf 1887.
14. Rézbányay 1896
15. Wertner 1892 45-52, 618-619.
16. Kropf 1896.
17. V.ö. függelék a bibliográfiához részt, illetve Fest, Malcolmes, Herzog kutatástörténeti összefoglalásait, valamint Nagy 1971b 69-75.
18. Marczali 1919-1920.
19. Karácsonyi 1926.
20. Karácsonyi 1907.
21. Karácsonyi 1928.
22. Fest 1935a, 1935b, 1937a.
23. Manteyer 1925 54-61.
24. Horváth 1937 66-73.
25. Fest 1938a
26. Fest 1938b illetve 1938c.
27. Dénes 1938, Nagy 1971b 61-69.
28. Malcolmes 1938.
29. Herzog 1939.
30. Fest 1939.
31. Herzog 1941.
32. Horváth 1944.

33. Fest 1944; A vitáról később, Herzog véleményét elismerve Váczy 1958 342.
34. Nagy 1971a
35. Nagy 1971b, különösen 29-32. Vajay véleményéről 48, 78.
36. Vajay 1962.
37. Vajay 1971.
38. Vajay 1962
39. Baker 1978, v.ö. Klaniczay 1990 89., továbbra is Fest kronológiáját elfogadva.
40. Szentek 1984 664-667.
41. Bartha - Székely 1984 863, 1551, 1664; tévesen Edmundként említi a hazatérő Edward herceget.
42. Süpek 1982. Az a megállapítása is téves, hogy ez a Gaimar szöveg első magyar fordítása, v.ö. Nagy 1971b 73-74.
43. Székely 1988 27, 30 10. jegyz.
44. Rónay 1984, 1986.
45. Pasuto 1968 134-135, Matuzova 1979. Erről Bartha Antal közölt recenziót, de nem vette észre benne a 11. századi magyar vonatkozásokat. Századok 115 (1982) 1101-1103. Matuzova kötete fontos, mert a Gaimar szövegben szereplő nevekhez (pl. Malesclotus) nyelvészeti magyarázatot is ad. Matuzova (1976) már korábban is összefoglalta a kérdést, illetve közölte a források egy részét oroszul. Ebben a művében még Fest megállapításait fogadta el jórészt. Az orosz kapcsolatok kérdéséhez még Sternberg 1984 180-182.
46. Rónay 1989.
47. Makk 1990 127 159.jegyz.
48. Wright 1850 204.
49. Barnett 1926 12-13. A hazai irodalomban nem találtam hivatkozást erre az adatra.
50. Koller 1782-1812 I. 293.
51. Fejér III/2. 241
51. Horváth 1828 I. 331-335.
52. Rézbányay 1896.
53. Nagy 1860 VIII. 14-16.
54. Rézbányay 1896 79.
55. Csánki III. 410. Egyedül Herzog követte ezt az elképzelést: Herzog 1939 36.
56. Fest 1935a 284, 1938b 146.
57. Reuter 1933.
58. Malcolmes 1938 60.

59. Herzog 1939 36, Szentpétery 1923 I. 171.
60. Fest 1944 92-93.
61. Nagy 1971b 17-19.
62. Rónay 1989 91-101. Az ásatási eredmények ilyen felemás értékeléséhez nagymértékben hozzájárulhatott Papp László rékavári ásatásainak publikációja (Papp 1967.). A szerző ebben a művében áttekinti az angol hercegekre vonatkozó addigi irodalmat, azzal a megjegyzéssel, hogy a "halvány okleveles adalékokból pedig a romantika és a hitelesség szövődménye alakult ki..."(i.m. 4.). Kutatástörténeti áttekintésében nem foglal állást a vitatott kérdésekben, ismerteti Fest elképzeléseit ugyanúgy, mint Herzogét. Az 1937-es ásatásokról nem tud érdemében újabb adatokat felmutatni, de részletesen közli saját 1963-as kutatásainak eredményeit. Az objektumok és a feltárt leletek pontos bemutatása után megállapította, hogy a "leletanyag azt igazolja, hogy a várban a XIV-XV. században élet folyt, és pedig katonai életstílussal zajló élet."(i.m. 35). Bemutatott leletanyag ezt a következtetést minden tekintetben alátámasztja, de ugyanakkor Papp L. következtetéseiben el is szakad saját eredményeitől. Nem érthető például, hogy ezen egyértelmű kronológiai adatai ellenére, miért ír a vár keletkezéséről ettől eltérően: "A várépítés idejét illetően, pusztán a vár alaprajzi elrendezésének jegyeiből a XIII. századra, fenntartással az ezt egy-két évszázaddal megelőző időkre lehet következtetni". (i.m.35.)Nyilvánvaló, hogy Papp László nem akart olyan megállapításokat tenni, amelyek nem támaszthatók alá a saját precíz régészeti eredményeivel, ugyanakkor képtelen volt függetleníteni magát az angolszász hercegek baranyai lakhelyére vonatkozó hatalmas, és sokak által egyértelműen igaznak elfogadott irodalomtól. Publikációjának néhány részlete mindennél szemléletesebben bizonyítja ezt. Egyik mondatában még a tényekre épít, amikor megállapítja: "A vár Szent-István-kori keletkezésére, vagy fennállására, használatára ... a felderítő ásatás régészeti, műtörténeti forrásanyag értékű bizonyítékot nem hozott napvilágra".(i.m. 36.) Következő sorai, azonban mintha önmagának, és a régészeti kutatás hitelének mondana ellent, hiszen úgy véli: "ez azonban nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy ... egy ásatás a fentebb mondottnál korábban itt folyt életnek nem akadhatna nyomára".
- Papp. L. ezt a nyilvánvaló logikai ellentmondást részben az okleveles adatokkal kívánta áthidalni, amelyekről korábban önmaga ismerte el, hogy bizonytalanok. Másrészt, érezve ezen érvek hiányosságait, részben történeti, részben "érzelmi"okokat próbál felsorolni. "Rékavár alaprajzi elrendezésére emlékeztető, s a mi korai középkorunk idejéből való várépítkezéseinkhez hasonló építmény szerkezeteket egyébként jelentős számban találunk a britek hazájában, de ugyanúgy az akkori Nyugat többi országában is. Ha netán a

nádasdi várkastély, első formájában , a hercegek számára épült volna, előttük és hazulról jött környezetük előtt állhattak hazai mintaképek is. A vár helye tekintetében pedig bizonyos, hogy a Mecseknek ez a, még nyári időben is gyakorta köd borította szépséges vidéke emlékeztethet a vadregényes skót tájakra." (i.m. 36-7.)

Ez a szép, szinte irodalmi műbe illő megállapítás azonban nem állja meg a helyét. A Rékavár feltárt részletei, és helyzete jól beilleszkednek a hazai 13. századi várépítésetünk képébe. Bármennyire is előrébb járt Nyugat-Európa vagy Anglia a korabeli haditechnikában, az semmiképpen sem állítható, hogy a 11.század elején, vagyis amikor a hercegek és kísérik elhagyták a szigetországot, bármiféle ilyen jellegű, és ilyen magas hegyre épített vártípust ismerhettek volna. Nem is beszélve arról, hogy a csecsemőként Angliából és nem Skóciából elkerült hercegeknek semmiféle emlékükhöz nem lehetett a vadregényes Skóciáról. Valószínűleg kísériknek sem, hiszen azok is angolok és nem skótok lehettek. A menekülteknek ugyanis nem előzőleg, hanem majd csak visszatérésük után jó néhány évvel lesz Skócia a hazájuk.

Papp L. fenti idézeteivel azért is látszott fontosnak részletesebben foglalkozni, mert jól illusztrálja, hogy a történeti tényeket mennyire háttérbe szorították ebben a vitában a romantikus elképzelések. A szerző ásatásai semmiféle bizonyítékot nem szolgáltatottak a hercegi várra vonatkozóan, ugyanakkor a saját régészeti eredményeitől független megállapításai hozzájárulhattak ahhoz, hogy a mecseknádasdi "monda" bizonyítékai között, apró csúsztatásoktól sem visszariadva, egyes szerzők régészeti adatokat is felsorakoztattak.

63. Szabó 1971 40-47.

64. 11. századi curia problémáról Györffy 1983 233.

65. Herzog 1939 36.

66. Fest 1944 93.

67. Fest 1944 94.

68. Thuróczi 43.

69. Thuróczi 47-48; ugyanez a rész: "ubi Sanctam Ursulam Bractanorum ..."

(Britanorum, Britannorum, Brachanorum) SRH I.267-268.

70. Thuróczi 182.

71. Thuróczi 221.

72. A teljesség igénye nélkül: SRH I. 417, SRH I.155; Romhányi Beatrix szíves közlése szerint a készülő magyarországi latinság szótárának anyaggyűjtéséből: 1426 uno panno Anglecali, Canix sagax sanginarius anglorum; 1532 Principes scilicet Imperii et Regem Anglie.; 1502 ..tres canes Anglienses, 1532 ...operationes Gallorum, Anglorum...; valamint

angol posztó értelemben: Anglecali, szójegyzékben Anglicus. Ezzel szemben csupán Ianus Pannoniusnál: Venerunt alio volantes orbe Britannii.

73. Pray 1764 II. 183.
74. Sinkovics 1943 47-48.
75. Nagy 1860 VIII.14-15.
76. Sinkovics 1943 45-49, 54-55.
77. Csánki III. 411, Herzog 1939 36.
78. Györffy 1990 136-153.
79. Györffy 1959 90-91. Az Árpád-kori Magyarországon élő orosz népelemekről legutóbb: Kristó 1980.
80. Györffy III. 290.
81. Horváth 1828, Fest 1944.
82. Popa 1984 20, Popa 1988 különösen 108-113, 190-196, 253-255.
83. Györffy 1972 274; Kiss 1988 205.
84. Malcolmes 1938 46-59; Nagy 1971b 31-32; Rónay 1989 98-101.
85. Holub 1960, G. Sándor 1971, 1974.
86. Rónay 1989 101.
87. G.Sándor Mária szíves szóbeli közlése.
88. Herzog 1939 36 3. jegyz.
89. G.Sándor 1971 125-126.
90. Bertényi 1983 80.
91. Hasonló jellegű vizsgálat tárgya lehetne az alább tárgyalandó skóciai családok problémája, hogy miként keletkeztek ott a magyar eredetről szóló kései származástörténetek.
92. Yvonne Harvey szíves szóbeli közlése.
93. Gedai 1986 1089.
94. Lásd 92. jegyz.
95. Gedai 1986 71-93.
96. Gedai 1979-80 41-42.
97. Horváth 1944 87.
98. Györffy 1959 91.
99. SRH I. 352-353.
100. Tóth 1930 129-135.
101. Tóth 1942 64-69.
102. Székely 1984 937-938.
103. Gerics 1984.
104. Ebben a vonatkozásban igen érdekes, hogy Szent Margit is Salamon és Dávid névre keresztelte két fiát. A Magyarországról Skóciába érkező család ezzel új neveket terjesztett el új hazájukban, az említettek mellett a

Krisztina és a Margit is ilyennek számít. Malcolmes 1938 120-121.

105. Gerics 1984 254.
106. Schramm 1968 200-201.
107. Jackson 1984 3-14, 222-223; Bak 1990a 1-15, valamint ezen kötet további résztanulmányai. Fügedi véleménye: Fügedi 1984 265.
108. Lásd az előző idézetek kiemelt részei: [!], valamint Pauler 1899 I.105; Bartha - Székely 1984 863-864.
109. Vajay 1962 80.
110. Malcolmes 1938 117-124.
111. Fest 1935a 302-305; Malcolmes 1938 117-124.
112. Grimble 1985 123-126, valamint a többi családra vonatkozó részek.
113. Fest 1935a 303.
114. Malcolmes 1938 117-119.
115. SRH I. 345, Thuróczi 90.
116. Vajay Szabolcs szíves szóbeli közlése.
117. Grimble 1985 70-71.
118. Rónay 1989 162-164. Rónay elgondolásairól közelmúltban újabb hirlapi cikk is beszámolt, különösebb értékelés nélkül: Lady Judith of Listowel: Szent István vendégei, Angol bujdosók Magyarországon. Új Magyarország II.(1992) 23., január 28. A cikkben kétségtől szerepel, - címnek némileg ellentmondva -, hogy a hercegek nem Szent István korának menekültjei voltak, ugyanakkor Rónay nyomán további tévedéseket tartalmaz. A téma irodalmának ismeretében ugyanis nehezen érthető, hogy Rónay hogyan fedezhetett fel olyan forrásokat, amelyek már évtizedek óta ismertek voltak.

III. Fejezet

Új-Anglia és a magyar egyház

"Angli orientales nolentes Grecorum
patriarche subesse miserunt clericos suos
ad Hungariam in episcopos consecrandos, qui
sunt sub iurisdicione Roman
pontificis..."(1)

A 11. század második felének angol-magyar kapcsolatai közül az egyértelműen bizonyítható kontaktusok közé sorolhatjuk a "keleti angolok" és a magyar egyház közötti kapcsolatfelvételt. Az erre vonatkozó források egyike már régóta ismert a kutatók előtt, Fest Sándor dolgozataiban több alkalommal is utalt a kérdésre. Ugyanakkor a forrásszöveg ellentmondásai, és kései keltezése miatt meglehetősen bizonytalannak tűnt az erre épített elgondolás. Nyilván számos kutató arra a következtetésre jutott, hogy ez esetben is Fest túlzásáról van szó, aki a bevezetőben említett módon mindenben angol-magyar kontaktusokat vél felfedezni. Ez lehet az oka annak, hogy Fest cikkei óta még említését sem találjuk e kapcsolatfelvételnek a hazai irodalomban. Az 1970-es évek közepén felbukkant egy másik forrás, és ez egyértelművé tette, hogy valóságos történeti alapjának kell lennie a Fest által feldolgozott "keleti angol"-magyar kapcsolatoknak. A hazai kutatás azonban nem figyelt fel erre az újabb forrásközlésre, és a mai napig semmiféle reagálás nem található történetírásunkban. Ugyanakkor a "keleti angolok" valószínűsíthető településhelye kapcsán a román történetírás többször is foglalkozott a problémával, érintve a magyar kapcsolatok kérdését is. Az itt megfogalmazott következtetések egy része azonban teljesen elhibázott, mivel téves forrásértelmezésekre, illetve egyértelműen cáfolható hipotézisekre építettek fel újabb hipotéziseket. Mindez szükségessé teszi, hogy az egész kérdéskört áttekintsük, és a forrásokat újra elemezzük.

Fest Sándor első ízben 1937-es cikkében, az angol-magyar kontaktusok történetéhez kapcsolható adalékok keretében foglalkozott a "Menekült angolok

magyar papjai"-val. (2) A hastingsi csata után számos angol elmenekült a szigetországból, mivel nem akarták elfogadni a norman uralmat, és ezek a csoportok különböző területeken kerestek új hazát maguknak. Egy izlandi kései saga szerint Sigurd, Gloucester grófja eladta birtokait, és nagyszámú kíséretével, 3 gróffal, nyolc báróval 350 hajón indult el. Dél felé haladtak, és egy Ceuta nevű hely kifosztása után Szicília közelébe kerültek. Itt értesültek arról, hogy Miklagardhi, vagy Konstantinápoly nagy veszélyben van egy pogány támadás miatt. Az angolok elindulnak, hogy megsegítsék a várost védelmező Kirjalax im Mikli-t, aki Fest véleménye szerint I. Elek császár lehetett. A megérkező angol hajók szétverik a pogány hajóhadat, és a bizánci uralkodó hálából felajánlja, hogy maradjanak a városban. A sereg vezetőit felfogadja testőrségébe a vaeringja gárdába, de Sigurd helyett egy várost kér, ahol letelepedhetnek. Kirjalax egy északra fekvő területet ad nekik, amelyet korábban ő birtokolt, de időközben a pogányok elfoglalták, és így előbb vissza kell hódítani. A menekült angolok legyőzik a pogányokat és megalapítják Új-Angliát, amely hatnapi tengeri útra van Konstantinápolytól. Városokat is létrehozna, amelyeknek jól ismert neveket - York, London - adnak. Az itt letelepedett angolok kerülnek kapcsolatba Magyarországgal, mivel egyházilag nem akartak Bizánchoz tartozni - ahogy a forrás leírja, Szent Pál törvényét elfogadni. Ezért püspököket és papokat hívtak Magyarországról. "...dheir vildu ekki hafa Páls-bók, sem gengr i Miklagardhi, ok sóttu biskupa i Ungaria ok adhra kemmimenn..."(3)

Fest Sándor ezeket az adatokat a *Scriptores Rerum Britanicarum* sorozatban már 1887-ben publikált izlandi saga alapján idézte, és 1894-ben közöltek egy másik szöveget, amely Hitvalló Edvárd király életét meséli el.(4) Felfigyelt arra, hogy az angol varangian-ok már korábban is ismertek voltak, és Freeman hatalmas monográfiájában is foglalkozott velük. A kétségtől regényes történet még Walter Scott-ot is megihlette, aki Count Robert of Paris címen írt könyvet a bizánci császár angol testőreiről.

Fest Sándor a forrás rövid ismertetésén kívül részletesebben nem foglalkozott a történettel. Vigfusson nyomán utalt arra, hogy a Magyarországra vonatkozó szöveg végső forrása nem ismert, de a feljegyzés mindenképpen későbbi lehet, mivel a saga lejegyzője York nevét nem a régies Jorvik, hanem az újabb Jork formában írta le. Mint Fest megállapítja: "Ha ennek az érdekes feljegyzésnek történeti alapja van, ami alig kétséges, akkor Szent László idejében vihettek innen püspököket és papokat a keleti "Új-Angliába". Mindenesetre sokatmondó bizonyítéka az egykorú magyar keresztény kultúrának."(6)

Az 1944-ben megjelent Yolland emlékkönyvben az angol-magyar kapcsolatok

két ismert kutatója is foglalkozott a keleti angolok történetével. Horváth Jenő a bizánci angol varangok kapcsán már idézte Vasilevskij és Vasiliev a kérdésre vonatkozó egy-egy alapművét, bizonyos pontokon azonban egészen elfogadhatatlan következtetésekre jutott.(7) A nagyszámú Bizáncba érkezett angolról Horváth az említett művek alapján megállapítja, hogy átveszik a vezető szerepet a testőrségben - az orosz varangok helyett az angol varangok kerülnek előtérbe. E történeti tények alapján Horváth azt is felvetette, hogy "...a varang név és az orosz varangoktól való megkülönböztetés, egyben a két népnek a varang névvel való közös jelzése arra is mutat, hogy az angol kivándorlók dán-lengyel vagy skandináv-orosz földön át jutottak Bizáncba, és hogy ennél fogva elfogadható az a feltevés, hogy az angolszász hercegek valamikor ugyanezen az úton kerültek Szent István udvarába. "(8) Mint az előző fejezetben láttuk ez utóbbi elképzelés az angolszász hercegek útvonalát illetően helytálló, kronológiai része azonban minden alapot nélkülöz. E keleti útvonal hangsúlyozása Horváth Jenőnél további hipotézisekhez is vezetett. Anna Komnénéa történeti művére hivatkozott, ahol "thulei varangok" szerepelnek, vagyis olyanok, akik skandináv úton érkeztek. Véleménye szerint ez az útvonal lehetőséget adott további kapcsolatfelvételle, "... az angolok hatása Magyarországon is észrevehető volt. Nemcsak azért, mert ők maguk a Kárpátok külső vonalán jutottak el Konstantinápolyba, hanem azért is, mert László herceg kétszer is megfordult orosz földön, hogy katonai segítséget szerezzen bátyjának, Géza királynak. Az érintkezés tehát angolok és magyarok között nem volt kizárva, hanem lehetséges és valószínű. Annál inkább, mert a család keletmagyarországi birtokait ebben az időben László herceg kezelte, akit angol-dán harci bárdokkal szoktak ábrázolni és aki trónra lépve Hitvalló Edvárd királyéhoz hasonló pecsétet használt. ... indokoltnak látjuk annak a kérdésnek a feltevését is, ami esetleges angolszász településre vonatkoznék. Indokoltá teszi ezt László hercegnek orosz-lengyel útjain kívül, bihari birtokait borító erdőségnek igfon neve, amely hasonló ahhoz a névhez, melyet az angolokra általában alkalmaztak. ... (ingvaeones, inglinoi)..."(9)

Horváth Jenő ezen hipotézisei már teljesen elszakadnak a történeti tényektől. A Fest által említett izlandi forrás egyértelműen tengeri úton vezeti az angolokat Bizáncig, sőt tovább, a felvetett orosz útvonal tehát, ha nem is zárható ki az 1066 utáni angolszász menekültek esetében, semmiképpen nem volt elsőrendű. Nem beszélve arról, hogy a varég útvonal nem a Kárpátok külső vonalán húzódott, és nem is a lengyel-orosz részekén, hanem attól sok száz kilométerrel távolabb. Az Igfon erdő magyarázatával pedig már a dilettáns nyelvészkedés szintjéig jutott el Horváth. Mivel ilyen irányú következtetései teljesen megalapozatlanok, a Yolland emlékkönyv egyébként is alig idézett

tanulmánya így inkább csak céljával ellentétes hatást válthatott ki; az új-angliai-magyar kapcsolatokat nem vehették a kutatók komolyan.

Némiképp hasonló negatív hatást válthatott ki Fest Sándor már idézett, ugyanezen kötetben megjelent feldolgozása. Fest a "Terra Britannorum" kapcsán idézte fel a kérdéskört, és ezen keresztül is további bizonyítékokat vélt felfedezni egyre vitatottabb elképzeléseihez.(10)

1937-es cikkéhez képest újabb forrásokra is felfigyelt, amelyek kapcsolatba hozhatók a keleti angolokkal. Az angolszász krónika az 1075-ös évnél ír arról, hogy Hódító Vilmos ellenfelei közül sokan Skandináviába menekültek. Az angolszászok tömeges Bizáncba meneküléséről pedig idézi Ordericus Vitalist, akit a korszak jeles kutatóinak véleménye alapján rendkívül megbízható forrásnak tart. Ezen véleményét Anna Komnéné művével is alátámasztja, és nyilvánvalóan a kései izlandi saga szembeötlő problémáit kívánta feloldani említésükkel. Kiemelte, hogy Vitalis szerint az angolok "per Pontum" érkeztek Bizáncba, de felveti a Skandinávia felőli útvonalat is. A bizánci angolokra vonatkozó adatok felsorolásán kívül csak elismétli a keleti angolok egyházi kapcsolatfelvételére vonatkozó korábbi véleményét, de újabb történeti forrásokat a konkrét kérdéssel kapcsolatban nem tud felmutatni.

A Szent László kori bizánci-magyar dinasztikus kapcsolatok nyomán felveti, hogy ez is érintkezési lehetőséget adott angolok és magyarok között. Láthatólag azonban nem tudja feloldani a következő uralkodó - Kálmán - idejében fennálló egyértelmű norman-magyar kontaktusok, és az általa túlhangsúlyozott angol-magyar kapcsolatok közötti ellentmondást. Mindezek nyomán csak egy igen bizonytalan végkövetkeztetésig jut el: "... az előbb felsorakoztatott néhány adat feljogosít arra a feltevésre, hogy Szent László idejében bizonyos, bár még körvonalaiiban is teljesen ismeretlen érintkezési lehetőség volt magyarok és menekült angolok között. Lehetségesnek tartom, hogy a "terra Britannorum" és a "Brittonia" kifejezések éppen ennek a feltételezett hajdani érintkezésnek hallgatag nyomai."(11)

Az eddig tárgyalt három publikáció érdekes adalékokat nyújtotta 11. század végének angol-magyar kapcsolataihoz, de nem tudták elhárítani azt a kétkedést, amely az egyházi kapcsolatfelvételre vonatkozó saga forrásértékével kapcsolatban felmerülhetett. Ez lehetett az oka annak, hogy a továbbiakban a hazai kutatás még említést sem tett a kérdésről.

A nemzetközi szakirodalomban nemsokkal Fest utóbbi cikke után egy alapvető fontosságú cikk jelent meg. R.M. Dawkins a nagy szakmai elismertségnek örvendő Journal of Roman Studies lapjain közölte adatok egész sorát a varang testőrség kései történetével kapcsolatban. Rámutatott arra, hogy helyes az a megállapítás, miszerint kezdetben Skandináviából érkeztek a

varég úton - vagyis orosz területeken keresztül, később azonban egyre több angol volt soraikban. A források számbavétele során említést tesz a Hitvalló Edvard féle sagáról, illetve annak változatáról a Flateyjarbok-ról. Az itt elbeszélte "curious story", valamint a forrás jellege bizonyos bizonytalanságokat felvet Dawkins szerint, de számos adatot vonultatott fel azzal kapcsolatban, hogy a keleti angolokkal harcoló pogányok, valamint a "Palsbók" utalás az orthodoxiáról más forrásokból is jól ismertek, illetve értelmezhetők.

Nagyon fontos volt az a megfigyelése, hogy a külföldi származású varangok, és közöttük az angolok is még 1204-ben is bizonyíthatóan Bizáncban voltak, megőrizve különállásukat. Ez néhány esetben egyházszervezeti értelemben is bizonyítható volt. (12)

A keleti angolok történeti kutatásában az áttörést K.N. Ciggaar munkássága hozta meg, aki több cikkében is foglalkozott a kérdéssel, 1974-ben pedig egy rendkívül fontos forrást közölt le az Etudes Byzantines-ban. (13) A két változatban is fennmaradt kézirat a 13. század elejére tehető, és korábban csak néhány részletére utaltak a kutatók.

A forrás szerint Hódító Vilmos győzelme után egy csoport angol nemes ("multi nobilium Anglorum regi") elhagyta Angliát, és Gibraltáron keresztül, Szardínia érintésével Konstantinápolyba menekültek. A bizánci császár örömmel fogadta őket, és mivel egy részük nem akart a fővárosban letelepedni, javasolta nekik, hogy északabbra foglaljanak el egy területet a pogányoktól, amelyet korábban Bizánc birtokolt. Megfogadva a tanácsot az angolok elfoglalták az említett területet, letelepedtek, és városaikat angol nevekké látták el. Függetlenségük megőrzése érdekében azonban papjaikat nem a konstantinápolyi patriarkához küldték, hanem Magyarországra. "Angli orientales nolentes Grecorum patriarche subesse miserunt clericos suos ad Hungariam in episcopos consecrandos, qui sunt sub iurisdictione Romani pontificis, que res multum displicuit imperatori et Grecis." (14)

Ciggaar a szöveget részletes magyarázatokkal látta el, és párhuzamosan közölte a keleti angolokra vonatkozó izlandi szöveget is. A korábbi kutatások teljes feldolgozása nyomán kiderült, hogy T.Torfaeus már 1711-ben, latin nyelvű művében kitért az Új-Anglia kérdésre; a Historicae Norvegicae-ban a koppenhágai Codex Flateyensis - az izlandi sagák és irodalmi művek gyűjteménye - alapján dolgozta fel a problémát. Később művét elfeledte a kutatás, és Dawkins sem használta fel. Az izlandi szöveghagyomány és a Ciggaar által közölt szöveg nyilvánvalóan szoros kapcsolatban áll egymással, a párhuzamosság egyértelmű, de néhány részletükben eltérnek egymástól. A tengeri útvonal leírása néhány ponton nem egyezik, és a névhasználat is más. (pl.

Constantinopol - Micklegarth, Alexis imperator Grecorum - Kirjalax stb.)

Ugyanez érvényes a magyar egyházi kapcsolatra utaló részletre is, ("nolentes Grecorum patriarche subesse" - "dheir vildu ekki hafa Pals-bók, sem gengr i Miklagardhi") de Ciggaar erre nem tér ki részletesen. Az 1974-ben közölt szövegben csak két évszám szerepel, 1072 és 1075. 1072-ben az eseményeket megelőző dániai követségről esik szó. Ezt követően a szöveget megszakítja egy VII. Gergely (1073-1085) pápaságáról szóló krónikás rész. A forrás szerint 1075-ben vesznek részt a Konstantinápoly ellen támadt pogányok leverésében. A korszak nyugati és bizánci forrásai több pogány támadásról beszélnek, így az események kronológiai helyzete bizonytalan. Az egyik támadás az 1070-es évek második felében következett be, a másik 1090-91-ben. A további események időpontjának meghatározásához segítségül kell hívni a korábban bizánci kézben levő terület elvesztésének kronológiai meghatározását is. Sajnos azonban ebben az esetben is több hullámmal kell számolnunk. A Ciggaar által felsorakoztatott magyarázó, párhuzamos adatok közül a mi szempontunkból rendkívül fontos egy 1090 és 1100 között keletkezett mű idevágó részlete. A canterbury Szent Ágoston Vita szerint egy angol nemes Konstantinápolyban templomot emelt. A szöveg forrása egy a Szentföldön járt szerzetes zarándok információja. A forrás nem említi a nemesúr nevét, de nyilvánvalóan ugyanarról a templomról van szó, amelyet a Ciggaar által közölt szövegben is említene: "Coleman, hic vir sanctus Constantinopoli habet templum." (15)

A Ciggaar féle szöveg egy másik részében olyan utalást is tartalmaz, amely nem szerepel az izlandi forrásban, és közvetlenül Magyarországra utal. A szövegben előfordul ugyanis egy a szövegkörnyezetével semmilyen közvetlen kapcsolatban nem álló mondat, amely szerint a magyarok felláztak uralkodójuk Salamon ellen. "Hungari regem suum Salomonem regno deturbatum sub custodia excruciant et imperatori rebellant." (16)

Ciggar érdekes módon nem kommentálja ezt a részt, amely mint később látni fogjuk fontos információkat tartalmaz a forrás értékelésével kapcsolatban. A jegyzetekben ugyanakkor utalt arra, hogy az idézett mondat kapcsolatban áll Sigebert de Gembloux krónika szövegével.

A "keleti angolok" magyarországi egyházi kapcsolatfelvételére utaló sorokhoz viszont rendkívül fontos kommentárokat fűzött: "Le conflit religieux entre les Grecs et les Anglais ne tarde pas à se manifester. Ce qui frappe dans le passage, c'est que, tout de suite après l'ambassade envoyée par l'empereur byzantin, les Anglais (toujours du moins selon la chronologie du texte) sont entrés en contact avec le roi de Hongrie, qui était resté fidèle à la papauté. Il serait intéressant d'étudier l'histoire contemporaine de la Hongrie pour voir quelles sont relations entre la Hongrie et l'empire byzantin. Le roi Géza

Ier (1074-1077), par exemple, avait épousé une cousine de l'empereur Nicéphore Botaniate (1078-1081). Dans la saga islandaise l'église de Constantinople est nommée Loi de Saint Paul. Il s'agit ici d'une addition purement scandinave, pour l'interprétation de laquelle nous renvoyons le lecteur à l'explication donnée par Riant. Les difficultés ont -elles commencé comme un problème religieux (refus de soumission au patriarche), pour devenir ensuite un problème politique (refus de payer impôts)? Mais le contraire aussi serait parfaitement possible. Quoi qu'il en soit, la relation entre les deux problèmes paraît indiscutable."(17)

Ciggaar a korábbi feldolgozásokat is felhasználva természetesen arra is kísérletet tett, hogy körülhatárolja a "keleti angolok" lakhelyét. A varang-varég útvonalak és a pogány előretörések elemzés kapcsán a romániai régészeti adatokat is bevonta a vizsgálatba.(18)

Ciggar forrásközlése nagy visszhangot váltott ki, mivel teljesen egyértelművé tette, hogy a korábban nyilvánvaló kétkedéssel kezelt izlandi forrásokban leírt események biztos történeti alapokon állnak, és így a "keleti-angolok" története - a korábban már jól ismert bizánci varang testőrségen kívül is - feltétlenül további kutatásokra érdemes téma.

Ezt a véleményt egy ugyancsak 1974-ben megjelent tanulmány más szempontból is alátámasztotta. Jonathan Shepard, aki már korábban is foglalkozott az angolok bizánci kapcsolataival, megkísérelte az Új-Anglia azonosításához kapcsolható források összegyűjtését. Megállapította, hogy a saga szövegek több korábbi forrásra, így a *Chronicon Universale Anonymi Laudunensi* (a Ciggaar által közölt szöveg), és a *Beauvais Vincent: Speculum Historiale* című művekre utalnak, valamint az összeállító felhasznált egy olyan kötetet, amely az exeteri breviáriumhoz hasonlított. Shepard véleménye szerint a Bizánc elleni pogány támadás 1090-91-ben játszódhatott le, és elfogadja az izlandi források azon adatát is, amely az angolok északabbi területfoglalását írja le. A korabeli források részletes elemzése segítségével rámutatott arra, hogy ezek valószínűsítik a Fekete-tenger partvidékén létrejött angol területet. Ebből a szempontból rendkívüli fontosságú az az összeállítás, amely a 13. századi nyugati utazók leírásait, valamint a kérdéshez kapcsolható helynévadatokat tartalmazza. Ebből kitűnik, hogy a Fekete-tenger mellett több olyan régió van, amelyek azonosíthatók az Új-Angliával. Még a 14-16. századi portolánokban is felbukkannak Varangolimen, Vagropoli, Varangilo agaria, Londina, Susaco helynevek. Egy 1150-es térkép az Azovi tengert varang tengernek nevezi, a Carpinii féle követség pedig Kievet elhagyva Cumania mellett említ terra Saxorum-ot. Ez utóbbi adatok a Krím, illetve az Azovi-tenger felé mutatnak, de a források egy

része vonatkoztatható a Fekete-tenger nyugati partvidékére is. Shephard kutatásai tehát feltétlenül megerősítették a Ciggaar által más szempontból tárgyalt elképzelések jó részét. (19)

1974-ben D.M. Nicol ugyancsak foglalkozott a kérdéssel, és alapvetően hasonló eredményekre jutott, anélkül, hogy lényegesen új megállapításokat tett volna. (20)

Az Új-Anglia területi azonosítása szükségszerűen felkeltette a román történetírás figyelmét, és Razvan Theodorescu 1981-ben egy külön cikkben foglalkozott a kérdéskörrel. A szerzőnek lehetősége volt arra is, hogy tanulmányozhassa Ciggaar e témában született doktori disszertációját, amelynek bizonyos részletei jelentek csak meg nyomtatásban, és amely a korábban említett új forrást is feldolgozta. Theodorescu Ciggaar nyomán megállapította, hogy a *Chronicon Laudunense* vagy a *Chronicon Universale Anonymi Laudunensis* a 13. század elején keletkezett, és angol vagy angol-norman szerzetes írhatta Franciaországban. Az angolok Bizáncba érkezését VII. Dukasz Mihály idejére teszi, 1075-re. Az északabbra vonuló angolok települési helyéül a forrás a "Domapia" nevű területet nevezi meg, amely Scythia határánál húzódik. Theodorescu ez utóbbiról Moravcsik alapján megállapítja, hogy könnyen elképzelhető magyarázatként Észak-Kelet-Bulgária vagy a romániai Duna-delta vidéke, valamint a Krím. (21)

A cikk szerzője elsőként figyelt fel a Salamonra vonatkozó részlet fontosságára; Ciggaar nyomán úgy véli, hogy a 13. századi laoni forrás írója itt Sigebert de Gembloux szerzetes krónikájára támaszkodott. Ennek szerzője VII. Gergely kortársa illetve ellenfele volt, és művének idevágó mondata szoros kapcsolatban áll az említett szövegrésszel: "Ungari contra imperatorem rebellant, regemque suum Salomonem regno deturbatum sub diutina custodia excruciant." (22)

Theodorescu ugyanakkor hangsúlyozta, hogy a "keleti angolok" magyarországi egyházi kapcsolatfelvétele logikus lépésnek tekinthető, de részletesebb értelmezést igényel, és ez hiányzik a korábbi feldolgozásokból. Emiatt a szerző részletesen foglalkozik két magyar vonatkozású kérdéskörrel. Egyrészt a korábbi angol-magyar kapcsolatokkal, másrészt azzal, hogy véleménye szerint nagyon sok közös vonás fedezhető fel a korabeli angol és magyar egyházi szisztémában, ez pedig színén alapja lehetett a kapcsolatfelvételnek.

Az első kérdésben sajnálatos módon szinte mindenben Fest Sándor már tárgyalt, és nyilvánvalóan hibás álláspontját idézi az angol hercegek magyarországi tartózkodásáról. Teszi ezt annak ellenére, hogy utal Vajay Szabolcs 1971-es cikkére, amelyben egyértelműen cáfolta a hercegek I. István kori itt tartózkodását. Festet követve, Theodorescu a "terra Britanorum" csapdát sem

kerüli el, kritika nélkül átvéve a baranyai angol szálláshely koncepciót. Erre a minden alapot nélkülöző elképzelésre aztán további adatok segítségével egy hatalmas hipotézis sorozatot épít fel. "This "terra" [terra Britanorum] was sited somewhere in the Baranya area, between the Danube and the Drava toward the frontier of the Hungarian kingdom with Serbia [sic!], that is not so far off from the Banat region. And recalling that Banat was a neighbouring zone to this presumable place of Anglo-Magyar co-habitation, as the 13th century source tells us, is not purely gratuitous, for here is an interesting coincidence: the English coins unearthed on Romanian soil, at Gaiul Mic, Cenad, Teremia Mare, Simbateni-Arad, are dated to the 11th, 12th and early 13th centuries." (23)

Theodorescu ezzel az elképzelésével valami egészen homályos kapcsolatrendszer akar bizonyítani, és a földrajzi fogalmak tudatosan elnagyolt alkalmazásával (Bánáttal szomszédos baranyai rész, vagyis tkp. Mecseknádasd, 11-13. századi leletek "Román földből", vagyis Csanád, Arad stb. környékéről stb.). Ezzel nem volt más célja, - ahogy ezt cikkének egy másik részénél is látni fogjuk -, mint, hogy elkerülje azt a nyilvánvaló kérdést, hogy mely magyar területek püspökeivel vehették fel a kapcsolatot a "keleti angolok". A legkézenfekvőbb természetesen az erdélyi részek számbavétele lett volna, de ez nyilvánvaló politikai és "tudománypolitikai okok" miatt szóba sem jöhetett. Ehelyett Theodorescu az egyházszervezeti kérdések, és általa párhuzamos fejlődésnek tartott folyamatok tárgyalásával foglalkozik.

"A second problem facing the researcher of the Pontic Anglo-Saxon episode are some surprising coincidences - though not perceived as such yet - between Anglo-Saxon and Hungarian churches on the common ground of Roman-Catholic rules, dogmas and doctrines. These coincidences could perhaps even better explain the approach between the Anglo-Saxons from the still unidentified "Domapia" and the archbishops of Esztergom and Kalocsa.

For a student of comparative ecclesiastical history of England, right before and immediately after the Norman conquest, and contemporaneous Hungary, one thing emerges clearly: neither in the British Isles nor in the Pannonian space could the pontifical decrees erase those local spiritual church traits so very fiercely and energetically opposed by Tuscan friar Hildebrando di Bonizio Aldobrandeschi, consecrated pope under the name of Gregory VII (1073)." (24)

Ez az elképzelés - mint látni fogjuk - kétségtelenül rámutat bizonyos közös vonásokra, amelyek a két ország 11. század végi egyházi berendezkedését jellemzik, de korán sincs olyan nagyfokú hasonlóság. Theodorescu a két egyház speciális vonásait kívánta kiemelni, és utalt arra, hogy Hódító Vilmos után az angol klérus számos esetben szembelyezkedett a pápával. A magyar

viszonyokkal kapcsolatban viszont azt hangsúlyozza, hogy milyen nagy mértékben jelentkeztek a nyugati egyházi rend térhódítása mellett továbbra is a keleti egyház hatásai. Szent László egyházi törekvéseit pedig összekapcsolja Hódító Vilmos önállósulási kísérleteivel. Ezek az adatok azok, amelynek alapján végső következtetését levonja: " Now then, are these fairly solid grounds to make assume that the estranged Anglo-Saxons, who, by 1080's, had settled somewhere on the Pontic coasts would have looked for the satisfaction of their spiritual needs to the closest sister-church, which happened to be that of Hungary? It was not only a matter of geographical neighbourhoud, but, and more especially, of spiritual closeness as the faithful of the archbishops of Canterbury and Yourk found, in the shepherded by archbishops of Esztergom and of Kalocsa, the religious "freedom" they had been accustomed to in their native land."(25)

Ez a végkövetkeztetés első látása valóban meggyőző, de részletes elemzése rávilágít arra, hogy az egész gondolatmenet lényege nem egy összehasonlító egyháztörténeti vizsgálat, hanem egy logikus történeti következtetés elkerülése. Theodorescu cíkének néhány elejtett kifejezése jól rávilágít erre a tudatos torzításra. " It was not only a matter of geographical neighbourhood" írja Theodorescu, de egy másik helyen még világosabb, hogy mi áll gondolatmenetének háttérében. Az angolok települési helye kapcsán megjegyzi, hogy " ... as a matter of fact, regardless of their location between Bulgaria and the Crimea - although, geographically speaking, it seems more logical that they had settled in the Romanian space judging by the fact that their relations with Hungary began right in the years when the Hungarian feudal state under king Solomon, Geisa I and Ladislaus I made the first steps toward an eastward expansion, raiding Transylvania and clashing among others, with the Petchenegs (<Bissenii>) - the inception of Anglo-Saxon canonical relations with the Hungarian church organized at the time in two archiepiscopal dioceses - Esztergom and Kalocsa - and several bishoprics - Veszprém, Pécs, Cenad, a.o. - poses many problems of cultural and political history." (26) A felsorolásból egyértelműen hiányzik egy feltétlenül figyelembe veendő egyházi központ, mégpedig Gyulafehérvár. A szándékos kihagyás teljesen egyértelmű, különösen ha figyelembe vesszük az előző idézet egyik részletét. Eszerint I. Géza és I. László idején keleti expanzió fedezhető fel a magyar politikában, és miközben "raiding Transylvania" kerülnek szembe a magyarok többekközt a besenyőkkel. Ez esetben a román történetírás egyik kedvelt fordulataival találkozunk, miszerint a honfoglalás, sőt az államalapítás korában a magyarok még nem terjesztették ki hatalmukat Erdélyre, erre csak később, például a 11. század végén került sor. A helyzet azonban nyilvánvalóan egészen más. A besenyő összeütközés Kerlesnél például

nem azért következett be, mert ekkor találkoztak volna az expanzív magyar seregek a besenyőkkel Erdélyben, hanem mert a nomád csapatok több irányból, többek között a meszesi kapun keresztül, betörték a magyar területekre. (27) Ezek a betörések kronológiailag jól illeszkednek a besenyők, majd a kunok terjeszkedéséhez, amely a magyar területeken kívül főként Bizáncot érintették, és amely számos korabeli forrásból ismert. Ugyanez az előretörés szerepel a "keleti angolok" történetében, és éppen ezért kellett nekik olyan területet visszafoglalni, amely korábban bizánci fennhatóság alá tartozott. A "keleti angol"-magyar egyházi kapcsolatfelvétel okait és politikai háttérét másban kell keresni, és a következőkben ezzel kívánunk foglalkozni.

Az első, amit újra vizsgálnunk kell, hogy helyezkedett el "Új-Anglia", és melyik magyar területtel vehették fel a kapcsolatot. Shephard, Ciggaar kutatásai két terület felé mutatnak. Az egyik a Fekete-tenger északi része és a Krim. A helynévi adatokon kívül ezt erősíti meg az oroszországi varég kereskedelem útvonala is. A másik rész a Fekete-tenger nyugati, észak-nyugati partvidéke, a Duna-deltától délre és északra fekvő részek. Ez utóbbi jól illeszkedik abba a képbe, amelyet a "keleti angolokról" szóló forrás alapján rajzolhatunk. A bizánci birodalom egy része volt egy ideig a Paristrion thema, amely később a Paradunavon néven szerepel. A terület egyértelműen közvetítő szerepet játszott Bizánc és az északi varég területek között, sőt feltehetőleg egy időben határvonaként is működött közöttük. A terület korabeli etnikai viszonyai rendkívül összetettek, de régészeti leletek is egyértelműen bizonyítják a varég hatást, és az egyre erősödő nomád előretörést. (28)

Bármelyik területet is vesszük azonban figyelembe a "keleti angol" követség számára két útvonal, illetve terület tűnhetett megfelelőnek. Az egyik a Kárpátok átjáróján keresztül eljutni Erdélybe, a másik a Duna vonalát követve déli irányból eljutni Magyarországra. Szó sincsen tehát a Theodorescu által sugallt zavaros útvonalról, amelynek végpontja a soha nem létezett baranyai "terra Britanorum" hercegi központ lett volna. Források hiányában az említett két útvonal között nem tudunk egyértelműen választani, de néhány megjegyzést még érdemes fűzni e kérdéshez.

Minden lehetőség megvan arra, hogy az erdélyi püspökséget tekintsük annak a magyar egyházi központnak, ahová a "keleti angolok" elküldték követségüket. A legújabb kutatások szerint nagyon valószínű, hogy az erdélyi egyházszerkezeti központ már a 11. század elején, a szent istváni szervezés korai hullámában létrejött. A régészeti feltárások szerint az első püspöki templomot 1009 körül építhették. A név szerint ismert első püspök Franco volt, akit 1075-ben "episcopus Bellegrad(i)ensis"-ként említenek. A gyulafehérvári püspök elnevezést valamivel később váltja fel az "erdélyi püspök" formula (ultra

silvanus). (29) Az általunk vizsgált kérdés szempontjából nem érdektelen megjegyezni megjegyezni, hogy az 1075-ben említett püspök, Franco, liege-i származású főpap volt. A magyar egyházi vezetők közül ahhoz a lotharingiai származású körhöz tartozott, akik az 1030-as évektől kezdve különösen jelentős szerepet játszottak. Richard verduni apáttal kezdődik ez a kapcsolat 1035 körül, majd 1047-ben mikor felégetik Verdun városát kanonok egész sora érkezik az országba. Liege-i származású volt Leodvin bihari püspök, György kalocsai érsek, és végül az említett Franco. Ez azért lehet fontos, mivel ez a klerikus kör képzettsége és állandó - a zarándoklatok által fenntartott - kapcsolatai révén tisztában lehetett a nyugat-európai politikai és egyházi szituációval. (30)

A "keleti angolok" számára ilyen okok miatt is vonzó lehetett a területileg is legközelebb álló erdélyi püspökséggel a kapcsolatfelvétel. Az egyébként szóba jöhető dunai útvonal ellen az szólhat, hogy a dél-magyarországi területeken még ebben az időben is kétségtelenül megfigyelhető a keleti egyház befolyása, amelyet az angolok nyilvánvalóan el akartak kerülni.

Ezen a területen új politikai helyzetet teremtett, hogy 1071-ben Salamon, Géza és László elfoglalják Nándorfehérvárt és Szerémvárt a bizánciaktól. A szerémi-bácsi püspökség helyzete már 1054-től, a schisma óta kritikus volt. Az 1080-as évek végén végül is Fábián korábbi bácsi püspök alatt egyesítik a bács-kalocsai érsekséget, talán 1089-ben, és ezzel a kalocsai érsekség bekelebezte a szerémségi esperességet és a szávaszentdemeteri monostort. (31)

A bizánci egyháztól függetlenedni akaró "keleti angolok" számára a déli magyar területek zavaros egyházi viszonyai sokkal kevésbé lehettek vonzóak, mint az erdélyi püspökség. Mindezen megfontolások ellenére, források híján, teljes biztonsággal nem tudjuk megállapítani, hol történt meg az Új-Anglia küldötteinek és a magyar egyház egyik püspökének kapcsolatfelvétele.

A "keleti angol" egyházi küldöttség célját pontosabban őrizte meg a 13. századi laoni forrás, mint az izlandi szöveg. Az angol klerikusok azért utaztak ide, hogy püspöki felszentelésben részesüljenek. Ezt különben csak Konstantinápolyban szerezhették volna meg, de az nyilvánvaló függést jelentett volna a keleti egyháztól. De nem csupán egyházjogi kérdésről volt itt szó, hanem politikairól is. A Bizáncba érkező jelentős angol katonai erő igazi mentőangyal volt a császár számára a várost szorongató pogány erőkkel szemben. Győzelmük után pedig testőrségének - amely mindig is idegen eredetű volt - megerősítését oldhatta meg velük. Minden valószínűség szerint a nagyszámú angol fegyveres egy idő után, a pogány támadó erők visszavonulásával már kezdett kényelmetlenné válni a császár számára. A menekült angolok egy része ugyanakkor nem csupán arra vágyott, hogy testörként éljen új hazájában. Így

mindkét fél számára jó megoldásnak látszott egy északi területen való letelepedés. Az angolok ezzel földterületet és önállóságot szerezhettek, amire Bizáncban nem volt lehetőségük. A császár is úgy vélhette, hogy több problémát megold ezzel a húzással. Eltávolítja az angolok egy részét a fővárosból, anélkül, hogy testőrsége ettől meggyengülne, és az angolok visszafoglalnak egy korábban bizánci kézben levő területet. Egyben határ-, illetve ütközőzónaként szolgálnak a folyamatos pogány betörésekkel szemben. Valóban sikerült az elvesztett területeket az angoloknak elfoglalni, de Bizánc ezzel nem kapta vissza korábbi birtokait. Valami hasonló történhetett, mint több mint egy évszázaddal később, amikor a magyar uralkodó betelepítette a Német Lovagrendet a Barcaságba. A jelentős katonai erő azonnal a függetlenedés útjára lépett, és nem akart tovább már engedelmeskedni az uralkodónak. Erre a tényre nagyon jól rávilágít az a forrásrészlet, amelyre már Ciggaar is felhívta a figyelmet. Eszerint a bizánci császár adót akart beszedni az Új-Angol területről, de ezt az angolok megakadályozták, és az adószedőket megölték. Ez tehát a politikai háttere az eseményeknek és ezért szükségszerű az egyházi szakítás is. Magyarország azonban más okokból is vonzó célpont lehetett a "keleti angolok" számára. Mindkét területet folyamatosan veszélyeztették a több hullámban érkező pogány támadások, a nomád besenyő, úz és kun népcsoportok betörései. Ilyen módon még akár közös katonai fellépésre is gondolhatunk. Magyarország közvetítő szerepet is játszhatott az ekkor már ellenséges viszonyban álló Új-Anglia és Bizánc között. Ciggaar nagyon helyesen mutatott rá, hogy függetlenül a "keleti angol" történet kronológiai megítélésétől végig olyan időszokról van szó, amikor viszonylag jók a bizánci-magyar kapcsolatok, és dinasztikus házasságok is összefűzik az uralkodókat. Ugyanakkor azt sem szabad elfelejteni, hogy 1091-92-es magyarországi besenyő vagy kun betörés kezdeményezője a bizánci császár volt, aki Szent Lászlót akarta ezzel rábírní, hogy hagyjon fel a bizánci kézen levő Zára megtámadásával. A betörő nomád erők az Al-Duna felé menekültek, amely felveti annak lehetőségét, hogy valójában a paristrioni "szkita" határőrség földjén akartak visszatérni. (32) Bármelyik szituációt is vesszük figyelembe, a "keleti angolok" számára természetes egyházi és politikai szövetségesként jelentkezhetek a magyarok.

Az Új-Angliáról szóló forrás értelmezése kapcsán ki kell térnünk a másik magyar vonatkozású részletre is. A Salamonról szóló, már idézett mondat teljesen szervesen illeszkedik a történethez, és nincsen kapcsolatban a forrás más részleteivel. Megjegyzésre érdemes, hogy ez a rész hiányzik az izlandi forrásból, amely ugyanakkor a "keleti angolokra" közvetlenül vonatkozó minden részletet tartalmaz. Míg az utóbbi forrás egy Saga, illetve Vita, amely

tisztán elbeszélő forrás, a 13. században Franciaországban keletkezett párhuzamos forrás a Chronicon vagy Chronicon Universale címet viseli. Célja tehát nem csupán egyetlen eseménysor elbeszélése, hanem egy korszak összes lényeges eseményének rögzítése. Ezért szerepel a szövegben VII. Gergely története, IV. Henrik harca Suevia ellen, a szeldzsuk törökök előretörése Örményországban és Szíriában. Ugyanilyen módon említik Salamon elűzését, amely így kronológiai fogódzópontot jelenthet a történet többi részének értelmezéséhez.

Salamon elűzésének kérdésével Gerics József foglalkozott Kálmán-kori krónikáink és legendáink koronafogalma kapcsán. Ezen belül részletesen tárgyalta VII. Gergely reakcióját az eseményekre, és a történetek istenítéletként való értelmezését.(33) A magyar trónküzdelem azáltal vált nemzetközi jelentőségűvé, hogy a német-római császár beleavatkozott a hatalmi harcba, és így szükségszerűen a pápának is állást kellett foglalnia. Az egyházfő "Salamon bukásának nem jelentéktelen szerepet szánt azon érvei között, amelyekkel bizonyítani akarta, hogy Szent Péter széke Magyarország főhübérura." (34) Ez a magyarázata annak, hogy az események nagy visszhangot keltettek Nyugat-Európában, és számos forrásban szerepelnek. (35) A 13. századi laoni krónika kompilátora, aki tudta hogy a "keleti angolok" története során említést kell tennie Magyarországról is megpróbált valami olyan adatot keresni, amely az ország korabeli történetére utalhat. Így találhatott rá Sigebert de Gembloux Chronica-jára.

Amennyiben elfogadjuk, hogy a laoni krónikás megkísérelte kronológiai rend szerint rögzíteni az eseményeket, akkor Salamon elűzése segítséget jelenthet a "keleti angolok" kronológiájának tisztázásához. A Salamonról szóló mondat a bizánci adószedők elűzését és megölését leíró részt előzi meg, tehát Salamon fogsága idején már új hazájukban kellett hogy éljenek az angolok. Ez alapján a Ciggaar és Shephard által felvetett kronológiai javaslatok közül a korábbi tűnik valószínűbbnek. Salamon 1081 és 1083 között volt fogságban, bár I. Géza már 1074-ben legyőzi Kemejnél, és ezzel elveszti hatalmát. A legkorábbi szóhajóható dátum 1074, de a laoni krónika fogságra utaló részlete inkább az 1080-as évek elejére utal. Salamon végül I. István szentté avatása révén szabadul 1083 augusztusában. Életének további része sok szempontból bizonytalan. Valószínűleg 1087-ben hal meg, amikor besenyő (kun) sereg támad Drinápolyra és Bizáncra. Salamon életének ez a szakasza már elkerülte a nyugati krónikások figyelmét, mivel már nem játszott szerepet a császárság és pápaság küzdelmében. Ezzel szemben az eseményeket jól ismerjük Anna Komnénéa történeti művéből.(36) Mindezek alapján a "keleti angolok" bizánci felbukkanását az 1070-es évek második felére tesszük, és az Új-Anglia és

Magyarország közötti kapcsolatfelvétel minden valószínűség szerint az 1080-as években volt. Szent László állandó küzdelmei a betörő nomád népcsoportok ellen pedig politikai szövetség lehetőségét is felvetik a "keleti angolok" és a magyarok közös ellenségeivel szemben.(36a)

Az események ilyen jellegű kronológiai beállítást azonban óvatosan kell kezelnünk, mivel a nyugati források értesülései sokszor nem köthetők egyértelmű dátumhoz. Erre a problémára legutóbb Makk Ferenc mutatott rá, aki részletesen elemezte Salamon és Géza történetét. (36b) A közöttük húzódó ellentétek, amelyek részben a dukátusi területtel is összefüggtek, visszanyúltak az 1070-es évek elejére. Makk F. megállapítása szerint: "Német kútfőkben olvasható az a híradás, mely szerint 1070-ben a <magyarok királyuk Salamon elleni lázadásra gondolnak, de Henrik császártól való félelmükben ...megjuhászodnak.>"(36c) A Salamon és Géza közötti ellentétek azonban több szakaszban folytak le, és ezért "ennek a közlésnek értékelésénél azonban tekintettel kell lenni arra, hogy az említett német források magyar illetőségű adatai gyakran többéves pontatlanságot mutatnak. Bizonytalannal ebben az esetben is hasonló jelenségről van szó, s így módon az 1070-es dátumot viselő közlés az 1071-72-es eseményekkel hozható összefüggésbe."(36d) Mindezek alapján Géza újabb támadása és az országból elűzött Salamon elleni ostrom 1075-76-ra utalhat.(36e)A kronológiai ellentmondások ellenére azonban egyértelmű, hogy a fentebb vázolt politikai helyzetbe jól beilleszthető a keleti angolokról szóló történet, és az évszámok közötti ellentmondások a korabeli krónikák kompilatív szerkesztési rendszerével magyarázhatók.

A laoni krónika leírása minden kétséget kizáróan bizonyította a keleti angolok, és magyarországi kapcsolatainak létét, és ennek fényében másként értelmezhetjük a sok tekintetben bizonytalan izlandi forrást is. Az alábbiakban néhány olyan jelenségre szeretnénk rámutatni, amelyek nem közvetlenül ezzel a történeti eseménysorral kapcsolódnak össze, de bizonyítékai a szoros bizánci-északi kapcsolatoknak, és annak, hogy az északi mondakör milyen fontos korabeli információkat, történeteket őrzött meg.

1943-ban jelent meg Sántha György műve a bizánci harcos szentek legendáiról. E filológiai munka egyik igen érdekes megállapítása volt, hogy a Szent Olaf legendáit megőrző Breviarium Nidrosiense fontos adalékkal szolgál a 11. századi bizánci-skandináv kapcsolatokról. A történet szerint a bizánci császár egy alkalommal a Szent Szűzhöz és Szent Olafhoz imádkozott segítségért, aki ennek hatására fehér lovon, koronás fővel meg is jelent. Sántha szerint valószínű, hogy IV. Michael Paphlagonról szól a történet, mivel híres hadvezérének seregében harcolt Harold, Szent Olaf testvére. "Valószínű, hogy az ő közvetítése révén lett ismeretes Szent Olaf neve a bizánciak előtt, sőt

hogy ő volt az, aki a császárt testvérének segítségül hívására készítette.
(36f)

Sántha megfigyeléseire Gyóni Mátyás figyelt fel, és külön tanulmányban dolgozta fel a harcos szentek bizánci legendáinak izlandi, és más északi irodalomra gyakorolt hatását. Ez a látszólag a keleti angolokhoz alig kapcsolódó feldolgozás rendkívül sok általános érvényű következtetésre jutott, és különösen ezen északi irodalmi művek forrásértékének megítéléséhez nyújt nagy segítséget. Másrészt éppen Gyóni M. volt az, aki a paristrioni államalakulatok etnikai jellegével részletesen foglalkozott, tehát ilyen irányú részletes tanulmányai a bizánci-északi kapcsolatok ezen vetületeit is kimerítően feldolgozták.(36g)

Gyóni részletesen elemezte az izlandi középkori irodalom legkiemelkedőbb egyéniségének, Snorri Sturlusonnak a 13. században írt gyűjteményét (Konungabók, Nóregs konunga sögur vagy Heimskringla neven szerepel), amelyben a bizánciak a pogányok elleni harcban kapnak segítséget Szent Olaftól. A harcoló császár, csakúgy mint a keleti angolokat említő forrás, Kirjalax néven szerepel. Megállapítható, hogy a legenda háttérében valós történeti események húzódnak, amelyek jól összekapcsolhatók az izlandi irodalom néhány korábbi alkotásából is ismert valódi történeti eseménnyel. Ebben az esetben is a császári varang testőrség jelentős szerepével állunk szemben, illetve rajtuk keresztül a skandináv kultúrkörbe eljutó leírásokról. Gyóni rámutatott arra, hogy az izlandi források viszonylagos késeiességük ellenére gyakran archaikus elemeket őriztek meg. Az általa vizsgált szövegekben például a birodalmat ért kun támadások jelentek meg. Ez rámutat arra, hogy a keleti angolok magyarországi kapcsolatairól beszámoló, korábban erősen kétségbe vont izlandi forrás is tartalmaz ilyen elemeket, és a laoni névtelen szövegének egyértelmű bizonyító ereje mellett más izlandi források is a beszámoló hitelességét támasztják alá.(36h)

Hasonló szoros kapcsolatokat sikerült felfedezni az izlandi saga irodalomban, és az északi népek Edda irodalmában az antik epikus előzményeket illetően. A trójai mondakör elemeinek felbukkanása ebben a földrajzilag nagyon távoli irodalmi műveltségben ugyancsak nagymértékben összefügg a bizánci-skandináv kapcsolatokkal, amelyben az említett varangok játszottak alapvető szerepet. Ezen megállapítás valódiságát legújabbban nem csupán az irodalmi vizsgálatok támasztották alá, hanem a késő viking ábrázolások kövek egyik körének elemzése is, ahol meggyőzően sikerült bizonyítani, hogy az ábrázolt jelenetek a trójai mondakör egyes eseményeit örökítették meg.(36i)

Mindezek arra utalnak, hogy az Edward saga illetve a Flatoyerbók értesülései a keleti-angol és magyar kapcsolatokról egy olyan környezetben kerültek

rögzítésre, ahol nagyon sok kapcsolódási pont volt az események egyik legfontosabb résztvevőjével, Bizánccal.

Végezetül meg kell vizsgálnunk, hogy a 13. századi laoni krónikán és az izlandi Saga részleten kívül ismerünk-e más emléket, amely utal erre a kapcsolatfelvételre. A magyar forrásokban egyetlen adat sincs erről. Mint az angolszász hercegek magyarországi története kapcsán láttuk ez nem tartható különleges jelenségnek, hiszen e korábbi esemény valóban európai jelentőségű hatásokkal bírt, mégsem örökítették meg magyar krónikák. A 11. század végéről csak egyetlen, de nagyon bizonytalan forrásértékű adatunk van angol-magyar kapcsolatokra. Eszerint Szent László "Cumque celebrasset Pasca domini in Bodrog, ecce nuncii de Francia et de Hispania, de Anglia et Britania ad eum venerunt, et precipue de Villermo fratre regis Francorum, et ei omnipotentis dei iniuriam se ulcisci manifestaverunt, sanctam civitatem et sanctissimum sepulcrum de manu Saracenorum liberare pensaverunt, unde gloriosum regum rogaverunt, ut eis rector et gubernator in exercitu Iesu Christi existeret." (37) Ezt az eseményt nem ismerjük más forrásból, a nyugati kónikák sem tesznek róla említést. Valószínűsíthető azonban hogy IV. Vilmos toulouse-i gróf volt az, aki szentföldi útja során felkereste a magyar uralkodót. A francia nemesúr Rajmondnak, a keresztes had egyik vezetőjének öccse, és I. Fülöp francia királynak a nagybátyja volt. Ez alapján elképzelhető, hogy ennek a látogatásnak ez emlékét őrizte meg a magyar krónikás hagyomány. (38) A küldöttség angol tagjairól azonban semmi közelebbit nem tudunk.

R. Theodorescu volt az, aki említett cikkében felvetette, hogy a 11. század végi angol-magyar, pontosabban "keleti-angol" - magyar kapcsolatoknak tárgyi bizonyítékai is lehetnek. A "Román földön" talált angol pénzérmékkel kapcsolatban ugyanis megjegyezte: "Numismatics opine that they have been brought in by way of trade with Germany and through other relations with Central and Western Europe at the time of the crusades. These sterlings, like the dinars from Friesach and Köln, were obviously connected with the inception of economic relations between these west-Romanian [sic!] regions and the Occident. And yet, it might be, and why not, that these coins relate to the tradition of some 11th century English colonists temporarily settled in these areas at the junction of the Lower with the Middle Danube." (39) Ez az elképzelés azonban teljesen megalapozatlan. A Theodorescu által említett lelőhelyek 11, 12, 13. századi angol érmekeket tartalmazó kincsei ugyan valóban a középkori Magyarország déli, délkeleti részén csoportosulnak (a székesfehérvári leletet kivéve), de kronológiailag semmi köztük nem lehet a "keleti-angolok" 11. századi kapcsolataihoz. A kincsekben előfordul II. Vilmos (1087-1100), illetve II. Henrik (1154-1180) veret, de minden esetben együtt

kerültek elő későbbi érmekkel. Az összes kincs angliai záróverete III. Henrik uralkodásának idejére tehető (1216-1272), nem beszélve a velük előforduló több száz 13. századi magyar, frisachi és különféle külföldi pénzekről. Az ilyen rendkívül heterogén összetételű pénzkincsekkel kapcsolatos bármilyen majd 200 évvel korábbi történeti eseményre való visszakövetkeztetés teljesen megalapozatlan. (40)

A "keleti-angol" - magyar kapcsolatoknak ilyen módon semmiféle egyéb bizonyítékát nem ismerjük, mint a két nyugat-európai forrásban megőrzött forrásrészlet. Ezek azonban egyértelműen bizonyítják, hogy a 11. század végének egy jelentős egyháztörténeti és politikai eseményéről van szó.

Jegyzetek a III. fejezethez

1. Ciggaar 1974. 323.
2. Fest 1937b 123-124.
3. Fest 1937b 124.
4. Icelandic Sagas and other historical documents relating to the settlements and descents of the Northmen on the British Isles. Ed. by Gudbrand Vigfusson. L. Játvadar Saga. Scriptores Rerum Britannicarum, Rolls Series 88. Londres 1887. 388-400; The Saga of Edward the Confessor. Rolls Series 88. III. Londres 1894. 416-428.
5. Freeman 1867-1879.
6. Fest 1937b 124.
7. A. Vasilievskij: La družhina varagorusse et la družhina varago-anglaise a Constantinople aux XI-e et XII-e siècles. Pétervár 1874-1875, in; Művei I. köt. 1908. 176-377; A.A.Vasiliev: The Opening Stages of the Anglo-Saxon immigration in the XIth century. Annales d'Institut Kondakov (Seminarium Kondakovianum) IX. Prága 1937. 39-70.
8. Horváth 1944 86.
9. Horváth 1944 87-88.
10. Fest 1944 94-96.
11. Fest 1944 97.
12. Dawkins 1947, különösen 41-44, Ostrogorsky 1975 255, 278, 299, 312, 358, Bradford 1978 138-145.
13. Ciggaar 1974.
14. Ciggaar 1974 323.
15. Ciggaar 1974. 309, 315.
16. Ciggaar 1974 323.
17. Ciggaar 1974 337.
18. Ciggaar 1974 334-337.
19. Ciggar 1974.
20. Nicol 174.
21. Theodorescu 1981 637-638.
22. Theodorescu 1981 638. n.6.
23. Theodorescu 1981 642.
24. Theodorescu 1981 642.

25. Theodorescu 1981 644.
26. Theodorescu 1981 640; Theodorescu teljesen téves elképzeléséhez hasonlóan feltételez egy 11. századi magyar expanziót Erdélyben A. Velter. A korabeli pénzforgalom vizsgálata alapján akarja bizonyítani, hogy a 11. században a magyar betelepülés csak a Maros, Szamos és Körös völgyet érintette, és az erdélyi részekre való benyomulás csak a 12. században következett be a "román politikai vajdaság" elfoglalásával. Ana-Maria Velter: Unele consideratii privind circulatia monetara din secolele V-XII in Baszinul Carpatic (Cu o privire speciala asupra teritorului Romaniei). Considerations of the monetary circulation in the Carpathian area in the 5th-12th centuries - with special regard over the territory of Romania. Studii si Cercetari de Istorie Veche si Archeologie 39 (1988) 251-274.
27. Györffy 1990 114-116.
28. Spinei 1986 55-56; Barnea - Stefanescu 1971 93-96, 304.
29. Barta 1989 132-147.
30. Bartha - Székely 1984 850-851.; a lotharingiai kapcsolatokról: Váczy 1958 267-272.
31. Bartha - Székely 1984 916-917.
32. Györffy 1990 118-119,
33. Gerics 1984 131-140.
34. Gerics 1984 131.
35. Gombos 1937 13, 27, 50, 60, 90, 102-103, 107, 169, 215, 223, 267, 373-375, 413, 504, 523, 677, stb.
36. Gerics 1984 131-140; Györffy 1990 118-119; Moravcsik 1984 103-105.
- 36a. A Szent László kori kun betörések bizánci háttéréről: Makk 1980 22.
- 36b. Makk 1987 33-40.
- 36c Makk 1987 33-34.
- 36d Makk 1987 34.
- 36e. Az időszak kérdéseiről még Kristó 1974b 601-603, a bizánci összefüggésekről Kapitánffy 1983 23-25, valamint a kun betörések bizánci háttéréről u.o.25-27. Az események orosz kapcsolatairól Sternberg 1984 182-184.
- 36f. Sántha 1943 46-47.
- 36g. Gyóni 1943, 1956.
- 36h. Gyóni 1936 307-311.
- 36i. Srigley 1988-1989.
37. Képes Krónika 138. fejezet; Thuróczi 86. fejezet, Thuróczi 118; László Király emlékezete 46.
38. Pauler 1899 172-173, 452-453, 345.jegyz.

39. Theodorescu 1981 642.

40. A kincsekröl: Stirbu 1979 47-110, különösen 60; Sabau 1958 269-301, különösen Tab. 3, ill. 276; Gedai 1969 139, 147.

IV. fejezet

Angol-magyar kapcsolatok a 12. század második felében

"Vidi Parisius Lucam Hungarorum in
schola magistri Girardi Puellae, virum
honestum et bene literatum, cujus mensa
communis fuit sibi cum pauperibus ut
videruntur invitati convivae non
alimoniae quaestores."(1)

1186-ban III. Béla házasságot kötött Margittal, VII. Lajos francia király lányával. Az eseményről Európa legkülönbözőbb területein keletkezett források számolnak be, és a házasság, valamint a keresztes hadjárat eseményei miatt III. Béla Európa legjobban ismert magyar uralkodójává vált ebben a korszakban. (2) A király cselekedeteiről közvetlen forrásokból szereztek tudomást a nyugat-európai szerzők, amit jól mutat például Ralph de Diceto történeti műve, amelyben a magyar uralkodó címeit pontosan, a hazai oklevelek bevezető formulájához hasonlóan írták le. (3)

A házasság III. Béla külpolitikájában egy új korszakot jelent, és az ezt követő időszakot a megerősödő nyugat-európai kapcsolatok jellemzik. Franciaországi Margit révén nem csupán a francia hatás erősödik, hanem új korszak kezdődik a magyar-angol kontaktusokban is. Margit korábban ugyanis Henrik ifjabb király felesége volt, és életének jelentős részét Angliában töltötte. Az 1186-os házasságkötés azonban nem volt előzmény nélküli, váratlan esemény. Egy hosszú időszak előzte meg, amikor a nyugati kapcsolatok fokozatos erősödését figyelhetjük meg. Az 1150-es évektől kezdődően bukkannak fel egyre nagyobb számban az erre vonatkozó adatok, és ezek számbavétele magyarázatot adhat III. Béla külpolitikai irányváltásának okaira is.

A 11. század végétől az 1150-es évekig terjedő időszakból nem ismerünk angol hatásokat történelmünkben. Ezt a hiányt lehetne magyarázni a század első harmadától egyre erősebben megmutatkozó bizánci befolyással, de valószínűleg inkább a források feltáratlansága lehet az ok. Meggondolandó például, hogy Edgar Aetheling hosszú élete, szentföldi útja során nem jött-e létre

valamilyen kapcsolat egykori hazája és közte, a 12. század első harmadában.(4)

E bizonytalan feltevésekkel szemben a 12. század közepétől számos adatunk van magyar-francia, magyar-angol kontaktusokról:

Ebben az időben már voltak magyar diákok Laonban (5) de az első névszerint ismert franciaországi magyar diák Lukács volt. 1156 előtt folytatott tanulmányokat Gerard la Pucella iskolájában, és hazatérése után végül esztergomi érsek lett. Györffy György mutatott rá arra, hogy pályafutásában nagyon sok hasonló elem van Becket Tamással, különösen Lukács és Tamás viszonyában uralkodójukhoz. (6) A későbbi esztergomi érsek negytudású egyházi személyiség volt, ahogy arról Walter Map idézett szövegrésze is tudósít (7), vagy ahogy ezt III. Sándor egyik leveléből is tudhatjuk: " non sicut viro mediocri aut sacras scripturas ignorant, sed tamen divinis quam humanis scripturis plenius credito et ecclesie doctori.." (8). Valószínűleg ő volt az, aki alapvető szerepet játszott más magyarországi diákok párizsi tanulmányaiban is. Jó példa a Sainte Geneviève kolostor iskolájánál tanult 1177 és 1181 között, és 1185-től ő töltötte be az esztergomi érseki címet. (9) Egyidőben tartózkodott vele az egyetemi városban Adorján és Bethlem is. Adorján és Jó később a királyi kápolna illetve kancellária tagjai közé kerültek, Adorján erdélyi, Jó pedig váci püspök lett. Más magyarokról is vannak adataink ebből a korszakból, Mihály és Elvin is Párizsban tanultak, az utóbbi muzsikát 1192-ben. (10)

A magyar diákok által létrejövő kapcsolatok mellett megfigyelhető az uralkodó nagyon fontos szerepe is az új kontaktusok létrejöttében. (11) Ennek felvázolásához röviden érintenünk kell III. Béla külpolitikai koncepciójának hátterét, kialakulásának körülményeit.

Az 1150-es évek állandó hatalmi harca nyomán a későbbi magyar uralkodó, még gyermekként, Bizáncba került. A császári udvarban nőtt fel, ahol az Alexios nevet viselte, és hosszú időn keresztül Manuel Komnénosz utódjaként tartották számon. 1169-ben azonban a császárnak végül fia született, és ezzel Alexios-Béla elvesztette előkelő pozícióját. Korábbi deszpotesz címével szemben csak a kaiszar címmel illették ezután. Bizáncban vette feleségül Chatillon Ágneszt (Anna), és ez a házasság később segítségére volt nyugati kapcsolatainak kiépítésében. III. István halála után Manuel támogatásával elfoglalta a magyar trónt. Uralkodásának első időszakában természetesen különösen jó kapcsolatokat tartott fenn a bizánciakkal. A császár azzal, hogy a magyar trónra segítette Bélát azt remélhette, hogy sikerül megőrizni, illetve megerősíteni magyarországi befolyását. Ugyanakkor, ez nem jelentette azt, hogy III. Béla ebben az időszakban vazallusi viszonyban lett volna a császárral. Trónja elfoglalása után a belső problémákat kellett megoldania. A

királyság megszerzését megelőzően hosszú küzdelmek osztották meg az országot, és a Bizáncból érkezett királynak sok ellensége volt, éppen szoros bizánci kapcsolatai miatt. Lukács érsek például megtagadta, hogy megkoronázza, mivel ortodoxnak tartotta, és a király múltját, neveltetését nem tudta összegyeztetni szigorú gregoriánus elveivel. Hasonlóan cselekedett a főpap 1162-ben, amikor II. László koronázását tagadta meg, és interdictum alá helyezte az azt helyette elvégző kaloccai érseket. Ezért akkor börtönbe is került, és kiszabadulását követően a királyi kápolnában megfenyegette a királyt és ledobatta az oltár ékítményeit. Ezt követő újabb fogságából csak a király halála nyomán szabadult ki. IV. Istvánt sem volt hajlandó megkoronázni, és az általa is támogatott III. Istvánnal is összekülönbözött az egyházi vagyon és az investitúra miatt. III. Béla trónra kerülésével a schisma veszélyét is látta, de az uralkodó ügyes politikával megszerezte az érsekkel szemben III. Sándor támogatását. (12) Lukács annyira keményen kiállt elvei mellett, hogy a pápa végül őt fenyegette meg interdictummal. III. Béla azzal szerezte meg az egyházfő támogatását, hogy segítette őt Brabarossa Frigyes elleni küzdelmében. A magyar király azonban továbbra is nagyon jó kapcsolatokat tartott fenn a bizánciakkal. Mindezek nyomán az 1170-es évek végére sikerült stabilizálnia hatalmát az országban, és az 1180-as évek elejétől kezd kibontakozni új külpolitikája. Manuel halála után magyar csapatok foglalták el a dalmáciai tengerpartot, amely megrontotta viszonyát Bizánccal és a Velenceiekkel. Új kapcsolatok kiépítése érdekében közeledni kezdett a német császárhoz, és fia feleségül vette Barbarossa Frigyes lányát. Ez azonban csak az új politikai irányzat első lépése volt, amely aztán a király második házasságában még nyilvánvalóbbá vált.

Anna Châtillon 1184 körül halt meg, és ezután Béla először Bizánc irányában kezdett tárgyalásokat újabb házasságáról. 1185-ben a birodalom válságos helyzetben volt, egy norman invázió veszélye miatt, és emiatt III. Béla közeledési kísérletei, amelyek a dalmáciai városokért folytatott küzdelem lezárását jelenthették, támogatásra leltek a császári fővárosban. Ennek nyomán II. Izák feleségül vette a magyar király lányát, Margitot. Megbeszélések folytak egy másik házasságról is, III. Béla és a császár rokona Theodóra között. Ezt azonban megakadályozta az, hogy 1185 végén egy egyházi döntés értelmében Theodóra nem házasodhatott meg, mivel már apáca volt. (13) A magyar király ezt követően gyökeresen más irányban kezdett lépéseket tenni politikai kapcsolatok kiépítése, és házassági tervei megvalósulása érdekében. Követeket küldött az angol királyhoz, hogy feleségül vegye II. Henrik unokáját, Oroszlán Henrik lányát, Matildát. Valószínűleg ennek a követségnek az emlékét őrizte meg a Pipe Rollok egyik bejegyzése. Henrik uralkodásának 32.

évében a magyar király követeiről esik szó a szövegben: " Et in corredis nunciorum regis Hungrie xij. s st. v.d. Per breue regis." Az angol király azonban, ahogy a források leírják, szokása szerint halogatta a döntést, és ezért a magyar követség feladva ezt a tervet a francia király udvarába távozott. Tárgyalásaik után megegyeztek, hogy a magyar király feleségül veszi Franciaországi Margitot, VII Lajos lányát, az akkori francia király Fülöp Augustus testvérét, Henrik ifjabb király özvegyét. Ez a döntés nagyon nagy hatással volt a nyugat-európai kapcsolatok kiépülésére. (14) Ugyanakkor feltétlenül megvizsgálandó az a kérdés, hogy milyen hatások motiválhatták III. Bélát abban, hogy az angol királyhoz küldjön követeket, majd hogy azok a francia királyhoz utaztak. Erre a későbbiekben kísérelünk meg választ adni.

Margit 1157-ben született, és szinte még csecsemőként eljegyezték II. Henrik szintén apró gyermek fiával. A megállapodás után a gyermeket Robert de Noviburg (Robert de Newburgh, dapifero et iustitio totius Normannie), II. Henrik közeli embere nevelte Normandiában. Az angol király kérésére 1160-ban névlegesen meg is kötötték a házasságot, amely az angol uralkodó számára a lány hozományaként francia városok megszerzését jelentette. Férje nevelését ezidő alatt Becket Tamás látta el. Az angol és a francia király közötti folyamatos ellenségeskedés fontos szerepet játszott a két fiatal házasságában. 1170-ben II. Henrik ifjabb királlyá koronáztatja fiát, de felesége koronázása ekkor elmarad. A francia uralkodó erre hivatkozva katonáival betör Normandiába. Hamarosan azonban kibékül a két király, és Henrik ígéretet tesz arra, hogy Margitot is megkoronázzák. Végül 1172-ben történik ez meg Winchesterben. Ezután visszatérnek Caenbe, és az ifjabb király jelentős szerepet kap az ország irányításában. Hamarosan azonban nem elégedik meg ezzel a helyzettel, és apósa, a francia király felbujtására részterületet követel magának apjától. Ez a kísérlete sikertelen volt, és kénytelen a francia uralkodó udvarába menekülni. Ezidő alatt zajlik le II. Henrik és Becket Tamás végzetes küzdelme, és Margit, aki az angol királlyal együtt tér vissza Angliába jelen van, amikor a király az érsek megölését követően a canterbury sírnál vezekel. Az ifjabb király felesége Angliában és Normandiában tartózkodik ezután, akkor is amikor férje a francia uralkodó udvarában van. Csak 1177-ben utazik ő is oda, hogy gyermekét megszüljje, aki viszont hamarosan meghal. II. Henrik fiai újabb kísérleteket tesznek, hogy apjuk ellen lázadjanak, de 1183-ban az ifjabb király megbetegszik, és halálos ágyán megbánja apja elleni tetteit. Közvetlen környezetében van ekkor William Marshal, aki fogadalmat tesz helyette, hogy felveszi a keresztet. Ez a férfi szentföldi harcai után nagyon fontos szerepet játszott az angol udvarban, Langton érsekkel együtt ő volt az, aki a Magna Cartát megelőző tárgyalásokban

a közvetítő volt a szembenálló felek között. (15) Az ifjabb király halála után Margit visszatért apja udvarába, de hozománya, illetve öröksége állandó vita tárgyát képezte a két uralkodó között. A terület központja Vexin volt, és igen jelentős várak tartoztak a birtokhoz. (16)

A kutatás már többször felvetette annak a lehetőségét, hogy az angol és a francia uralkodó azt remélte, Margit házassága III. Bélával megoldhatja az örökség problémáját. Ezzel kapcsolatban azonban igen szélsőséges elgondolások is megfogalmazódtak. J. Appleby úgy vélte, hogy a magyar király első házassági terve Matildával kapcsolatban azért hiúsult meg, mert "Henry ... had no desire to send the girl to those remote parts to marry an obscure king..." A megvalósult házasságot is hasonlóképpen magyarázta; Magyarország "a region so remote that Henry felt sure that he would hear no further claims for her dower or the annuity he had promised her". (17) Ez a teljesen hibás és egyoldalú beállítást azonban nem fogadható el. Tévedés III. Bélát "an obscure king of remote parts" címmel elintézni, hiszen éppen a korabeli források mutatják, hogy Európa szerte jól ismert személyiség volt. Nyilvánvaló, hogy Béla és Margit házassága megoldást jelenthetett az angol és a francia király közötti ellenségeskedésre az örökség kapcsán. Ugyanakkor Béla politikai tervei is egyértelműek a házasság kapcsán. Dinasztikus kapcsolatokat kívánt kiépíteni olyan uralkodókkal, akik segíthették őt Barbarossza Friggyessel szembeni küzdelmében. Ebben az értelemben rendkívül fontos lépés volt ez a házasság létrejötte.

A Margittal kötött házasság dokumentumai között szokták említeni az anglo-norman királyi levéltár egyik nagyfotosszerű iratát, a magyar király jövedelmeinek jegyzékét. A forrás szerint ez a jövedelem hasonló nagyságú volt, mint az angol vagy a francia királyé. A korábbi kutatás többféle módon kísérelte meg interpretálni a szöveget. (18) Úgy tűnik, hogy a kimutatás elkészítője tudatosan eltúlozta a királyi bevételeket, de a forrás alapján megrajzolható kép feltétlenül nagy benyomást kelthetett más királyi udvarokban. Eszerint ugyanis a magyar királyság egy erősen centralizált, jól szervezett adminisztrációval rendelkező ország benyomását kelthette. Egyes vélemények szerint a dokumentumot III. Béla követői vitték magukkal a házassági tervek alátámasztására. A közelmúltban azonban elvetették ezt az elgondolást, és újabban az a vélemény alakult ki, hogy Béla fiának Imrének a házasságához készülhetett a szöveg, amikor feleségül akarta venni Konstanciát, az aragóniai király lányát. (19) Az elgondolást kétségek nélkül támogatja néhány fontos érv, például az irat kronológiáját illetően, de egy vonatkozásban nem ad választ a felmerülő problémákra: Miért éppen az angol királyi archivumban maradt fenn a dokumentum? Bármelyik megoldási javaslatot fogadjuk azonban el,

egyértelműen III. Béla tudatos külpolitikai koncepciójának bizonyítékát láthatjuk benne.

A Margittal kötött házasság más tekintetben jól rámutat a magyar király megalapozott terveire. 1185-ben Margit alapítványt tesz férje, Henrik ifjabb király emlékére, a Ruon-i katedrálisban. Háromszáz márkányi összeget akar adományozni erre a célra, abból a pénzből, amelyet a magyar király küld neki. Ebből a pénzből a Clairvaux-i apátnak - és ez is figyelemre méltó részlet - kell misét mondania Henrik emlékére. Ezen a ponton ismét utalni kell arra a problémára, hogy kik lehettek III. Béla házassági tervének támogatói és közvetítői. (20)

A ciszterek szerepe nem csupán ebben a dokumentumban bukkan fel, hanem a házassági terv, és az új külpolitikai irányzat létrejöttében is alapvető fontosságú lehetett. Az első magyar ciszter kolostor 1142-ben létesült hazánkban, és ez az alapítás jól illeszkedik a rend első nagy expanziójába. 1142-ben Svájcban és Karinthiában, 1143-ban Svédországban, Lengyelországban és Csehországban, 1144-ben Dániában és 1146-ban Norvégiában létesültek az első rendházak. Ezt követően hatalmas ütemben halad az újabb alapítások létrehozása Európa szerte, az 1179-es évre a középkorban alapított kolostorok 79 %-a már létezett. Ezzel szemben Magyarországon az igen korai első alapítást hosszú szünet követte. Valószínű, hogy ebben szerepe volt a belső hatalmi küzdelmeknek, de a nagyon erős bizánci befolyásnak is. Nem lehet véletlen, hogy a második ciszter alapítási hullám, éppen akkor következik be, amikor III. Béla hatalmát megszilárdítva folyamatosan kezd elszakadni Bizánctól, és elindítja új nyugati orientációjú külpolitikáját. 1179-ben Pontignyből érkeznek szerzetesek, és alapítanak új rendházat Egresen. (21) Az angol-magyar kapcsolatok szempontjából nem érdektelen megjegyezni, hogy éppen Pontigny volt az a kolostor, ahol Becket Tamás száműzetése idején két évet töltött. (22) 1184-ben Troisfontaines-ből Szentgotthárdra, Acey-ből pedig Pilisre érkeznek újabb szerzetesek. Clairvaux-ból pedig Zircet népesítik be még 1182-ben. Ezek nyomán talán nem túlzás feltételezni, hogy a ciszterek nem csupán Margit férje emlékére tett alapítványa révén játszottak szerepet a történetekben, hanem Pontigny vagy Clairvaux révén hatásuk lehetett a házassági terv megvalósításában is. Ez a szoros kapcsolat később is megmaradt, III. Béla különleges kiváltságokat adott a rendnek, gyóntatóik is a rendtagok közül kerültek ki. Hasonlóképpen a premonstreiek is ebben az időszakban, bár némiképp később jelennek meg hazánkban. (23)

III. Béla házassági tervének létrejöttében azonban nem csupán az említett szerzeteseknek lehetett közvetítő szerepe, hanem a világi főpapságnak is. A párizsi tanulmányok kapcsán már említett Jób ugyanis 1185-től volt esztergomi

érsek, és így nagyon valószínű, hogy tanácsaival, vagy személyes kapcsolatainak a felhasználásával segítette a királyt döntésének kialakításában és megvalósításában.(24)

Az 1180-as évek elejével kezdődő időszak tehát egy nagyon erős nyugati, elsősorban francia hatással jellemezhető. 1183-ban már három magister címet viselő személy dolgozott a királyi kancellárián, akik külföldi egyetemen folytatták tanulmányaikat. (25) Ebben az időszakban a párizsi egyetem befolyása követhető nyomon az európai okleveles gyakorlatban.(26) A hazai oklevelek szerkezete és helyesírása pedig azt mutatta, hogy szoros kapcsolatban vannak más királyi udvarok irataival, ezek közül is elsősorban a francia forrásokkal. Vitatott kérdés, hogy a királyi kancellárián belül mikor következtek be a nagy változások, de nagy a valószínűsége annak, hogy a magyar királyi adminisztráció reformjára az 1180-as évek elején került sor. (27) Ennél sokkal vitathatóbb az, hogy Anonymus pályafutásában milyen szerepe volt a francia és az esetleges angol hatásoknak. (28) Mindenesetre az 1180-as évek azon klerikusai, akik a királyi udvar adminisztratív ügyeiben résztvettek egészen bizonyosan fontos szereplői voltak az újonnan létrejövő nyugati kapcsolatoknak.

Az erős francia hatás a magyarországi építészetben is nyomkövethető a 12. század végén. Az esztergomi királyi palota és kápolna építészeti részletei a legkorábbi emlékei az új magyar építészeti stílusnak, amelynek francia korabeli párhuzamaik vannak. (29)

Mindezek egyértelműen utalnak arra, hogy III. Bélának közvetlen szerepe volt a kontaktusok kiépülésében. Mindenképpen ezt bizonyítja egy korabeli forrás is. Amikor Bethlem, a Sainte Geneviève kolostorban tanuló magyar diák meghal, az apát szülei mellett a királynak is levelet írt. (30) Eszerint Béla személyesen küldte ezeket a diákokat Párizsba, hogy tanuljanak, ahogyan ez Elwin esetében is így volt, aki egyházi zenét tanult ott. (31)

A felsorolt adatok főként a magyar-francia kapcsolatokra vonatkoztak, de a magyar angol-kontaktusok felerősödése is megfigyelhető, különösen a Margittal kötött házasság után. Korábban inkább csak szórványos kapcsolatokra vannak adataink. Ezek történetében az említett Lukács érseknek volt fontos szerepe, ahogy arra Györffy György rendkívül érdekes tanulmányában rámutatott. Egyértelmű párhuzamosság mutatható ki ugyanis a magyar érsek és Becket Tamás pályafutása között. Lukács párizsi iskolatársa részletesen beszámol művében az érsek harcáról a magyar királlyal szemben, és ha leírása nem is minden ponton felel meg a történeti valóságnak, műve egyértelmű bizonyítéka annak, hogy Lukáccsal kapcsolatban maradt annak magyarországi visszatérése után, és értesüléseket kapott életéről. (32) Ez azt jelenti, hogy Lukács küzdelme a

magyar uralkodókkal ismert volt Angliában is. Erre mutat, hogy Becket Tamás maga is utal magyar egyházi viszonyokra műveiben. 1167-ben III. Sándor pápához írt egy levelet ilyen vonatkozásokkal. Ennek előzménye az volt, hogy a canterbury érsek és II. Henrik harcában a pápa kompromisszumos megoldást keresett, és hajlandó volt elfogadni a király bizonyos követeléseit. Döntésének igazolására utalt az egyházfő Magyarországra és Sziciliára, ahol az uralkodók apostoli legátusok jogát élvezik. Ezt azonban a korszak nagy egyházi személyisége Salisbury János, és vele együtt Becket Tamás is elutasította. Úgy tűnik, hogy a vitában II. Henrik is megkísérelte a magyar és szicíliai speciális jogállást mintaként kezelni, és arra hivatkozni. (33) Mindez arra utal, hogy az angol egyház vezetői számos kérdésben pontos információkkal rendelkeztek a magyar egyházzal kapcsolatos kérdésekről. Bár ennek közvetlen kontaktusok is alapjául szolgálhattak, mint például Walter Map és Lukács esetében, de sokkal valószínűbb, hogy inkább összeurópai jelenséggel állunk szemben.

Gerics József mutatott rá arra egy tanulmányában, hogy az uralkodók és országuk érsekei, püspökei közötti ellentét más országokban is jellemzője volt a 12. század második felének. Az 1150-es években Eskil lundi érsek fontos szerepet játszott abban, hogy Sven Péter dán királyt elűzzék az országból, és harcában Barbarossa Frigyes támogatottjával került szembe. Az érsek Rómába utazott, és ott megszerezte az egyházi fennhatóságot egész Skandinávia felett. Hazatérése közben a német császár elfogta, börtönbe vetette, és csak a pápa erélyes tiltakozása után szabadult ki. Törekvései azonban nem valósultak meg, mivel később az érsek támogatottja, Waldemar is szembe fordul vele, és Eskil kénytelen száműzetésbe menni. Végül egy későbbi érsek, Absalon, tudja elképzeléseit megvalósítani, 1182-ben. A történet és Eskil cselekedetei jól ismertek voltak Európa szerte, és Gerics joggal mutatott rá az események hasonlóságaira Lukács érsek és a magyar uralkodó harcában. A három érsek, Becket Tamás, Eskil és Lukács, harcának hátterében ugyanaz a probléma áll, az uralkodó jogainak kérdése országának egyházi ügyeiben. Az investitúra harc szempontjából ez nem új jelenség, viszont az 1150-es évektől kezdődően egyértelmű jelei vannak, hogy az egyházi vezetők harca uralkodójukkal új formát vesz fel.

Ez az időszak egybeesik a klasszikus kánonjogtudomány korszakával. Ennek kezdőpontját az 1140-es, de újabban az 1150-es évekhez szokták kapcsolni. Legfontosabb jellemzője, hogy az egyes egyházi központokban szisztematikusan gyűjteményekbe foglalják a pápai dekrétumokat, és az egyes egyházi vezetőkhez írt leveleket. Ezek a dekretális gyűjtemények nem csupán az adott egyházmegye, vagy ország ügyeivel foglalkozó iratokat gyűjtik össze, hanem más területekét

is. A gyűjtemények célja a kánonjogi kérdések megoldásához precedens ügyeket felgyűjteni, és ebben az összefüggésben nem játszanak szerepet az országhatárok, hanem csak az "egyetemes" egyházi szempontok. A gyűjtemények létrehozói, a kánonjog alkalmazói abból a klerikus körből kerülnek ki, akik az új oktatási központokban, például a párizsi iskolákban szerezték meg tudásukat. Ezek a helyek eleve nemzetközi jellegűek, Európa minden területéről érkeznek ide a diákok, akik aztán vezető pozíciókba kerülnek országuk egyházi hierarchiájában. Nemzetközi kapcsolataik nem csupán a dekretális gyűjtemények alapján mérhetők le, hanem személyes kontaktusokra is épülnek. Értesülnek egymás országainak eseményeiről, világi és egyházi ügyekben találkoznak egymással. Nem véletlen az sem, hogy a korábbi zsinatokhoz képest az 1179-ben megrendezett harmadik egyetemes, első lateráni zsinatot a kortársak is a korábbi zsinatokhoz nem hasonlíthatónak tartották. Gyakran ezért nevezték első egyetemes zsinatnak is. A találkozón valóban az akkori egész keresztény világból ott voltak a küldöttek. Püspökök jöttek Spanyolországból, Franciaországból, Angliából, Írországból, Skóciából, Németországból, Dániából és Magyarországról, de ugyanígy ott voltak a palesztinai egyház küldöttei is. Az ilyen nagyszabású, és ritkábban megrendezésre kerülő eseményeken kívül számos más kapcsolattartási lehetőség volt. (34)

Nem véletlen tehát, hogy a dekretálisokban több magyar vonatkozású szöveget jegyeztek le. Hasonlóképpen hazánkban is voltak ilyen gyűjtemények, mégha ezek el is pusztultak. A kánonjogi gyűjtemények fontos szerepet játszottak az egyházi biráskodásban, és ennek nemzetközi jellege is számottevő eleme volt a kapcsolattartásnak. Vitatott egyházjogi ügyek eldöntésére ugyanis a pápa nemcsak saját nunciusait küldhette el egy adott országba, hanem egy konkrét kérdés tisztázására kijelölt az egyházjogban jártas, független, más területről származó klerikust. Ezek ugyan legtöbbször az országhoz közeli egyházak magasabb rangú papjai közül kerültek ki, de gyakran egészen távoli területek ügyeiben is döntést hoztak. Ugyanígy magyar egyházi személyiségek is részt vettek ilyen ügyek ellátásában, és nyilvánvalóan azok közül kerültek ki, akik kánonjogi ismeretekkel, vagyis sok esetben egyetemi előtanulmányokkal rendelkeztek. Ugyanaz a klerikus kör szerepel tehát ezen ügyekben is, amelynek nemzetközi kapcsolatairól már ejtettünk szót. Mindezek alapján egyértelmű, hogy a 12. század második felében különösen jól körvonalazható az egyházi személyeknek egy csoportja, akik folyamatosan tájékozódnak az európai egyházi és világi ügyekben, személyes kapcsolatok kötik más országok egyházi vezetőihez, és gyakran utazásaik révén lehetőségük van ezen kapcsolatok felújítására is. Nem tekinthető tehát rendkívüli eseménynek, hogy az angol-magyar kapcsolatok vonatkozásában is fellelhetünk ilyeneket. Említésre

méltó azonban, hogy minden valószínűség szerint III. Béla új külpolitikai irányzatára jelentős hatást gyakoroltak.(35)

Az angol egyház vezető személyiségei ugyanakkor ezen általános hatás mellett, kimutathatóan további szereppel bírtak a magyarországi egyházi életre. Becket Tamás meggyilkolása Európa szerte megdöbbenést keltett, de különösen nagy hatást váltott ki hazánkban. Az érseket 1173-ban avatták szentté, és gyorsan terjedő kultusza hamar elérte hazánkat. Ebben fontos szerepet játszhatott Lukács érsek. Elképzelhető, hogy a magyar egyházfő és III.István küzdelmében éppen a canterbury érsek meggyilkolását követő felháborodás kényszerítette a magyar királyt visszavonulásra. Emellett a már említett módon Pontigny szerzetesei is szerepet játszhattak a kultusz terjesztésében. Párizs maga is fontos központja volt a szent tiszteletének, hiszen száműzetése alatt Salisbury Jánossal együtt megfordult a francia királyi udvarban. A Párizsban tanuló magyar diákok pedig ugyannak a nationak voltak a tagjai, amelynek az angolok is, és ebben az időszakban éppen a szigetországból származó hallgatók alkották az egyetem legnépesebb külföldi csoportját. (36)

Maga Margit királyné is jelentős alakja lehetett a szent kultuszának magyarországi elterjesztésének. Valószínűleg személy szerint is erős szálak fűzték Becket Tamáshoz, hiszen ő kísérte a gyermek királynét Angliába és későbbi levelezésében is több utalás van Margitra, valamint Henrik ifjabb király is kapcsolatban állt az érsekkel. (37)

1185 körül egy új templom építése kezdődik meg Esztergomban, amelyet Szent Tamás tiszteletére szenteltek. A templom egyházjogilag különleges helyzetben volt, mivel nem tartozott az érsek jogköre alá, hanem közvetlenül a király és a királynő fennhatósága alatt állt. Ez arra utal, hogy királyi alapítású lehetett.(38) 1192-ben került sor I. László szentté avatására, és a szent tiszteletére írott responsoriumban szerepel egy rész, amelyet Szent Tamás officiumából adaptáltak. (39) Becket Tamás tisztelete később is különleges helyet foglalt el a magyar uralkodó környezetében, amire Szent Margit legendájának egy részlete a bizonyíték.(40)

Mindezek alapján megállapíthatjuk, hogy az 1150-es évektől kezdődően egyre erősödő angol-magyar kapcsolatokra vannak adataink. III. Béla második házassága után a meglévő kontaktusok még jobban felerősödnek. A kapcsolatok hátterében kezdetben egyértelműen az a klerikus kör tapintható ki, amely jórészt párizsi tanulmányok után a hazai egyházi élet vezetését látja el, és a korszak általános egyházi fejlődésének megfelelően szerteágazó nemzetközi kapcsolatokkal rendelkezik. Ők állhattak III. Béla külpolitikai irányváltásának a hátterében is, és valószínűleg fontos szerepük volt Margit

és a magyar király házasságának létrejöttében. Az 1180-as évektől azonban világos jelei vannak az egyházi kapcsolatokra támaszkodó, de attól részben független királyi kontaktuskeresésnek Nyugat-Európa, és ezen belül Anglia irányába is.

Jegyzetek a IV. fejezethez

1. Wright 1850 73.
2. Gombos 1937 19, 290, 581, 1001, 1034, 1054, 1099, 1158, 2032, 2054, 2059.
3. Gombos 1937 2032, hibásan ugyanez Rigordus: Gesta Philippi II Augusti regis Francorum című művében Gombos 1937 2054.
4. Rónay 1989 169-172.
5. Mezey 1979 138.
6. Györffy 1970 155-156.
7. Wright 1850 73.
8. Bónis 1971 21-22.
9. Gabriel 1940, Kristó - Makk 1981 31-32, Szilágyi 1936 218-220.
10. Gabriel 1938 183-184, 1940 3-5., Jób helyett itt hibásan Jakab szerepel v.ö. Györffy 1970 156. 21. jegyz.
11. Kristó - Makk 1981, Makk 1985 26, Makk 1989 96-124, Leger 1929 467.
12. Györffy 1970 155.
13. Makk 1989 119-120.
14. Stevenson 1975 20, Cartellieri 1899-1901 II. 229-230, Baldwin 1986 22-35. Pipe Roll 32 Henry II. 122.
15. Fest 1934 6-9.
16. Kropf 1900 76-77, Karl 1910 49-52.
17. Appleby 1962 309.
18. Forster 1900 119, Hóman 1916 424-426.
19. Kristó - Makk 1981 21-22.
20. Kropf 1900 76-77, Karl 1910 49-52.
21. Hervay 1984 19-21.
22. Györffy 1970 156.
23. Hóman 1935 389, Hervay 1984 21-22, 24,26, Oszvald 1957
24. Györffy 1970 156.
25. Csapodi 1978 135-141.
26. Hajnal 1952 177-195, 1959 195-210.
27. Kubinyi 1975 59-121.
28. Csapodi 1978; Az angol hatások még problematikusabbak, hiszen Fest is elismerte, hogy az általa angol forrás eredetűnek meghatározott anonymusi részek alapjául olyan művek is szolgálhattak, amelyek megvoltak a hazai kolostori könyvtárakban. Fest 1935c 19-21. Miután az Anonymus kronológia

továbbra is problematikus ilyen összefüggései nem alkalmazhatók a III. Béla kori kapcsolatok egyértelmű alátámasztására. V.ö. Vékony 1991.

29. Marosi 1984 85-87, 231.

30. Gombos 1937 2181-2182, Györffy 1970 156.

31. Kristó - Makk 1981 31.

32. Wright 1850 73-75, Györffy 1970 155.

33. Györffy 1970 153-154.

34. A téma hatalmas irodalmából csak néhány művet emelek ki, amelyek e gondolatok megfogalmazásánál forrásként szolgáltak: Becket Tamás és Salisbury János magyar utalásairól: Györffy 1970 153-154 további fontos irodalommal. Salisbury János állambölcseleti elképzeléseinek magyarországi hatásairól: Kubinyi 1984 156-157. Eskil történetéről: Gerics 1975 360-364. A kánonjog klasszikus korszakáról Chodorow - Duggan 1982; Magyar vonatkozásairól: Erdő 1989; A laterani zsinatról Hefele 1863. V. 631-635. Az egész kérdéskör szellemi hátteréhez Baldwin 1959.

35. A decretális gyűjtemények magyar vonatkozásaihoz: Chodorow - Duggan 1982 160-171; Holtzmann 1959; Mezey 1959; Erdő 1989, Egyházi bíráskodás ilyen vonatkozásairól Sweeney 1989, egyházi bíráskodás és a decretálisok kapcsolata: Mayr-Harting 1965. 721-728.

36. Kibre 1948, ill. erre vonatkozó részletes adatokat lásd a következő fejezetben.

37. Györffy 1970 156.

38. Györffy 1970 156-157.

39. Mezey 1979 141.

40. Györffy 1970 157.

Magyarországi Miklós, az oxfordi diák

"Et Nicholao clerico de Hungaria v s.
singulis ebdomadis ad se sustendum in
scolis..."(1)

1936-ban adta ki újra Powicke és Emden azt a művet, amely széles körben ismertté tette Magyarországi Miklós nevét. Rashdall európai egyetemekről szóló hatalmas összefoglalása mindig is kézikönyvként forgott közkézen, és a bővített újrakiadás ma is az alapl művek közé tartozik. (2) E mű nyomán vált általánosan ismertté az, hogy Nicholaus clericus, egy magyarországi egyházi személyiség tanulmányokat folytatott az oxfordi egyetemen, és ezalatt, a királyi számadások szerint, Oroszlánszívű Richárd udvarából kapott anyagi támogatást. Az részletes forrásközlést a Pipe Roll Society a múlt század végén publikálta, amikor közreadták Oroszlánszívű Richárd számadáslistáit is. (3) A Pipe Rollokra hivatkozott Rashdall is művének első kiadásában. (4), és ezek alapján már az 1886-ban kiadott oxfordi egyetemtörténeti összefoglalásban is helyt kapott az információ. (5) Érdekes módon azonban ekkor nem keltett különösebb érdeklődést a Nicholausra vonatkozó adat. A későbbiekben megfigyelhető széleskörű idézése valószínűleg összefügg azzal, hogy a hazai történetírás időközben felfigyelt arra, hogy a 12. század második felében magyar diákok gyakran bukkannak fel a párizsi egyetemen, és ott különféle tanulmányokat folytatnak. (6)

Fest Sándor foglalkozott elsőként a hazai irodalomban Magyarországi Miklóssal. Az Aranybulla és a Magna Carta közötti kapcsolatok feldolgozása során részletesen kitért a III. Béla kori angol-magyar kontaktusokra is. Az 1934 őszén megjelent cikkben a következő megállapításokat tette: "III. Béla korából van adatunk az első magyar oxfordi diákról is. Ez Nicolaus de Hungaria, ki három évig, 1194-től 1196-ig tanult Oxfordban. Meglepő, mert hisz ebben a korban Párizs sokkal jobban vonzotta a külföldieket, a magyarokat is, mint a jóval kevésbé ismeretes oxfordi iskola. És bár tudunk róla, hogy angol diákok egy-egyszer tömegesen vonultak Párizsból Oxfordba, hogy Párizs meg Oxford között az angolok nagy száma állandó kapcsolatot jelentett és így lehetséges

volt egy-egy külföldi <clericus>-nak is Párizsból Oxfordba való eljutása, de azért Nicolaus de Hungaria angol főiskolai tanulásában mégis egyik jelét látjuk a III. Béla korabeli angol és magyar kapcsolatoknak is. Jelét annak, hogy az angol szellemi élet nincsen olyan ködös távolban mitőlünk, mint amilyenben addig volt." Fest az eredeti Pipe Roll kiadás alapján írt erről a kérdésről, de hibásan adta meg az éveket, és nem minden Nicholausra vonatkozó forráshelyet idézett.(7) 1937-ben egy kis közleményt jelentetett meg a Századokban az angol-magyar érintkezések újabb adatairól, és ebben röviden foglalkozott Rashdall és Lyte alapján Magyarországi Miklóssal. Utal külföldi diákok felbukkanására az oxfordi egyetemen az 1190-es évektől kezdődően, és az egyetem egyre növekvő nemzetközi hírnevére. Nicolaus tanulmányait dinasztikus kapcsolatokkal magyarázta: "Oroszlánszívű Richárd angol király /maga is Oxford szülöttje/, Margit királynő sógora élénken érdeklődhetett az iskola felvirágoztatása iránt." (8) Továbbfűzve ezt a gondolatot felveti, hogy az Anonymusnál feltételezett angol források ismerete összekapcsolható a 12.század végi angol iskolák szerepével.

Magyarországi Miklós oxfordi tanulmányainak szélesebb körű megismertetéséhez nagymértékben hozzájárult egy 1936-os oxfordi esemény is. Június 24-én, az egyetem szokásos ünnepi ceremóniáján, az Encenián, avatták díszdoktorrá Serédi Jusztinián bíboros hercegprímást. A bevezetőben már említett esemény után, a díszebédet követően az újonnan felavatott díszdoktorok nevében latin nyelven elmondott beszédében a bíboros utalt Miklóssra, mint az egyetem első külföldi diákjára. (9) Ez az elképzelés ma is gyakran felbukkan az oxfordi "köztudatban". (10) A későbbiekben a Magyarországi Miklóssra vonatkozó adatokat leginkább a magyar diákok párizsi tanulmányai kapcsán idézték, mivel a korabeli angol-magyar kapcsolatokról általában kevés forrás volt ismert, és inkább csak kuriózum voltát emelték ki. Ugyanakkor több, kézikönyvként használt műben felismerték jelentőségét (11) és rámutattak arra, hogy megjelenése Oxfordban jól tükrözi az ottani universitas nemzetközivé válását, és a magyar diákok egyre táguló mozgási terét. Mindezek ellenére a személyével kapcsolatos legalapvetőbb kérdések is tisztázatlanok maradtak a legutóbbi időig. Ezek a kérdések a következőkben foglalhatók össze:

- Mikor és milyen körülmények között került Magyarországi Miklós Oxfordba?
- Mit tudunk korábbi és későbbi életpályájáról?
- Milyen okok vezettek oxfordi tartózkodásához?
- Megjelenése az angol egyetemen egyedi jelenség, vagy valamilyen új típusu angol-magyar kapcsolatrendszer

része?

- Miért közvetlenül Oroszlánszívű Richárd udvarától kapott támogatást?

Mindezek alapján pedig szükségképpen felmerül az a kérdés, hogy vajon az ebben az időszakban egyre nagyobb jelentőségűvé váló angol iskolák játszottak-e valamilyen szerepet - Párizs mellett - a magyar diákok oktatásában.

Vizsgálódásaink e fő kérdések megválaszolását célozzák, hangsúlyozva azt, hogy nem kívánjuk szaporítani az irodalomban fellelhető, és valójában nem bizonyítható hipotézisek számát. Az angol kutatók által megfogalmazott vélemények jórésze nem támasztható alá történeti adatokkal, ugyanakkor Magyarországi Miklós tanulmányait a korabeli magyarországi politikai és kulturtörténeti eseményekből kiszakítva tárgyalták. Következtetéseink éppen ezért két fő csoportra oszthatók. Egyrészt a Nicholausra vonatkozó szükséges forrásrészlet elemzésére, másrészt az angliai tanulmányaihoz kapcsolható közvetett adatok értékelésére.

A Pipe Rollok bejegyzései szerint (Függelék 30.) Magyarországi Miklós 1193 és 1196 között mindenféleképpen Oxfordban tartózkodott, és ezalatt a királyi udvar pénzügyi támogatásában részesült. Ezt vagy közvetlenül a királyi kincstártól kapta, vagy az oxfordi sherifftől. Az összeg több alkalommal változott. Egy időben heti 5 shillinget kapott, és ehhez néha külön összegek is járultak, majd 1193 Michaelmas és 1194 között az összeg megemelkedett. 1196 husvétjától augusztus 1-ig 14 héten át fél márkát kapott hetente. Másrészt külön kiadásként szerepel a két szolgája költségeire kiutalt összeg. (12) E kiutalások külön érdekessége, hogy olyan időben kapott Miklós támogatást közvetlenül a királyi udvartól, amikor Oroszlánszívű Richárd fogságban volt. /1194 március 14-én szállt csak partra Angliában, és 1194 május 12-én már el is hagyta az országot.(13)/

Elsőként tekintsük át, hogy a korábbi kutatók hogyan vélekedtek a felsorolt kérdésekről.

M.R. Stenton, aki az 1193-as Pipe Rollokhoz irt bevezetésében érintette a kérdést, úgy vélte, hogy "It is probable that the Nicholaus of Hungary to whom the king gave from Oxford account to keep and do the himself at the schools at Oxford was a poor scholar attached to those who came from Germany at this business. Magyarországi Miklós tehát valamilyen jutalomként kaphatta támogatását a királyi udvartól. (14) Ezt az elképzelést vette át változtatás nélkül Emden és Powicke, amikor újra kiadták Rashdall művét. (15).

H.G.H. Richardson a 12. századi northamptoni iskolák tevékenységét foglalta össze, és e kérdéskör kapcsán - mellékesen - foglalkozott

Magyarországi Miklóssal. Nem értett egyet az előző megállapítás egyik részletével sem, és azt kísérelte meg bebizonyítani, hogy Nicholas igen jelentős összeget kapott az udvartól. (16) Ő volt az, aki felhívta a figyelmet a lincolni forrásokban szereplő, hasonló névformával felbukkanó személyekre, és ez az a forráscsoport, amely nagyon fontos új információkat hozott a kutatásban. Kísérletet tett Nicholas további életpályájának rekonstruálására is. Ugyanakkor mindezen fontos megállapításokkal szemben igen szkeptikusan nyilatkozik a kérdés jelentőségéről, sőt azt is felvetette, hogy Nicholas nem is Magyarországról származott. "It is by no means certain, that the surname de Hungaria, Hungaria, etc. means <of Hungary> and it is quite improbable that the numerous broad bearing this name came from that country." (17) Nyilvánvaló, hogy Richardson nem ismerte a korszak már korábban feltárt angol-magyar kapcsolatait, sem pedig a magyar diákok felbukkanását Párizsban. Az ő következtetéseit minden megjegyzés nélkül vette át a korszak alapkézikönyveként használt összefoglalása, A.L.Poole műve az Oxford History of England sorozatban. (18)

Az oxfordi egyetem életrajzi kézikönyve szintén követte Richardson véleményét, és idézi azon megállapításait, amelyek viszonylag gazdag ellátására utalnak, ugyanakkor nem kommentálták a megfogalmazott kétséget azzal kapcsolatban, hogy a "de Hungaria" kifejezés alkalmazható nemzeti hovatartozás megítélésére. (19)

H.M.E.R. Mayr-Harting ezzel szemben elképzelhetőnek tartotta Nicholas magyar származását. "Mr. Richardson says, <it is quite improbable that the numerous broad bearing this name came from that country.> This is a useful caution, but as scholar maintained in the schools by the king is mere likely in fact to have come from Hungary then others." Ezt a megállapítást a Wigorniensis decretális gyűjtemény vizsgálata alapján tette, és vetette fel a Nicholas pályafutásával kapcsolatos gondolatokat.

Az oxfordi egyetem történetének legújabb feldolgozása a korábbi elgondolásokkal szemben Miklóst egyértelműen az egyetem legkorábbi külföldi tanulói között említi, vagyis elfogadja, hogy a "de Hungaria" kifejezést Magyarországra vonatkoztathatjuk. Az összefoglalás szerint az elméleti oktatás és a gyakorlati képzés kombinációja jellemezte az egyetemnek ezt a korai periódusát, és jelentett vonzerőt a külföldiek számára. (20)

Ahogy erre már utaltunk, Magyarországi Miklós oxfordi jelenlétét a hazai kutatás kuriózumként értékelte, vagy legalább is egyedi jelenségnek tartotta. (21) Nyugodtan megkockáztathatjuk ezt a kijelentést annak ellenére, hogy részletes feldolgozások foglalkoztak a magyar diákok párizsi tanulmányaival a

vizsgált időszakban (22), és a 12. század végének angol-magyar dinasztikus, udvari kapcsolatai is régóta ismeretek.(23)

A Magyarországi Miklóssal foglalkozó irodalom igen rövid kutatástörténeti áttekintése után feltétlenül szükségesnek látszik, hogy az ezekben felvetett kérdéseket újra megvizsgáljuk, és megkíséréljük új, megalapozottabb magyarázatot adni a személyével, oxfordi tartózkodásával kapcsolatos kérdésekre.

A felmerülő problémák közül az első és legfontosabb az, hogy Nicholas milyen nemzetiségű volt. Ha ugyanis elfogadjuk a kutatásban néhány szerző által felvetett elképzelést, hogy a "de Hungaria" vagy más hasonló formák valójában nem is Magyarországra vonatkoznak, akkor nem szükséges semmiféle angol-magyar kapcsolatokra épülő magyarázatokat keresnünk. Bár Richardson maga is felsorolt hasonló korabeli példákat Lincolnból, nem tartotta ezeket az információkat döntő jelentőségűnek. Véleményünk szerint azonban nem kételkedhetünk az adatok forrásértékében. Indoklásként három szempontból is alá kívánjuk támasztani véleményünket.

Az első kérdés az, hogy ismerünk-e hasonló névformájú személyeket a középkori, elsősorban nyugat-európai forrásokban, akik bizonyíthatóan magyarok voltak. Másodszor azt vizsgáljuk, hogy a korabeli angol írásbeliségben a "de Hungaria" kifejezés egyértelműen Magyarországra utal-e. Végül pedig érintjük azt a problémát, hogy az 1190-es években számolhatunk-e külföldi diákokkal Oxfordban. Egy külön részben arra is kitérünk, hogy milyen okok vezethettek külföldiek megjelenéséhez Lincolnban.

A névhasználat ilyen típusa általánosan elterjedt, sőt azt mondhatjuk hogy a középkori névformák legjellegzetesebb típusa. A de praepositiot alkalmazták országnevek, régiók nevei és városnevek előtt is, és sok esetben változtatva használták a másik jellegzetes formulával, a helynevek melléknévi alakjának megnevezésével. A kérdésünkhöz kapcsolható legnyilvánvalóbb párhuzamként a Párizsban tanuló magyar diákokat említhetjük, akik ugyanilyen módon kerültek az írott forrásokba a 12-13. században. Salamon de Hungaria /1269-es és 1286-os említés/ domonkosrendi szerzetes volt, rendjének definitora. Alexander de Hungaria /1300/, Nicholas és Mattheus de Hungaria /1303/ stb. is itt bukkan fel. E példák mellett rendelkezünk egy későbbi, de még egyértelműbb adattal, amely kétségtelenül alkalmazható bizonyító érvként a mi esetünkben is, mivel a névhasználati szisztéma nem változott. 1425 és 1439 között súlyos nézeteltérés bontakozott ki magyarországi Martinus Berech és a szlavóniai Paulus Nicholas között a párizsi egyetemen. A nemzetiségi indíttatású villongás e korai példájánál a két vitázó fél végül is megegyezett egymással az egyetem előjáróinak közvetítésével. Paulus Nicholas a

megállapodás szerint nem használhatja a Magyarországi melléknevet; "non nominetur de Hungaria". (24)

Nem kétséges, hogy itt egyértelmű meghatározásról van szó, és ugyanez mondható el a korabeli angol források szóhasználatáról is. A függelékben közölt 11-13. századi források szinte kivétel nélkül ebben a formában említik Magyarországot. Walter Map, a Lukács érsek életéről beszámoló és Nicholas clericus-szal minden valószínűséggel - legalább is közvetett módon - kapcsolatba kerülő angol író a "De nugis curialium" című művében a "De Luca Hungaro, Lucam Hungarum, per regem Hungariae, Rex Hungarus kifejezéseket használja.(25) Mapnál a Pannonia kifejezés is előfordul, de ugyanabban a mondatban a Hungaria formulát is használja: "Illi autem in die secundo a mercatoribus Pannoniae vagientes inventi sunt, et ab Hungarorum rege redempti, ..."(26)

De ugyanígy sorolhatjuk a korábbi és későbbi hasonló adatokat.: Aelredus: "de semine regie Anglorum et Hungariorum" (27), Chronicon Mairosensis monasterii: "ad regem Ungarie", (28) Florentius Wigorniensis: "de Ungaria"(29) stb. A 13. századi angol forrásokban pedig egy sor "de Hungaria" névformával szereplő személyt ismerünk. (30)

Mindezen adatokból egyértelmű, hogy a "de Hungaria" formula egyértelműen, és csakis Magyarországra vonatkozik.

Végezetül arra kell kitérni, hogy ismerünk-e más korabeli külföldi diákot az oxfordi egyetemen, vagyis reális-e azzal számolni, hogy egy magyar diák is elkerülhetett a távoli egyetemre. A forrásokból úgy tűnik, hogy a legkorábbi külföldi hallgató Friziai Emo volt, aki 1190 körül bukkan fel Oxfordban. Itt végezte első tanulmányait, majd Párizsban és Orleans-ban folytatta azokat. Végül újra visszatér Oxfordba, és egészen az 1200-as évek elejéig ott tartózkodik. Ezidő alatt végzett tanulmányainak részletei is ismertek. (31) Friziai Emo példája egyértelműen bizonyítja, hogy az 1190-es években megjelennek a külföldi diákok az egyetemen. Magyarországi Miklós története szempontjából legalább ennyire fontos egy másik személy is. Robert Vermeilles bizonyíthatóan 1198-tól tartózkodott a városban, és ő is a királytól kapott támogatást. A 10 márkányi összegről, Miklóshoz hasonlóan, a Pipe Rollokból van tudomásunk. (32) Mindezek alapján nyilvánvalónak látszik, hogy nem kételkedhetünk a források "de Hungaria" kifejezésében, és szükségszerűen vizsgálnunk kell a fejezet legelején megfogalmazott kérdéseket; Magyarországi Miklós Oxfordba kerülésének okait és körülményeit.

E kérdések egy részére már a korábbi kutatás is megkísérelt választ adni. Ahogyan már idéztük a Pipe Roll kiadásokhoz csatolt jegyzetet, Nicholas Oroszlánszívű Richárd kiszabadításáért folytatott tárgyalásokban játszott

volna olyan szerepet, amely oxfordi tartózkodásához vezetett. (33) Az elképzelést H.G.H. Richardson is kétségbe vonta, de csak általános kétkedését hangsúlyozta, és nem cáfolta konkrétan a hipotézist. (34) Véleményünk szerint ez a megoldási lehetőség több ok miatt sem jöhet számításba. A legfontosabb kérdés - Miklós Oxfordba érkezésének, és az angol király kiszabadítását célzó tárgyalások menetének időbeli viszonya. A Pipe Rollok szerint Nicholaus 1193-ban Michaelmas-kor már Oxfordban tartózkodott. (35) Figyelembe véve a középkori közlekedési viszonyokat Magyarországról, vagy a németországi tárgyalási színhelyről hosszú utazással lehetett csak Angliába eljutni. (36) Legkésőbb tehát 1193 nyarán el kellett indulnia tanulmányainak színhelyére. Ekkor azonban az angol udvar és a német császár közötti tárgyalások még nem fejeződtek be, és Oroszlánszívű Richárd kiszabadításának lehetősége csak sokkal később vált realitássá. A végül is megvalósuló megállapodást 1193. július 9-én írták alá, de annak végrehajtása csak 1193 végén, 1194 elején kezdett biztosnak látszani. A nagyszögű váltóágdíj előteremtése ugyanis hosszabb időt vett igénybe. A tárgyalások sikere csak 1194. február 4-én vált egyértelművé, amikor is Oroszlánszívű Richárd kiszabadult fogságából. Az uralkodó nagyon gyorsan kívánt hazatérni, de így is csak 1194. március 13-án tudott partraszállni Sandwichnél. (37) Az időpontok összevetése tehát mindenképpen kétségesé teszi ezt a megoldási lehetőséget.

Ehhez még azt is hozzáfűzhetjük, hogy a Nicholausra vonatkozó forrás nem zárja ki, hogy akár már 1193 Michaelmas előtt megérkezett Oxfordba. A Pipe Rollokat ugyanis minden évben Michaelmasra készíteték el, mivel a sheriffeknek ekkor kellett megjelenniük az Upper Exchequernél, és az elszámolásokat bemutatni. (38) A pénzügyi elszámolás határnapja tehát nem feltétlenül jelenti Nicholaus oxfordi tartózkodásának kezdő napját, csupán azt, hogy ekkor már biztosan Oxfordban tartózkodott. A megelőző "pénzügyi év" egy korábbi szakaszában is érkezhettek, és ez még inkább kizárja annak a lehetőségét, hogy tanulmányai összefüggének Oroszlánszívű Richárd kiszabadításával.

Másrészt a korszak politikai kapcsolatai sem támasztják alá Stenton elképzelését. A keresztes hadjáratok értékelése kapcsán a későbbiekben még részletesen tárgyalni fogjuk a német-római császár és a magyar uralkodó közötti viszonyt, de e kérdés kapcsán megállapíthatjuk, hogy ez a kapcsolat nem volt különösen jó. Barbarossa Frigyes szentföldi útja során érintette Magyarországot, és ekkor különösen baráti viszonyt épített ki III. Bélával. A keresztes hadjárat egy későbbi szakaszában azonban ez a viszony megromlott, és a későbbi időszakban a császár és a magyar király viszonya ha nem is volt ellenséges de különösen jónak sem volt mondható. III. Béla ugyan

szerepet játszott az európai uralkodók közötti ellentétek elsímításában, mint például a keresztes sereg és a bizánci császár közötti ellentétek feloldásában. A korabeli források több ponton is utalnak erre, de semmiféle konkrét adattal nem rendelkezünk arra vonatkozóan, hogy a magyar király vagy képviselői bármilyen szerepet játszottak volna az angol uralkodó kiszabadítását célzó tárgyalásokban. Az ilyen források hiánya azért is sokatmondó, mivel Oroszlánszívű Richárd fogságának körülményei^x és a tárgyalások jól ismertek. Ismerjük, hogy kik vettek részt a megbeszélésekben, és a leírások olyan apró részletekről is beszámolnak, hogy Richárd solymokat hoztatott magának. (39) Mindezek alapján Magyarországi Miklós "diplomáciai" szolgálatait nem tekinthetjük reális magyaráztatnak.

H.G.H. Richardson megállapításaival már részben foglalkoztunk a "de Hungaria" kifejezés értelmezése kapcsán, de más következtetéseit is szükséges megvizsgálni. Mindenféleképpen elfogadjuk véleményét Nicholaus anyagi helyzetével kapcsolatban. Ő mutatott rá, hogy nem tartható fenn az a romantikus elképzelés, hogy Nicholaus szegény diák lett volna, és ezért támogatta a "jósíívű" uralkodó. Véleménye szerint a királyi udvorból számára kiutalt támogatás igen jelentős összeg volt, különösen akkor, ha figyelembe vesszük, hogy a spanyol királynő klerikusai Northamptonban csak heti 2 s.-t kaptak. Hasonlóképpen az is meggyőző érv a kérdéssel kapcsolatban, hogy Miklós ellátmányából legalább két szolgát is tartott. (40) Richardson megállapításait néhány további adattal is kiegészíthetjük, amelyek alátámasztják véleményét. A 12. század második felében, végén Párizsban felbukkanó magyar diákok nagy valószínűséggel az arisztokrácia tagjai, vagyonos emberek voltak. Vonatkozik ez Lukácsra, a későbbi esztergomi érsekre is, aki gazdag családból származott. (41) Egy másik párizsi magyar diák, Bethlehem^x gazdagságáról pedig részletesebb adatokkal is rendelkezünk. A sainte Geneviève kolostorban meghalt magyar fiatalember szülei több alkalommal is gazdag ajándékot küldtek a monostornak. "De caetero vobis quotidianas et uberes gratias agimus super beneficiis vestris, qui primis secunda muneribus addidistis. Attulerunt nobis xenia devotionis vestrae duas casulas sericas, et unum vexillum et marcam argenti, cum nummo aureo, et quinque solidis ad faciendum calicem, et aquum album ad convehendos lapides in opus aedificii nostri liberaliter obtulerunt. Retribuat vobis Deus in vita aeterna et pro tantis beneficiis vestris beneficiat vobis in aeternum. ..." írja az apát a magyar diák szüleinek. (42)

Richardson arra is rámutatott, hogy a közeli időszak Pipe Rolljaiban Geoffrey, Hugh, Reginald és Roger is előfordul hasonló, Magyarországra utaló névformával. Örölk azonban semmiféle további információval nem rendelkezünk, és pályafutásuk egyenlőre nem rekonstruálható úgy, mint a lincolni magyar

klerikusoké. Richardson a Pipe Rollok segítségével kísérelte meg Magyarországi Miklós további életútját is megrajzolni. "The Nicholas of the close Rolls may be the Oxford scholar: he is described as a clerk of Henry de vere and was presented by the king to a prebend in the church of <Chester> which I take to mean Lichfield." (43)

Ez utóbbi azonosítás azonban véleményünk szerint nem bizonyítható egyértelműen. A Nicholas a korabeli Angliában is közkeletű név volt, így emiatt nem biztos, hogy a "de Hungaria" formula nélkül előforduló, ilyen nevű egyházi személyek azonosak volnának az oxfordi magyar diákkal. A lincolni forrásokban például minden említésnél következetesen alkalmazzák a keresztnév mellett a pontosító, származásra utaló névformát. A Richardson által idézett források tehát nem tekinthetők egyértelműnek abból a szempontból, hogy vajon az említett Nicholas valóban azonos-e Magyarországi Miklóssal, és emiatt a magyar klerikus Oxford utáni pályafutása továbbra is tisztázatlan.

Hasonlóképpen nem tekintjük bizonyíthatónak H. Mayr-Harting Nicholausra vonatkozó következtetéseit. Ahogy már szó esett róla, a szerző a decretális gyűjtemények vizsgálata alapján tért ki a kérdésre. Charles Duggan kutatásai nyomán megkísérelte meghatározni, hogy a Wigorniensis néven ismert dekretális gyűjteménynek ki volt az összeállítója. Vizsgálta, hogy a korszak mely jeles püspökei, érsekei állhatnak mögöttük, és az egyházi vezetők familiáján belül ki lehetett az, aki a dekretális gyűjtemény írásos rögzítését irányította. A gyűjtemény Baldwin of Ford köréhez kapcsolható, aki worcesteri püspök /1180-1184/ majd canterbury érsek /1184-1190/ volt. Mindkét helyen fontos tisztségeket töltött be mellette Master Silvester. Mayr-Harting szerint ő lehetett a gyűjtemény írásbafoglalója, mivel számos korabeli adat utal arra, hogy megfelelő személy volt e feladat ellátására. A Wigorniensis gyűjteményhez az összeállítás elkészülte után valamennyi idővel még egy szöveget kapcsoltak. Ennek lejegyzője más volt mint a megelőző szövegek írnoka / A gyűjteményt több kéz jegyezte le, az összeállító és az írnok személye ugyanis általában különvált. Az utolsó szöveg kivételével azonban minden egyes kézíráshoz több szöveg kapcsolódik./ Ez az utolsó dekretum a magyar egyházzal kapcsolatos kérdéseket érint. Mayr-Harting ezt különleges jelenségnek tartja, és a probléma megoldásaként az alább idézett módon említü Nicholas clericust.

"..Before we leave Wigorniensis it is worth glacing at its last decretal, which concerns the church in Hungary. It was written into the manuscript later in a hand different from any of the proceding ones. How could such a decretal have been obtained and added? A person called Nicholas clerk of Hungary was residing in the schools at Oxford from 1193 to 1196. ...By the 1190s

Wigorniensis would have been superseded by more advanced collections and above all by the *Compilatio Prima* for purposes of teaching and study. But the kind of person who would have gone to Oxford to study, to teach or to be present at the hearing of a law suit was the kind of person who might have had a Wigorniensis in his baggage. There would be nothing unnatural in its finding a way to Oxford in the hands, perhaps, of one of Baldwin's familiars, particularly after the archbishop's death, and there a man like Nicholaus, clerk of Hungary, might see it and make his own contribution. In point of chronology Nicholaus's dates are perfect." (44)

Ez a feltételezés azonban véleményünk szerint nem bizonyítható egyértelműen. (45) Master Silvester tevékenységét figyelembe véve kronológiai kérdések is felvethetők. Az összeállítás munkája 1175 és 1190 közé tehető. Master Silvester mint Baldwin of Ford kánonjogilag egyik legjobban képzett klerikusa követte a püspököt, majd későbbi érseket, és az ekkor formálódó gyűjtemény a korszak egyik legfontosabb összeállításává vált. Mindezek alapján nehezen elképzelhető, hogy az összeállítás befejezése után alig 2-3 évvel valaki - például Magyarországi Miklós - magával vihette volna csomagjában a kéziratot tanulmányai színhelyére. Ez akkor is nehezen képzelhető el, ha már rendelkezésre állt egy újabb, jobb dekretális gyűjtemény. (46)

A dekretálisok jellege, funkciója_x és a már tárgyalt magyar vonatkozású szövegek arra utalnak, hogy nem kell az ilyen jellegű dekretumok kapcsán feltétlenül magyar lejegyzőkre gondolni. Európa különböző pontjain felbukkannak Magyarországra vonatkozó szövegek, mivel nem a másoló vagy a kompilátor személye a fontos ebben az összefüggésben, hanem a leírt eset, amely kánonjogi példaként szolgálhat. Magyarországi Miklós ilyen irányú tevékenysége ugyan nem zárható ki egyértelműen, de nem is bizonyítható.

A korábbi elképzelések értékelése után a továbbiakban sorra vesszük azokat a lehetőségeket, amelyek véleményünk szerint választ adhatnak a fejezet elején felvetett kérdésekre.

Elsőként Oroszlánszívű Richárd szerepét kell vizsgálnunk. Vajon a kiszabadítását célzó tárgyalásokon kívül - amelyek az említett kronológiai viszonyok miatt nem jöhetnek számításba - az uralkodóval kapcsolatos más események magyarázatul szolgálhatnak-e? Így minden lehetséges kapcsolatot vizsgálnunk kell Oroszlánszívű Richárd életében. Ezek közül is külön ki kell emelnünk a kereszteshadjáratot, amely a megelőző korszakokhoz hasonlóan kiváltó oka lehetett angol-magyar kontaktusoknak. (47)

A III. kereszteshadjárat előkészületei már jóval az angol király szentföldi útja előtt megkezdődtek. (48) II. Fülöp és II. Henrik 1188-ban

vette fel a keresztet, és ugyanabban az évben az angol király levelet küldött Barbarossa Frigyeshez, II. Izákhhoz, és III. Bélához. Ebben szabad átvonulást kért az országokon át, valamint piac lehetőséget a keresztesek számára. A magyar királynak szóló levelet Ricardus Barre Luxoviensis, II. Herik személyes küldötte vitte, aki gyakran töltött be diplomáciai szolgálatot már korábban is, főként a pápai udvarral kapcsolatban. III. Béla válaszában ígéretet tett a kérések teljesítésére, és a keresztesek támogatására. (49) Időközben azonban II. Fülöp és Oroszlánszívű Richárd megváltoztatták tervüket. Hosszú tárgyalások után a két korábbi ellenség békét kötött, és tengeren utaztak el a Szentföldre. Csupán a harmadik keresztes sereg választotta a szárazföldi utat. Ezt Barbarossa Frigyes vezette, és Regensburgból elindulva Magyarországon keresztül haladtak. A sereget III. Béla fényes külsőségek között fogadta. A korabeli krónikák és leírások minden esetben kiemelik ezt, és külön megemlékeznek a magyar uralkodó bőkezűségéről és vendégszeretetéről. (50) A nagyszabású fogadás, és a közös vadászat után a keresztesek dél felé vonultak tovább.

A császárt egy magyar csapat is elkísérte, Lübecki Arnold szerint 2000 magyar katona indult a Szentföldre. III. Béla ez alkalomból felesége és a császár kérésére szabadon engedte öccsét, Gézát, aki ezután a magyar sereget vezette. (51) Barbarossa Frigyes Nist elérve újjászervezte a csapatokat. A négyrésze osztott seregen belül a cseh és magyar katonák külön seregrészhez kerültek. Ez a viszonylag nagy magyar katonai erő azonban nem jutott el a Szentföldre. Barbarossa Frigyes és II. Izák viszonya ugyanis időközben nagyon megromlott, míg a seregek bizánci területeken vonultak át. A németek elfoglalták Philippopolist és komolyan felmerült a főváros elleni támadás terve is. (52) III. Béla fenn akarta tartani jó viszonyát mindkét császárral, és ezért követséget küldött Barbarossához, majd visszahívta szinte az egész magyar keresztes haderőt. A katonák, 6 ispán, valamint egyházi személyek a győri püspök vezetésével 1189. november 19-én érkeztek haza. (53) III. Béla ugyanakkor mindent megtett annak érdekében, hogy a keresztesek átvonulása ne vezessen újabb összeütközésekhez a bizánciakkal. (54) A magyar keresztes haderő vezetőjéről, Géza hercegről, tudjuk, hogy Konstantinápolyba ment, és ott is maradt. A német császár seregével csak egy kis magyar csapat jutott el a Szentföldre. A források 3 grófról vagy báróról tesznek említést, és egy kisebb katonai csoportról. Barbarossa Frigyes életét vesztette útközben, és a teljesen demoralizált sereg végül Frigyes herceg vezetésével jutott el Akrához. Itt csatlakoztak az angol-francia haderőhöz, de az ostromban kis szerepe volt csak a németeknek és Ausztriai Lipótnak. J.R. Sweeney mutatott rá arra, hogy a korabeli források megőriztek néhány adatot a Szentföldre eljutott

magyar keresztesekkel kapcsolatban. Az egyik leírás szerint egy comes de Hungaria és vele együtt sok magyar 1191 közepén Akra elfoglalása után a "városon kívül csetepatéba keveredett a törökökkel. Az Itinerarium peregrinorum et gesta regis Ricardi szerzője szerint ezt a magyar grófot - akit vir magnae probitatis-ként jellemez - ekkor elfogták. Valószínűleg azonos azzal a comes Nicholaus de Hungaria-val, akit a krónika korábban az Akra ostrománál összegyűlt, <a világ minden tájáról való hercegek és grófok > között sorol fel." J.R. Sweeney azonban utal arra is, hogy ez az azonosítás nem egyértelmű. (55) Ez a "comes Nicholaus de Hungaria" a névazonosság ellenére sem kapcsolható össze az Oxfordban tanuló Magyarországi Miklóssal. A comes és a clericus meghatározás egyértelműen kizárja ezt a lehetőséget, másrészt az Akra ostrománál említett Nicholaus comes nagy valószínűséggel azonos a királyi okleveleink tanunévsorának Miklósával. E források szerint 1181-ben szatmári, 1199-ben zalai ispán, majd 1200-ban szlavón bán, végül 1205-1206-ban a nádor tisztséget tölti be. (56)

Mindezek alapján megállapíthatjuk, hogy a szentföldi harcok kétségkívül lehetőséget adhattak angol-magyar kapcsolatok kialakulására. Oroszlánszívű Richárd találkozhatott, például Akra ostrománál magyar katonákkal, és esetleg zarándokkal vagy egyházi személyekkel, de semmilyen közvetlen vagy közvetett adat nem utal olyan eseményre, amely magyarázatot adna Magyarországi Miklós^x vagy más magyar diákok angliai tanulmányaira.

Az angol-magyar kapcsolatok szempontjából a keresztes hadjárat másik érdekes periódusa Oroszlánszívű Richárd visszaútja és fogságba esése. 1192. októberében hajózott el Akra ostromát követően az angol király, és november elején ért Korfuba. Útja során számos kalandot élt meg, hajójukat kalóztámadás érte, majd egy hajótörést követően valahol az Adriai tenger partján sikerült a szárazföldet elérniük. Ennek pontos helye^x ugyanúgy, mint a továbbvezető út pontos vonala hosszú idő óta vitatott kérdés. Fölmerült az is, hogy szárazföldi útja során Richárd eljutott-e magyar területekre is. Ezen a ponton a korabeli források is ellentmondóak. (57) Elképzelhető az is, hogy valójában két hajótörés történt, és Richárd végül a dalmáciai tengerpartról egészen Isztráig hajózott. Ez magyarázná, hogy miért választotta útvonalként a görzi és karintiai részeket, és hogy miért kellett csekély számú kísérelével, álruhában Bécs közeléig eljutnia.

Richárd regényes, álöltözetes útját azzal szokták magyarázni, hogy Akra ostrománál összekülönbözött Lipóttal, és emiatt kellett titokban áthaladnia az ellenséges területen. Elfogatásának és fogságban tartásának hátterében azonban ennél nagyobb jelentőségű dolgok állnak, és magyarázatként a korabeli európai

hatalmi viszonyok szolgálhatnak.

Oroszlánszívű Richárd szövetségben állt a Welfekkel, akik szembehelyezkedtek a német császárral. Emellett rokon kapcsolat fűzte Oroszlán Herik szász uralkodóhoz. Lipót ezzel szemben a császár támogatója volt a hatalmi harcban, és vitája Richárddal csak egy apró összetevő volt a komplex politikai helyzetben. A Szentföld felszabadításának magasztos célja ugyanis csak rövid időre hozta egy táborba az európai uralkodókat, a korábbi ellenfeleket. II. Fülöp is hasznát húzott Richárd elfogatásából, hiszen ellenségeskedésüket csak felfüggesztették a keresztes hadjárat alatt. Ezek a tényezők, és a korabeli források ellentmondásai vezették A. Schreibert arra, hogy más módon magyarázza Richárd kalandos hazatérési kísérletét. Véleménye szerint az angol keresztesek vezetője Zaranál érte el a szárazföldet, és a dalmát tengerparton végigutazva, Horvátországon keresztül jutott el görzi területre. Azért ezt az utat választotta, mivel valójában Esztergomba akart jutni, ahol bizony számíthatott baráti fogadtatásra és segítségre. III. Bélával fennálló dinasztikus kapcsolatai jelenthették erre a biztosítékot. (58)

Végigtekintve a korabeli forrásokat, több dalmáciai város is szóba kerül, mint Oroszlánszívű Richárd partraszállásának helye./Zara, Ragusa, Pola/ 1181-ben magyar csapatok foglalták el Zarát, és a magyar király által ellenőrzött területekhez kapcsolták. (59) Így elképzelhető, hogy Richárd rövid időt töltött a magyar uralkodó által kontrolált területen. Ugyanakkor semmiféle adattal nem rendelkezünk abban a vonatkozásban, hogy az angol keresztes vezér partraszállása és elfogatása között létrejött-e valamilyen angol-magyar kapcsolat. A.Schreiber említett elképzelése kétségkívül megfontolandó, hiszen érdekes szempontot vet fel a komplex politikai helyzet értelmezéséhez. Egy összefüggésben azonban gondolatmenete nem meggyőző. A dalmáciai partraszállás után miért választotta Richárd a veszélyes bécsi utat ahhoz, hogy Esztergomba eljusson? Horvátországon keresztül, végig a magyar uralkodó által ellenőrzött területen áthaladva sokkal biztonságosabban eljuthatott volna a magyar fővárosba. Schreiber erre vonatkozó magyarázata, - a horvátországi hegyvidék veszélyes volt az állandó rablótámadások miatt -, nem tűnik elég meggyőzőnek.(60) Kétségtelen viszont, hogy ha sikerült volna az angol királynak álruhájában észrevétlenül eljutnia Bécsbe, megvolt arra a lehetősége, hogy a Schreiber által felvetett dunai vízi úton viszonylag könnyen eljuthatott volna a magyar uralkodó udvarához.

A források nem teszik lehetővé, hogy ezt a problémát feloldjuk, de mindezekről függetlenül megállapíthatjuk, hogy Oroszlánszívű Richárd elfogatását megelőző útja során sem tudunk olyan angol-magyar kapcsolatokat felmutatni, amelyek magyarázhatnák Magyarországi Miklós angliai tanulmányait, és azok királyi

támogatását. A korábbi kutatás által felvetett lehetőséget, amely a király kiszabadítását célzó tárgyalásokban játszott szereppel magyarázta Nicholas clericus oxfordi tartózkodását, már korábban cáfoltuk.

Mindezek szükségessé teszik, hogy az angol-magyar kapcsolatok más körével kíséreljük meg megválaszolni a felvetett kérdéseket, és figyelembe vegyük a lehetséges, közvetett kontaktusokat is.

Az előző fejezetben részletesen tárgyalt kultúrális kapcsolatok, a párizsi egyetemen kialakuló angol-magyar kontaktusok, valamint a jól körvonalazható nemzetközi kapcsolatokat fenntartó klerikus kör tevékenysége felveti annak a lehetőségét, hogy olyan területeket érintő források hozhatnak felszínre újabb adatokat, amelyek megvilágíthatják Magyarországi Miklós tanulmányainak tisztázatlan kérdéseit.

Nicholaus clericus oxfordi diákságához hasonló adatot nem ismerünk a korabeli Angliából, de a lincolni katedrális forrásaiban előforduló magyarok története közvetett módon sok új értékes információt jelent a kutatás számára. A lincolni oklevelek ilyen vonatkozású részleteire először Richardson figyelt fel (61), de az ő cikke óta megjelent számos új forrásközlő kötet megsokszorozta a kérdéskörhöz kapcsolható adatok számát. Richardson még csak elsórt, nehezen értelmezhető forráshelyekre utalhatott, az új forrásközlések alapján viszont 3 magyar klerikus lincolni pályafutása is rekonstruálható.

Peter de Hungaria /Hungria, Hungar', Hungari, Hungerie, Hungerije, Hungrie/ neve fordul elő legnagyobb számban az oklevelekben. Gyakran szerepel ezek tanunévsorában, és egyéb részleteket is megtudunk életéről. A források szerint 1179-ben és 1189-ben bukkan fel először tanuként, de e két oklevél datálása bizonytalan, lehetséges, hogy csak az 1190-es években keletkeztek. Az első egyértelmű adat 1196-ból való, és itt Magyarországi Péter magisterként szerepel. Körülbelül 1200-tól már kanonok címet visel, és városbeli házáról /curia/ is rendelkezünk adatokkal. A 13. század elején már jelentős személyiség, és gazdag ember; az oklevelek tanúsága szerint több házzal és birtokkal is rendelkezett Lincoln környékén. (62) Utoljára 1236-ban szerepel, 1239-ben már mint elhunytól tesznek említést, vagyis halála 1236 és 1239 közé tehető. A források elemzése alapján úgy véljük, hogy az 1190-es évek közepén érkezhetett Lincolnba. (63) A magister cím alapján egyetemi tanulmányok után került a katedrálishoz, vagy éppen lincolni tanulmányok után lett magisterként a püspökség klerikusa.

Egy másik Lincolnban felbukkanó magyar Henry de Hungaria, aki Magyarországi Péter öccse volt. 1200-ban említik először, és ezután gyakran szerepel ő is az oklevelek tanunévsorában. Különösen gyakran fordul elő az 1210-es évektől. Halála időpontját nem ismerjük, de 1244-ben még élt. (64)

A harmadik lincolni magyar klerikus John of Hungar, aki 1210 és 1220 között szerepel a forrásokban. Gyakran együtt említik Henrikkel az oklevelek tanunévsorában. (65)

Véleményünk szerint az 1190-es évek közepétől magisterként szereplő Péter került először Lincolnba, és később már mint gazdag és jelentős szerepet betöltő kanonok hozta öccsét, Magyarországi Henriket, és a másik magyart, Jánost, a katedrális klerikusai közé. Az nem tisztázható, hogy János is rokoni kapcsolatban állt-e a másik két magyarral, de minden valószínűség szerint Henrikkel együtt érkezett a városba.

Életpályájuk vizsgálata nyomán szükségszerűen felmerül a kérdés, hogy mi vezethette Magyarországi Pétert arra, hogy Lincolnba menjen, megközelítőleg ugyanabban az időben, amikor Magyarországi Miklós Oxfordban tartózkodik. A választ erre a lincolni katedrális iskola, és a püspökség 12. század végi történetében találhatjuk meg. Az 1190-es évek a lincolni iskola virágkorához tartoznak, és ez az aranykor egyértelműen Szent Hugó püspök tevékenységéhez kapcsolható. (66) A püspök tudatos egyházszerző munkásságának két fő eleme volt a katedrális iskolájának fejlesztése, és az egyházmegye életét irányító klerikus kör szigorú elvek szerinti kiválasztása. A jól képzett egyházi személyek így megfelelően tudták ellátni a püspök, egyházmegyeje határain messze túlnyúló, tevékenységének segítését. Szent Hugó "... had been most careful in his choice of canons and diocesan officials whose intellectual and moral qualities enabled them to share his government of the diocese, and he had strongly insisted on the duty of residence". (67) Ennek nyomán Lincoln a teológiai tanulmányok jelentős központjává fejlődött, ahol elsősorban a gyakorlati, az egyházmegyei irányítás szempontjából fontos teológiai, kánonjogi képzésen volt a hangsúly, az elméleti kérdésekkel szemben. (68) A képzés ilyen irányát, és hatékonyságát jól mutatja, hogy I. Richárd többször követelte, hogy a lincolni kanonokok vegyenek részt az uralkodó külföldi diplomáciai szolgálatában. (69)

A lincolni katedrális iskola tanárai között ebben az időszakban megtalálhatjuk a korszak legjelentősebb angol tudósait. Az ő pályafutásukat vizsgálva több közvetett angol-magyar kapcsolat nyomára bukkanhatunk, és ez magyarázatul szolgálhat a három magyar klerikus lincolni megjelenésére is.

Az előző fejezetben már szó esett a párizsi angol-magyar kontaktusokról, amelyek az egyetem közös "natio"-ján belül jöhettek létre. A Lukács érseket is tanító Gerald la Pucelle, a korszak egyik legjelentősebb egyházi tudósa volt Walter Map tanára is, aki megemlékezett művében a magyar érsekről, és más angol-magyar kapcsolatokat is leírt. Walter Map későbbi pályafutásáról tudjuk, hogy a királyi udvartartás klerikusai közé tartozott, és gyakran említik

"utazó igazságszolgáltató" szerepben, aki II. Henrik bírói szervezetének volt tagja. 1179-ben részt vett a laterani zsinaton, és többször látott el külföldi diplomáciai megbízást II. Henrik felkérésére. (70) Valószínű, hogy ismerte az angol-magyar dinasztikus kapcsolat létrejöttének körülményeit, és kapcsolatban állhatott vagy legalább is információval rendelkezett korábbi iskolatársa, Lukács érsek pályafutásáról. Munkásságának egy része Lincolnhoz kapcsolódik, a katedrális iskola precentora és később kancellárja volt. Fontos szerepet játszott az iskola tudományos életében is.

A lincolni kancellárságban William de Montibus /Montanus, de Monte, du Monte, de Leicester/ követte Walter Mapot. 1191 és 1213 között töltötte be ezt a tisztséget, miután több éven keresztül Párizsban tartózkodott. A párizsi tudományosság egyik legfontosabb központjában, a Mont Saint Geneviève-n tanított, megkülönböztető nevét is innét kapta. Párizsban 1170 és 1180 között taníthatott (71), amikor is több magyar diák tanulhatott ugyanebben a monostorban. (72)

A korszak másik kiemelkedő lincolni teológusa John of Cornwall volt. Ő is Párizsban folytatott tanulmányokat, tanárai szintén nagy hírnevet szerzett tudósok voltak, Thierry de Chartres és Peter Lombard. Rajtuk kívül mindenféleképpen közeli kapcsolatban kellett hogy álljon Gerard le Pucelleval, mivel a St. David-i megüresedett püspöki szék betöltésére ő ajánlotta II. Henriknek John of Cornwallt 1176-ban. Mivel párizsi tartózkodása 1163 előttre tehető, nagyon valószínű, hogy ő is találkozott a későbbi Lukács érsekkel Gerald le Pucelle iskolájában. Lincolni tevékenysége kapcsán ismeretes, hogy 1184-ben Walter of Constances püspök "familia"-jához tartozott, Szt. Hugó püspöksége alatt pedig a katedrális iskola egyik vezető személyisége volt. (73)

A lincolni iskola első nagy generációjának tagjai számos közös vonást mutatnak. Párizsi tanulmányok után általában valamilyen fontos egyházi vagy királyi szolgálat következett, és ezután a tudósi, tanári tevékenység a katedrális iskolájában.

Az 1190-es évek közepén Lincolnbán a tudósok egy újabb nemzedéke jelenik meg. E korszak egyik legfontosabb személyisége Gerald of Wales /Geraldus, Gíraldus Cambrensis/. Ő is Párizsban szerezte meg alapképzettségét; 1172 előtt William de Montibus tanítványa volt, majd ugyanott 1176 és 1179 között tanított is. (74) Szt. Hugó egyénisége és munkássága vonzotta Lincolnbá, és egyben az ekkorra már nagy hírnevet szerzett teológiai iskola. (75) Nyilvánvalóan azért választotta Lincolnot, mert korábbi párizsi mestere ekkor itt tanított. Emellett Walter Map is szerepet játszhatott abban, hogy a katedrális iskolájához csatlakozzék. Őt még Párizsban ismerte meg, és kötött

vele barátságot. Gerald of Wales Lincolnba érkezésekor pedig éppen itt tanított. Walesi Gerald nagyjelentőségű műveket hagyott az utókorra, és leírásai walesi és írországi útjairól a korszak fontos forrásai. Műveiből tudjuk, hogy angliai visszatérésének oka a korszak politikai viszonyaiban kereshető. Számos angol diákkal és klerikussal együtt 1193-tól nem tudott Párizsba menni, mivel kiújult a harc II. Fülöp és I. Richárd között. (76)

Az előbb felsorolt, és az előző fejezetben bemutatott adatok jól mutatják, hogy a magyar és angol diákok figyelemre méltó kapcsolatokat építettek ki a párizsi egyetemen. A lincolni katedrális iskola legkiemelkedőbb személyiségei kapcsán pedig minden esetben felfedezhettünk közvetett vagy közvetlen magyar kapcsolatokat, amelyek létrejötte nagy valószínűséggel párizsi működésükhöz kapcsolható. Jól megfigyelhető, hogy a korábban körvonalazott, és főként Párizshoz kötődő, internacionális kapcsolatait ápoló klerikus kör hogyan kezd az új egyetemek és püspöki iskolák felé szétrajzani. Ez alapján vethető fel az a lehetőség, hogy ugyanakkor, amikor Gerald of Wales és több angol diák elhagyni kényszerül Párizst, a velük egy natio-ba tartozó magyar diákok egy csoportja is követte őket Angliába. Gerald ugyanakkor ment Lincolnba, amikor Peter de Hungaria bizonyíthatóan először kerül említésre a lincolni forrásokban. Kronológiailag ugyanide csatolható Magyarországi Miklós megjelenése is Oxfordban, a Pipe Rollok tanúsága szerint. Péter lincolni megjelenése jobban adatolható, mint Miklósé, de a két hely korabeli kapcsolatai ez utóbbihoz is közvetett adatokat szolgáltatnak. A 12. század utolsó évtizedében ugyanis nyilvánvaló nyomai vannak az egyre nagyobb hírnévre szert tevő egyetem, és a fénykorát élő katedrális iskola kontaktusainak. Ilyen módon fennáll annak a lehetősége, hogy ebben az esetben is közvetett angol-magyar kapcsolatokra figyeljünk fel, elsősorban a párizsi előzmények figyelembe vételével.

Mindezek mellett ki kell térnünk a két kultúrális központ említett kapcsolataira is. " Although there is no evidence of the Bishop {of Lincoln}'s patronage of the nascent university {Oxford} the two most distinguished canonists of the Lincoln chapter, Simon of Southwell and John of Tynemouth were both masters there and the former also taught at Paris." (77) A korábban említett John of Cornwall valószínűleg szintén előadott Oxfordban, Gerald of Wales két évet együtt töltött Walter érsekkel Oxfordban, valamint párizsi és lincolni mestere - William de Montibus - is itt tanult korábban. (78) Ez utóbbi tanítványai közé tartozott Alexander Nequam is, aki teológiát tanult Oxfordban. (79) Walesi Gerald életpályája sok szempontból rokon más korabeli tudóséval, így például Edmund of Abingdon 1185 és 1190 között tanult Párizsban, majd 1195 és 1200 között Oxfordban tanított.

A lincolni katedrális és az oxfordi egyetem között az Eynsham apátság is összekötő kapcsot jelentett. (80) E viszonylag laza kontaktus rendszer mellett sokkal fontosabb az a vázolt párhuzamosság, amely kimutatható a két szellemi központ tanárainak életpályájában. Legtöbbjük az 1170-es évektől kezdve Párizsban tanult vagy tanított, és ugyanez érvényes a későbbi generációra is, akiknek a párizsi tartózkodása az 1190-es évekre tehető. 1193 után azonban sorra visszatértek szülőföldjükre, mivel az angol-francia háboruszkodás erre kényszerítette őket. Az oxfordi egyetem 12. század végi felemelkedésének, nemzetközivé válásának éppen az az oka, hogy a jelentős tudósok Párizsból hazatérve a fiatal egyetem tanárai lesznek. Magyarországi Miklós felbukkanása jól illeszkedik ehhez a folyamathoz. Ugyanakkor Magyarországi Péter lincolni tevékenysége arra is bizonyíték, hogy a magyar klerikusok angliai megjelenése nem tekinthető unikumnak. A 13. század elejének jól adatolható, és a következő fejezetben röviden érintett, angol-magyar kapcsolatai pedig annak is bizonyítékai, hogy ez a III. Béla uralkodása alatt felerősödő folyamat nem csak egy rövid, epizódyszerű jelenség.

III. Béla külpolitikájának tudatos nyugati orientációja, és az azt megalapozó egyházi kapcsolatrendszer nyomán a magyar diákok szükségszerűen jelentek meg a párizsi egyetemen. Az erősödő francia-magyar kulturális kapcsolatok szempontjából III. Béla és franciaországi Margit házassága döntő jelentőségű, de egyben mérföldkő az angol-magyar kapcsolatokban is. Az 1190-es évek elején Oxfordban és Lincolnbán megjelenő magyar klerikusok Párizsban együtt tanultak angolokkal, és mestereik között is számos angol volt. I. Richárd és II. Fülöp kiújuló háboruszkodása nyomán nagy valószínűséggel együtt hagyták el Párizst, és utaztak a korabeli Anglia új, egyre híresebbé váló oktatási központjaiba. Választásukat elősegítette, hogy ismertek voltak hazájuk és a szigetország dinasztikus kapcsolatai, és vonzó lehetett számukra az az egyházi közösség, amelynek legnagyobb egyénisége - Becket Tamás - különösen nagy tiszteletnek örvendett Magyarországon. Döntésükben ugyancsak nagy szerepe lehetett annak, hogy a Párizsból eltávozó, velük személyes kapcsolatban álló angol tudósok hazatérve országuk legjelentősebb egyházi méltóságait foglalták el. Ez lehet magyarázat arra is, hogy miért kapott Magyarországi Miklós a királyi udvartól támogatást egy olyan időszakban, amikor az uralkodó a Szentföldön harcolt, majd fogságban volt. Jól ismert tény, hogy Oroszlánszívű Richárd távollétében a királyi udvar irányításában nagyon fontos szerepet játszottak egyházi személyiségek. Ezek nem minden esetben az egyházi hierarchia legmagasabb tisztségeit betöltő személyek voltak, hiszen sokan-e tisztségek viselői közül elkísérték a királyt, ahogy a canterbury érsek is. Így különösen fontos szerepet kaptak azok az egyháziak,

akik már korábban is résztvettek a királyi udvar adminisztratív, bíraskodási és közigazgatási tevékenységében. A korábban is erősen összefonódó egyházi és világi irányítási struktúrán belül a király távollétében az egyházi oldal erősödött meg. Jól mutatja ezt az a tény, hogy a király kiszabadítását célzó tárgyalásokat, és a hatalmas váltságdíj összeszedését a canterbury érsek vezetésével a püspöki kar valósította meg. (81) A királyi udvar napi ügyeinek vitelét pedig jórészt azok a klerikusok látták el, akik gyakran párizsi tanulmányok után királyi megbízásokat kaptak, és gyakorlatot szereztek ebben a munkában. Ha személyhez nem is tudjuk kapcsolni Magyarországi Miklós udvari pártfogóját, mindenféleképpen ebben a körben kell keresni azt a támogatót, aki kieszközölte számára a királyi udvar pénzügyi segítségét a király távollétében. Ezen klerikusok ugyanakkor maguk is aktív szerepet játszottak az új angliai oktatási és szellemi központok életében. Érthető, hogy a magyar klerikusok éppen ezeken a helyeken jelennek meg. Így válhatott Magyarországi Miklós az oxfordi egyetem egyik legelső külföldi hallgatójává, és egyben az egyik első magyar oxfordi diákká.

Jegyzetek az V. fejezethez

1. Pipe Roll 5 Richard I. 22;E fejezet első, rövidebb változata Laszlovszy 1988.
2. Rashdall 1936.32.
3. Pipe Roll 5 Richard I. 122; 6 Richard I. 88-89; 7 Richard I. 142; 8 Richard I.7o.
4. Rashdall 1895 III.47.
5. Lyte 1886 14.
6. Ez szinte minden kézikönyvben, témával foglalkozó cikkben előforduló adat, vö. Gabriel 1940; Mezey 1979. 138-145.
7. Fest 1934. 9-10, 1.jegyz.
8. Fest 1937b 124-125.
9. Malcolmes 1938 128-129.
10. Lásd 30. jegyzet.
11. Emden 1958. II. 985; Aston 1984. 17-18; Czigány 1984. 16, 89.
12. Richardson 1941. 603.
13. Poole 1955. 364-370; Landon 1935.
14. Pipe Roll 5 Richard I. xxiiij.
15. Rashdall 1936. 32.
16. Richardson 1941. 603
17. u.o.
18. Poole 1951. 238.
19. Emden 1958. II. 985.
20. Aston 1984. 18
21. Czigány 1984. 16; Bartha - Székely 1984. 1392.
22. Gabriel 1938; 1940; 1943-44; Eckhardt 1934; Mezey 1979.
23. Fest 1934.
24. Eckhardt 1943. 416.
25. Wright 1850. 73.
26. Wright 1850. 204.
27. Gombos 1937. 20.
28. Gombos 1937. 580.
29. Gombos 1937. 930.
30. Fest 1937b 122-123.
31. Aston 1984 17-19, note 1; MGH. Pertz.SS. XXIII. 1874. 454-561.

Magyarországi Miklóst gyakran szokták az első külföldi diákként emlegetni Oxfordban. (V.ö. Map of Oxford's history by Cecily Peele. The Abbey Workshop Oxford.) Ennek az lehet az oka, hogy korábban nem ismerték Friziai Emo tanulmányainak pontos idejét.

32. Aston 1984. 18; Emden 1958. III. 1946; Pipe Roll 10 Richard I. 190. A külföldi diákok oxfordi megjelenésének általános kérdéseihez: Southern 1976. 267-270.

33. lásd 2. jegyz.

34. Richardson 1941. 603.

35. Pipe Roll 5 Richard I. 122.

36. Magyar diákok nehéz és hosszú párizsi utazásáról Gabriel 1969. 15. Nagy távolságok közötti lassu utazási lehetőségek jellemezték még a középkor végét is, és az újkor elejét is, v.ö.: Fernand Braudel: The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II. Fontana Collins 1976. 355-372.

37. Cartellieri 1899-1901. II. 34-45; Poole 1986. 365-369.

38. Douglas - Greenway 569.

39. Poole 1986. 365.

40. Richardson 1941. 603.

41. Györffy 1970. 153-158.

42. Gombos 1937. 2181-2182.

43. Richardson 1941. 603. note 1.

44. Mayr-Harting 1965. 192, note 2.

45. Prof. Mayr-Harting a Journal of Medieval Historyban megjelent publikáción nyomán maga is bizonytalannak tartotta eredeti elképzelését. (Prof. Mayr-Harting szíves közlése.)

46. Mayr-Harting 1965. 186-189.

47. A keresztes hadjárat legfontosabb eseményeihez, ezen belül is különösen az angol, francia, német és magyar kapcsolatok kérdéséhez: Johnson 1969; Painter 1969. A bizánci összefüggésekhez Makk 1985; Makk 1989; valamint Baker 1973; Bryer 1973.

48. Sweeney 1984.

49. Stubbs 1876. 52-53; Fejér 1829-1844. II. 245.

50. Stevenson 1875. 20; Johnson 1969; Painter 1969; Gombos 1937. 188; 305; 525; 792; 1292; Cartellieri 1899-1901. II. 132; Sweeney 1984. 116-118.

51. Sweeney 1984. 117.

52. Johnson 1969. 93-108; Hussey 1969. 139-140; 147-148; Sweeney 1984. 117.

53. Sweeney 1984. 117.

54. Gombos 1937. 295-296; Makk 1981. 29-31.

55. Sweeney 1984. 118.
56. u.o.
57. Landon 1938. 268-269; Cartellieri 1899-1901. III. 28-45.; Stubbs Roll Series XLIX 183-188; 195; Poole 1951 362-364 28-45; Morgate 1924. 268-269.
58. Schreiber 1931. 276-285.
59. Makk 1985. 18-20; Gombos 1937. 19; 62; 700; 2183.
60. Schreiber 1931. 285.
61. Richardson 1941.601.
62. Registrum Antiquissimum of Lincoln I. 295; II. 43, 56, 60, 63, 80, 82, 218; III. 40, 66, 67, 106-107, 243, 260, 327, 409; IV. 18, 52, 122-124; V. 34, 130; VII. 175, 181-190; VIII. 99; IX. 100, 107-108. 117, 181; X. 95-96, 173.
63. Az 1179-es és 1189-es bizonytalan keltezésű oklevelek adatait kronológiai alapon kizárhatjuk elemzésünkéből. Az 1196-os említést követően ugyanis meglehetősen nagy rendszerességgel bukkan fel Péter a forrásokban, gyakran évente. Semmi sem magyarázza a 7-17 éves hiátust az első biztos adatot megelőzően.
64. Registrum Antiquissimum of Lincoln III. 367; IV. 20, 27, 49, 52-55, 57-66, 127, 130-139, 179-181, 183-187, 189-190.
65. Registrum Antiquissimum of Lincoln IV. 46, 55, 57.
66. Douie - Farmer 1961. xxiii-xxx.
67. Douie - Farmer 1961. xix.
68. Douie - Farmer 1961. xxviii.
69. Douie - Farmer 1961. xix.
70. Kuttner - Rathbone 1951. 296-301; Stephen - Lee 1917. I. 994-997; Emden 1958. II. 1219; Aston 1984. 14.
71. Hunt 1936. 21; Emden 1958. II. 1298.
72. Gombos 1937. 1281-1282.
73. Emden 1958. I. 489; Stephen - Lee 1917. II. 875-876.
74. Emden 1958. I. 117.
75. Douie - Farmer 1961. xxviii., A lincolni angol-magyar kapcsolatok egy másik vonatkozása is figyelemre méltó, és ez is Szent Hugóhoz kapcsolódik. Rogerus Wendover korabeli krónikája szerint 1200-ban a szent testének felemelésénél a skót és az angol király mellett három érsek is jelen volt. Hubertus Cantuariensis, Gaufridus Eboracensis és Bernardus Raguensis. (Függelék 19.) További adatok hiányában egyelőre nem világos, hogy valóban a raguzai érsekről van-e szó, és ez milyen kapcsolatokra utalhat.
76. Douie - Farmer 1961. xxviii.

77. Douie - Farmer 1961. xxix.
78. Emden 1958. I. 117; Douie - Farmer 1961. xxviii.
79. Emden 1958. II. 1342.
80. Douie - Farmer 1961. xxviii-xlvi.
81. Poole 1986. 239-240, 362-366. Az egyetemi oktatók egyházi és világi szerepvállalásáról, valamint az 1190-es évek változásairól: Southern 1976. 270-282.

VI. fejezet

Angol-magyar kapcsolatok a 13. század elején - kitekintés

• "Sohasem lesz megállapítható, hogy az Aranybullában kifejezésre jutó gondolatok honnan jöttek hozzánk." (1)

A 13. század elejének angol-magyar kapcsolatainak kutatására rányomta a bélyegét az, hogy a történészek alapvetően két táborra szakadtak egy kérdés kapcsán. Egy részük kategorikusan elvetette annak lehetőségét, hogy a Magna Carta hatással lehetett az Aranybulla létrejöttére (2), a másik csoport viszont közvetlen kapcsolatokat feltételezett a két szöveg között. (3) Mindkettő azonban koncepciójától vezettetve foglalt állást a magyar-angol kapcsolatokról is. A Magna Carta hatását elvető kutatók számára érv volt az is, hogy III. Béla korával összehasonlítva lényegesen kevesebb nyugat-európai hatásról tudunk, vagy legalább is úgy tűnik, hogy kevesebb ilyen kontaktus volt. Ez összefügg azzal is, hogy a magyar belpolitikai események miatt II. András uralkodásának főként német, meráni, orosz és balkáni kapcsolatait hangsúlyozták. Gertrud és Bánk bán története sokkal izgalmasabb kutatási témának látszott, mint apró adatokat összegyűjteni távoli országok esetleges befolyásáról. Ugyanezen események nyomán vált beidegződéssé, hogy II. András keresztes hadjáratát jelentéktelen ereklyszerző kalandként mutassák be, amelynek csak annyiban volt hatása, hogy a király költekezésével és útjával a tönk szélére sodorta az országot. (4) Mi sem mutatja jobban ezt a történeti koncepciót, mint az, hogy a keresztes hadjáratról a mai napig nem készült modern összefoglalás. (5) Pedig az V. keresztes hadjárat nagyon fontos egyházi és világi külkapcsolatok kiindulópontja lehetett. A kutatás ezekből sajnos csak néhány szempontot emelt ki, így az Aranybulla ehhez kapcsolható előzményeit, illetve IV. Béla házasságát. (6)

Mivel a külkapcsolatok egy részét mindig az Aranybulla kérdés fényében vizsgálták, a Magna Carta hatását elvető kutatók nem fordítottak különösebb figyelmet a század elejének nyugat-európai hatásainak sem. Érvelésük egyik legfontosabb eleme az volt, hogy az Aranybulla a magyar társadalom- és jogfejlődésből szervesen kinövő, csak azzal magyarázható jelenség. (7) A

történészek másik tábora viszont amellett tört lándzsát, hogy sarkalatos törvényünk létrejöttében mintaként szolgáltak külföldi források is. Mivel szövegkapcsolatot nem sikerült kimutatni (illetve a vélt párhuzamok teljesen bizonytalanok), a törvény elméleti koncepciójában, szellemében és különösen az ellenállási jog kapcsán kerestek előzményeket.

Mindezek nyomán felmerül a kérdés, hogy ma milyen álláspontot foglalhatunk el a probléma megoldásánál. Az erre adott választól függetlenül meg kell jegyezni, hogy ha a Magna Carta semmilyen hatást sem gyakorolt az Aranybullára, akkor is szükséges az angol-magyar kapcsolatok vizsgálata. Különösen igaz ez a megállapítás, ha figyelembe vesszük a 12. század végi nagyon fontos kontaktusokat.

Ahogy a bevezetőben már utaltunk rá, a kérdés eldöntésére itt nincs lehetőségünk, de néhány megállapítást fontosnak tartunk rögzíteni.

Az eltérő társadalmi helyzet nem indok arra, hogy egy állambölcseleti koncepció, vagy az uralkodó jogkörével kapcsolatos megfogalmazás ne kerülhetett volna át a hazai jogalkotásba, adminisztrációba. Jól bizonyítja ilyen kapcsolatok meglétét Kubinyi András egyik tanulmánya, amely rámutatott arra, hogy az "imago Dei", az "államhajó allegória" vagy a király "kettős testének" elképzelése hogyan bukkan fel a 12. század végén és a 13. század elején, és kerül bele II. András egyik oklevelének arengájába. Ezek az elméletek gyökeresen más társadalmi körülmények között születtek, mégis fontos hatásuk volt. A társadalmi viszonyok eltérése egyébként sem lehet indok a kapcsolatok létének tagadására. A francia jakobinus mozgalom társadalmi bázisa legalább annyira távol állt a 18. század végi magyar viszonyoktól, mint mondjuk Salisbury János vagy John Langton világa az 1220-as évek hazai helyzetétől; a hatás mégis egyértelműen bizonyítható.

Ezt figyelembe véve, és az Aranybulla - Magna Carta kapcsolat koncepciójától függetlenül is szükséges megvizsgálni, hogy ebben a korszakban milyen jellegű angol-magyar kapcsolatokkal számolhatunk.

Az erre vonatkozó irodalomból ki kell emelnünk Fest Sándor néhány tanulmányát, aki ugyan a Magna Carta - Aranybulla prekonceptiótól vezettetve, de számos lényeges adatot gyűjtött össze. A kapcsolatokat Fest négy csoportra osztotta, a kontaktusok kialakulásának négy lehetséges helye és ideje alapján. III. Béla rokonsága az angol királyi házzal, a keresztes hadjáratok, a szellemi központok (Róma, Párizs) és Robertus Anglicus témája köré csoportosította adatait.

A III. Béla kori helyzetre itt nem térünk vissza, mivel már korábban foglalkoztunk vele. A keresztes hadjáratok viszont feltétlenül számba veendő tényezők. Fest véleménye szerint az V. keresztes hadjáratban Damietta

ostrománál vannak bizonyítékai angolok és magyarok közös felbukkanására. II. Endre miután szentföldi hadjáratáról visszaindult, keleten hagyott egy magyar csoportot, amelyet Tamás egri püspök vezetett. Ezek csatlakoztak a német keresztesekhez, és több mint egy évig jelen voltak az említett egyiptomi város ostrománál. Ugyanide érkezett 1218-ban Robert de Curzon, az angol származású kardinális is, Pelagius pápai követ társaságában. A táborban hamarosan járvány tör ki, és ebbe a magasrangú angol főpap bele is hal. Tamás 1219-ben tér haza, mielőtt még elesne a város, de Robert de Curzon mellett más angolok is voltak Tamás ottartózkodása alatt a táborban. Egy korabeli forrás szerint: " Venit etiam tunc temporis viri illustris comes Cestrensis Ranulphus de regno Angliae, cum comitibus Saero Wintiniensi et Willelmo Arundelensi, et baronibus Roberto filio-Walteri, Johanne constabulario Cestrensi, Willelmo de Harecurt cum sequela multa et Oliverio regis Angliae." (9) Feltételezte, hogy a felsorolt személyek a korszak kiemelkedő angol főurai, akik jól ismertek a Magna Cartából is. Robert de Curzon (Robert de Courçon) korábban III. Ince iskolatársa volt Párizsban, és fontos szerepe volt a keresztes hadjárat franciaországi meghirdetésében. Diplomáciai ügyekben azonban Földnélküli János is foglalkoztatta. A szövegben szereplő Oliver János király törvénytelen fia volt. Arundel grófja az angol király legfontosabb támogatói közé tartozott, szerepel a Magna Carta bevezetésében azok között, akiknek tanácsára János király kiállítja az okmányt. A szöveg rendelkezései szerint 25 báró volt felelős a megígért szabadságok és jogok megtartását ellenőrizni, és ezek között is több olyan van, aki Damiettánál harcolt. A 25 báró nevét M. Paris krónikája közölte, és ebben említik Saer de Quincyt, Winchester grófját, aki korábban Henrik ifjabb király fontos embere volt. Robert Fitzwalter (Robertus filius Walteri) pedig Winchester gróffal és Langtonnal együtt a legfontosabb szerepet játszották a Carta kikényszerítésében. Chester grófja, Randolph Blundevill viszont János király egyik legodaadóbb főura volt. Ezek a jeles személyek tehát több hónapig egy táborban éltek az Aranybullában említett "Thomas episcopus Agriensis"-szel, akinek politikai szerepe is fontos volt, hiszen egy ideig II. Endre kancellárjaként tevékenykedett. (10)

Meg kell jegyezni, hogy ugyanez a Tamás érsek más összefüggésben is szóba került, mint a z Aranybulla külső előzményeinek ismerője. Divéky Adorján a Jeruzsálemi királyság alkotmányában látta sarkalatos törvényünk előzményét, pontosabban az ahhoz kapcsolódó Assise-okban, amelyek újrendezése, átdolgozása ugyanezen években folyt a keresztesek által hosszú időn át bázisként használt Cipruson. Divéky ezt a helyet jelöli meg, mint a legfontosabb hatásokat közvetítő terület. Véleménye szerint az ellenállási záradék is ezuton magyarázható, sőt a korábban felvetett aragon hatásról is

elképzelhetőnek tartja, hogy az onnan érkezett keresztesek közvetítésével, ez is Cipruson fejtett ki hatásokat a magyarokra. Elgondolásaiban azonban lényegesen több a kombinatív, logikai elem, mint Fest Magna Carta koncepciójában. (11)

Fest Sándor a keresztes hadjárat mellett alapvető szerepet tulajdonít a korabeli egyházi, illetve szellemi központokban kialakuló angol-magyar kapcsolatoknak. Párizs ilyen szerepéről már megemlékeztünk, mivel az ott létrejött kapcsolatok III. Béla idejére tehetőek. A 13. század első részéből viszont nem nagyon ismerünk ilyen adatokat. Elképzelhető, - a források feltáratlanságán kívül -, hogy ennek az az oka, hogy a magyarok ettől kezdve egyre inkább az észak-italiai egyetemekre utaztak ki tanulni.

A korszak másik nagy szellemi, és egyben természetesen egyházi központja Róma, és Fest itt is számos lehetséges angol-magyar kontaktusra mutat rá. Részletesen foglalkozott a Magna Carta létrejöttének előzményeivel, ezen belül is Langton és a pápa szerepével az megegyezés kialakításában. János király harca az egyházfő ellen dokumentumokban gazdag eseménysor, amely végül az uralkodó teljes behódolásával végződik. Ennek hatására térhet vissza 1213-ban Langton, aki mivel nem tölthette be az canterbury érseki székét öt éven át Pontigny kolostorában élt. Fest maga is utal arra, hogy ez a ciszter kolostor III. Béla korától kezdve fontos szerepet játszott a szerzetesrend magyarországi ügyeiben. Langton 1214-ben újra Rómában van, majd 1215-ben működésének alapvető része van abban, hogy létrejött a megállapodás.

(12) Fest megállapításai szerint 1212-ben Robert veszprémi püspök, akinek személyére alább még visszatérünk, Rómában jár, tehát akkor, amikor még Langton küzdelme javában tart, és ezt az egyház központjában is nagy figyelemmel kísérik. A végső megállapodás, a Magna Carta, ugyancsak nagy visszhangot kelthetett egyházi körökben, mivel közvetlenül létrejötté után ült össze a lateráni zsinat, amely a korszak legnagyobb ilyen eseménye volt. Résztevőinek száma, és méretei minden korábbi zsinatot felülmúltak, az uralkodók követői is jelen voltak az egyházi vezetőkön kívül. 1215-1216-ban, így a zsinat alatt is Rómában tartózkodott Langton is, és ekkor is központi téma volt még a Magna Carta kiadását követő angol politikai helyzet. Feltétlenül megjegyzésre érdemes ebből a szempontból, hogy a Magna Carta egyik másolatát Pandulf pápai követ magával is vitte Rómába, és ilyen összefüggésben az is érdekes, hogy az Aranybulla egyik példányát is elküldték a pápának. A magyarok részéről János esztergomi érsek, Róbert veszprémi püspök és Uriás apát volt jelen, és a zsinat nagy visszhangot keltő része volt, amikor a magyar uralkodó küldöttei bejelentették, hogy II. Endre felveszi a keresztet, és harcba indul a Szentföldre. (13)

Fest véleménye szerint mindezek egyértelműen bizonyítják azt, hogy Rómában, és különösen a lateráni zsinaton az ott járt magyar főpapok tudomást szereztek a Magna Carta létrejöttéről, és az ahhoz kapcsolódó politikai harcokról. Lehetőségük volt angol egyháziakkal erről beszélni, annál is inkább, mert a megállapodás beszédtema lehetett a zsinaton.

Ezt a gondolatmenetet viszi tovább akkor is, amikor Robert veszprémi püspök, később esztergomi érsek szerepét tárgyalja. Véleménye szerint ugyanis a főpap angol származású volt. 1199-ben ugyanis III. Ince pápa levelet írt a győri püspöknek és a zirci apátnak, egy hamisítás ügyében, amelyet a pápai levéltárban követtek el. A pápa kivizsgáltatja az ügyet és ennek kapcsán ki kell hallgatni P. mester esztergomi prépostot, és Robertus Anglicus magistert, aki tudhatott a hamisításról. Fest szerint ez a Robertus Anglicus mester azonos Albericus de Trois Fontaines krónikájának egyik részében szereplő, hasonló nevű személlyel. Eszerint : " Anno 1217. In Hungaria magister Robertus, vir bonus et religiosus de Leodiensi dyocesi natus, factus fuerit archiepiscopus Strigoniensis." (14) Fest ezzel a véleményével szemben állt a korábbi kutatással, amely Róbertet a belgiumi területekről származtatta. Fest szerint a későbbi esztergomi érsek pályafutása párhuzamos az 1199-es pápai levélben említett P. mester esztergomi préposttal. 1199-ben ugyanis mindketten Esztergomban vannak. P mester 1202 és 1204 között kancellár és fehérvári prépost, míg Róbert 1207 és 1207 között szerepel ilyen funkcióban. Később egyikük győri (Péter), míg a másik veszprémi püspök lesz. (15)

Fest szerint Albericus krónikájának az értesülése, "de Leodensi dyocesi natus", amelyet Lüttichre vonatkoztattak nem hiteles információt őrzött meg számunkra. Úgy vélte, hogy a pápai levél "Anglicus" jelzője hitelesebb mint az Albericus szöveg. Ugyanakkor ez utóbbi is magyarázható, mivel a leodensis összekeverhető több várossal vagy területtel, így például Leodinum vicus, vagyis Lons-le-Soir, Leeds - Loiden (dioc. Ledesia), valamint az angol Ludensis apátság is szóba kerülhet. Fest még azt a kijelentést is megkockáztatta, hogy Róbert Margit királyné kíséretével érkezett Magyarországra. Ezek alapján úgy vélte, hogy Róbert különösen érdeklődhetett a Magna Carta problémái iránt, és mivel szerepe volt az Aranybulla létrejöttében, az ő személyén keresztül rajzolható meg a legnyilvánvalóbb kapcsolat a két szöveg között.

Fest végül egy nagyon fontos adatra is hivatkozott, amely szerint 1220-ban, amikor is Becket Tamás csontjait nagy ünnepség keretében új sírhelyre temették a szertartáson jelen volt egy magyar érsek is. Az esemény hatalmas tömegeket vonzott amelyen Walter Coventry krónikája alapján számos kiemelkedő személyiség vett részt. Eszerint: "... presente domino Pandulpho apostolicae

sedis legato, et rege Henrico praesentibus etiam tribus archiepiscopis, scilicet, Remensi, Cantuariensi et uno de Ungaria...". (16) Az ünnepség szervezője Stephen Langton volt, és a pápai követ szerepe is ismert a Magna Carta létrejöttében. Újabb bizonyítéka tehát ez azoknak a személyes kapcsolatoknak, amelyek elterjeszthették a Magna Carta ismeretét Magyarországon. (17)

Végigtekintve Fest adatait megállapíthatjuk, hogy legnagyobb részük hiteles forrásokra épül, és ha hőzvetett bizonyítékoknak is tekinthetők csak, valóban elképzelhetővé teszik, hogy a II. András kori magyar főpapság^x és esetleg az arisztokrácia egy része is tudott a Magna Carta keletkezéséről, létrejöttének körülményeiről, sőt esetleg tartalmáról is. Néhány elképzelése viszont problematikus. Nem egyértelmű Robertus Anglicus származtatása. Az újabb kutatás Knauz nyomán inkább a lüttichi eredeztetést fogadja el, sőt a személyéhez kapcsolható Helemba-szigeti érseki ház gyümölcsöskertjének régészeti feltárása és paleobotanikai vizsgálata alapján úgy vélték, hogy az ő személyével kapcsolható össze az öszibarack hazai elterjesztése is, amelyet szülőföldjéről vehetett át. (18) Fest azon elképzelése pedig, hogy Róbert Margit királynő kíséretében érkezett volna, kronológiai okok miatt nem elképzelhető. Így Róbert érsek személyét nem tekintjük annyira döntő fontosságúnak, mint feltételezte, de kétségkívül szerepe lehetett az említett kontaktusokban.

Az V. kereszteshadjárat szempontjából teljesen egyetértünk Fest véleményével, sőt adatait továbbiakkal is ki tudjuk egészíteni. J.R.Sweeney már idézett tanulmánya részben utal a 13. század elejének ilyen vonatkozásaira is. (19) A British Museum egy 15. század eleji kéziratában pedig fennmaradt két 13. századi ír vers. Ezek egyike Muiredach Albanach költeménye, amely a korszak jeles skóciai költőjének egyik legérdekesebb műve. A költemény egy Mediterráneum-beli tengeri utazás borzalmait és félelmeit írja le, és a benne foglaltak, valamint a szerző pályafutásának figyelembe vételével 1219-re datálható, és Damietta ostromához kapcsolható. A skót költő részt vett a kereszteshadjáratban, vagy az ahhoz kapcsolódó zarándoklatban, és ez újabb, igaz csak apró adalék a hadjárat ilyen vonatkozásaihoz. (20) Egyes elképzelések szerint ugyancsak ezen kereszteshadjáratához kapcsolható egy másik angol-magyar kapcsolat is. 1241-ben Bécs és Bécsújhely tatár ostrománál esett fogságba egy angol, aki kalandos utazások után a tatárok közé került és ott lett tolmács. Ő volt az aki két ízben a magyar királynál is járt a követség tolmácsaként. Tardy Lajos felvetette, hogy az angol aki részt vett Akkon ostromában a kereszteshadjárat magyar résztvevőitől tanulhatott meg magyarul még 1219-ben. A kalandos életű angol történetének egész könyvet

szentelt az angolszász hercegekről író Gabriel Rónay is. Mivel azonban történet jórészt kívül esik az általunk vizsgált időszakból nem dönthetjük el egyértelműen, hogy valóban a szentföldi angol-magyar kapcsolatok egy újabb példájával állunk-e szemben. (20a)

Lényegesen fontosabbnak tartjuk azonban a korszak egyházi kapcsolatait, amelyek jellegükben teljesen hasonlóak a III. Béla uralkodása kapcsán leírtakkal. J.R. Sweeney tanulmánya az egyházi ítélkezés magyarországi történetéről számos adatot sorol fel a 13. század elejéről, és ezen kapcsolatok nemzetközi jellege talán még erősebb, mint a megelőző század második felében. (21) Ugyancsak ő mutatott rá egy másik tanulmányában arra is, hogy a dekretális gyűjtemények szerepe is fontos lehet az Aranybulla kérdéskör kapcsán. IX. Gergely dekretumainak gyűjteményében szereplő egyik szöveget ugyanis megkísérelték az Aranybulla ellenállási záradéka előzményeként felfogni. Ez azonban téves datálásra épült, mivel a szöveg nem 1220-ra, hanem 1225-re tehető. Így tehát arról van szó, hogy nem a dekretum hatott a magyar törvény szövegre, hanem éppen az Aranybulla ilyen rendelkezése szolgált érvként a pápai dekretumban. Ez a jelenség ismét rámutat arra, hogy milyen szoros kapcsolat volt az Aranybullát kiváltó, és annak nyomán kialakuló politikai szituáció és a pápai udvar reakciói között. Ugyanezt a viszonyt már a Magna Carta kapcsán korábban érintettük. (22)

A III. Béla kori angol-magyar kontaktusok esetében nyilvánvaló volt, hogy a ciszter és premontrei rendeknek jelentős szerepük volt ezek létrejöttében. Mivel Fest a 13. század eleji kapcsolatoknál csak az érsekek, püspökök közötti viszonyokra figyelt fel, érdemes a szerzetesrendeket is megvizsgálni ilyen szempontból. Egy részletes tanulmány bizonyosan számos ilyen adatot fel tudna sorolni, de néhányat az alábbiakban fel is vetünk.

A korszak egyházi életének egyik legérdekesebb személyisége Limoges-i János (Johannes Lemovicensis) 1208 és 1218 között volt zirci apát, és azt megelőzően a clairvaux-i szerzetes közösség vezetője volt. A magyarországi tartózkodása után visszatér Franciaországba, és Clairvaux-ban szerzetesként élve tudományos és teológiai művek írásával foglalkozik. Életműve a korszak legérdekesebb írásai közé sorolható. Írt "Expositio super psalmum CXVIII." címen klasszikus egyházi műfajú írást, "De silentio religionis" és "Tractatus de Mysterio iniquitatis, de Visitazione et de Electione" címen szerzetes közösségek számára szánt művet, de foglalkozott a helyesírás kérdéseivel is (Libellus de dictamine et dictatorio syllogismorum). Az általunk vizsgált kérdés szempontjából azonban legfontosabb alkotása "Morale Somnium Pharaonis" amelyet a szimbolikus állambölcseleti irodalom művei közé sorolhatunk. Ilyen vonatkozásában ahhoz a szellemi áramlathoz kapcsolható, amely a 12. század

végén, a 13. század elején az egyház és az uralkodó viszonyát boncolgatta. Ennek néhány vonatkozására már utaltunk, például Salisbury János ilyen jellegű munkássága kapcsán, e fejezet bevezető részében. Limoges-i János tehát nyilvánvalóan a korszak ilyen politikai eseményei iránt nagy érdeklődést mutatott, és így fontos információkkal rendelkezhetett a Magna Cartáról. Már utaltunk arra, hogy Langton maga is egy franciaországi ciszter rendházban töltött hosszabb időt, de az is megjegyzésre érdemes, hogy ekkoriban a ciszter renden belül nagyon nagy szerepük volt az angol rendházaknak, a királyi támogatás hatására a leggazdagabb és legbefolyásosabb szerzetesi közösségek közé tartoztak. Johannes Lemovicensis tehát egy későbbi, angol-magyar kapcsolatokkal foglalkozó tanulmány vizsgálatra érdemes személyisége lehet. A korabeli magyar ciszter rendházak pedig állandó kapcsolatban voltak anyakolostoraikkal, a rend franciaországi vezetőivel, hiszen még a legtávolabbi kerci közösség vezetőjének is rendszeresen személyesen kellett beszámolnia a kolostor életéről Franciaországban.(23)

Hasonlóan érdekes szerepük lehetett a premontrei szerzeteseknek. A 13. század elején számos angol szerzetes tölt be fontos szerepet ebben a rendben. A legfontosabb közülük Gervasius (hibásan Gervase of Chichester, vagy Gervase of Chester) aki a rend vezetője volt. Az ő rokona volt Bartholomew, aki a rend itáliai ügyeiben szerepel többször. Utóbb William, a korábbi Dale-i szerzetes közösség vezetője, veszi át a rend irányítását. Végül pedig az a névtelen laoni szerzetes, akinek magyar vonatkozású adatokat is tartalmazó művéről már szót ejtettünk a III. fejezetben. Mindnyájuk közül azonban a legfontosabb Gervasius volt. Az angol származású szerzetes rendkívül fontos adatokat tartalmazó levelei maradtak fenn, többek között egy, amely Langtonhoz íródott, és annak fontos forrása, hogy milyen információk jutottak el a Magna Carta keletkezéséről, és az azt követő eseményekről a rend vezetőjéhez. Gervasius ugyanakkor tisztában volt rendjének kelet-európai helyzetével is, egyik levele éppen arról számol be, hogy kijelölt valakit ezen közösségek ellenőrzésére.(24) Tudjuk ugyanakkor, hogy ebben az időben, 1214-ben Jónás a váradhegyfoki apát Premontrebe megy, a kolostor számára egy kiváltságot megszerezni. Gervasius fogadja őt, majd ajánló soraival továbbküldi III. Ince pápához. Ismeretes, hogy ezen időszakban minden premontrei prépostság szorosan függött a Prémontre-i anyamonostortól, és rendszeresen beszámoltak működésükről. Jónás tehát azzal a Gervasius-szal állt kapcsolatban, aki Langtonnal levelezett, és ügyének elintézésére akkor érkezett Rómába, amikor az egyházfőt erősen foglalkoztatta a Magna Cartát létrehozó angliai politikai szituáció. Ezeket is figyelembe kell vennünk egy későbbi vizsgálatnál.(25)

Továbbá, esetleges közvetlen angol-magyar egyházi kapcsolatokra

utalhatnak a részletesen tárgyalt lincolni magyar klerikusok.

Ugyanakkor ismerünk olyan nem egyházi kontaktusokat is, amelyekre eddig nem figyelt fel a kutatás. János király udvarában több alkalommal is említene magyarokat. A Pipe Rollok tanúsága szerint "Willelmus de Hungrie, Hugoni de Hungrie" szerepelnek 1204 és 1209 között. Szerepük egyenlőre tisztázatlan. (26)

A királyi udvarral kapcsolatban pedig egy más vonatkozásban is felvethetünk kapcsolatokat. A 13. század eleji angol heraldikai tekercsekben szerepel, hogy a magyar királynak oroszlanos címere van. Ez abból a szempontból érdekes, hogy e korszak vágásos címerében oroszlanok is megjelentek, amelyek azonban később eltűntek. Bertényi Iván úgy vélte: "nem deríthető ki, milyen forrásból merítették. Elképzelhető, hogy egyszerűen az <akinek nincs címere, oroszlant visel> elv hatására rajzolt fantáziacímerről van szó".(27) Véleményünk szerint azonban éppen az ellenkezője az igaz; az angol királyi udvar heraldikával foglalkozó emberei, éppen a meglévő angol-magyar kontaktusok révén, pontosan ismerték a magyar király címerét, amelyben ekkor valóban szerepeltek az oroszlanok. Természetesen e kérdés is további részletes vizsgálatot igényel.

A királyi udvarral esetleg összefüggő, nem egyházi kapcsolatokról számolt be Fest is egyik tanulmányában. Az 1220-as és 1240-es évek között élt Radulphus de Hungaria, magyar földbirtokos, Gloucester közelében. Az ő szerepét is azonban további kutatásoknak kell tisztáznia. (28)

Mindezek alapján úgy véljük, hogy a 13. század elejének angol-magyar kapcsolataira egyértelmű bizonyítékaink vannak, és további kutatások azok számát feltétlenül növelni fogják. Az Aranybulla - Magna Carta kérdés jelenleg nem dönthető el egyértelműen. Közvetlen szövegkapcsolatra biztosan nem gondolhatunk, de mindenképpen feltételezhető, hogy a hazai legfelsőbb klérus, és esetleg az arisztokrácia egy része is tudomással bírt a Magna Cartáról, és az olyan értelemben példaként szolgálhatott számukra, hogy miként lehet a társadalom széles rétegeit megmozdító elégedetlenséget megoldani a király az egyház és a különböző társadalmi rétegek képviselői között létrejött megállapodással, és annak írásos rögzítésével.

Jegyzetek a VI. fejezethez

1. Fest 1934 1.1 jegyz.
2. Marczali 1896 406-407; Fest 1934 1.; Hóman 1935 655; Bartha - Székely 1984 1320-1332, 1704-1705.
3. Szalay 1852 294-295 ,Fest 1934, 1941, Bartha-Székely 1984 1704, Legutóbb ilyen véleményt fogalmazott meg, de valójában új érdemi megállapításokat nem tett: Négyessy 1965. Már Széchenyi István is angol hatást vélte felfedezni, és az angol keresztesekre utalt, mint közvetítőkre: Divéky 1932 29. 58. jegyz.
4. Bartha - Székely 1984 1302-1312.
5. A számára vonatkozó jórészt alig használható századvégi és e század eleji irodalomról: Bartha - Székely 1984 1704. Az 1930-as évek óta egyedül J.R. Sweeney nagyon fontos adatokat felsoroló tanulmánya foglalkozott érdemben a kérdéssel. Sweeney 1984.
6. Az Aranybulla kapcsán a Magna Carta hatását elvetette, de Aragon hatás feltételezett Marczali 1896 406-407; a jeruzsálemi királyság alkotmányával és ennek révén a keresztes hadjárattal kapcsolta össze: Divéky 1932; a keresztes hadjárat szerepére az angol-magyar kapcsolatokban: Fest 1934.
7. Lásd 2. jegyzet.
8. Kubinyi 1984 158-161.
9. Fest 1934 14.
10. Fest 1934 11-17., Pauler 1989 II.499, Divéky 1932 14-15.
11. Divéky 1932.
12. Fest 1934 25-27, a Magna Carta létrejöttének körülményeire és Langton szerepére, további irodalommal: Poole 1951 462-479.
13. Fest 1934 28-30; a zsinatról; Hefele 1862 777-782; különösen 778-779. Jelentőségére Cheney 1973 203-209.
- A zsinaton Angliából a következő egyházi vezetők vettek részt: Canterbury, Rochester, Ely, Lincoln, Coventry-Lichfield, Exeter, Chichester, Norwich, valamint Llandaff, St. Davids és York. Magyarországról jelen volt Esztergom, Eger, Győr, Veszprém, Vác, Kalocsa, Nagyvárad, Csanád illetve Dalmatiából Spalato, Hvar és Nona egyházi vezetője. A zsinat résztvevőiről: Jak. Werner: Die Teilnehmerliste des Laterankonzils J. 1215. Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde. 31 (1906) 575-592.
14. Fest 1934 30; Gombos 1937 32. Rá vonatkozó további külföldi források: Gombos 1937 33, 525, 880, 1086, 1196, 2231.

15. Fest 1934 31-32. 3. jegyz.
16. Fest 1934 39-40.
17. Fest 1934 31-41.
18. Bartha - Székely 1026.
19. Sweeney 1984 120-122. A kereszteshadjárat más jellegű magyar vonatkozásaira utal az az adat, amely szerint 1220-ban magyarországi mohamedánok tanultak Aleppóban, illetve ilyeneket említenek 1217-ben Jeruzsálemben. Lásd: Benjamin Z. Kedar: Miscellanea (Ungarische Muslime in Jerusalem im Jahre 1217) Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hung. XL (1986) 325-327.
20. Murphy 1953 71-79, Grimble 1985 61-62.
- 20a. Tardy 1979 7-14, Gabriel Rónay: The Tartar Khan's Englishman.
21. Sweeney 1989 90.
22. Sweeney 1976.
23. Limoges-i Jánosra: Horváth 1930 29-36, 1932. Hatásáról: Heydte 1952 29, 329, 361; Leclercq - Vandenbrucke - Bouyer 1961 544, Az említett államelméleti kérdésekről: Kubinyi 1984 159-160. A cisztterek korabeli hatásáról: Hervay 1984., Kerc ilyen vonatkozásban u.o.112.
24. A premontrei kapcsolatokra és Gervasius levelezésére: Cheney 1973 242-276; Langtonhoz írott levele 253-257; a többi angol származású rendtagra 259, a kelet-európai kolostorok ellenőrzésére 251.
25. Az idézett adatokra, és a premontreiek korabeli hazai történetére: Oszvald 1957, különösen 233-237.
- (26) Pipe Roll John 6. 22, 24; John 7. 183; John 8 227; John 9. 25-26, 90; John 11 190.
27. Bertényi 1983. 74.
28. Fest 1937b 125-126.

VII. fejezet

Összefoglalás

Végigtekintve az angol magyar kapcsolatok Árpád-kori történetének két évszázadán megállapíthatjuk, hogy ezek korántsem tekinthetők sporadikus, véletlenszerűen kialakuló eseményeknek. Egyes időszakokban, így főként a 11. század közepén, a 12. század második felében, és a 13. század elején különösen aktív kapcsolatfelvételre vannak adataink. Ezek rendkívül különböző történeti szituációkban keletkeztek, de közös vonásuk, hogy fontos szerepet kapott bennük az egyház, annak főpapjai és a szerzetesrendek. Ezt azzal magyarázhatjuk, hogy egyedül az egyház volt ebben az időszakban igazán egyetemesnek, nemzetközinek, és országok felettinek tekinthető. Főpapjai és szerzetesei rendkívüli mobilitásról tesznek tanubizonyságot, közös nyelvük, képzettségük, zarándokútjaik jogi ismereteik kozmopolita jelleget nyújtanak számukra. Lehetőségük van arra, hogy akár az egyes országok közötti ellenségeskedésen is felülemelkedjenek, és rendkívül jól működő információs hálózattal rendelkeztek. Mindezek nagy mértékben elősegíthették, hogy két olyan távoli ország között is, mint Anglia és Magyarország, kontaktusokat építsenek ki. Ezekre bizony számíthattak a királyi udvarokban is, és mivel ugyanez a réteg fontos szerepet töltött be az uralkodói politika és adminisztráció irányításában, lehetőségük volt arra, hogy ilyen kapcsolataikat a dinasztikus külpolitikában is kamatoztathassák. Mivel ez a klerikus réteg volt a nemzetközi diplomácia legfőbb hordozója is, a világi és egyházi kapcsolatok állandó összekapcsolódását figyelhetjük meg. III. Béla uralkodásának időszaka, és azon belül is új Nyugat-Európa centrikus külpolitikájánál pedig az is egyértelmű, hogy korábbi, jórészt egyházi kapcsolatok segítségével hoznak létre egy új tudatos, uralkodói külpolitikát. Hasonló tudatosság a többi korszaknál egyenlőre nem fedezhető fel, de további kutatások bebizonyíthatják (pl. a 13. század kapcsán), hogy az Árpád-kori angol-magyar kapcsolatok más időszakokban is a hazai külkapcsolatok fontos részét jelenthették.

Irodalomjegyzék

- Acta Sanctorum
- Acta SanctorumIoannes Bollandus. Editio novissima, curante Ioanne Carnandet. Parisiis, Romae, Bruxellis 1863-1894.
- Acta Sanct Ung.
- Acta Sanctorum Ungariae ex Johannis Bollandi. Joanne Bapt. Prileszky. Tyrnavie 1763.
- Album Elemér Mályusz
- Album Elemér Mályusz. Studies presented to the International Comission for the history of representative and parliamentary institutions LVI. (Székesfehérvár- Budapest 1972) Bruxelles 1976.
- Appleby 1962
- John T. Appleby: Henry II; The Vanquished King. London 1962.
- Aston 1984
- T.H. Aston: The History of the University of Oxford. Vol. I.: The Early Oxford Schools. ed. J.I. Catto. Oxford 1984.
- Athleta Patriae
- Athleta Patriae. Tanulmányok Szent László történetéhez.Szerk.: Mezey László. Hungaria Sacra 1. Budapest 1980.
- Baaken 1991
- Gerhard Baaken: Der deutsche Thronstreit auf dem IV. Laterankonzil (1215) In: Ex Iipsis Rerum Documentis (Beiträge zur Mediävistik) Festschrift für Harald Zimmermann zum 65. Geburtstag. Hrsg. von Klaus Herbers, Hans Henning Kortüm und Carlo Servatius. Jan Thorbecke Verlag Sigmaringen 1991.509-521.
- Bak 1990a
- János M. Bak (ed.):Coronation. Medieval and Early Modern Monarchic Ritual. Berkeley, Los Angeles, London 1990.
- Bak 1990b
- János M. Bak: Coronation Studies - Past, Present, and Future. In: Bak 1990a

- Baker 1973
- Derek Baker (ed.): Relations between East and West in the Middle Ages. Edinburgh. 1973.

- Baker 1978
- Derek Baker: 'A nursery of Saints': St. Margaret of Scotland Reconsidered. In: Derek Baker (ed.): Medieval Women, Studies in Church History. Oxford 1978. 119-141.

- Baldwin 1959
- John W. Baldwin: The Medieval Theories of the Just Price (Romanists, Canonists and Theologians in the Twelfth and Thirteenth Centuries) In: Transactions of the American Philosophical Society 49 (1959) part. 4. 3-92.

- Baldwin 1986
- John W. Baldwin: The Government of Philip Augustus. University of California Press 1986.

- Barnea - Stefanescu 1971
- Ion Barnea - Stefan Stefanescu: Din Istoria Dobrogei Vol III. (Bizantini, Romani si Bulgari la Dunarea de Jos.) Bucuresti 1971.

- Barnett 1926
- T. Ratcliffe Barnett: Margaret of Scotland. Queen and Saint. (Her Influence on the Early Church in Scotland) Edinburgh 1926.

- Bertényi 1983
- Bertényi Iván: Kis magyar címtan. Budapest 1983.

- Bogyay 1971
- Bogyay Tamás: Ujabb Szent István kutatások. (Három évtized magyar történeti munkáiról.) Katolikus Szemle, Róma 1971. 289-307.

- Bónis 1971
- Bónis György: A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon. Budapest 1971.

- Boyce 1927
- G.C. Boyce: *The English-German nation in the university of Paris*. Bruges 1927.

- Bradford 1978
- Ernle Bradford: *Der Verrat von 1204. (Venezianer und Kreuzritter plündern Konstantinopel.)* Universitas Verlag Berlin 1978.

- Bryer 1973
- Anthony Bryer: *Cultural Relations between East and West in the Twelfth Century*. In: Baker 1973. 77-95.

- Cartellieri 1899-1901
- A. Cartellieri: *Philipp II August. I-III*. Leipzig 1899-1901.

- Cheney 1973
- C.R. Cheney: *Medieval Texts and Studies*. Oxford 1973.

- Chodorow - Duggan 1982
- Chodorow - Duggan: *Decretales ineditae saeculi XII. From the papers of the late Walther Holtzmann edited and revised by Stanley Chodorow and Charles Duggan*. Monumenta Iuris Canonici Series B: Corpus Collectionum Vol. 4. Città del Vaticano 1982.

- Ciggaar 1974
- Krijnie N. Ciggar: *L'émigration Anglaise a Byzance après 1066 (Un nouveau texte en latin sur les Varangues à Constantinople)*. Revue des Études Byzantines 32 (1974) 301-341.

- Cornides 1778
- *Regum Hungariae...* Vindicat Daniel Cornides. Posonii et Cassoviae 1778.

- Csánki
- Csánki Dezső: *Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában*. Budapest 1890-1913. I-III. V.

- Csapodi 1978
- Csapodi Csaba: *Az Anonymus kérdés története*. Gyorsuló idő. Budapest 1978.

- Csapodi 1983
- Csapodi Csaba: 800 éves a magyar hivatali írásbeliség. Századok 117 (1983) 450-458.

- Czigány 1984
- Lóránt Czigány: The Oxford History of Hungarian Literature. Oxford 1984.

- Dawkins 1947
- R.M. Dawkins: The Later History of the Varangian Guard: Some notes. The Journal of Roman Studies 37 (1947) 39-46.

- Deér 1928
- Deér József: A magyar törzsszövetség és a patrimonális királyság külpolitikája. Budapest 1928.

- Dénes 1938
- Dénes Gizella: A hegyek hercegnője. Budapest 1938.

- Dhondt 1968
- Jan Dhondt: Das frühen Mittelalter. Fischer Weltgeschichte 10. Frankfurt 1968.

- Divéky 1932
- Divéky Adorján: Az Aranybulla és a Jeruzsálemi királyság alkotmánya. Értekezések a történeti tudományok köréből 25. Budapest 1932.

- Douglas 1969
- David C. Douglas: The Norman Achievement 1050-1100. Berkeley and Los Angeles 1969.

- Douglas - Greenway:
- David. C. Douglas - George W. Greenway: English Historical Documents 1042-1189. London 1953.

- Douie - Farmer 1961
- D.L.Douie - D.H. Farmer (ed.): The Life of St.Hugh of Lincoln.I-II. London 1961.

- Döry 1938

- Döry Ferenc: Szt. István családi története. In: Szent István Emlékkönyv II. 570-584.

- Duchesne, Hist. Norm. SS.
- Historiae Normannorum scriptores antiqui, res ab illis per Galliam, Angliam, Apuliam, Capuae principatum, Siciliam et Orientem gestas explicantes ab anno Christi 838 ad annum 1200. Insertae sunt monasteriorum foundationes variae, series episcoporum ac abbatum, genealogiae regum, ducum, comitum et nobilium plurima denique alia vetera, tam ad profanum quam ad sacram illorum temporum historiam pertinentia. Ex mss. codd. omnia fere nunc. primum edidit Andreas Duchesnius Turonensis. Lutetiae Parisiorum 1619. fol.

- Duggan 1963
- Ch. Duggan: Twelfth -century decretal collections and their importance in English history.(University of London, Histocical Series 12.) London 1963.

- Eckhardt 1943
- Eckhardt Sándor:Magyarok a középkori francia egyetemeken (Gábrriel Asztrik kutatásai). Századok 77 (1943) 415-419.

- Emden 1958
- A.B. Emden (ed.): A biographical register of the University of Oxford to A.D. 1500. 1-3. Oxford 1958.

- Erdély rövid története 1989
- Erdély rövid története. Szerk.:Barta Gábor Budapest 1989.

- Erdélyi 1941
- Erdélyi László: Ötven historikus szentistváni emlékművei. Szeged 1941.

- Erdő 1989
- Erdő Péter: Kánonjogi kódexek és töredékek Magyarországon. In: Tanulmányok a középkori magyarországi könyvkultúráról. Szerk. Szelestei N. László. Az Országos Széchényi Könyvtár Kiadványai, Új sorozat 3. Budapest 1989. 51-63.

- Fejér
- Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Studio et opera Georgii Fejér. I-IX. Budae 1829-1844.

- Ferdinandy 1898
- Ferdinandy Géza: Az Arany Bulla. Budapest 1898.

- Fest 1934a
- Fest Sándor: Egy magyar püspök levele volt párizsi iskolatársához a tatárokról. Levéltári Közlemények 12 (1934) 223-225.

- Fest 1934b
- Fest Sándor: Magna Charta - Aranybulla. Szellemi érintkezések angolok és magyarok között III. Béla és II. Endre korában. Budapesti Szemle 1934 szeptember-október 1-41.klly.

- Fest 1934-35
- Fest Sándor: Kapcsolatok Anglia és Magyarország között az Árpádok korában. A budapesti evangélikus gimnázium értesítője az 1934/35. iskolai évről. 12-18.

- Fest 1935a
- Fest Sándor: Szent Margit skóciai királyné magyar származása. Budapesti Szemle. 1935 szeptember 276-305.

- Fest 1935b
- Fest Sándor: Magyar asszonyok Angliában. A Magyar Asszony (1935) 517-518.

- Fest 1935c
- Fest Sándor: Anonymus Angol forrásai.(English literary influence on Anonymus's Gesta Hungarorum) Egyetemes Philológia Közlöny 1935/4-6. 3-21.

- Fest 1935d
- Alexander Fest: St.Margaret of Scotland: Her Hungarian Origin. Danubian Review 2 (1935) No.4. 6-10, No.5. 9-12.

- Fest 1937a
- Fest Sándor: Erzsébet angol királyné rokonsága magyar származású családokkal. Magyarország 1937. április. 4. 15.

- Fest 1937b
- Fest Sándor: Adalékok az angol-magyar érintkezések történetéhez az Árpádházi királyok korában. Századok 71 (1937) 122-123.

- Fest 1938a
- Fest Sándor: Edmund Ironside angol-szász király fiai Szent István udvarában.
Skóciai Szent Margit. In: Szent István Emlékkönyv II. 525-551.
- Fest 1938b
- Alexander Fest: The Sons of Edmund Ironside, Anglo-Saxon King at the court of Saint Stephen. Saint Margaret of Scotland. Archivum Europae centro-orientalis, dirigé par Emeric Lukinich, Budapest, 4 (1938) 115-146.
- Fest 1938c
- Alexander Fest: Political and Cultural Connections between Hungary and England in the Middle Ages. Danubian Review 5/9 (1938) 19-21.
- Fest 1939
- Fest Sándor: Skóciai Szent Margit magyar származása. Debreceni Angol Dolgozatok. Debrecen 1939.
- Fest 1941
- Fest Sándor: Párhuzam az angol és a magyar alkotmány fejlődése között a XIII. században. Budapesti Szemle. 1941. augusztus. 105-134.
- Fest 1944
- Fest Sándor: "Terra Brittanorum". In: Yolland Emlékkönyv. Angol Filológia Tanulmányok V-VI. Budapest 1944. 91-97.
- Foreville 1952
- Raymonde Foreville (ed.): Histoire de Guillaume le Conquérant. Les Classiques de l'histoire de France au Moyen Age. Paris 1952.
- Foreville - Keir 1987
- Raymonde Foreville and Gilliam Keir (ed.): The Book of St. Gilbert. Oxford Medieval Texts. Oxford 1987.
- Freeman 1867-1879
- E.A.Freemann: The History of the Norman Conquest of England IV. Oxford 1867-1879.

- Fügedi 1984
- Fügedi Erik: A magyar király koronázásának rendje a középkorban. In: Székely 1984.255-273.

- G.Sándor 1971
- G. Sándor Mária: A mecseknádasdi Szent István templom. (Adatok Mecseknádasd középkori településtörténetéhez) {St Stephans Kirche in Mecseknádasd. (Daten zur der Ansiedlungsgeschichte von Mecseknádasd im Mittelalter)}Janus Pannonius Muzeum Évkönyve 16 (1971) 125-144.

- G.Sándor 1971-1972
- G. Sándor Mária: A mecseknádasdi Szent István templom kutatása.(Die Forschung der Sankt-Stefans-Kirche von Mecseknádasd) In:Magyar Műemlékvédelem VII. Budapest 1971-1972.179-194.

- Gabriel 1938
- Gabriel Asztrik: Magyar diákok és tanárok a középkori Párizsban.(La vie à Paris des étudiants hongrois au Moyen-Age) Egyetemes Philológia Közlöny 62 (1938) 182-210.

- Gabriel 1940
- Asztrik Gabriel: Les Hongrois et la Sorbonne médiévale. Nouvelle Revue de Hongrie. Janvier-Mars 1940.

- Gabriel 1943-44
- Gabriel Asztrik: A magyar udvar középkori dinasztikus kapcsolatai. A Gödöllői Premontrei Gimnázium Évkönyve. 1943-44.

- Gabriel 1969
- Astrik L. Gabriel: The Medieval Universities of Pécs and Pozsony. The Medieval Institute, University of Notre Dame. Notre Dame, Indiana 1969.

- Gabriel 1986
- Astrik L. Gabriel: The University of Paris and its Hungarian Students and Masters during the Reign of Louis XII and François Ier. (Texts and Studies in the History of Mediaeval Education) University of Notre Dame, Notre Dame Indiana - Frankfurt a. M. 1986.

- Gale, SS. hist Brit.

- Historiae Britannicae, Saxonicae, Anglo-Danicae scriptores XV ex vetustis codic. mss. editi. Opera Thomae Gale Th. Pr. Oxoniae 1691. fol.

- Gedai 1969
- István Gedai: Fremde Münzen im Karpatenbecken aus den 11-13. Jahrhunderten. Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae 21 (1969) 105-148.

- Gedai 1979-1980-
- Gedai István: I. András király denárának utánverete. (Imitation of a denarius of Andrew I.) Numizmatikai Közlöny 78-79 (1979-1980) 41-42.

- Gedai 1986
- Gedai István: Angol hercegek Magyarországon - Magyar denár Angliában. Élet és Tudomány 1986. július 29. 1089.

- Gedai 1988
- Gedai István: A magyar pénzverés kezdete. Budapest 1988.

- Gerics 1975
- Gerics József: Az államszuverenitás védelme és a "két jog alkalmazásának szempontjai a XII-XIII. századi krónikáinkban. Történelmi Szemle 18 (1975) 353-372.

- Gerics 1976
- József Gerics: Von den Universi Servientes Regis bis zu der Universitas Nobilium Regni Hungariae. In: Album Elemér Mályusz 97-109.

- Gerics 1980
- Gerics József: Iudicium Dei a magyar állam XI. századi külkapcsolataiban. In: Mezey 1980. 111-135.

- Gerics 1984a
- Gerics József: Kálmán kori krónikáink és legendáink koronafogalmához. In: Mályusz Elemér Emlékkönyv. Szerk.: H. Balázs Éva, Fügedi Erik, Maksay Zoltán. Budapest 1984. 131-141.

- Gerics 1984b
- Gerics József: Az úgynevezett Egbert (Dunstan)-ordo alkalmazásáról a XI. századi Magyarországon. (Salamon király koronázásának előadása a krónikákban.)

In: Székely 1984. 243-255.

- Gillingham 1973
- J. Gillingham: The life and times of Richard I. London 1973.

- Glaser 1933
- Ludwig Glaser: Der Levantehandel über Ungarn im 11. und 12. Jahrhundert. Ungarische Jahrbücher 13 (1933) 356-363.

- Glatz - Kardos 1988
- Glatz Ferenc - Kardos József (szerk.): Szent István és kora. Budapest 1988.

- Gombos 1937
- Gombos Albin: Catalogus fontium historiae Hungaricae. 1-4. Budapest 1937.

- Grimble 1985
- Ian Grimble: Scottish Clans and Tartans. 4. kiad. Hamlyn 1985.

- Gyóni 1943
- Gyóni Mátyás: A paristrioni "államalakulatok" etnikai jellege. Budapest 1942.

- Gyóni 1956
- Gyóni Mátyás: Les variantes d'un type de légende Byzantine dans la littérature ancienne-islandaise. Acta Antiqua Scientiarum Hungaricae IV (1956) 293-315.

- Györffy
- Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. I-III. Budapest 1963-1987.

- Györffy 1959
- Györffy György: Tanulmányok a magyar állam eredetéről (A nemzetségtől a vármegyéig, a törzstől az orszáig. Kurszán és Kurszán vára.) A Magyar Néprajzi Társaság Könyvtára, Budapest 1959.

- Györffy 1967
- Györffy György: A XII. századi dalmáciai városprivilegiumok kritikájához. (Contributions à la critique des privilèges des villes de

- Györffy 1969
- György Györffy: Thomas Becket and Hungary. Hungarian Studies in English 4 (1969) 45-52.

- Györffy 1970
- Györffy György: Becket Tamás és Magyarország. Filológiai Közöny 16 (1970) 153-158.

- Györffy 1972
- Györffy György: Az Árpád-kori szolgálónépek kérdéséhez. Történelmi Szemle 15 (1972) 261-321.

- Györffy 1983
- Györffy György: István király és műve. 2. kiad. Budapest 1983.

- Györffy 1984
- Györffy György: Magyarország története a honfoglalástól a tatárjárásig. I-V. fejezet. In: Magyarország története I. 1984. 575-1007, 1624-1678.

- Györffy 1990
- Györffy György: A magyarság keleti elemei. Budapest 1990.

- Hajnal 1943
- Hajnal István: Vergleichende Schriftproben zur Entwicklung und Verbreitung der Schrift im 12-13 Jahrhundert. Budapest-Leipzig-Milano. 1943.

- Hajnal 1952
- Stefan Hajnal: Universities and the development of writing in the XIIth - XIIIth century. Scriptorum 6 (1952) 177-195.

- Hajnal 1959
- Hajnal István: L'enseignement de l'écriture aux universités médiévales. Ed. Mezey László. 2. kiad. Budapest 1959.

- III. Béla emlékezete 1981
- III. Béla emlékezete. Szerk.: Kristó Gyula - Makk Ferenc. Budapest 1981.

- III. Béla magyar király emlékezete 1900
- III. Béla magyar király emlékezete. Szerk: Forster Gyula Budapest 1900.

- Hefele 1863
- Karl Joseph Hefele: Conciliengeschichte. Freiburg im Breisgau 1863

- Hervay 1984
- Hervay L.Ferenc: Repertorium historicum ordinis cisterciensis in Hungaria. Roma 1984.

- Herzog 1939
- Herzog József: Skóciai Szt. Margit származásának kérdése. Turul 53 (1939) 1-42.

- Herzog 1940
- Herzog József: Skóciai Szent Margit származásának kérdéséhez. Turul 54 (1940) 36-46.

- Hevenesi 1734
- [Hevenesi Gábor]: Ungaricae Sanctitatis Indicia sive Brevis quinquaginta quinque Sanctorum, Beatorum ac Venerabilium. Tyrnavie 1737.

- Heydte 1952
- Friedrich August Freiherr von der Heydte: Die Geburtsstunde des souveränen Staates. (Ein Beitrag zur Geschichte des Völkerrechts, der allgemeinen Staatslehre und des politische Denkens.) Regensburg 1952.

- Hoffmann 1990
- E. Hoffmann: Coronations and Coronation Ordines in Medieval Scandinavia. In Bak 1990. 125-152.

- Holtzmann 1959
- Walther Holtzmann: XII. századi pápai levelek kánoni gyűjteményekből. Századok 93 (1959) 404-417.

- Holub 1959
- Holub József: Adatok a Baranya és Tolna megye közt folyt határper történetéhez. Janus Pannonius Múzeum Évkönyve 1959. 150-161.

- Hóman 1916
- Hóman Bálint: Magyar pénztörténet. Budapest 1916.

- Hóman 1935
- Hóman Bálint: Magyar történet I. Budapest 1935.

- Horvát 1828
- Horvát István: A skóciai régi magyarok. Hasznos Mulatságok Pest. 1828. 331-335.

- Horváth 1930
- Horváth Konstantin: Zirc története. Zirci könyvek 1. Veszprém 1930.

- Horváth 1932
- Constantinus Horváth: Johannis Lemovicensis abbatis de Zirc 1208-1218. Opera omnia. I-III. Zirci könyvek 2. Veszprém 1932.

- Horváth 1935
- Horváth Jenő: Az Árpádok diplomáciája 1001-1250. Történeti Tanulmányok II. Budapest 1935.

- Horváth 1937a
- Horváth Jenő: Szent István diplomáciája. Budapest 1937.

- Horváth 1937b
- Horváth Jenő: Edgar the Aetheling. Studies in English Philology. Budapest 1937.

- Horváth 1937c
- Horváth Jenő: Anglo-Hungarian Connections in History. Budapest 1937.

- Horváth 1944
- Horváth Jenő: Az angol-magyar kapcsolatok kezdetei. In: Yolland Emlékkönyv. Angol Filológia Tanulmányok V-VI. Budapest 1944. 75-90.

- Hunt 1936
- R.W.Hunt: English Learning in the late twelfth century. Transactions of the Royal Historical Society 19 (1936) 19-42.

- Hussey 1969
- Joan M. Hussey: Byzantium and the Crusades. In: Setton 1969. Vol II. 1189-1311. 123-153.
- Jackson 1984
- Richard A. Jackson: Vive le Roi! A History of the French Coronation from Charles V. to Charles X. Chapell Hill & London 1984.
- Johnson 1969
- Edgar N. Johnson: The Crusades of Frederick Barbarossa and Henry VI. In: Setton 1969 Vol. II. 1189-1311. 87-123.
- Kapitánffy 1983
- Kapitánffy István: Magyar-bizánci kapcsolatok Szent László és Kálmán uralkodásának idején. Acta Historica 75(1983) 19-25.
- Karácsonyi 1907
- Karácsonyi János: Szent István gyermekei. Religio 1907.
- Karácsonyi 1926
- Karácsonyi János: A magyar nemzet áttérése a nyugati kereszténységre 997-1095. Oradea-Nagyvárad 1926.
- Karácsonyi 1928
- Karácsonyi János: Hogyan jutott Szt. Eduárd angol király unokaöccse a magyar királyi családdal rokonságba. Turul 42 (1928)
- Karamzin 1820
- Geschichte des Russischen Reiches von Karamzin. Nach der zweiten Original Ausgabe übersetzt. Riga 1820.
- Karl 1910
- Karl Lajos: Margit királyné, III. Béla neje. Századok 44 (1910) 49-52.
- Katona 1779.
- Stephanus Katona: Historia critica .,..... Pest 1779.
- Kibre 1948
- P. Kibre: The nations in the Medieval Universities. Cambridge 1948.

- Kiss 1988
- Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára. 2. kiad. Budapest 1988.

- Klaniczay 1990
- Gábor Klaniczay: The Uses of Supernatural Power (The Transformation of Popular Religion in Medieval and Early-Modern Europe) Polity Press é.n. (1990)

- Kneller 1893
- Karl Alois Kneller: Des Richard Löwenherz deutsche Gefangenschaft (1192-1194) Ergänzungshefte zu den Stimmen aus Maria-Laach 59. Freiburg in Breisgau 1893.

- Koller 1782-1812
- Josephus Koller: Historia episcopatus Quinqueecclesiarum I.VII. Posonii, Pesthini 1782-1812.

- Kosztolnyik 1987
- Z.J. Kosztolnyik: From Coloman the Learned to Béla III. (1095-1196). Hungarian Domestic Policies and Their Impact upon Foreign Affairs. East European Monographs. Boulder Columbia University Press. New York 1987.

- Kovács 1989
- László Kovács: Münzen aus der ungarische Landnahmezeit. (Archäologische Untersuchungen der arabischen, byzantinischen, westeuropäischen und römischen Münzen aus der Karpatenbecken des 10. Jahrhunderts.) Budapest 1989.

- Kristó 1974a
- Kristó Gyula: A XI. századi hercegség története Magyarországon. Budapest 1974.

- Kristó 1974b
- Kristó Gyula: Legitimitás és idoneitás. Adalékok Árpád-kori eszmetörténetünkhöz. Századok 108(1974) 585-622.

- Kristó 1980
- Kristó Gyula: Oroszok az Árpád-kori Magyarországon. Acta Historica 67(1980) 57-65.

- Kristó 1984
- Kristó Gyula: A korai feudalizmus (1116-1241). In: Magyarország története I. 1007-1417, 1678-1712.

- Kropf 1887
- Kropf Lajos: Kik voltak az angol-szász hercegek Szt. István udvaránál és mi lett belőlük. Századok (1887) 783-792.

- Kropf 1896
- Kropf Lajos: Ágota királylány származása. Turul 14 (1896) 49-53.

- Kropf 1900
- Kropf Lajos: Margit királyné, III. Béla neje. Századok 34 (1900) 76-77.

- Kubinyi 1975
- Kubinyi András: A királyi kancellária és udvari kápolna a XII. század közepén.(Chancellerie Royale et Chapelle de la cour en Hongrie au Milieu de 12e siècle.) Levéltári Közlemények 46 (1975) 59-121.

- Kubinyi 1984
- Kubinyi András: Isten bárányát ábrázoló törvénybeidézö pecsét (billog). (Ein Agnus Dei darstellendes Zitationssiegel.) Folia Archaeologica 35 (1984) 139-161.

- Kuttner 1937
- S. Kuttner: Repertorium der Kanonistik. Prodromus corporis glossarum I.(Studie Festi 71.)Vatican City 1937.

- Kuttner - Rathbone 1951
- S. Kuttner - E. Rathbone: Anglo-Norman Canonists of the Twelfth Century. Traditio 7 (1951) 279-358.

- Landon 1935
- L.Landon (ed.): The itinerary of King Richard I. London 1935.

- Lappenberg 1834
- J.M. Lappenberg: Geschichte von England. Erster Band (Geschichte der europäischen Staaten, hrsg. von U.H.L. Heeren und F. U. Ufert)Hamburg 1834.

- László király emlékezete
- László király emlékezete. Szerk.:Katona Tamás Budapest 1977.

- Laszlovszky 1988
- József Laszlovszky: Nicholaus clericus: a Hungarian student at Oxford University in the twelfth century. Journal of Medieval History 14 (1988) 217-231.

- Leclercq - Vandenbroucke - Bouyer 1961
- Jean Leclercq - François Vandenbroucke - Louis Bouyer: La spiritualité du Moyen Age (Histoire de la spiritualité chrétienne 2.) Paris 1961.

- Leger 1929
- L.Leger: Hungary 1000-1301. In: Cambridge Medieval History Vol. 6. Cambridge 1929. 463-472.

- MacDonald 1935
- Webster J. MacDonald: Magyarországi Szt. Margit skót királyné. A református teológiai akadémia kiadványai 15. Pápa 1935.

- Magyarország története I.
- Magyarország története (Előzmények és magyar történet 1242-ig.)Szerk: Bartha Antal - Székely György. Budapest 1984.

- Makk 1980
- Makk Ferenc: Megjegyzések Kálmán külpolitikájához. Acta Historica 67(1980). 21-31.

- Makk 1982
- Makk Ferenc: III. Béla és Bizánc. Béla (Béla III. et Byzance) Századok 116 (1982) 33-62.

- Makk 1985
- Makk Ferenc: Relations hungaro-byzantines à l'époque de Béla III. Acta Historica 31 (1985) 3-33.

- Makk 1987
- Makk Ferenc: Megjegyzések Salamon és I. Géza történetéhez. Remarques sur l'histoire de Salamon et Geza 1er. Acta Historica 84(1987) 31-45.

- Makk 1989
- Ferenc Makk: The Árpáds and the Comneni. Political Relations between Hungary and Byzantium in the 12th century. Budapest 1989.

- Makk 1990
- Makk Ferenc: Magyar külpolitika 896-1196. Doktori értekezés. Szeged 1990.

- Makk 1991
- Makk Ferenc: Néhány megjegyzés a Kálmán-ági királyok külpolitikájához. Quelques remarquessur la politique extérieure des rois de la branche de Coloman. Acta Historica 92(1991) 3-15.

- Malcolmes 1937/38
- Malcolmes Béla: The Hungarian Birthplace of St. Margaret of Scotland. The Hungarian Quaterly, Budapest 1937/38.

- Malcolmes 1938.
- Malcolmes Béla: Szent István unokája (Szent Margit Skócia királynéja, magyar származása és magyarországi szülőhelye.) Budapest. 1938.

- Malaczek 1984
- Werner Malaczek: Papst und Kardinalskolleg von 1191 bis 1216. (Die Kardinälen unter Coelestin III und Innocenz III.) Publikationen des historischen Instituts beim Österreichischen Kulturinstitut in Rom. Wien 1984.

- Manteyer 1925
- Georges de Manteyer: Les origines de Dauphiné de Viennois. D'où provient le surnom de baptême Dauphin, reçu par Guigues IX, comte d'Albon (1100-1105). Gap. 1925.

- Marczali 1878
- Marczali Henrik: Árpád-kori emlékek külföldi könyvtárakban. I. közl. Történelmi Tár 1878. 167-172.

- Marczali 1896
- Marczali Henrik: Magyarország története az Árpádok korában (1038-1301). Budapest 1896.

- Marczali 1919-1920
- Marczali Henrik: Az angol-magyar érdekközösségről a múltban. Századok 53-54 (1919-1920) 113-116.

- Marosi 1984
- Marosi Ernő: Die Anfänge de Gotik in Ungarn (Esztergom in der Kunst des 12-13. Jahrhunderts.) Budapest 1984.

- Matuzova 1976
- V.I.Matuzova: Anglo-normandszkije povesztvovtyelniye isztocsnyiki XII-XIII vv. o Ruszi. In: Drevnyejsije goszudarsztva na territoriji SzSzsZR . V.T. Pasuto. Moszkva 1976. 130-1140.

- Matuzova 1979
- V.I.Matuzova: Angliszkije szrednyevekoviye isztocsnyiki IX-XIII. vv. Moszkva 1979.

- Mayer 1982
- Hans Eberhard Mayer: Henry II. of England and the Holy Land. The English Historical Review 97 (1982) 721-739.

- Mayr-Harting 1965
- Henry M.R.E. Mayr-Harting: Master Silvester and the Compilation of Early English Decretal Collections. Studies in Church History 2 (1965) 186-196.

- Mezey 1959
- Mezey László: Két magyar vonatkozású dekretális értelmezéséhez. Századok 93 (1959) 418-423.

- Mezey 1968
- László Mezey: Ungarn und Európa in 12. Jahrhundert. Kirche und Kultur zwischen Ost und West. In: Probleme des 12. Jahrhundert. Reichenau-Vorträge 1965-67. Vorträge und Forschungen 12. Stuttgart 1968. 255-273.

- Mezey 1979
- Mezey László: A deákság és Európa. Budapest 1979.

- Mezey 1980

- Mezey László: *Athleta Patriae: A korai László-irodalom kialakulása.* In: *Athleta Patriae.* 19-57.

- MGH. Pertz, SS.

- *Monumenta Germaniae historica inde ab anno Christi quingentesimo usque ad annum millesimum et quingentesimum. Auspiciis Societatis aperiendis fontibus rerum Germanicarum medii aevi edidit Georgius Henricus Pertz. Scriptores rerum Germanicarum. Hannoverae 1826-1926. Fol.tom. I-XXX, XXXI-XXXII.*

- Migne, Patrol. Lat.

- *Patrologiae cursus completus sive Bibliotheca universalis, integra, uniformis, commoda, oeconomica omnium ss. Patrum, Doctorem Scriptorumque ecclesiasticorum, qui ab aevo apostolico ad usque Innocenti III tempora floruerunt; recusio chronologica omnium quae exstiterunt Monumentorum Catholicae Traditionis per duodecim priora ecclesiae saecula, iuxta editiones accuratissimas ... Series prima, in qua prodeunt Patres, Doctores Scriptoresque ecclesiae Latinae a Tertulliano ad Innocentium III. Accurante J.P.Migne, Bibliothecae cleri universae, sive cursuum completorum in singulos scientiae ecclesiasticae ramos editore. Parisiis 1844-1864. Lex. 8 o. Patrol Lat. tom. I-CCXXI.*

- Moravcsik 1984

- Moravcsik Gyula: *Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai.* Budapest 1984.

- Murphy 1953

- Gerard Murphy: *Two Irish poems written from the Mediterranean in the Thirteenth Century.* Éigse 5.2 (Summer 1953) 71-79.

- Nagy 1860

- Nagy Iván: *Magyarország családai czímerekkel és nemzedéki táblákkal.* VIII. köt. Pest 1860.

- Nagy 1971a

- Nagy Kázmér: *Skóciai Szt. Margit nyomában. Katolikus Szemle, Róma. 1971/1.*

- Nagy 1971b

- Nagy Kázmér: *Skócia pannóniai királynéja. München 1971.*

- Nagy 1973
- Kázmér Nagy: Saint Margaret of Scotland and Hungary. Transl. Peter Sherwood. Glasgow 1973.

- Nagy 1924
- Nagy Lajos: Margit magyar királyi hercegnő missziója Skóthorban. A Tiszántúli református egyházkerület nyomdája, Apró füzetek 6. Debrecen 1924.

- Négyessy 1965
- Árpád Négyessy: Magna Charta 1215 - Bulla Aurea 1222 (Great Documents of English and Hungarian Constitutional Progress in the 13th Century) The New Hungarian Quarterly, New York 5 (1965) 135-145.

- Nicol 1974
- D.M. Nicol: Byzantium and England. Balkan Studies 15 (1974) 179-203; 185-190.

- Nortgate 1924
- Kate Nortgate: Richard the Lion Heart. London 1924.

- Ostrogorsky 19675
- Georg Ostrogorsky: Geschichte des Byzantinischen Staates. München 1975.

- Oszvald 1957
- Oszvald Ferenc: Adatok a magyarországi premontreiek Árpád-kori történetéhez. Művészettörténeti Értesítő 6 (1957) 231-255.

- Painter 1969
- Sidney Painter: The Third Crusade: Richard the Lionhearted and Philip Augustus. In: Setton 1969 Vol. II. 1189-1311. 45-87.

- Palacky 1864
- Franz Palacky: Geschichte von Böhmen. Prag 1864.

- Palma 1775
- Notitia Rerum Hungaricarum, conscripta a Francisco Carolo Palma.... Pars Prima Tyrnaviae 1775.

- Papp 1967
- Papp László: Rékavár és 1963. évi felderítő ásatása. A Janus Pannonius Muzeum Füzetei 12. Pécs 1967.

- Pasuto 1968
- B.T. Pasuto: Vnyesnyeja polityika Drevnyej Ruszi. Moszkva 1968.

- Pauler 1899
- Pauler Gyula: A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt. Budapest 1899.

- Pipe Rolls 32 Henry II.
- Pipe Rolls 32 Henry II. Pipe Roll Society New Series.

- Pipe Rolls 6-11. John
- Pipe Rolls 6-11 John. Pipe Roll Society. New Series 18-24.

- Pipe Rolls 5 Richard I.
- Pipe Rolls 5 Richard I. Pipe Roll Society New Series 3. London 1927.

- Pipe Rolls 6 Richard I.
- Pipe Rolls 6 Richard I. Pipe Roll Society. New Series 5. London 1928.

- Pipe Rolls 7 Richard I.
- Pipe Rolls 7 Richard I. Pipe Roll Society . New Series 6. London 1929.

- Pipe Rolls 8 Richard I.
- Pipe Rolls 8 Richard I. Pipe Roll Society. New Series 7. London 1930.

- Pipe Rolls 9 Richard I.
- Pipe Rolls 9 Richard I. Pipe Roll Society. New Series 8. London 1931.

- Poole 1986
- A.L. Poole: Domesday Book to Magna Carta 1087-1216. The Oxford History of England. 2. kiad. Oxford 1986.

- Popa 1984
- Radu Popa: Ulpia Trajana Sarmizegetusa Britonia. Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters 12 (1984) 7-25.

- Popa 1988
- Radu Popa: La începuturile evului mediu Românesc. Tara Hategului. (Zu den Anfängen des Rumänischen Mittelalters, Das Hatzeger Land.) Bucureşti 1988.

- Pray 1764
- Georgus Pray: Annales Regum Hungariae Vol I-II. Vindobonae 1764.

- Pray 1801
- Georgius Pray: Historia Regum Hungariae cum notitiis praeviis ... Budae 1801.

- Rashdall 1936
- Hastings Rashdall: The Universities of Europe in the Middle Ages. 2. kiad. ed. F.M.Powicke - A.B.Emden. I-III. Oxford 1936.

- Reg. Ant.Lincoln
- Registrum Antiquissimum of Lincoln. I-X. Lincoln

- Reuter 1933
- Reuter Camillo: Baranyai Szt. Margit. Pácsi Napló 42 (1933). január 1. 6-7.

- Rézbányai 1896
- Rézbányai József: Magyarországi szt. Margit, Skótország királynéja. Katholikus Szemle 10 (1896) 68-97.

- Richardson 1941
- H.G. Richardson: The Schools of Northampton in the Twelfth Century. English Historical Review 56 (1941) 595-605.

- Rónay 1984
- Gabriel Rónay: Edward Aetheling, Anglo-Saxon England's last hope. History Today 1984 January. 43-51.

- Rónay 1986
- Gabriel Rónay: XI. századi angol-magyar kapcsolatok. Magyar Nemzet 1986.április 22.

- Rónay 1989

- Gabriel Rónay: The Lost King of England (The East European Adventures of Edward the Exile). The Boydell Press - Woodbridge 1989.

- Rothwell 1975
- Harry Rothwell: English Historical Documents 1189-1327. London 1975.

- Sabau 1958
- Ion Sabau: Circulatia monetara in Transilvania secolelor XI-XIII, in lumina izvoarelor numismatice. (La circulation monétaire en Transylvanie aux XIe - XIIIe siècles, à la lumière des sources numismatiques.) Studii si Cercetări de Numismatică 2 (1958) 269-301.

- Sántha 1943
- Sántha György: A harcos szentek bizánci legendái. (Le leggende Bizantine dei santi combattenti). Magyar-Görög tanulmányok. Budapest 1943.

- Schramm 1968
- Percy Ernst Schramm: Beiträge zur allgemeinen Geschichte. Zweiter Teil: von Tode Karls des Großen (814) bis zu Anfang des 10. Jahrhunderts. (Kaiser, Könige und Päpste; Gesammelte Aufsätze zur Geschichte des Mittelalters II.) Stuttgart 1968.

- Schieman 1886
- Th. Schieman: Rußland, Polen und Livland bis ins 17. Jahrhundert. Berlin 1886.

- Schreiber 1931
- A. Schreiber: Drei Beiträge zur Geschichte der deutschen Gefangenschaft des Königs Richard Löwenhertz. Historische Vierteljahrschrift 26 (1931) 268-294.

- Sebök 1991
- Sebök Ferenc: Angol-magyar kapcsolatok a mohácsi vész időszakában. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Historica. Különszám 1991. 3-8.

- Setton 1969
- Kenneth M. Setton (ed.): A History of the Crusades. The University of Wisconsin Press 1969.

- Shephard 1974
- Jonathan Shephard: Another New England - Anglo-Saxon Settlement on the Black Sea. *Byzantine Studies*, Pittsburgh. 1 (1974) 18-40.

- Sinkovics 1943
- Sinkovics István: Nádasdy Tamás ösei. *Turul* 57 (1943) 45-55.

- Southern 1976
- R.W. Southern: Master Vacarius and the Beginning of an English Academic Tradition. In: *Medieval Learning and Literature. (Essays presented to Richard William Hunt)* Ed. by J. J. Alexander & M.T. Gibson. Oxford, Clarendon Press 1976. 257-286.

- Spinei 1986
- Victor Spinei: Moldavia in the 11th - 14th centuries. *Bibliotheca Historica Romaniae* 20 (1986) Bucuresti.

- Srigley 1988-1989
- Michael Srigley: The Dream Troy: An Interpretation of the Gotland Picture-Stones of the Late Vendel and Viking Periods. *TOR* 22 (1988-1989) 161-189.

- SRH
- *Scriptores Rerum Hungaricarum Tempore Ducum Regumque Stirpis Arpadianae Gestarum.* ed.: Emericus Szentpétery. Budapestini 1937.

- Stephen and Lee 1917
- L.Stephen - S. Lee (ed.): *The dictionary of national biography.* Oxford 1917.

- Sternberg 1984
- J. Sternberg: Anasztaszija Jaroszlavna, koroleva Vengriji. *Voproszi Isztoriji* 1984. 180-184.

- Stevenson 1875
- J. Stevenson (ed.) *Radulphi de Coggeshall Chronicon Anglicanum.* London 1875.

- Stirbu 1979
- Constanta Stirbu: Un tezaur din sec. al XIII-lea decoperit la Simbăteni, Jud. Arad. *Cercetari Numismatice* 2 (1970) 47-110.

- Stubbs 1868
- W. Stubbs (ed.): Chronica Magistri Rogeri de Howedene. I-IV. London 1868.

- Stubbs 1876
- W. Stubbs (ed.): The Historical works of Master Ralph de Diceto. I-II. London 1876.

- Süpek 1982
- Süpek Ottó: Ófrancia ének István királyunkról. Magyar Nemzet 37 (1982) március 20. 11.

- Sweeney 1976
- James Ross Sweeney: The Decretal Intellecto and the Hungarian Golden Bull of 1222. In: Album Elemér Mályusz 89-97.

- Sweeney 1984
- James Ross Sweeney: Magyarország és a keresztes hadjáratok a 12-13. században. Századok 118 (1984) 114-124.

- Sweeney 1989
- James Ross Sweeney: Innocent III, Canon Law and Papal Judges Delegate in Hungary. In: Sweeney - Chodorow 1989. 26-53.

- Sweeney - Chodorow 1989
- James Ross Sweeney and Stanley Chodorow (ed.): Popes, Teachers and Canon Law in the Middle Ages. Ithaca and London 1989.

- Szabó 1971
- Szabó István: A falurendszer kialakulása Magyarországon (X.-XV. század). Budapest 1971.

- Szalay 1852
- Szalay László: Magyarország története. Lipcse 1852.

- Szász 1912
- Szász József (szerk.): Politikai Magyarország. I. rész: Magyarország története az Arany Bullától 1795-ig. Budapest 1912.

- Székely 1984
- Székely György: Koronaküldések és királykreálások a 10-11. századi Európában. Századok 118 (1984) 905-950.
- Székely 1984b
- Székely György (szerk.): Eszmetörténeti tanulmányok a magyar középkorról. Memoria Saeculorum Hungariae 4. Budapest 1984.
- Székely 1988
- Székely György: A kortárs királyok és Szent István a változó világhatalmi elképzelések ütközéseiben. In Glatz - Kardos 1988. 23-31.
- Szent István Emlékkönyv
- Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulóján. Szerk.: Serédi Jusztinián. I-III. Budapest 1938.
- Szentek 1984
- Szentek élete. Szerk. Diós István. 2. kiadás. Budapest 1984.
- Szentpétery 1923
- Szentpétery Imre: Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. I. köt. 1001-1270. Budapest 1923.
- Szilágyi 1936
- Szilágyi Loránd (recenzió): Fest Sándor: Anonymus Angol forrásai (Egyetemes Philológiai Közlöny 1935-46.21.) - Edvardus Mészáros: Qua ratione Anonymus Hungarus in conscribendis gestis suis Sacra Scriptura usus sit. Quinqueecclesiis 1936.38. Századok 70 (1936) 218-220.
- Szilágyi 1937
- Szilágyi Loránd: Az Anonymus kérdés revíziója I. Századok 71 (1937) 1-54.
- Tardy 1979
- Tardy Lajos: Batu kán tolmáccsa Magyarországon. In: Tardy Lajos: Régi hírünk a világban. Gondolat, Budapest 1979. 7-14.
- Tarnay 1930
- Tarnay Zsuzsanna: Az 1177. velencei béke magyar vonatkozásai. Századok 63-64 (1929-1930) 567-570.

- Theodorescu 1981
- Razvan Theodorescu: Marginalia to 11th century Anglo-Saxons in the Pontic Area. *Revue Roumaine D'histoire* 20 (1981) 637-647.
- Thuróczi
- Johannes de Thurocz: *Chronica Hungarorum* ed. Elisabeth Galántai, Julius Kristó. Budapest. 1985.
- Tóth 1930
- Zoltán Tóth: "Attila's Schwert" (Studie über die Herkunft des sogenannten Säbels Karls des Grossen in Wien) Budapest 1930.
- Tóth 1942
- Tóth Zoltán: A Hartvik-legenda kritikájához. (A Szt. Korona eredetkérdése) Budapest 1942.
- Twysden, SS. hist. Anglic.
- *Historiae Anglicanae scriptores* X. Siemon monachus Dunelmensis, Iohannes prior Hagustaldensis, Ricardus prior Hagustaldensis, Ailredus abbas Rievallensis, Radulphus de Diceto Londoniensis, Iohannes Brompton Iornallensis, Gervasius Mmonachus Dorobornensis, Thomas Stubbs dominicanus, Guilielmus Thorn Cantuariensis, Henricus Knighton Leicestrensis. Ex vetustis manuscriptis nunc primum in lucem editi, adiectis lectionibus, glossario indiceque copioso. [Ed. Rogerius Twysden.] Londoni 1652. fol.
- Váczai 1958
- Váczai Péter: A korai magyar történet néhány kérdéséről. *Századok* 92 (1958) 265-345.
- Vajay 1962
- Szabolcs de Vajay: Agatha, Mother of Saint Margaret of Scotland. *Duquesne Review, (A Journal of the Social Studies)* Pittsburgh Pennsylvania 7 (1962) 71-87.
- Vajay 1971
- Szabolcs de Vajay: Mathilde, reine de France inconnu. *Journal des Savants* 1971. 241-261.
- Vajay 1988

- Vajay Szabolcs: Szent István Európája. In: Glatz - Kardos 1988. 108-112.

- Van Houts 1984
- Elisabeth M.C. Van Houts: The Political Relations between Normandy and England before 1066 according to the "Gesta Normannorum ducum". In: Les Mutations socio-culturelles au tournant des XIe-XIIe siècles. Études Anselmiennes (IVe session) Sous la direction de Raymonde Foreville. Paris 1984. 85-99.

- Vékony 1991
- Vékony Gábor: Anonymus kora és korhűsége. Életünk 1991/1 58-73; 1991/2 135-158;

- Warren 1978
- W.L. Warren: King John. 2. kiad. Berkeley, Los Angeles, London. 1978.

- Wertner 1892
- Wertner Mór: Az Árpádok családi története. Nagybecskerek 1892.

- Whitelock 1954
- Dorothy Whitelock (ed.): The Peterborough Chronicle (The Bodleian Manuscript. Laud. Misc. 636.) Copenhagen 1954.

- Whitelock 1979
- Dorothy Whitelock (ed.): English Historical Documents c.500-1042. Oxford. 1979.

- Wright 1850
- Thomas Wright (ed.): Gualteri Mapes: De nugis curialium. Camden Society. London 1850.

Az alábbi művek az angol hercegek 11. századi magyarországi tartózkodásával, valamint skóciai Szent Margit származásával és életével foglalkoznak. A publikációkat irodalmi hivatkozások alapján találtam meg, de nem sikerült feldolgoznom őket, mivel többségük nem található meg hazai könyvtárainkban. Az irodalmi hivatkozások alapján megállapítható, hogy alapvetően új információkat nem tartalmaznak. Az alábbiakban azért soroljuk fel őket, hogy a témakör irodalmát a lehető legteljesebbé tehesük. A témával összefüggő hatalmas mennyiségű, de igen heterogén jellegű, és alapvetően új eredményeket nem tartalmazó irodalmat közöl Malcolmes 1938; Kázmér 1971b;

- G.W.J. Barrow: From Queen Margaret to David I. Benedictines and Tironians. The Innes Review, IX.(1960), Glasgow. 22-38.
- W.Moir Bryce: Saint Margaret of Scotland and Her Chapel in the Cstle of Edinburgh.In: The Book of the Old Edinburgh Club. 5. 1-66.
- Samuel Cowan: Life of the Princess Margaret, Queen of Scotland 1070-1093. Newcastle-on-Tyne 1911.
- L. Felderman: The Hungarian Descent of St. Margaret of Scotland. London 1912.
- W.Forbes-Leith: The Gospel -Book of Queen Margaret. (Turgotus:Vita Sanctae Margaritae) Surtles Society Publications 51. Edinburgh 1896. 234-254.
- Dr. John Geddes: The Life of Saint Margaret, Queen of Scotland with some account of her Husband, Malcolm III, surnamed Kean More and of Their Children. Aberdeen 1794.
- Sister Margaret Gordon: St. Margaret, Queen of Scotland. Edinburgh 1934.
- E.Henderson: The Annals of Dunfermline 1069-1878.
- M.R.Keary: Great Scotswomen. London 1933.
- C. Kerr: Saint Margaret, Queen of Scotland. London 1930.

- Guflielmo Lesle: Vita de S.Margherita Regina di Scozia. Roma 1717.

- J.B.Mackie: Margaret, Queen and Saint. Dunfermline-Edinburgh 1905.

- Lucy Menzies: St. Margaret, Queen of Scotland. London 1925.

- Menzies - Knox - Selby Wright R.: St Margaret, Queen of Scotland and Her Chapel. Edinburgh 1963.

- T. Ratcliffe-Barnett: Margaret of Scotland, Queen and Saint. Her Influence on the Early Church of Scotland. Edinburgh 1926.

- R.L.Graeme Ritchie: The Normans in Scotland. Edinburgh 1954.

- William J. Skene: Chronicles and Memorials of Scotland. 1867.

- William J. Skene: Celtic Scotland. 1886.

- Filipe Yusti: Lebensgeschichte die heilige Margarita, Königin von Scottland. Frankfurt 1692.

Függelék

A függelékben azokat a forrásszövegeket közöljük, amelyek alapvető és elsődleges információkat tartalmaznak az angol-magyar kapcsolatokról. A szövegek előtt szerepel azok minden, a kutatásban használatos elnevezése, keletkezésük ideje, és a szerzőkre vonatkozó legfontosabb adatok. Ezeknél a Gombos 1937 féle kiadás szövegeit követtük, azon forrásoknál, amelyek szerepelnek ebben a kiadványban. Lehetőség szerint minden esetben az eredeti kiadásokat használtuk, és emiatt több ponton is eltérés van a Gombos-féle szövegektől. Ezeket minden esetben megemlítjük. A szövegek előtti fejlécben van utalás a korábbi kiadásokra, illetve azokra a művekre, amelyek a forrásrészlet értelmezésével kapcsolatban alapvető fontosságúak. Ugyanitt kerül említésre az esetleges szövegkapcsolatok kérdése is.

Több forrásszövegnél szerepel latin, angol vagy magyar fordítás is, azokban az esetekben, ahol a közölt fordítások további kutatások alapját szolgálták, vagy azokra épültek különféle elképzelések.

A bevezetőkben található rövid forráskritikai értékelés azokban az esetekben, ahol ez döntő hatással lehet az idézett forráshely értelmezésében.

A függelékben nem szerepelnek azok a rövid forrásszövegek, amelyek csak egy-egy szóból, vagy rövid mondatrészből állnak, és a disszertáció főszövegében teljes terjedelmükben idézésre kerültek. (pl. Lincoln magyarok említése, angolszász ordora utaló forrás, Szent Lászlóval kapcsolatos krónika szöveg).

A függelékben szereplő szövegek tartalomjegyzéke:

1. Adamus Scotus: De Tripartito tabernaculo
2. Aelredus (Ailred): Genealogia regum anglorum
3. Aelredus (Ailred): Vita sancti Edwardi
4. Alberichus monachus: Chronicon
5. Chronicon Mailrosensis monasterii
6. Annales Herbipolenses
7. Annales Waverleiensis
8. Burchardus Urspergensis: Chronicon
9. Annales S. Stephani Frisingensis
10. Braunschewigische Reimchronik
11. Chronica pontificum ecclesiae Eboracensis

12. Familia Regum Schottorum
13. Florentius Wigorniensis: Chronica Chronicarum
14. Henricus Knighton: Chronicon
15. Johannes Brompton: Chronicon
16. Johannes: Chronicon
17. Johannes de Fordun: Scoti-chronicon
18. Ordericus Vitalis: Historia Ecclesiasticae
19. Ranulphus Higdenus: Polychronicon
20. Rogerus Wendower: Chronica
21. Simeon Dunelmensis: Historia de regibus Anglorum
22. Vita S. Margaretam (Adelredus)
23. Annales Angloxasonici
24. Vita s. Waltheni (Jordanus vel Ioscelinus)
25. Andreas Dandolo: Chronicon
26. Annales Gemmeticenses
27. Balduinus Ninoviensis: Chronicon
28. Chronica s. Martini Turonensis
29. Detmar Chronik III
30. Franciscus Pipinus: Chronicon
31. Gervasius Cantuariensis: Chronica maior
32. Gesta Henrici II et Ricardi I.
33. Guielmus abbas: Epistolae
34. Guielmus abbas: Genealogia
35. Guilelmus abbas: Genealogia
36. Guielmus abbas: Chronica Andrensis
37. Guielmus Brito: Gest Philippi Regis
38. Guielmus Brito: Historia
39. Hermannus Cornerus: Chronica
40. Radulfus de Diceto: Capitula
41. Radulfus de Diceto: Ymagines
42. Radulphus Niger: Chronica
43. Rigardus: Gesta Philippi II.
44. Robertus: Chronologia
45. Vita Clementis III Papae
46. Gaimar: Estoire des Engles
47. Hector Boece: The Buik of chronicles
48. Memoriali Walteri de Coventria
49. Adamus Bremensis: Historia ecclesiastica
50. Leges Edwardi Confessoris

51. Oliverus scholasticus: Historia Damiatina
52. Guielmus Malmesbiriensis: Gesta regum Anglorum
53. Chronicon anonymi Laudunensis
54. Pipe Roll Henry II.
55. Pipe Roll Richard I.
56. John of Salisbury: Epistola
57. Thomas Becket: Epistola
58. Annales de Ecclesia
59. Gilla Bridge Albanach
60. Edward Saga
61. Walter Map: De nugis curialium

Mutató a függelékben szereplő szövegekhez

A megadott számok a függelékben közölt szövegek sorszámát jelentik.

Angolszász hercegek a 11. századi Magyarországon, és Skóciai Szent Margit származása: 1, 2, 3, 4, 5, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 49, 50, 52, 58,

Szentföldi zarándoklat Magyarországon keresztül a 11. században: 11, 13, 15, 19, 21.

"Uj-Anglia" és Magyarország kapcsolatai a 11. sz. végén: 53, 60

Skóciában magyar eredetűnek tartott családok: 47.

A 12. sz. második felének kapcsolatai (Lukács érsek): 56, 57, 61.

Franciaországi Margit, III. Béla felesége: 10, 25, 27, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 38, 39, 41, 42, 44, 45, 46, 47, 54.

Henrik és Oroszlánszívű Richárd kereszteshadjárata: 4, 40, 41, 53.

Magyarországi Miklós Oxfordban: 55.

Angol-magyar kapcsolatok az 1200-as évek elején: 20, 28.

Lateráni Zsinat 1215-ben: 5, 6, 7, 8, 36, 43, 44, 53.

II. András kereszteshadjárata: 9, 26, 30, 51, 59.

Becket Szt. Tamás translatiója: 48.

Adamus Scotus, canonicus regul. Praemonstratensis [flor. ante a. 1190]: De Tripartito tabernaculo.

Kiadás: Migne, Patrol. Lat. CXCVIII. p. 633-796. Gombos 1937 13-14.

Szövegkapcsolat: Genealogia regum Anglorum Aelredi abbatis.

Cnutus Edmundi filios puerulos, Edmundum et Edwardum, ferire metuens prae pudore, ad regem Suanorum eos occidendos transmisit. Rex vero Suanorum nobilium puerorum miseratus aerumnam, ad Hungariorum regem mittendos destinat. Quos ipse suscepit benigne, benignius fovit, benignissime in filios adoptavit. Porro Edmundo filiam suam dedit uxorem, Edwardo filiam germani Henrici imperatoris in matrimonium iunxit; sed paulo post Edmundus de temporalibus ad aeterna transfertur. Edwardus sospitate et prosperitate perfruitur. Interea mortuo Cnuto et filiis eius, qui regnaverunt post eum, accersitur ad regnum Anglorum Edwardus frater Edmundi. (Migne l.c.p. 721) Qui dirigit nuntios ad Romanum imperatorem, rogans, ut nepotem suum, filium scilicet fratris sui Edmundi, Ferreum Latus, debiti sibi regni futurum haeredem mittere dignaretur. Imperator autem regis nuntios gratanter excipiens non parvo tempore summo cum honore detinuit. Tandem paratis navibus et omnibus, quae navigantibus necessaria videbantur, illatis, Edwardum cum uxore sua Agatha, germani sui filia, liberisque eius Edgardo Ebeling, Margareta atque Christina cum magna gloria ac divitiis, sicut rex petierat, in Angliam mittit. Qui prospero cursu in Angliam veniens, tam regem, quam populum suo laetificavit adventu. Sed post paucos dies vita discedens, gaudium in luctum, risum mutavit in lacrymas. (Migne l.c.p. 722)

Függelék 2.

Aelredus (Adelredus, Aethelredus, Ailredus, Alredus, Ealredus) Anglus, Rhievallus abbas [ob. a 1166]: *Genealogia regum anglorum*.

Kiadás: Migne, *Patrol.Lat.* CXCV. p. 711-738. Gombos 1937 19-20.

Szövegkapcsolat: *De Tripartito tabernaculo Adami Scoti*,

Hist. ecclesiastic.

Orderici Vitalis, *Gesta reg. Angl. Guielmi Malmesbiriensis et Chronicon Florentii Wigorniensis*.

De s. rege Scotorum David. Religiosus et pius rex David migravit e mundo. Clericorum ac militum manibus in oratorium deportatos, post missarum sollemnia venerandam sibi crucem, quam nigram vocant, produci sibi petiit adorandam. Est autem crux illa longitudinem habens palmae de auro purissimo mirabili opere fabricata, quae in modum thecae claditur et aperitur. Hanc religiosa regina Margareta, huius regis mater, quae de semine regio Anglorum et Hungariorum exstitit oriunda, allatam in Scotia quasi manus haereditarium transmisit ad filios. (Migne l.c.p. 715) - De rege Edmundo, cognomento Ferreo latere. Cnuth puerulos filios Edmundi ferire metuens prae pudore, ad regem Suavorum eos interficiendos transmisit. Rex vero Suavorum nobilium puerorum miseratus aerumnam, ad Hungariorum regem eos destinat nutriendos. Quos ipse benigne accepit, benignus fovit, benignissime sibi in filios adoptavit. Porro Edmundo filiam suam dedit uxorem; Edwardo filiam germani sui Henrici imperatoris in matrimonium iunxit. Sed paulo post Edmundus de temporalibus ad aeterna transfertur. Edwardus sospitate et prosperitate fruitur. (Migne l.c.p.733.) - De s. Edwardo rege confessore ac virgine. Edwardus dirigit nuntios ad Romanum imperatorem, rogans, ut nepotem suum, scilicet filium fratris sui Edmundi ferrei lateris, debiti sibi regni futurum haeredem mittere dignaretur. Imperator autem regis nuntios gratanter excipiens, non parvo tempore summo cum honore detinuit. Tandem paratis navibus et omnibus quae navigaturis necessaria videbantur allatis, Edwardum cum uxore sua Agatha germani sui filia liberisque eius, Edgardo Edeling, Margareta atque Christina, cum magna gloria ac divitiis sicut rex petierat ad Angliam mittit. Qui prospero cursu in Angliam veniens, tam regem quam populum suo laetificabat adventu. Sed post paucos dies vita discedens, gaudium in luctum, risum mutavit in lacrimas. (Migne l.c.p. 734.)

Cernens autem Edgarus Edeling res Anglorum undique perturbari, accensa navi cum matre et sororibus reverti in patriam qua natus fuerat conabatur, set orta in mari tempestate in Scotia applicare compellitur. Hoc occasione actum est, ut Margareta regis Malcolmi nuptiis traderetur, cuius laudabilem vitam et mortem preciosam liber inde editus satis insinuat: soror ejus Christina in Christi sponsam benedicitur.

Függelék 3.

Aelredus, abbas Rhievallis: Vita Sancti Edwardi regis et confessoris (1163)

Kiadás: Twysden: His. Angl. script. decem. 349, 366, 367., Herzog 1939 41.

....Angli .. beatum Edwardum.. in regem elegerunt Reges et principes pro tanta rerum mutatione ammiratione procelluntur, et cum tanto rege foedus inire, amicitias jungere, pacem componere gratulantur. Imperator Romanus, cujus cognatam regis nepos filius Eadmundi ferrei lateris, unus e duobus quos exilio Cnuto dampnaverat uxorem duxit, tantae regis foelicitati congaudiens, missis nuncii artiori eum sibi amicitia foedereque conjunxit.

Albericus monachus Trium Fontium ordinis Cisterciensis [ob. p.a.1252]:
Chronicon ab orbe condito usque ad a. 1241 [=Chronica Alberici monachi Trium
Fontium, a monacho Novi Monast. Hoiensis interpolata]

Kiadás: MGH. Pertz, SS. XXIII. p. 674-950. Gombos 1937 26-27.

A. 1017. Rex Edmundus habuit fratrem uterinum nomine Edwinum, qui sepultus
iacet apud Chanistocium. Huius Edwini fuerunt filii duo Edwinus et Edwardus,
qui missi sunt ad regem Suecorum, ut perimerentur, sed miseratione eius
conservati sunt et regem Hunnorum petierunt, ubi maior diem obiit; minor,
scilicet Edwardus, Agatham regine sororem uxorem accepit, et inde nata est
sancta Margareta de Scotia, quod postea suo loco assignamibus.
(l.c.p.781.).....

A.1100. Rex [Angliae] Gulielmus [II, Rufus] hoc anno fuit mortuus. Cui
successit in regno frater suus Henricus. Huius Henrici uxor dicta est regina
Mathildis, et per eam ad genus antiquorum regum Angliae revertitur regnum.
Filia fuit sancte Margarete de Scotia de qua superius mentio incidit in anno
1017. Ibi dicitur quod fuerit quidam frater sancti regis Edwardi, non tamen
uterinus, sed ex patre, nomine Edwinus, cuius filius Edwardus privatus duxit
Agatham regine Hunorum sororem et genuit cum aliis Margaretham istam, que
nomen sanctitatis optinuit. Haec autem regina Scotorum Malcolino [regi]
peperit tres filios reges Edgarum, Alexandrum et David, patrem Henrici, et
duas sorores eorum, Mathildem predictam Anglorum reginam et Mariam, quam
habuit comes Bolonie frater ducis Godefridi Eustacius. (l.c.p.814.)

A.1192.Rex autem Richardus per mare fugiens mutato habitu venit Ungariam,
et exinde occulte ingressus Austriam, a quibusdam cognitus et duci Austrie
proditus capitur apud Wines circa natale Domini et imperatori presentatur.

Függelék 5.

Chronicon Mailrosensis monasterii in Scotia ordinis s. Bened. ab a. 731-1275
[=Chronicon Melrosensis monasterii = Chronica de Mailros (Melrose) = Chronicon
Melrosense =Annales Melrosenses].

Kiadás: MGH. Pertz, SS. XXVII. p.433-442. [Frgmt.]Gombos 1937 579-580.

Szövegkapcsolat:(Quae annis 1017-1058 coniuncta dicuntur, ex Historia Simeonis
Dunelmensis sunt assumpta.)

A. 1017.Rex Cnutus, filius Suani, totius Anglie suscepit imperium. Postea,
occiso Edwino clitone, germano regis Edmundi, filios eiusdem regis Edmundum et
Aedwardum ad regem Swavorum occidendos misit. Qui nolens pueros innocentes
perimere, eos ad regem Ungarie Salomonem nutriendos misit. Edmundus processu
temporis ibidem vitam finivit. Edwardus vero Agatham, filiam germani
imperatoris Henrici, in matrimonium accepit, ex qua Margaretam, postea
Scottorum reginam, et Christinam sanctimoniam virginem et clitonem Aedgarum
suscepit. - A.1057. Clito Edwardus, Edmundi Ferrei-lateris regis filius, pro
quo rex in Ungaria miserat, ut regum post se substitueret, obiit Londoniis.
-A.1058. Aldredus Wigorniensis, mare transiens, per Ungriam Ierosolimam
profectus est. (Pertz l.c. XXVII.p.433.) - A.1215 Celebratum est concilium
generale apud Romam. Fuerunt episcopi 400 et 12, legatorum vero regis Anglie,
regis Hungarie et affuit multitudo, ut pre nimia multitudine magnatorum
episcopus quidam suffocatus expiravit. (l.c.p.438)

Függelék 6.

Annales Herbipolenses a 1125-1158, 1202,-1204, 1215.

Kiadás: MGH. Pertz SS. XVI. p. 1-12. Gombos 1937 137-138.

A.1215. celebrata est sancta et universalis synodus Rome in ecclesia Salvatoris que Constantiniana vocatur, mense Novembri, presidente domno Innocentio III papa, pontificatus eius octavodecimo anno. In qua fuerunt episcopi 412. Legatorum vero regis Sicilie in Romanorum imperatorem electi, imperatoris Constantinopolitani, regis Francie, regis Anglie, regis Ungarie, necnon et aliorum principum et magnatum, civitatum etiam aliquorumque locorum ingens affuit multitudo. (l.c.p.12.)

Függelék 7.

Annales Waverleiensis monasterii ordinis Cisterciensis prope Farnham in agro Surregiensi in Anglia. Ab a. 1-1291.

Kiadás: MGH. Pertz, SS. XXVII. p. 458-464.[Frgmt.] Gombos 1937 211.

Szövegkapcsolat: Ann. 1215 ex Act conc. Lateran.

A. 1215. Celebratum est concilium Rome, in quo fuerunt episcopi 412, legatorum vero regis Franciae, Angliae, Hungariae et aliorum principum et magnatum ingens affuit multitudo. (Pertz l.c. XXVII. p. 460.)

Függelék 8.

Burchardus Urspergensis (Biberacensis, de Biberach) praepositus [ob. a. 1230]:
Chronicon ab a. 1126-1225. Continuatio ad 1229 auctore Conrado Urspegensi
abbate (Conrado a Lichtenow, ob. a. 1240), Burchardi successore. - Cf.
Chronicon Urspergense et Chronicon Ekkehardi Uraugiensis.

Kiadás: 1.MGH. Pertz, SS. SS. XXIII. p. 337-380, 380-383. - 2. Chronicon
Burchardi Ursperg. et Cuonradi. Recudi fecit G.H.Pertz. Scriptores rerum
Germanicarum in usum scholarum. Hannoverae 1874. 8. Gombos 1937 436.

A. 1215. celebrata et sancta universalis synodus Romae. In qua fuerunt
episcopi 412. Legatorum vero regis Siciliae in Romanorum imperatorem electi,
regis Angliae, regis Ungariae et aliorum principum et magnatum, civitatum
ingens fuit multitudo. (l.c.p. 378)

Függelék 9.

Annales S. Stephani Frisingensis. A. 711-1380 [=Excerpta ex vetustiori chronico
coenobii Weißen-Stephanensi ord. s. Ben. in Bavaria. A. 1012-1347].

Kiadás: MGH. Pertz SS. XIII. p. 50-60. Gombos 1937 204.

A. 1217. Rex Ungarie, dux Austrie et multi alii principes ex omni Romano
imperio Ierosolimitanum iter arripiunt, insuper ex aliis regnis, ex Anglia,
Hispania, Dania et reges et principes et innumeralibus multitudo crucem
acceperunt. ... (l.c.p. 56.)

Braunschweigische Reimchronik. A.768-1279 [=Chronica und Historien der Braunschweigischen Fürsten herkommen = Chronicon principum Brunsvicensium rythmicum antiquum =De kronika fan Sassen in Rimen fan Wedekind went up Albrecht fan Brunswyk 1279] - Script. a. 1279-1292.

Kiadás: MGH. SS. ling. vernac. II.p. 459-574. Gombos 1937 423.

XLVI.

Bi dhen ziten eyn vurste stolt
von Osteriche, herzoge Lippolt [ob.a. 1194],
vel von sinem pherde
unsampte zo dher erde,
daz her starph an kurzer zit.
her hatte gesant, so men git,
dem koninghe von Ungeren
Willehalme, dhen jungheren
herzogen Heynriches sone,
dhen her hilt vil scone
zo gisele und vor eyn phant
von dhem koninghe uz Enghelant,
daz her in sende sidher
heym sinem vater wider.
daz hinderde keyser Heynrich... (l.c.p. 517)

Függelék 11.

Chronica pontificum ecclesiae Eboracensis a tempore s. Paulini - 1141;
continuatio per Thomam Stubbs fr.ord. Praedicatorum, professorem theol. [flor.
a. 1373] ut fertur conscripta ad a. 1373.

Kiadás: Twysden, SS. hist. Anglic. p. 1685-1721, 1721-1734. Gombos 1937 475.

De Aldredo Eboracensi archiepiscopo. Primo Wyntoniensis monachus, deinde abbas
Lamstokiensis, postea factus est episcopus Wigorniensis. (Twysden l.c.p. 1700)
Deinde praesulatu Wyltuniensis ecclesiae qui sibi propter industriam suam
comissus fuerat dimisso et Heremanno reddito, mare transivit et per Pannoniam
profectus est Ierosolimam, quod nullus archiepiscorum vel episcoporum Angliae
dinoscitur eatenus fecisse.(l.cp. 1701)

Függelék 12.

Familia regum Scotthorum, in qua una Angliae regina et Pars familiae regum Angliae et Hunnorum, et qua nata Margareta uxor Melcolmi regis Scotthorum.

Kiadás: Duchesne, Hist. Norm. SS. p. 1077. Gombos 1937 932.

Edmundi cognomento Irnesides filius Edwardus, qui exul accepit filiam Solomonis regis Hunnorum cum regno. Edwardi regis Hunnorum filius Egdarus Adelinus rex Angliae, filia Margareta uxor Melcolmi seu Melculfi regis Scotthorum.

Függelék 13.

Florentius Wigorniensis (Florentius of Worcester, Florence of Worcester) monachus, et Bravonius dictus (ob. a. 1181): Chronicon ex chronicis sive Chronica chronicorum ab orbe condito usque ad a. 1181, cum cont. - 1141 [=Historia coenobii Abendoniensis. A. 675-1131].

Kiadás: MGH. Pertz, SS. V. p. 564-568; XIII. p. 124-13). Gombos 1937 930., Fest 1939 8.

Szövegkapcsolat.: Annales Anglosaxonici (a. 767-1129) ad a. 1057.

A. 1017. Dedit etiam [Cnuto] consilium Edricus, ut clitunculos Eadwardum et Eadmundum, regis Eadmundi filios necaret. Sed quia magnum dedecus sibi videbatur, ut in Anglia perimerentur (Pertz. l.c. XIII. p.125.) parvo elapso tempore, ad regem Suanorum occidendos misit, qui, licet foedus esset inter eos, precibus illius nullatenus voluit acquiscere, sed illos ad regem Ungariorum Salomonum nomine misit nutriendos vitaeque reservandos, quorum unus, scilicet Eadmundus, processu temporis ibidem vitam finivit, Eadwardus vero Agatham, filiam germani imperatoris Henrici, in matrimonium accepit, ex qua Margaretam Scottorum reginam et Christinam sanctimoniam virginem et clitonem Eadgarum suscepit (l.c.p. XIII. 126.)

A.1054. Eodem anno Aldredus Wigorniensis episcopus magnis cum xeniis regis fungitur legatione ad imperatorem; a quo simul et ab Herimanno Coloniensi archipraesule magno susceptus honore, ibidem per integrum annum mansit et regis ex parte imperatori suggestit, ut legatis Ungariam missis, inde fratruelem suum (l.c.p. XIII. 128.) Eadwardum, regis videlicet Eadmundi Ferrei-lateris filium, reduceret Angliamque venire faceret.

A. 1055. Herimannus [episc. Salisber.], Wiltoniae provinciae praesul, offensus, quia ei sedem episcopalem transferre de villa quae Reamnesbyrig dicitur ad abbatiam Malmesbyriensem rex nollet concedere, episcopatum dimisit, marique transfretato, apud Sanctum Bertinum monachicum habitum suscepit ibique in ipso monasterio 3 annis mansit.

A. 1057. Clito Eadwardus, regis Eadmundi Ferrei-lateris filius, ut ei mandaratur suus patruus rex Eadwardus, de Ungaria, quo multo ante, ut praediximus, in exilium missis fuerat, Angliam venit.

A. 1058. Dein praesulatu Wiltonensis ecclesiae, qui sibi ad regendum commissus

fuerat, dimisso et Herimanno, cuius supra meminimus, reddito, mare transiit Aldredus Wigorniensis episcopus et per Ungariam profectus est Hierosolymam, quod nullus archiepiscoporum vel episcoporum Angliae eatenus dinoscitur fecisse. (l.c.p. XIII.p. 129.)

Fordítás: (részleges)

Angol: 1017: Then King Canute, by the advice of Eadric the traitor, outlawed Edwy the Aetheling, King Edmund's brother, and he was put to death, although innocent.

Eadric also advised him to make away with the young aethelings Edward and Edmund, King Edmund's son; but as he thought it would be a foul disgrace to him if they were murdered in England, he sent them, after a short time, to the King of Sweden, to be put to death there. But though they were allies, that the king was by no means disposed to execute his wishes, and he sent them to Solomon, King of Hungary, to spare their lives, and have them brought up at his court.

One of them, namely Edmund, in course of time died there, but Edward married Agatha, a daughter of the kinsman of the Emperor Henry, by whom he had Margaret, Queen of Scots, Christina, a nun, and Edgar the Aetheling.

1057: Edward the Aetheling, son of King Edmund Ironside, accepting the invitation of his uncle, King Edward (the Confessor) returned to England from Hungary, where he had been exiled many years before.

For the the king had determined to appoint him his successor and heir to the crown, but he died at London soon after his arrival.

(Rónay 1989 183.)

A fenti szövegtől apró részletekben eltérő angol fordítás: Whitelock 1979 312-319.

Megjegyzés: A Chroniconhoz tartozó függelékben (Regalia prosapia Anglorum) még egy részlet szerepel Agatha származásáról. Ezt a részt Gombos 1937 nem idézi foglalkozik vele viszont Herzog 1939 27. és Fest 1939 15. A szöveg a következő:

Eadwardus vero Agatham filiam germani imperatoris III. in matrimonium accepit.

Függelék 14.

Henricus Knighton (Henricus Cnitthon), monachus (canonicus) abbatiae Leycestrensis [flor. a. 1395]: Chronica seu Chronicon seu Compilatio de eventibus Angliae a tempore regis Edgari usque mortem regis Ricardi secundi. A. 950-1395. Libri V.

Kiadás: Twysden, SS. hist. Anglic. p. 2311-2742. Gombos 1937 1134-1135.

Lib. I. c.3.: Canutus consilio Edrici exlegavit filios Edmundi ferrei lateris, Edmundum et Edwardum, et transmisit eos ad regem Suavorum feriendo, qui Dei timore tactus misit ad regem Hungariae vitae reservandos, et cito post Edmundus duxit uxorem filiam regis Hungariae et cito post sine liberis discessit. Edwardus duxit Agatham filiam Henrici imperatoris de qua genuit sanctam Margaretham reginam Scotiae. (l.c.p. 2317.)

I. 11. Rex Edwardus misit Aldredum Wigorniensem episcopum ad imperatorem Henricum secundum, rogans eum ut missis apud Hungariam epistolis fratruelem suum Edwardum filium Edmundi ferrei lateris Angliam inde transmitteret. Decreverat enim rex Edwardus eum constituisse haeredem suum in Anglia. Set tercio post hoc anno Angliam veniens, obiit Londoniae diu ante regem. Iste Edwardus ut supra dictum est, fuit pater Margaretae reginae Scotorum et Edgardi Adeling. (l.c.p. 2333.)

I.15. ... Iste Edwardus [Edward the Confessor] revocavit de Hungaria nepotem suum Edgarum Estlyng, quem specialius amaverat et maxime eum cupiebat succedere sibi in regnum Angliae, set videns maliciam et superbiam Haraldi et Lawlini filiorum Godwyni ac malivolentiam multorum procerum contra Edgarum, et sic se non posse praevalere in suo proposito de Edgardo, praevidit antequam moreretur de Willielmo Bastardo quia miles strenuus et potens bellator regnum possideret post dies suos. (l.c.p. 2338.)

Függelék 15.

Iohannes Brompton, abbas Iorvalensis [flor. saec.XV.]: Chronicon ab anno Domini 588, quo s. Agustinus venit in Angliam, usque mortem regis Ricardi I, scilicet annum Domini 1198.

Kiadás: Twysden, SS. hist. Anglic. p. 725-1284. Gombos 1937 1264-1265.

Kanutus Danicus post mortem regis Edmundi monarcha effectus, accepto totius regni principatu, a Livingo Dorobernensi aechiepiscopo in regem Londoniis consecratur.(l.c.p.906.) Rex Kanutus quadam vice Emmam consortem suam consuluit, quid se duobus filiis regis Edmundi Ireneside, Edmundo videlicet et Edwardo, foret melius faciendum. Quae respondens dixit: Domine, recti sunt regni Angliae haeredes, qui vita et sanitate comitibus non minimam vobis guerram in brevi parabunt. Ideo vobis consulo quatinus eos ad partes longinquas alicui destinatis, qui eos ob amorem vestri secrete interficiat. Unde Kanutus dictos pueros tum pudore, tum consilio Edrici ductis, in Anglia ferire metuens, accersito statim uno Dano nomine Walgar, praecepit ei, ut pueros in Daciam et tantum de eis ibi faceret, quod nunquam in Anglia iterum compararent. Ille vero acceptis pueris, pietate commotus, eos iussu regis Kanuti postposito, ad regem Suevorum, cui secundum quosdam illos Kanutus feriendos miserat, transvexit. Qui pueros elegantes miseratus, ad regem Hungariorum Salomonem vitae reservandos et iuxta eorum generositatem educandos ulterius destinavit. Cumque rex Hungariae infantes vidisset et de eorum parentela a dicto Walgar didicisset, benigne eos recepit, et ut regios decuit filios enutruvit. Et quia tam vultu quam moribus spectabiles erant, uni eorum, videlicet Edmundo primogenito filiam suam tradidit in uxorem. Sed cito post Edmundo sine liberis decedente, Edwardi fratri suo, qui in cronicis dictus est Edwardus relegatus, Agatham filiam germani sui Henrici imperatoris Romani, tanquam vero Angliae haeredi, matrimonio copulavit. Ex qua postea idem Edwardus IIII liberos suscitavit, vid. Margaretam postmodum reginam Scotiae, quae modo dicitur sancta Margareta, Edmundum, Christinam postea sanctimoniam et Edgarum Adelyng. Istud vocabulum Adelyng Saxonice componitur ex adel, quod est nobilis, et lyng, quod est ymago, inde adeling quasi nobilis ymago...(l.c.p. 907.)

Proceres igitur Anglorum iam Dacorum domino liberati, hillares pro

Alfredo primogenito regis Ethelredi et Edwardo fratre suo, ut ipsum Alfredum in regem eorum sublimarent in Normanniam, ubi tunc morabantur, nuncios destinabant, significantes eis quod secure venirent, nam mortuo Hardeknuoto [filio Canuti] omnes Danos a regno expulerant, eos pro perpetuo relegantes (l.c.p. 934.) Nunciis autem in Normanniam venientibus, Alfredum tantum fratrem seniores invenerunt; nam Edwardus frater suus in Hungariam iverat cum cognato suo Edwardo exulato filio regis Edmundi ferrei lateris locuturus. (l.c.p. 935.)

Anno regis Edwardi XIII idem rex Edwardus Aldredum Wigornensem episcopum ad imperatorem Henricum secundum destinavit, rogans eum ut missis ad regem Hungariae literis et legatis, inde fratruelem suum Edwardum filium Edmundi Ireneside in Angliam ad eum transmitteret; decreverat enim eum rex post se regem constituisse, unde idem Edwardus filius Edmundi cum Agatha uxore sua et liberis suis, videlicet Edgardo Adelyng et Margaretha atque Christina, in Angliam venit. Sed cito post decessit, qui in ecclesia sancti Pauli apud Lundonias sepelitur. (l.c.p. 945.)

Anno regis Edwardi XVI Aldredus Wigornensis episcopus de licentia regis Wolstanum priorem Wigorniae fecit; Hermanno in Angliam reverso episcopatum suum Wintoniae retradidit, ac per Hungariam Ierosolimam profectus est. (l.c.p. 950.)

Függelék 16.

Iohannes historiographus, natione Anglus: Chronicon a creatione mundi usque ad
a. Christi 1350.

Kiadás: Gombos 1937 1330.

Cantus , rex Daciae, Londoni coronatur, Wintoniae sepelitur. Hic fossa tum
terrae s. Edmundi circumdixit. Edmundum et Edwardum, filios Edmundi ferrei
lateris, regi Suevorum, et ille regi Hungariae misit feriendos. At Edmundus
filiam regis illius duxit et cito post obiit. Edwardus Agatham, filiam
imperatoris duxit et Margaretham, postea reginam Scotiae, Chrispinam
sanctimonialem et Edgarum Adeling ex ea genuit.

Függelék 17.

Iohannes de Fordun (Iohannes Fordun), Scotus [ob. c. 1386]: Scoti-chronicon sive Chronica gentis Scotorum sive Scottorum historia sive Chronicon regnorum Scotiae et Angliae usque ad annum 1153. Libri V.

Kiadás: Gale, SS. hist. Brit p. 565-699. Gombos 1937 1298-1299., Fest 1939. 12-13.

IV.47. Postquam vero Danici generis reges regnum Angliae viginti sex annis tenuissent ac regnare desierant, sanctus Edwardus Ethelredi filius, frater Edmundi regis, ob ingentem corporis vigorem dicti Irneside, ab omni populo susceptus est in regem, veris haeredibus eiusdem Edmundi filiis adhuc, et diu postmodum, degentibus in Ungaria. (l.c.p. 689.)

V.9. Anno dicti regis Edwardi XIII fratris sui filius regis quondam Edmundi Irnside, cui nomen Edwardus, ex Hungaria venit in Angliam, uxorem secum ducens Agatham, Edgarum filium et duas filias, Margaretam, postea Scotorum reginam, et Castinam sanctimoniam, quem rex patruus ac totius Angliae populus exultantes receperunt, de quibus proluxior sermo fiet postmodum suo loco. (l.c.p. 697.)

V.11. Willielmus [Malmesbriensis dicit] rex Edwardus, pronus in senium, eo quod ipse non suscepit liberos, et Godwini videret invalescere filios, misit ad regem Hunnorum, sed Turgotus [Dunelmensis prior in Historia ecclesiae] dicit ad imperatorem, ut filium sui fratris Edmundi Irynside Edwardum cum omni familia sua mitterete, futurum ut aut ille aut filii sui succedant haereditario iure regno Angliae; orbitatem suam cognatorum suffragio debere sustentari. Igitur continuo postquam advenerat, apud sanctum Paulum Londoniae fato defunctus est, Edgaro filio superstite cum sororibus praenominatis, quem pro genere regno proximum rex proceribus commendavit. (l.c.p. 698.)

V.15. Item Turgotus. Rex igitur utcumque Margaretam viderat, et eam de regio semine simul et imperiali genitam esse didicerat, ut eam in uxorem duceret petiit, et optinuit, tradente eam Ethlinge fratri suo, magis suorum quam sua voluntate, ymmo dei ordinatione. [Gombos ez utóbbi szöveget nem közli, de szerepel Fest 1939-nél]

Függelék 18.

Ordericus Vitalis Anglingena, coenobii s. Ebrulfi Uticensis monachus
[ob.p.a.1142] : Historia ecclesiasticae libri XIII. A Christo nato - 1142.
[=Fragmentum de Willielmo Conquestore].

Kiadás: 1. Migne: Patrol. Lat. CLXXXVIII. p. 17-984. 2. MGH. Pertz, SS. XX.
p. 51-82; XXVI. p. 11-28; Gombos 1937 1749-1751.

Szövegkapcsolat: Gesta regum Anglorum Guilelmi Malmesbiriensis et Chronicam
Florenti Wigorniensis.

Megjegyzés: A szöveg értelmezésével külön tanulmányban foglalkozott Fest S.
Vö. Fest S.: Észrevételek Ordericus Vitalis magyar vonatkozású
feljegyzéseihez. Angol filológiai tanulmányok. A bpesti kir. mgy. Pázmány
Péter Tudományegyetem Angol Intézetének kiadványa. Bpest. 1938. 3-14.

I.28. Instigante Satane, qui lethaliter perturbare genus humanum iugiter
stagit, Edmundus rex, post VII annos, fraude crudelis Edrici Streonae latrinis
interiit; et Cunutus totam Angliam obtinuit et usque ad mortem possedit.
Eduardum vero et Edmundum, filios Edmundi, elegantes albeolos, in Daciam
relegavit et Sueno regi Danorum fratri suo, ut eos interficeret, mandavit. At
ille generosos et innocentes pueros nequiter necare contempsit, sed orta
occasione regi Hunorum illos quasi nepotes suos obsides dedit. Ibi Edmundus
clito immature morte obiit. Eduardus vero Dei nutu filiam regis in matrimonium
accepit et super Hunos regnavit. Edgarum vero Adelinum et Margaritam reginam
Scotorum et Christianam sanctimoniam genuit; quos Eduardus Edelredi regis
filius, postquam patrium ius adeptus est, accersiit et veluti propriam prolem
in Anglia benigniter educavit. (Migne l.c.p. 95.)

VIII.20. Melcoma Scotorum rex in regem Angliae bellum suscipit. Occidit. De
eius coniuge et liberis. Margarita, Scotorum regina, tam tristi nuntio de
morte viri perculsa, contremuit, omnesque regni proceres convocavit, eique
filios suos, Edgarum et Alexandrum et David commendavit, ac ut eos sicut
filios regis honorarent, obsecravit. Susceptis autem precibus eius cum ingenti
favore a curia iussit aggregari pauperum agmina, eisque pro amore Dei omnen

thesaurum suum distribui, omnesque rogavit, ut pro se, marito suo, proleque sua Dominum studerent deprecari. Haec nimirum filia fuit Eduardi, regis Hunorum, qui fuit filius Edmundi cognomento Irnesidae, fratris Eduardi regis Anglorum, et exul coniugem accepit cum regno filiam Solomonis regis Hunorum.

Függelék 19.

Ranulphus Higdenus (Radulphus de Higden, Raph Higden), monachus S. Werburgae Cestrensis [ob.c.a.1363] :Polychronicon ab initio mundi usque ad aetatem Edwardi III regis Angliae. Libri VII .

Kiadás:Gale, SS. hist. Brit. p. 179-287.;Gombos 2035-2036.

[A.1018.] Canutus Danicus post mortem Edmundi monarcha effectus XIX pene annis regnavit. Canutus rex filios Edmundi, Edmundum scilicet et Edwardum, tum prae pudore {l.c.p. 274.} tum consilio Edrici ferire metuens, ad regem Suavorum feriendos transmisit. Qui Deum timens, misit eos ulterius ad Salamonem regem Hungariorum vitae reservandos. At Edmundus filiam regis illius duxit, sed cito post sine liberis decessit, Edwardus vero duxit Agatham filiam Henrici imperatoris, ex qua progeniuit Margaretam, quae fuit postmodum Scotorum regina, etiam Christianam sanctimoniam atque Edgarum Adeling {l.c.p. 275}

[A.1055.] Hoc anno rex Edwardus misit Aldredum Wigornensem episcopum ad imperatorem Henricum secundum, rogans eum ut missis apud Hungariam epistolis, fratruelem suum Edwardum, filium Edmundi ferrei lateris, Angliam inde transmitteret: decreverat enim rex eum constituisse haeredem suum in Anglia, sed tertio post hoc anno Angliam veniens, obiit Londonii diu ante regem. {l.c.p. 280.}

[A.1058.] Aldredus Wigorniae, et praesulatum Wintoniae tradidit Hermannus reverso, et cito post hoc mari transito, per Hungariam profectus est Hierosolimam, quod nullus episcoporum Anglorum usque tunc legitur actitasse {l.c.p. 282.}

Függelék 20.

Rogerus de Wendover monachus abbatae s. Albani, a. 1217 prior cellae de Bealvero [ob. a.1236] :Chronica sive Liber qui dicitur Flores historiarum. Ab urbe condito - 1235.

Kiadás: MGH. Pertz, SS. XXVIII. p. 20-73. Gombos 1937 2090.

Szöveghozzávalók: Chronicon Florentii Wigorniensis, Lib. Guilelmi Malmesbiriensis, Annales Anglosaxonici, Genealogia Aelridi Rhievalli abbatis, Historia Guilelmi Tyrii, Ymages Radulfi de Diceto, Chronica Rogeri de Hoveden, Historia Oliveri schol. Coloniensis, Act. conc. Lateran.

A. 1017 Cnuto rex filios regis Eadmundi Eadwinum et Eadwardum ad regem Suanorum perimendos direxit. Sed, licet ei confederatus fuisset, mandatis Cnutonis non adquevit; quia pueros ad Salomonem Hungariae regem nutriendos et vite reservandos transmisit; ubi aliquandiu honorifice conversati, Eadwardus accepit uxorem regine Hungariae sororem nomine Agatham, ex qua processu temporis duos filios Eadmundum et Eadgarum generavit; genuit etiam ex ea duas filias, Margaretam scilicet et Christinam, de quibus inferius suo loco dicitur. (Pertz l.c. XXVIII. p. 26.)

A. 1057 Rex Anglorum Eadwardus, cum in diebus suis processisset, Aldredum Wigornensem episcopum in Hungariam mittens, revocavit inde Eadwardum filium regis Eadmundi, fratris sui, cupiens, ut sibi succederet in regnum. (l.c.p. 27.)

A.1067. Eadgarus Etheling, de regno Anglorum heres legitimus, cernens res patrie undique perturbari, ascensa navi cum Agatha matre sua et sororibus Margareta et Christina, in Hungariam, ubi natus fuerat, conabatur reverti; sed tempestate suborta, compulsus est in Scotiam applicare. (l.c.p. 28.)

A. A.1200 Convenerunt interea ad colloquium apud Lincolniam rex Anglorum Iohannes et rex Scotorum Willelmus 11. Kal. Decembris. Eodem die perlatum est ibidem corpus sanctissimi Hugonis episcopi tumulandum; cui occurrentes reges memorati et tres archiepiscopi, Hubertus videlicet Cantuariensis, Gaufridus Eboracensis et Bernardus Raguensis, corpus sanctissimum susceperunt. (l.c.p. 41.)

Simeon Dunelmensis ecclesiae s. Cuthberti monachus et praecentor (Symeon of Durham, Simeon de Durham, ob.p.a. 1129) : Historia de regibus Anglorum et Dacorum, et creberrimis bellis, rapinis et incendiis eorum, - post obitum venerabilis Bedae presbyteri fere usque ad obitum regis primi Henrici filii Willielmi Nothi, sive Historia de gestis regum Anglorum, sive Historia regum Anglorum. A. 616-1129. Libri II.

Kiadás: Twysden, SS. hist Anglis. p. 85-256.; Gombos 1937. 2129-2130.

A. 1017. Hoc anno rex Canutus totius Angliae suscepit imperium et XIX annis potenter tenuit.... Dedit etiam consilium Edricus, ut Clitunculos Eadwardum et Eadmundum regis Eadmundi filios necaret. Sed quia magnum dedecus sibi videbatur ut in Anglia perimerentur, parvo elapso tempore ad regem Suavorum occidendos misit, qui, licet foedus esset inter eos, precibus illius nullatenus acquiescere voluit, sed illos ad regem Ungariorum Salomonem nomine misit nutriendos vitaeque reservandos. Quorum unus scilicet Eadmundus processu temporis ibidem vitam finivit. Eadwardus vero Agatham filiam germani imperatoris Henrici in matrimonium accepit, ex qua Margaretham Scottorum reginam et Christinam sanctimoniam virginem et Clitonem Eadgarum suscepit. (Twysden l.c.p. 176)

A. 1054....Deinde magnis cum exenniis idem episcopus regis [Aldredus Wigorniensis] regis fungitur legatione ad imperatorem. A quo simul et Hermanno Coloniensi archpraesule magno susceptus honore, ibidem per annum integrum mansit, et regis ex parte imperatori suggesit, ut legatis Ungariam missis inde fratruelem suum Eadwardum, regis videlicet Eadmundi Ferrei lateris filium reduceret Angliamque venire faceret.(l.c.p. 187.)

A.1057. Clito Eadwardus regis Eadmundi Ferrei lateris filius, ut ei mandarat suus patruus rex Eadwardus , de Vngaria, quo multo anno ut praediximus in exilium missus fuerat, Angliam venit. Decreverat enim rex illum post se regni haeredem constituere.

A. 1058. Aldredus Wigorniensis episcopus ecclesiam, quam in civitate Glaworna a fundamentis construxit,... deinde praesulatu Wiltroniensis ecclesiae, qui sibi ad regendum commissus fuerat, dimisso, et Hermanno cuius supra meminimus reddito, mare (l.c.p. 189) transiit et per Pannoniam quae nunc Vngaria dicitur

profectus est Hierosolimam, quod nullus archiepiscoporum vel episcoporum Angliae
eatenus dinoscitur fecisse. (l.c.p. 190.)

Vita s. Margaretae reginae Scotiae [ob.a.1093], quam quidem s.Adelredus Rhievallus abbas [ob.a.1166.] primo conscripsit, sed ab alio incerto autore ex illo brevius descripta.

Kiadás: Acta Sanctorum, Surius, Vitae SS. 10 iunii. III. p. 686-690. Gombos 1937. 2468.

Mortuo Edmundo rege cumprimis strenuo, qui ab Anglis propter insuperabilem eius fortitudinem ferrei lateris cognomen acceperat, Canutus rex Angliae conquestor, filios eos Edmundum et Edouardum propter foedus cum patre illorum ictum, prae pudore ferire non valens, ad regem Suedorum feriendos transmisit; qui pietate motus, eos ulterius ad regem Hungarorum Salomonem vitae reservandos misit. Edmundo vero sine liberis decedente, Edouardus frater eius Agatham imperatoris filiam duxit, ex qua sanctam Margaretam, postea Scotiae reginam, progenuit. {l.c.p. 686.}

Annales Angloxasonici [=Annales rerum in Anglia praecipue gestarum a Chr. n. ad a. 1154 = Chronologia Angloxaonica = Chronicon Saxonicum seu Annales = Carmen Anglo-Saxonicum = Anglo-Saxon Chronicle = The Saxon Chronicle]

Kiadás: MGH. Pertz, SS. XIII. 103-120. Gombos 1937 104-105.

Megjegyzés: Gombos, ill. az őáltala alapul vett kiadás itt az angolszász krónika "D" kézírata által hozott szövegét közölte, amely az 1057-es évnél a leghosszabb részt tartalmazza. Ez az év szerepel még az "E" kéziratban is de rövidebb változatban. A "C" szövegben ugyanakkor ez az év hiányzik, bár 1056-nál van bejegyzés.

Az említett kéziratok legfontosabb jellemzői:

"C": British Museum. Cott. Tiber B.i. Valószínűleg Abingdonban készült a 11. sz. közepén. A szöveg 1066-tal zárul és Godwin ellenes jellegű.

"D": British Museum Cott. Tiber. B.iv. Több kéz jegyezte le a 12. században, és interpolációkat is tartalmaz. Ezek egyik legfontosabb eleme a témánk szempontjából is alapvető jelentőségű betoldások Szt. Margit életével kapcsolatban az 1067-es évnél. (Ezeket mi nem közöljük, mivel csak a későbbi Skóciai események szempontjából fontosak.) Az összeállítás időpontja szempontjából fontos, hogy a compilátor arra törekedett, hogy Margit és a Wessex-i királyi család közötti kapcsolatokra utalhasson, ami 1100 után válik érthetővé, amikor Margit lánya Maud összeházasodott I. Henrikkel. Ez alapján felmerült az a lehetőség, hogy a "D" szöveg a skót udvar részére készült.

A szöveg a 16. században Worcesterben került elő, és ez alapján a korábbi kutatás feltételezte, hogy itt állították össze. (v.ö. Fest elképzelései a "worcester-i" legkorábbi szöveghagyományról) Ugyanakkor elképzelhető, hogy a szöveg kompilációja Yorkban történt meg. A "D" szöveg legjelentősebb személyisége Aldred. aki 1047-től volt worcesteri püspök, majd 1061-től yorki érsek, és 1061-62-ben mindkét egyházi méltóságot ő töltötte be.(Douglas - Greenaway 108-109.) Ez a szöveg óvatosan kezelendő bizonyos későbbi interpolációk miatt.

"E" szöveg: Bodleian Library, Laud, Misc. 636. 12. századi kézirat, amely valószínűleg Peterboroughban készült. Előzménye a canterbury Szt. Ágoston kolostorban frott szöveg, amely az 1061 és 1121 közötti évekről számolt be. Emiatt ez a szöveg a korszak canterbury értékelését adja. Fontosságát az adja,

hogy egészen az 1151-es évig folytatódik, de csak 1121-től követhető a Peterborough-i kapcsolata. Jellegzetessége emellett Godwin és családjának beállítása. (Douglas Greenaway 108)

Szövegkapcsolat: Chronicon Florentii Wigorniensis. (Nem rekonstruálható egyértelműen, hogy mely annales változatokat használta, mert rendkívül sok forrással dolgozott.)

A.1057.

Her com Eadward æðeling
to Englalande,
se waes Eadwerdes
broþor sunu kynges.
Eadmund cing
Irensid waes geclypod
for his snellscipe.
Pisne æðeling Cnut cyng
haefde forsend
on Ungerland to beswicane.
Ac he paer gepeh
to godan men,
swa him God upe
and him wel gebyrede,
swa paet he begeat
paes casares maga to wife,
and bi paere faegerne
bearnteam gestrynde,
seo waes Agathes gehaten
Ne wiston we
For hwylcan intengan
Daet gedon weard.
Daet he ne moste
His meages Eadwerdes
Cynges geséon.
Wála paet waes hreowlic sið.
And hearmlic
Eallre þissere peode.
Daet he swa raðe
His lif geendade.
Daes þe he (to) Englalande com.

For ungesaelhðe

Dissere earman þeode.

(Pertz l.c.p. XIII. p. 115)

Idézi még: Fest 1935a 287-288., Herzog 1939 38.

1067

Of geleaf ullan and aedelan cynne heo waes asthrungon. Hirefaeder waes Eadward aetheling. Eadmundes sunu kynges, Eadmund Aethelreding, Aethelred Eadgaring, Eadgar Eadreding and swa ford on thaet cyne cynn, and hire modor cynn gaed to Heinrice casare, the haefde anwald ofer Rome.

Fordítás:

Latin: 1057. Hic venit Eadwardus clito in Anglorum terram, qui erat filius fratris Eadwardi regis. Eadmundus rex Ferreum-latus fuerat nominatus propter valorem. Illum clitonem Canutus rex amoverat in Hungarorum terram ad perdendum. Verum ibi adolevit in bonum virum, sicut ei Deus annuebat et eum bene decebat, ita ut obtineret imperatoris cognatam in uxorem - et ex ea pulchram prolem procreavit - cui nomen Agatha erat.(Gombos 1937 105.)

1067. Ex pia et nobili stirpe orta erat. Pater eius erat Eadwardus clito, Eadmundi filius regis, Eadmundus Aethelredi, Aethelredus Eadgari, Eadgraus Eadredi et qui sunt reliqui stirpis, regalis; et materna stirps ascendit ad Henricum imperatorem, qui habuit potestatem Romae.(Herzog 1939 38.)

Angol:

"C" szöveg: (1057) Prince Edward came to England who was the son of King Edward's brother, King Edmund who was called Ironside because of his valour. This prince King Chut had banished to Hungary in order to betray him. But there became a distinguished man, as God granted it to him and as was his proper destiny, so that he won a kinswoman of the emperor for his wife, and by her begot a noble family. She was called Agatha. We do not know for what reason it was brought about that he was not allowed his kinsman King Edward. Alas, that was a miserable fate and grievous to all this people that he so speedily ended his life after he came to England to the misfortune of this poor realm. (Douglas -Greeneway)

"E" szöveg:

(1057) In this year Prince Edward, son of King Edmund, came to this country and soon after died and his body is buried in St. Paul's minster in London. (Douglas - Greeneway)

Magyar:

1057-ben Edvárd az aetheling Angliába érkezett. (Hitvalló) Edvárd király fivérének Vasbordájú Edmundnak volt a fia. Így nevezték vitézsége miatt. Ezt az aetheling királyfit (az 1057-ben visszatért Edvárdot) Knut király száműzte Magyarországra, hogy elpusztítsák, de Edvárd derék férfivé nőtt fel és a német császár rokonának a lányát Ágotát vette feleségül. (Nagy 1971 73.)

Függelék 24.

Vita s. Waltheni abbatis ordinis Cisterc. in Scotia [ob. a. 1159 v.1160]
auctore Iordani vel Ioscelino monacho Furnesiensi [flor.a.1185]

Kiadás: Acta Sanctorum 3 Augusti. I.p 249-277. Gombos 1937 2619-2620.

Illustrissimis viris Wilhelmo regi Scotiae et Alexandro filio eius et comiti
David frater Iordanus, qualiscumque monachus Furnesii, utriusque hominis
salute in Domino potiri et utriusque vitae felicitatem sortiri. Saepius mente
revolvens, de cuius vitis radice palmites producti pullulastis, intueor
excellantissimam ex summa ingenuitate totius Europae vos originariam
particulam traxisse carnis. Sanctae namque Margaretae mater, Agatha nomine,
filia fuit germani Henrici, clarissimi imperatoris Romanorum, cuius posteritas
illustrat Romanum imperium. Soror eiusdem Agathae regina extitit Ungarorum,
cuius uteri fructus successivus reges germinans, non solum eiusdem regni
possidet principatum, sed etiam aliorum regnorum plurimum nactus est sceptrum.
(op. cit. 249.)

Függelék 25.

Andreas Dandolo (Dandulus) Venetorum dux, Chronicon Venetum a pontificatu sancti Marci ad annum usque 1339, 1342. Libri X.

Kiadás: Gombos 1937 63.

His diebus mortuo Bela rege Hungariae Emericus succedit in regno, regina autem cum multo apparatu Achon ivit et cito obiit.

Függelék 26.

Annales Gemmeticenses - 1234

Kiadás: MGH.Pertz, SS. XXVI. 491-511. Gombos 1937 134.

A.1197. Archiepiscopus Maguncie cum multitudine Alemannorum et cum rege
Hungarie et regina profectus est in Palestinam contra Sarracenos(l.cp.
509)

Függelék 27.

Balduinus Ninoviensis abbatis canonici ordinis Praemonstratensis: Chronicon
a Christo nato - 1294.

Kiadás:MGH. Pertz, SS.XXV. p. 521-546. Gombos 1937 389-390.

A.1160.Desponsata [Margaretha] filia Lodewici regis Francorum Henrico, filio
Henrici regis Anglorum. Qui Henricus, Henrico patre adhuc vivente et iubente,
coronatus et rex appellatus, ante patrem, pro dolor! mortuus est. Quo mortuo,
Pannoniorum regi [Belae III] data est uxor eius. {l.c.p. XXV.p.534.}

Függelék 28.

Chronicon S. Martini Turonensis auctore anonymo canonico eiusdem monasterii.

A. 249-1227 [= Chronicon Turonense anonymi canonici Turonensis S. Martini = Chronicon Turonense magnum. A creatione mundi ad a. 1227]. Secundum nonnullos auctore Iohanne monacho Maioris Monasterii, qui ob. c. a. 1210; secundum alios auctore Pagano Gatinelli (Péan Gatineau), qui flor saec. XIII.

Kiadáss Gombos 1937 580-581.

A.1186 Soror Philippi regis Franciae, prius uxor Henrici iunioris, in Hungariam ducitur, regi Hungariae desponsanda.

Függelék 29.

Detmar-Chronik III. A. 1101-1395 [= Detmar fr. ord. Minorum (flor. a. 1395) :
Lübeckische Chronik. Cms.]
Kiadás: Gombos 1937 847-848.

C.134. In der tyd [a.1197] starf ok de koninghinne van Ungheren [Margarita] to
Ptolomayde en suster des koninghes von Francriken. ze wolde nach deme dode
eres heren wanderen to deme hilghen grave, unde blef dot an deme weghe.

Franciscus Pipinus Bononiensis, frater ordinis Praedicatorum [flor. saec. XIV. dimid.prim.]: Chronicon ab a. 1176-1314. [Fragmenta ex Chronico ined.(a Pharamundo rege Francorum - 1317) Francisco Pipini].

Kiadás: Gombos 1937 943-944.

I. 39. Qualiter Henricus comes de Namurro obtinuit imperium, qui et viduam adamavit. Latini autem comiti de Namurro, qui ex imperatrice genitus fuerat, solemnes direxerunt nuntios, ut Constantinopolim festinanter accederet, suscepturus imperium, cui succedebat de iure, Qui sub hac re consultus ire abnuït; fratrem tamen suum Henricum natu minorem illuc direxit, ut eum de ipso imperio coronarent. Arrepto igitur Henricus itinere, transivit Hungariam visurus reginam sororem ipsius, ut ipsius opitulante favore per Hungarorum et Blancorum regna securus transiret. Quod et factum est.

II. 16. De ceteris eventibus sub tempore Ottonis. Regina Hungariae anno primo Ottonis, Philippi III regis franciae soror, quum post mortem viri sui multo apparatu terras transmarinas peteret, iamque Ptolemaidem appulisset, paulo post defuncta est. Sed et in eadem urbe, iisdem diebus comes Trecensis Henricus nepos eius, qui rex Terra-sancta fuerat constitutus, dum in superiori coenaculo palatii sui fenestrae innitendo se applicaret, miserabili praecipitio collapsus expiravit. Cuius mater, nomine Maria, soror eiusdem Philippi regis Francorum ex parte patris, et soror Ricardi regis Angliae ex parte matris erat, et comitatum Campaniae satis strenue viriliterque regebat: quum de filii morte ac sororis suae reginae Hungariae nuntium accepisset, nimis indoliuit et non molto post obiit.

II.47. De passagio ultramarino et ceteris eventibus. Anno Domini 1217, qui fuit annus Friderici II imperatoris VI, treuga christianorum et Saracenorum expirante, in primo passagio generali post concilium Lateranense congregatus est exercitus Domini in Acon copiosus cum tribus regibus, scilicet Hierusalem, Hungariae et Cypri.

Gervasius monachus Cantuariensis (Gervais de Cantorbéry, Gervase monk of Canterbury, Gervasius Doroberniensis, ob. p.a. 1199): Chronica maior de tempore regum Angliae Stephani, Henrici II et Ricardi I.A. 1107-1199.

Kiadás: Twysden, SS. hist Anglic. p.1334-1628., Gombos 1937 1034.

A. 1186. Egerat enim rex Angliae per internuntios ut iunior regina Angliae, uxor videlicet filii sui Henrici regis, filia autem regis Lodovici et huius soror Philippi iam vidua, regi nuberet Hungariae [Belae III], ut puella regis iunioris vidua doti suae castellis scilicet et villis cederet dum in remotis partibus se viri alterius amplexibus sociaret. Quo facto occupaverat rex Angliae tam ea quae cum filio suo in dotem praefatae puellae dederat, quam ea quae cum filia sua rex Franciae Lodovicus ipsius contulerat marito.

Gesta Henrici II et Ricardi I Angliae regum. A. 1169-1189, 1189-1192

Kiadás: MGH.Pertz, SS. XXVII. p. 84-132. Gombos 1937 1054.

A.1186. Bela rex Ungarie misit nuncios suos regi Angliae et petiit ab eo Matildam, filiam ducis Saxonie, neptem suam, sibi dari in uxorem. Et cum dominus rex Anglie, ut mos suos erat, praedictis nuntiiis regis Hungariae responsum dare differet de die in diem, ipse rex Hungarie misit nuncios suos ad Philippum regem Francie et petiit ab eo sibi Margaretam, sororem suam, que exstiterat regina Anglie. Cuius petitioni Philippus rex Francie facilem prebebat assensum et Margaretam, sororem suam, in uxorem misit regi Hungarie.

A.1186. Eadem anno, Margareta soror Philippi regis Franciae, quae quondam exstiterat regina Angliae, uxor scilicet Henrici regis filii Henrici regis secundi, desponsata est Belae regi Hungariae.

Függelék 33.

Guilelmus abbas S.Thomae de Paracleto in Dania seu Guilelmus Roschildensis seu
Guilelmus abbas Ebelholtensis, natione Gallus [ob.a. 1202]: Epistolae et
variorum ad eum scriptae a. 1193-1202. Libri II. (122 epp.)

Kiadás: Migne, Patrol. Lat. CCIX. p. 637-728. Gombos 1937 1099

Iste Kanutus martyr genuit Waldemarum regem, cuius mater fuit Ingiburgh filia
Rizlavi potentissimi Ruthenorum regis Christinae, quae filia fuit Ingonis
Suevorum regis et Helenae reginae. Porro Praedictae Ingeburgis soror mater
fuit Belae regis Hungarie, qui habuit sororem Philippi regis Francorum in
coniugio.

Guilelmus abbas S. Thomae de Paracleto in Dania seu Guilelmus Roschildensis
seu Guilelmus abbas Ebelholtensis, natione Gallus [ob. a. 1202]:Genealogia
Ingeburgis reginae sive Genealogia regum Danorum. Textus codicis Hafniensis.

Kiadás: MGH.Pertz, SS. XXIX. p. 164-166. Gombos 1937 1099-1100.

Iste Kanutus dux fuit Danorum et rex Sclavorum, quos non hereditario iure, sed
armis potenter obtinuit. Hic habuit uxorem nomine Ingeburgis, filiam Izizlavi
potentissimi Ruthenorum regis et Christinae reginae; ex qua genuit Waldemarum
gloriosum Danorum regem, qui pater extitit Kanuti [VI] regis, qui nunc regnat
in Dacia, et Ingeburgis reginae Francorum. Supradicta autem Christina, avia
Waldemari regis, filia fuit Ingonis Suevorum regis et Helenae reginae.
Praedictae autem Ingeburgis, matris Waldemari regis, soror et filia Izizlavi
regis [Eufrosina s. Helena] nupsit regi Hungariae, quae genuit Belam [III]
gloriosum regem Hungariae, qui sororem regis Franciae habuit uxorem. Unde
patenter ostenditur, Waldemarum Danorum regem, patrem Ingeburgis reginae
Franciae, at Belam regem Hungariae consobrinos esse; sed quod Kanutus [Longus]
rex Sueciae et Siwardus rex Norwegiae in secundo consanguinitatis gradu ei
sunt propinqui. Fratres quoque Sophiae reginae, quae fuit soror Ingeburgis,
matris Waldemari, in Russia usque hodie regni gubernacula gloriose
amministrant.

Guilelmus abbas S. Thomae de Paracleto in Dania seu Guilelmus Roschildensis
seu Guilelmus abbas Ebelholtensis, natione Gallus [ob.a.1202]; Genalogia
Ingeburgis reginae sive Genealogia regum Danorum.

Kiadás: Migne, Patrol. Lat. CCIX. p.729-742. Gombos 1937 1100.

Cap. VII. A. 1100. Kanutus duxit uxorem filiam Iuzillani regis Reutinorum, et
Christinae reginae, nomine Engelburges, de qua genuit Waldemarum. Christina
vero praedicta avia Waldemari, filia fuit Ingonis regis Suevorum, et Helenae
reginae. Soror vero Christinae Ingelburgis nupsit regis Suevorum, et Helenae
reginae. Soror vero Christinae Ingelburgis nupsit regi Hungarorum, quae genuit
Belam, gloriosum regem eorum. Unde constat, Waldemarum, regem Dacorum, et
Belam, regem Hungarorum, fuisse consobrinos. Sed et Kanutus, rex Sueciae, et
Livardus rex Norwegiae in secundo consanguinitatis gradu, eis erant propinqui.

Függelék 36.

Guilelmus abbas Andrensis seu Andernensis [ob. a. 1234]:Chronica Andrensis seu
Chronicon Andrensis monasterii. Ab. 1024-1234.

Kiadás: MGH. Pertz, SS. XXIV. p. 690-773. Gombos 1937 1098-1099.

Szövegkapcsolat: Act. conc. Later.

C.200. Anno 1215 celebrata est sancta universalis synodus Rome. In qua fuerunt
episcopi 412. Legatorum vero regis Sicilie in Romanorum imperatorem electi,
imperatoris Constantipolitani, regis Francorum, regis Angliae, regis Hungarie
et aliorum principum et magnatum, civitatum etiam aliorumque locorum ingens
affuit multitudo.

Guilelmus Brito sive Guilelmus Armoricus, capellanus regius [ob.p.a.1225]:
Philippidos libri 12 seu Gesta Philippi regis Franciae. A.1179-1223.

Kiadás: MGH. Pertz, SS. XXVI. p. 319-389. Gombos 1937 1101.

Lib. II.

Rex vero iuuenis Henricus clara propago
Anglorum regis, dum patri bella moveret,
Germanisque suis, sub eodem tempore solvit
Debita naturae, Margaritamque Philippi
Germanam regis viduam tristemque reliquit,
Postea quae Belae fuit uxor tradita regi,
Hungros, Dalmatios, Pannonitasque regenti:
Ex qua cum proles primo suscepta marito
Nulla esset, bona quae suus illi cesserat olim
Nubenti genitor, Gisortum, et praedia multa
Rex ferus Anglorum violenter adeptus, eidem
Reginae fratrique suo debere negabat
Restitui, dicens in re sibi ius aliena.

Függelék 38.

Guillelmus Brito sive Gulelmus Armoricus, capellanus regius [ob.p.a. 1225]:
Historia de vita et gestis Philippi Augusti regis Galliae seu Gesta Philippi
II regis Francorum.

Kiadás: Gombos 1937 1101.

A.1185 nupsit Margareta nobilis Angliae regina relictæ Henrici regis Angliae
iuvenis, soror Philippi regis Francorum magnanimi, illustri Hungarorum regi
Beli nomine, eodem Beli rege Hungarorum pro ea habenda Philippo magnanimo per
solemnēs nuncios supplicante.

Függelék 39.

Hermannus Cornerus fr. ordinis Praedicatorum Lubecae [ob.c.a. 1437]: Chronica novella usque ad a. 1435 deducta.

Kiadás: Gombos 1937 1158.

A. 1185. Legati mittuntur a Belo rege Ungariae ad Philippum regem Francorum, secundum Vicentium, ut daret ei uxorem Margaretam sororem suam, quondam reginam Angliae, Henrici regis defuncti relictam, sub quo s. Thomas Canthuariensis fuit; et Philippus rex annuit, donaque regalia ei dedit.

Radulfus de Diceto, magister Parisiensis, a. 1183 decanus Lundoniensis S.
Pauli [ob.a. 1202-1203] :Capitula Ymaginum historiarum. A. 1148-1198.

Kiadás: MGH. Pertz, SS. XXVIII. p. 260-262. Gombos 1937 2032.

A. 1188. Ricardus Bare Luxoviensis archidiaconus directus est ab Anglorum rege
nuntius imperatoribus Romano et Constantinopolitano et regi Hungarie.

Függelék 41.

Radulfus de Diceto, magister Parisiensis, a. 1183 decanus Londoniensis S. Pauli [ob. a. 1202-1203]: Ymagines historiarum. A. 1148-1202.

Kiadás: MGH. Pertz, SS. XXVII. p. 262-286. Stubbs 1876 41, 51-55.

Gombos 1937 2032.

A. 1186. Margarita, soror Philippi regis Francorum, relictæ bone memorie regis Anglorum Henrici, filii Henrici regis Anglorum, in comitatu magno recessit Parisius 8. Kalendas Septembris. Quam Bela Hungarie, Dalmatie, Croatie Rammeque rex suscepturus est in uxorem.

A. 1188. Rex Anglorum post susceptionem crucis familiarem clericum suum Ricardum Barre, Luxoviensem archidiaconum, direxit imperatoribus tam Romano quam Constantinopolitano. Direxit eciam eundem Ricardum Bele regi Hungarorum, scribens in hec verba: [auctor non ad regem Hungariae scriptam epistolam sed ad Fridericum imperatorem directam publicat] (l.c.p. 277)

Megjegyzés: Gombos kiadásával , és az ott hivatkozott MGH forrással ellentétben Stubbs 1876 mindegyik levelet közli. A magyar uralkodóval folytatott levélváltást már korábban kiadta pl.Fejér valamint lásd még az oklevélre vonatkozó adatokat Szentpétery-nél.

A levelek szövege Stubbs nyomán (Stubbs 53-55.)

Venerabili et karissimo fratri Belae, Dei gratia Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Ramaque regi, Henricus eadem gratia rex Angliae, dux Normanniae et Aquitanniae, et comes Andegaviae, salutem et sinceram dilectionem.

Quoniam jam pridem intelleximus regiam vestram nobilitatem Deo et sanctae ecclesiae plurimum esse devotam excellentiae vestrae significare volumus, nos et karissimum amicum nostrum Philippum regem Francorum multosque proceres utriusqueregni nobiscum ad honorem Dei et ad Ipsius servitium signaculum sanctae crucis suscepisse, ad hoc maxime aspirantes ut civitas sancta, quae quondam domina gentium hodie sedet in tristitia, nostrae humilitatis obsequio, Deo tamen operante et cooperante, ad pristinum statum et ad debitam regni dignitatem revertatur. Et quoniam in tanto proposito vestro consilio et auxilio et providentiae inniti volumus et desideramus, rogamus attentius quatinus securum transitum per regnum vestrum et terras ei cohaerentes nobis et fidelibus nostris preparare benigne et liberaliter velitis, necnon et forum victualium nobis sufficiens locis oportunis, ad honorem Dei et vestrum et regni vestri securitatem, nobis liberalitas vestra faciat provideri. Beneplacitum sane vestrum de hac petitione et de aliis quae Ricardus Barre Luxoviensis archidiaconus clericus noster familiaris et fidelis ex parte nostra vobis proponet, per eundem nobis si placet significetis.

Venerabili amico suo et fratri karissimo Henrico, Dei gratia illustri regi Angliae, duci Normanniae et Aquitanniae, et comiti Andegaviae, Bela eadem gratia Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Ramaeque rex, diu et feliciter regnare. Certissimum habeatis quod regiae magnificentiae propositum collaudamus et approbamus, quoniam discretionis vestrae et probitatis diligentia et sollicitudinis interventu, sicut credimus et confidimus, ecclesia Dei et Terra Sancta desolata solatium percipiet, et laudabile subsidium, ad honorem Dei et gloriae vestrae perpetuum incrementum, Nos itaque gaudio magno gaudentes, quod de proximo speramus et expectamus oportunitatem vobis serviendi et vos honorandi, regiae vestrae magnificentiae vires et opes regni nostri exponimus, vestramque petitionem obviis manibus et hilari mente excipientes, mercatum victualium et copiam prout regionis libertas per Dei misericordiam proventura poterit sustinere, benigne et devote concedimus et promittimus.

Függelék 42.

Radulphus Niger, Anglus, ordinis Cisterciensis [flor. c. 1206]: Chronicon ab initio mundi usque ad a. 1199 sive Chronica universalis.

Kiadás: MGH. Pertz, SS. XXVII. p. 331-341. Gombos 1937 2033

[A.1186] Philippus Margaretam, sororem suam reginam, transmisit nuptui Bele glorioso regi Hungarie.

Függelék 43.

Rigordus (Rigotus), natione Gothus, medicus regius, monachus S. Dionysii, regis Francorum chronographus [ob.a.1209]: Gesta Philippi II Augusti regis Francorum. A. 1179-1208.

Kiadás:Duchesne, Hist. Franc. SS.V.p. 3-67, MGH. Pertz, SS. XXVI. p. 289-294.
Gombos 1937 2054.

A.1185 missi sunt nuncii a Bele rege Hungariae, Pannoniae, Croaciae, Autiae, Dalmatiae, Ramae ad Philippum Augustum christinissimum regem Francorum. Audierat enim rex Hungariae Henricum minorem regem Angliae filium Henrici, sub quo gloriosus martyr Thomas Cantuariorum episcopus passus est, Domino vocante, de medio fuisse sublatum. Uxorem eius nomine Margaritam, videlicet sororem regis Franciae Philippi, tum pro antiqua dignitate regum Francorum, tum pro sapia et religione ipsius reginae, quae fama multorem referente didicerat, sibi in matrimonium coniungi affectuosissime cupiebat. Interea nuntii regis Hungariae Parisius venientes, petitionem suam humiliter regi Philippo proposuerunt. Quorum petitiones benigne suscipiens, convocavit archiepiscopos, episcopos et principes regni maiores, quorum consilio et sapientia in negotiis suis pettractandis frequentius uti consueverat. Et habito cum illis consilio Margaritam dilectis simam sororem suam quondam Angliae reginam, cum episcopis et abbatibus terrae suae honorifice nuntiis tradens, Bele regi Hungariae in legitimam uxorem concessit, nec non ipsis nuntiis dona regalia sufficienter largitus est. Et accepta a rege licentia, nuntii cum regina gaudentes in Hungariam redierunt.

Robertus canonicus S. Mariani Autissiodorensis, prior Mariae extra Muros
[ob.a.1212]: Chronicon - 1211 sive Chronologia seriem temporum et historiam
rerum toto in orbe gestarum omnium ab eius origine usque ad a. 1211 cum
appendice [auctore Hugone canonico S. Mariani Altissiodorensi (flor.a.1228) ad
a. 1228 complectens. - Cont. I.a. 1214-1218 at additament. a. 1223. - Cont.
II.a. 1211-1220 et additament. a. 1225.

Kiadás: MGH. Pertz, SS. XXVI. p. 226-287. Gombos 1937 2059.

A.1186. Phylippi regis soror [Margareta] in Hungariam ducitur regi Hungariae
desponsanda.

A. 1197. Regina Ungariae [Margarita], Philippi regis Franciae soror cum post
mortem viri sui [Belae III] multo apparatu partes transmarinas adisset iamque
Tholomaidem appulisset, paulo post obiit. In eadem quoque urbe hisdem diebus
Henricus comes, nepos eius, dum in superiori cenaculo palatii sui cuidam
fenestre innitendo applicat, miserabili precipitio collisus expirat. Cuius
mater Maria nomine, que comitatum Campanie satis strenue viriliterque regebat,
cum de morte filii ac sororis sue regine Ungarie nuntium accepisset, nimis
indoluit, nec multo post obiit.

Con. II.A.1215. Ipso anno celebrata est sancta et universalis synodus Rome. In
qua synodo fuerunt episcopi 412. Legatorum vero regis Sicilie in Romanorum
imperatorem electi, regis Francie, regis Ungarie, necnon et aliorum principum
et magnatum ingens affuit multitudo.

Szövegkapcsolat: Cont. II. rész: Chronico anonymi Laudunensis canonici.

Függelék 45.

Vita Clementis III papae [ob.a.1191] auctore Bernardo Guidone, ord. Praed.,
episcopo Lodovensi [ob.a. 1331]. Excerptum ex Catalogo pontificum Romanorum
Bernardi Guidonis.

Kiadás: Gombos 1937 2324.

Regina Hungariae, Philippi regis Franciae soror, mortuo rege Hungariae [Bela
III] viro suo, cum multo apparatu partes adiens Transmarinas, Tholmaydam venit
et paulo post obiit. Henricus quoque nepos ipsius, dum in superiori coenaculo
palatii cuidam fenestrae innitendo se applicuit miserabili praecipitio
collisus expiravit. Cuius mater, Maria nomine, quae comitatum Campaniae
strenue viriliterque regebat, cum de morte sororis suae reginae Hungariae ac
filii sui nuncium recepisset, nimis dolens postmodicum expiravit.

Gaimar:Estoire des Engles.... (Maistre Geffrei Gaimar)

Kiadás: Monumenta Historica Britannica Ed. H. Petrie 764-830. Script.

Rer.Brit.91. I-II. 151.

4507-től

Les dous vallez li commanderent

Ki fiz de rei e gentilz erent.

Cil les receut pur bien nurir,

pur alever, e pur espeldrir.

E bien pensat ke s'il

vivait,

Par grant honour les nurirait.

K'en dirrai?

Cil s'en turnat,

En Danemarche s'en alat,

Od les enfanz s'en est alez:

Li uns ert Edgar apelez,

Li altres out nun Edelret:

Co fu le plus jovene valet.

Bien furent gardez e bien nurriz:

Com il furent alkes tehiz,

E ourent bien passé dusze anz,

Mult furent genz e avenanz.

(Herzog 1939 40.)

4529-4545

Cnuth respont: "Pot co vers estre?"

"Oil, cher sire, a Porcestre

Est une nef aparillé,

Li reis i ad tost envaié,

La nef truvent aparillé.

Pristrent herneis e guareison,

Les homes mistrent en prison.

Al rei revont noveles dire:

Quant il oit tut, fu pleins de ire.
Donc fist ses brefs enseller,
Lis enveiat ultre la mer,
A ses dous fiz, ki la estaient,
E Denemarc mainteneient.
Co leur mandat, e as barons,
K'il preissent les valetons;
Cellement les afolassent,
Lire james nel guarissaient.

4581-töl

Od sul treis nefs se mist en mer;
Si espleita son errer,
K'en sul cinc jurs passant Susie,
E vint en terre de Hungrie.
Le siste jur est arivez
De Suz Gardimbre, la citez..
Li reis i est e la raine,
A ki Hungrie estait acline.
Walgar estait lur conissanz;
Si acesmat ses dous enfanz.
Al rei en vint; sil salua:
Li reis encontre li leva.
Beisat Walgar, lez li l'asist,
De li cherté e joie fist.
De dous vallez tres bien saueit,
Cum il en garde les aveit,
E k'erent draiz heirs d'Engleterre;
Mes ne seit pas ke vont requere.
Entres ke le maistre parla,
Le rei requist, si li mostra
De dous vallez, coment estait,
Cum hom destrure les voleit.
Puis li ad dit cum sunt fuiz,
E come venent a sa merci.
E s'il conseil lur volt doner,
E il ja pussent recoverer;
Sire fait il, de tei tendrunt,
E tes homes donc devendrunt.

Doc remistrent li enfanz:
 D'iloc a treis anz furent grant
 Quinze ans avait li jovenur;
 Meis li ainez est le majur.
 Dis e nof anz avait passez,
 Edgar out nun , mult fu senez.
 La filie al rei en fist son dru;
 E cil l'amat, co fu seu:
 Ainz ke passast tut l'an enter,
 Avant la dame a enceinter.
 Ki dirraie? tant est alez,
 Li plaiz ne pout estre celez.
 Li reis l'oi, e dit li fu:
 Ne s'est gueres irascu.
 Ainz dist ke bien l'otriat:
 S'il la volt prendre, il li dorrat.
 Li bachelers l'ad otrie:
 Al rei en ad le pié baisé.
 E li reis ad mandé sa gent:
 Lendemain fu l'assembleman
 Li reis sa fille a Edgar donat;
 Veanz sa gent cil l'epusat;
 E li reis a fist tuz saver,
 Apres son jour sait Edgar heir.
 Puis k'il n'ad fiz, de li hair fist,
 Pur sa ainé fille k'il prist.
 Eadward Alez estait en Hongrie,
 A ses cosinz en aie,
 A une guere k'i avaient:
 Cels de Velecase la fesaient.

De cest Edgar e de sa femme,
 Eissit la preciose gemme,
 Margarete l'apelat l'om,
 Raine en fist rei Malcolom...
 Ele avait un son frere ainez,
 Edgar l'Adeling estait nomez,
 Engles manderent les enfanz,
 Kar lur pere n'est pas vivanz.

Les dous enfanz eresit dreit hairs,
Ki reconustre voldreit veirs.
Com durent en Hunmbre ariver,
Une turmente vint en mer,
Ki en Escoce le chascad.

4779-töl

Ore purparlerent k'il ferunt;
Pur lequels hairs envaierunt.
S'il envaient en Hongrie,
Trop serret loinz, poi unt aie.
Al chef del tur purparlerunt,
K'en Normandie envaierunt
Pur Eadward, e pur Aluere!
Eadward esteit li frere einé,
Alez estait en Hungrie,
A ses cosinz en aie,
A une guere k'i avaint:
Cels de Velecase la fesaient...

Fordítás:

Angol:Rónay 1984 és 1989 nyomán
Walgar so well accompolished his journey
That only in five days he passed Russia
And came to the land of Hungary
The sixth day he arrived
Beneath the city of Gardimbre.

4507-4519

They entrusted the two lads to him
Who were king's sons, and noble
He received them, to nourish them well,
To bring them up and keep them.
He thought indeed that if he lived,
He would bring them up in great honour.
What sahl I say? He departed,
And went to Denmark.
With the children he went.
One was called Eadgar

The other's name was Aethelred.

This was the younger lad.

Well were they kept and well nourished.

4548-4570

To her lord she went, with bent head,

'Sire, she said, 'you know not

The sons of Edmund will be sent for:

The English say they are the rightful heirs.

They wish to receive the instead of you.'

Canute replied: 'Can this be so?'

Yes, dear lord, at Porchester

Is a ship prepared

Which will bring them with a great company.'

The king sent straightaway,

They found the ship ready.

They took harness and rigging,

They put the man in prison.

They came back to tell the tidings to the king.

When he heard all, he was full of wrath.

Then he had his writs sealed,

And sent beyond the sea

To his two sons, who were there

And held Denmark.

He bade them, and his barons

To take the lads

And maim them secretly

So they could not be cured.

4580-4584

He left his land to his three sons.

With only three ships he put to sea:

He so well accomplished his journey

That in only five days he passed Russia

And he came to the land of Hungary.

The sixth day he arrived

Beneath the city of Gardimbre.

The king was there and the queen,

To whom Hungary was subject

Walgar was acquainted with them.

He adorned the two children.

He came to the king and greeted him.
The king rose up to meet him.
He embraced Walgar, set him beside him,
And made cheer and joy with him.
He knew well about the two boys,
How he (Walgar) had cured for them,
And that they were right heirs of England.
But he knew not what he wished to ask
Until the master spoke.
The king asked, so he showed him
Of the two boys, how it was
That men wished to destroy them.
Then he told him how they had fled,
And how they came to ask his pity.
4618-4656
The children remained there (Hungary);
Three years later they were grown up.
The younger was fifteen years old.
But the eldest was the taller.
He had passed nineteen years.
Edgar was his name. He was well favoured.
The kin's daughter took him for her lover.
And he loved her, this was known.
Before a whole year had passed,
The lady became pregnant.
What shall I say? It went so far
That the matter could not be concealed.
The king heard it it was related to him.
He was but little wroth.
He even said he would agree to (a marriage).
If he would take her, he would give her to him.
The youth kissed the king's foot.
And he summoned his folk.
The next day was the meeting;
The king gave his daughter to Edgar.
Before his people he married her,
And the king gave all to known
That Edgar should be his heir after his days.
As he had no son, he made him his heir,

Because of his eldest daughter whom he took.

Therefore have I told you, I would have you know,

Marvel not at it.

From this Edgar and his wife

Issued the precious gem,

Margaret they called her.

King Malcolm made her his queen.

She had an elder brother,

Edgar the Aetheling was he named.

The English sent for the children,

For their father was no longer alive.

The two children were the right heirs,

To those who would acknowledge them as true.

(Geoffroi Gaimar, *L'Estoire des Engleis*, ed. T. Wright, 1844. 141-152)

4779-4790

[In 1042, the English] discussed what they should do

For which heirs they should send.

If they sent to Hungary

It would be too far, they have little aid.

In the end they agreed

That they should send to Normandy

For Edward and Aelfred.

Edward was the elder brother

He had gone into Hungary

To help his cousins

In a war they had.

The people of Velcase caused it.

Angol: Kázmér 1971 nyomán (72-73.old.)

4584

And came to the land of Hungary

The sixth day he arrived

Beneath the city of Gradimbre

The king was there and the queen

To whom Hungary was subject.

Walgar was acquainted with them.

He adorned the two children.

He came to the king and greeted him.

The king rose up to meet him.

.....

4600

The king asked, so he showed him

Of the two lads, how it was

That men wished to destroy them.

Then he told him now they had fled,

And how they came to ask his pity.

.....

4609

The king replied: "They are welcome.

"All my power and my strength

"I will put forth to help them.

.....

4619

The children remained there;

Three years after they were grown up.

The younger was fifteen years old.

But the eldest was the taller.

He had passed nineteen years.

Edgar (Edward) was his name. He was well favoured.

The king's daughter took him for her lover.

And he loved her; this was known;

Before the whole year had passed,

The lady became pregnant.

What shall I say? It went so far

That the matter could not be concealed.

The king heard it, it was told him.

He was little wroth.

He even said he would agree to it

If he would take her, he would give her to him.

The youth agreed;

He kissed the king's foot.

And the king summoned his folk.

The next day was meeting;

The king gave his daughter to Edgar (Edward)

.....

4640

Before his people, he married her,

And the king gave all to know
That Edgar (Edward) should be his heir after his days
As he had no son, he made his heir
Because of his eldest daughter whom he took.
Therefore have I told you, I would have you know,
Marvel not at it.
From this Eadgar (Edward) and his wife
Issued the precious gem,
Margaret they called her.

Magyar:Nagy Kázmér 1971 nyomán (73-74. old.)

Hat hónapra rá, hogy útra keltek,
Magyarok földjére megérkeztek,
Gardimbre városa alá,
ahol a király és királyné,
Éppen ott volt.
Walger meg, aki ismerte őket
és rajongott a két fiúcskáért,
Magyarok királya elé járult üdvözölve őt,
A király kegyesen fogadta és kérdé:
Mi van az angol királyfiakkal?
Walgar bemutatta őket és elbeszélte
Miképpen akarták eltenni láb alól a kettőt,
Elbeszélte, miképpen menekültek
És hogyan értek ide, hátha megesik az árvákon
Magyarok királyának szive.
A király azt mondta: Nálam itthon vannak.
Walgar vitéz légy nyugodt:
Ami erőmből telik megteszem,
Segítem őket mint fiaimat.
Igy hát ott maradtak.
A fiatalabbik tizenöt éves volt,
Az idősebbik persze a megtermettebb
és akkor tizenkilenc éves hogy elmúlt.
Edvárdnak hívták és sok sikere volt.
A király lánya szeretett belé
Ő pedig a lányba.
Tudta ezt mindenki, hetedhét országba!
De mielőtt egy év letelt volna

Boldog állapotba került a királylány.

Többet mit is mondhatnék?

Elég az hozzá, nem lehetett titkolni tovább.

Megmondták a királynak mi történt.

Nem nagyon bánta,

Sőt azt mondta: ha Edvárd elveszi a lányát,

Megkaphatja kezét, országát.

Edvard is így akarta.

Megcsókolta a király saruját,

A király összehívta házanépét.

Mennyegzőt csaptak, Isten-ember előtt

Edvárd egybekelt a lánnyal.

A király pedig kihirdette:

Mivel nincs fia, ha meghal,

Edvárdra szálljon a korona,

Mert ő vette el legnagyobb lányát.

Elmondtam tehát, tudjátok és ne csodálkozzatok azon se ha mondom:

Edvárdnak és feleségének csodálatos gyöngyszemet adott az Úr,

Margitnak nevezték, vagyis Margaretnek.

Erről szólt dalom.

(Megjegyzés: A Nagy Kázmér által közölt magyar fordítás több ponton eltér az eredeti, de még az általa adott angol fordítás szövegétől is.)

A 4573-4660 sorok teljes magyar fordítása Süpek 1982. alapján. (A szerző szerint a király és királyné István és Gizella, de ez hibás értelmezés.)

A hü ember mitsem késett

Földje három fiáé lett,

Három hajón tengerre szállt,

S úgy szelte azt át a naszád,

Hogy Russzián öt nap átkelt

S Hungária földjére lelt.

Hatodik nap érkezett meg

Vára alá Gardimbernek.

A királyi pár is ott volt;

Hungária néki hódolt.

Mivel régtől ismerték már,

Fogta a két fiút Walgár

S a királyhoz ment föl velük.

A király meg jön elébük;
Megöleli Walgárt, s íme!
Maga mellé ülteti le.
Tudta, hogy a két "kis-szolgát"
Oltalmára ennek bízták,
S hogy Angliát hagyták oda;
De nem tudja mi szél hozta,
Míg a mester el nem mondta.
Mert a király tudakolta,
A fiúkkal mik történtek,
A vesztükre miként törtek.
Elmondta hát hogy futottak
S kegyelmére hogy jutottak
S ha tanácsot adna nekik,
Az ügyüket megnyerhetik.
"Uram!" - mondja - hozzád esdünk
És mindnyájan hived leszünk."
Szól a király: Hozott Isten!
Ami vagyok s minden kincsem
Segítségül ajánlom fel,
És megküzdök ellentekkel;
Csatateren vesznek akik
Elorozták birtokaik."
Walgár rebeg: "Hála Neked"!
Rád bízom a két gyereket,
S ha egy igaz Istent ismersz
Rájuk akkor gondot viselsz."
És átadta őket legott.
Aztán három év elmúlt.
Tizenöt lám! - az ifjabbik,
De felnőtt a nagy is addig;
Tizenkilenc éves lett már,
Igen okos neve:Edgár.
A királylányt megkedvelte,
Szerelembe esett vele
És így telt el egy esztendő:
Viselős lett a hercegnő.
Rejtegetni nem lehetett.
Megtudja a király nyomban,

Am haragra alig lobban:
Sőt azt mondta: "lányom itt van,
Ha elveszi - holtáiglan!"
A levente pirul belé,
Leborul a király elé.
A király meg parancsot ad,
Hívják össze az udvarát.
S másnap ott, az udvar előtt
Tartották meg az esküvőt.
S megtudhatta: - kit csak illet,
Örököse, ím! - Edgar lett.
Mert nincs fia, - örököst hát
A vejéből azért csinált.
Elmeséltem mindezt néktek
Hogy most meg ne lepődjeteek.
Mert Edgár és hites társa
Gyöngyöt hozott a világra.
Margaréta volt a neve,
S lett Malcolmi király neje.
Egy bátyja is volt neki még;
Edgár hercegnek nevezték.
Az angolok a két testvért
Hazahívták: - apjuk nem élt!
Az igazság szerint most már
Az örökség rájuk száll.
Hajójuk, hogy Humberbe ért,
A tengeren nagy vihar kélt,
S üzte őket Skót föld felé,
Malcolm király színe elé.
Margaréta királyné lett;
Istenfélően folyt az élet!
Hat fiat szült a királynak:
Elsőt hívták Duvenálnak,
Duncan, Edmund, Edgár Alex
S a hatodik, ím! -Dávid lesz.

Orosz fordítást közöl: Matuzova 1976 131-134.

Függelék 47.

Hector Boece: The Buik of the cronicles of Scotland (angol ford.)

Kiadás: Script. Rer. Brit. 6. II. 659.

Giffurd Maule, Borthuik also,

Fethikran, Creithoun, all thir and no mo.

Fyve of thir last, alss far as I can spy,

Come with this Edgar out of Ungary...

Fest 1935. 303.

Memoriali Walteri de Conventria (Walter de Coventry, Walter of Coventry)

Kiadás: Memoriale Walteri de Conventria. Script. Rer. Brit. 58. II.245-6

Fest 1934b 39.

Ad A.1220. Eodem etiam die (jun. 28) rex festinus apud Cantuariam iter direxit, quia instabat dies, quo beati Thomae, ejusdem civitatis archiepiscopi et martyris gloriosi, corpus de tumulo levaretur et in faretro decenter collocaretur.

Die igitur proxima post octavas apostolorum, scilicet nonis Julii, quae illo anno die Martis contigit, praesente domino Pandulpho apostolicae sedis legato, et rege Anglorum Henrico praesentibus etiam tribus archiepiscopis, scilicet, Remensi, Cantuariensi et uno de Ungaria, astantibus decem et septem episcopis, sed et aliis ecclesiarum praelatis atque magnatibus, qui tam de Anglia quam de omnibus fere mundi partibus cum plebe innumerabili confluerant, translatus est beatus Thomas martyr Cantuariensis archiepiscopus quintus ante venerabilem Stephanum (Langton) qui ejus translationem procuravit, anno martyrii ipsius Lmo...

Függelék 49.

Adamus Bremensis scholasticus [ob. c. a. 1076]: Gesta Hammenburgensis ecclesiae pontificum seu Historia ecclesiastica seu Bremensium praesulum historia. Libri IV. A.788-1072.

Kiadás: MGH Pertz, SS. VII. p. 280-389., Gombos 1937 12-13. (Gombos nem közli az alábbi szövegrészt) Idézi: Fest 1935a 294.

Frater Adelradi Edmund, vir bellicosus, in gratiam victoris veneno sublatus est; filii eius in Russiam exilo dampnati... (op.cit. 342.)

Függelék 50.

Leges Edwardi Confessoris

Kiadás: Die Gesetze der Angelsachsen I-III. Halle, 1898-1912.
664-666.,

A törvénszövegek között több betoldás található, amelyek egyik része a 12. sz. első harmadára, másik része a 13. század elejére datálható.Értékeléséhez
F. Liebermann: Über die Leges Edwardi Confessoris. Halle a.d.S. 1896. 10.
Idézi: Vajay 1962. 77, Rónay 1989 184-185., Nagy 1971 71.

Iste praefatus Edmundus yren side habuit quendam filium Edwardum nomine, qui
mox patre mortuo (timore Chnuti Regis) aufugit ad regnum Rugorum, quod nos
melius vocamus Russiam. Quem Rex terrae Malesclotus nomine, ut cognovit quis
esset, honeste retinuit. Qui de nobili progenie ibidem duxit uxorem de qua
natus est ei Edgarus Ethelinge & Margareta qui fuit postea Regina Scotiae &
Christina soror ejus...

Fuit autem Margareta predicta generosa valde, & optima, scilicet ex parte
patris ex nobili genere & sanguine Regum Anglorum, & Britonum, ex parte vero
matris ex genere & sanguine Regum Rugorum, sanctissimis antecessoribus, suis
in bonis, & laudabilibus actibus consimilis, praeclara effulsit...(Rónay
alapján)

Megjegyzés: ez utóbbi mondat az 1210 körüli interpolatio nyomán került a
szövegbe, Fest 1939 39. idézi de némiképp más szöveggel: Et ipse Aedwardus
accepit ibi uxorem ex nobili genere, de qua ortus est ei Edgarus adeling et
margareta regina Scotie et Cristina soror eius, # fuitque predicta Margareta
generosa valde et optima, scilicet ex parte patris ex nobili genere et
sanguine regum Anglorum-Britonum; ex parte vero matris ex genere et sanguine
regum Rugorum; sanctissimisque antecessoribus suis in bonis et laudabilis
actibus consimilis preclara effulsit. #

Eadmundus habuit filium ... qui vocatus est Eadwardus. Qui ... timore
regis Cnuti aufugit de ista terra usque ad terram Rugorum, quam nos vocamus
Russeiam. Quem rex ipsius terre, Malesclodus nomine, ut audivit et
intellexit, quis esset honeste retinuit eum. Et ipse Eadwardus accepit ibi

uxorem ex nobili genere, de qua ortus est ei Eadgards adeling et Margareta regina Scotie et Cristina soror eius.(Fest 1939 34 és Vajay alapján)

Iste supradictus Eadmundus habuit filium quemdam, qui vocatus est Edwardus. Qui mortuo patre, timore regis Cnuti aufugit de ista terra usque ad terram Rugorum, quam nos vocamus Russiam. Quem rex ipsius terre, Malesciodus nomine, ut audivit et intellexit, quis unde esset, honeste retinuit eum.. Et ipsa Eadwardus accepit ibi uxorem ex nobili genere, de qua ortus est ei Eadgards adeling et Margareta regina Scotie et Cristina soror eius. Cui Cristine rex Eadwardus dedit terram, quam habuit postea Radulfus de Limisei.(12. sz.-i betoldás Nagy 1971 alapján, ill a teljes szöveg Herzog 1939 41. nyomán)

Fuitque predicta Margareta generosa valde et optima scilicet ex parte patris ex nobili genere et sanguine regum Anglorum-Britonum, ex parte vero matris ex genere et sanguine regum Rugorum; sanctissimisque antecessoribus suis in bonis et laudabilis actibus consimilis preclara effulsit. (13. sz.-i betoldás Nagy 1971 alapján)

Fordítás:

Angol: Rónay 1984 nyomán

Edmund/Ironside had a son called Edward who, on the death of his father at the hands of King Canute, fled this land to the land of the Rugos, whom we more commonly call Russians. The king of that country ... having learnt who the prince was, entertained him well. And there [i.e. in Russia] the prince married a lady of royal descent who bore him Margaret, the Queen of Scotland, her sister Christina and Edgar Aetheling.

Magyar: Az említett Edmund fiát Edvárdrnak hívták, aki atyja halála után, Knut királytól való félelmében Ruggiába, vagyis Russziába menekült. Az ország királya Malesciodus volt, aki Edvárdrhoz adott egy nemes származású lányt. Ebből a házasságból született Margit, a skótok királynője és Krisztina, akiből apáca lett. Krisztinának (Hitvalló) Edvárd Limisi Rudolf birtokát adományozta. (Nagy 1971. 71, a fordítás alapvető eltérést tartalmaz az eredeti szöveghez képest.)

Függelék 51.

Oliverus (Oliverius) scholasticus Coloniensis, deinde episcopus Paderbornensis, tum cardinalis episcopus Sabinensis [Ob. a. 1227]: Historia Damiatina. A. 1217-1222 [=Historia captionis Damietae = Incerti scriptoris narratio de rebus in bello sancto a. 1217-1218 gestis].

Kiadás: Oliverii Scholastici Historia Regum Terrae Sanctae (quam Magister Oliverius Scholasticus in obsidione Damietae compilavit), Hist. Damiat. Corpus Hist. Medii Aevi. I. G. Eccardus, 1773. 1397-1450.

Idézi: Fest 1934b 13.

1218. Ad illud passagium venerunt quidam Romani, et posthaec Albanus episcopus, apostolicae sedis legatus, et cum ipso princeps Romanus, postmodum Burdegalensis episcopus, qui utilem moram fecit, Andegavensis, Mantuanus, Humanus et Salpensis episcopus, deinde magister Robertus de Corzini tituli S. Stephani in celio monte presbyter cardinalis, Parisiensis, Girodenus, Agrenensis, Hungrenensis episcopi, qui mortui sunt ante transitum fluminis in sabulo Damiatiae, cardinalis Robertus similiter.

Guilelmus Malmesbiriensis (William of Malmesbury) monachus [ob.p.a.1142]:
Libri V de rebus gestis regum Anglorum a primo Saxonum adventu ad 28 Henrici I
regis annum. A.449-1125 [=Gesta regum Anglorum = Enumeratio et descriptio
topographica coemeteriorum ss. martyrum prope Urbem].

Kiadás: Migne, Patrol. Lat. CLXXIX. p. 955-1393. Fest 1939 79. Gombos 1937
1103-1104

Lib. II. c. 180. [De morte Eadmundi, c.a. 1117] Filii eius [sc. Eadmundi
Ironsides] Edwius [potius Eadmundus] et Edwardus missi ad regem Swevorum ut
perimerentur, sed miseratione eius conservati, Hunorum regem petierunt; ubi
dum benigne aliquo tempore habitati essent, maior diem obiit, minor Agatham
reginae sororem in matrimonium accepit.

Függelék 53.

Chronicon anonymi Laudunensis canonici ab orbe condito usque ad a. 1218
[Chronicon universale anonymi Laudunensis = Chronicon Laudunense - 1218 =
Anonymus Laudunensis canonicus (seu potius Praemonstratensis), Angligena:
Chronicon - 1218]

Kiadás: MGH. Pertz, SS. XXVI.p. 443-457, Gombos 1937 495-496.

Megjegyzés:A 13. századi névtelen laoni kronikás művének két kézírata maradt fenn, az egyik az egykori Philips gyűjtemény 1880 számú kodexe, amely jelenleg a berlini Deutsche Staatsbibliothekban található (Philips 1880), míg a másik a párizsi Bibliothèque Nationale-ban (Paris. lat.5011). A két szöveg alapvetően megegyezik egymással, csak kisebb eltérések vannak, és mindkettő a 13. századra datálható.

A kéziratból már több részletben közöltek részeket az alábbi kiadásokban:

- f. 143-150 (1165-1180-as évek) M.Bouquet, Recueil des historiens de la France, XIII. p. 677-683.

- f. 150-166v M. Bouquet. Recueil des historiens de la France.
XVIII.p.702-720.

- f. 116v-166v (1066-1219 évekből részletek) MGH. SS, XXVI, 1882, 442-457.

- f.141-166v (1154-1219 évek) A. Cartellieri et W. Stechele, Chronicon universale anonymi Laudunensis, von 1154 bis zum Schluss (1219), Leipzig-Paris, 1909. p. 1-86.

- f. 104, 105v-106 (Henri II comte de Vermandois-val kapcsolatos részek) Ph. Lauer, Robert Ier et Raoul de Bourgogne, Paris 1910, p. 86-90.

Gombos említett művében csak az MGH szöveget használta, és ez magyar vonatkozású részeiben csak az 1195-ös év eseményeitől idézte a szöveget (Oroszlánszívű Richárd hazatérése, majd az 1210-es évek eseményei, a zsinat és a kereszteshadjárat). Így tehát a hazai kutatás ismerhette a forrást, de nem volt információ arról, hogy a 11. századi események leírása kapcsán is szó esik Magyarországról. A kéziratnak ezt a részét - Philips 1880 f. 111v - 112 112-113, 114. = Paris. lat. 5011. f. 117v -118, 118v-119v., 120v. - ugyanis csak Ciggaar 1974 320-323. közölte kommentárokkal. Az alábbiakban mindkét

szövegkiadásból hozzuk a magyar-angol kapcsolatok szempontjából fontos szövegeket.

Szövegkapcsolat: "Keleti-Angolok" és Magyarország kapcsán a Salamonról szóló rész Sigebertus Gemblacensis monachus: Chronographia nyomán (Gombos 1937 2125-2127.) Az 1215-ös zsinatról Act. conc. Lateran alapján.

Principes Anglie qui regi Willelmo subesse noluerunt apparatis navibus et cunctis que itineri eorum necessaria fore credebant Domino se committentescum ducentis et triginta quinque navibus maria sulcant. ... audierunt Constantinopolim a paganis fuisse obsessam illuc properant quam citius et irruentes inopinate in eos cunctos quos in navali hostico invenerunt aut ferro interfecerunt aut undis submerserunt. Die vero sequenti navibus relictis terrestri proelio paganos invadare ordinaverunt, sed venientes ad eorum tentoria neminem invenerunt. Audita enim strage suorum aufugerant metu peregrinorum. Acta sunt hec Anno Domini MLXXV. Alexis imperator Grecorum et universi principes cum ingenti favore eos receperunt in urbem et cognito quod ullius mercedis spe sed solo Christianitatis amore se discrimini obtulerant, honores divitias eis largiti sunt affluenter. Imperator vero cum postea per eos cognovisset causam peregrinationis eorum esse quod se noluerunt regi extraneo subici dedit eis locum mansionis in urbe regia. Insuper munitiones eorum primoribus largitus est agros et vineas. Custodiam sui corporis et uxoris sue et filiorum suorum et universe regie stirpis eis credidit et eorum heredibus imperium defendendum scripto sigillato confirmavit. Set cum imperator cum Grecis dixisset hec debere exulibus sufficere, cuncta imperatoris dona et promissa nichili ducentes recedere maturaverunt. A quibus tamen inpetravit imperator ut aliqui eorum in urbe regia remanerent. Numerus remanentium iiii.ccc.l. At eorum qui naves petierunt erat numerus infinitus. Tunc per brachium Sancti Georgii ad mare maius venientes ad Domapiam tendunt, ante annos xxxv. a paganis ab imperatore ereptam et inhabitatam. Omnibus itaque paganis ibi interfectis provinciam ceperunt incolere, cunctis imperii provinciis omni fertilitate prestatiorum et dampnato ab eis et deleta regionis illius nomineantiquo ad memoriam regionis de qua originem duxerant Angliam eam vocaverunt. Set et civitates nominibus civitatum Anglie appelaverunt. Est autem regio pascuis uberrima, fontes salubres, flumina piscosa, saltus ameni, agri fertiles, fructus gustu iocundi. Distat vero hec Nova Anglia ab urbe regia bis tridua navigatione versus septentrionem, in initio Scitice regionis. Hungari regem suum Salomonem regno deturbatum sub custodia excruciant et imperatori rebellant. Gelum magnum fit a kal. nov. usque ad kal. maii cuius

soliditas duravit usque ad medium aprilis. Nichephorus prothosimbolus Alexi imperatoris ab eo missus ad Anglos orientales ab eis tributa exigere ab eis occiditur. Unde imperator Grecorum consilio molitus est omnes Anglos occidere, cuius rei metu plurimi eorum ad Novos Anglos transierunt, plurimi piriticam exercuerunt. Set imperator penitens per apocrisarios suos revocavit. Angli orientales nolentes Grecorum patriarche subesse miserunt clericos suos ad Hungariam in episcopos consecrandos, qui sunt sub iurisdicione Romani pontificis, que res multum displicuit imperatori et Grecis. [op.cit. Ciggaar 1974 321-323]

A.1195. Richardus rex Anglie destructa Sarracenorum Charvanna, et murris Aschalone, quos ipse fecerat, subversis, revertens per Dalmaciam Ragusiensem, a duce Istrie capitur, qui cum Henrico iam imperatori vendidit pro marcis 40000.

A. 1215 celebrata est sancta et universalis sinodus Rome. In qua fuerunt episcopi 412. legatorum vero regis Sicilie in Romanorum imperatorem electi, regis Anglie, regis Hungarie, necnon et aliorum principum et magnatum, civitatum et aliorum locorum ingens fuit multitudo. [Gombos 1937 495-496]

Függelék 54.

Pipe Rolls

Pipe Roll 32 Henry II. (Rolls Society) 122.

Et in correidis nunciorum regis Hungarie .xiiij. s. st. v.d. Per breue regis.

Függelék 55.

Pipe Rolls

Kiadás: lásd. bibliográfia

Pipe Roll 5 Richard I. 122.

[Michaelmas 1193] Et Nicholao clerico de Hungrie v s. singulis ebdomadis ad se sustendum. in scolis per breue R c. Et /eidem/ Nicholao /de Hungrie/ ij. m. ad emendum sibi uestes per breue R. Et item eidem ij m. ad se uestiendum per breue R.

Pipe Roll 6 Richard I. 88-89.

[Michaelmas 1194] Et Nicholao de Hungria vj li. et vjs. et viij d. de liberatione sua de xxij septimanis ad se sustentandum in scolis, per breue R. Et debet vij li. et v s. et v d. bl. Et Nicholao de Hungria viij. li. et xiij s et iiij d. de liberatione sua de xxiiij septimanis, et iiij diebus scilicet dim. m. per ebdomadam. per breue R.

Pipe Roll 7 Richard I. 142.

[Michaelmas 1195] Et Nicholao clerico de Hungria viij li. et xvj s. et viij d. ad sustendandum se in scolis a festo sancti Michaelis anni preteriti usque ad pascha. per breue R.

Pipe Roll 8 Richard I. 70.

[Michaelmas 1196] Et Nicholao clerico de Hungria v s. et ix d. de liberatione sua quam habet ex dono R. videlicet a die luna proxima ante festum sancti Andréé usque ad purificationem per breue R. Et eidem Nicholao lvj s. et viij d. de liberatione sua a festo sancti Petri ad uincula. usque ad festum sancti Michaelis, scilicet dim. m. per ebdomadam. per idem preue.

[Michaelmas 1197]. Et Nicholao et Addeo hominibus Nicholai de Hungria xx s. per
breue eiusdem.

Függelék 56.

Iohannes Sarisberiensis (John of Salisbury), thesaurarius Exoniensis, a. 1176
episcopus Carnotensis [ob. c. a. 1180.]: Epistola ad Alexandrum III papam.

Kiadás: J.A. Giles: Joannis Sarisberiensis Opera omnia. Oxonii 1848 II.
.68-72., J.C. Robertson: Materials for the History of Thomas Becket archbishop
of Canterbury. London 1882. VI. 307-311.
Gombos 1937 1345 idézi, de rövidebb részt közöl csak.

Nec satis mirari possum, qua mente sacerdos ausus est innuere sacerdoti, ut
Siculorum vel Hungarorum exemplo tantis pravitatibus tolerantiam adhiberet.
Absit hoc consilium a sanctitate pontificatus vestri...

Thomas Cantuariensis archiepiscopus (Thomas Becket) et primas Angliae [ob. 1170]: Epistola, qua Alexandro III papae refert operationes reprobandas legatorum in Anglia et inhibitiones sibi illatas. A. 1168.

Kiadás: J.A. Giles: Epistolae Sancti Thomae, Oxonii 1845. I. 24., Gombos 1937 2204-2205.

Frustraque nobis, auctore Domino [var.: deo], Sicularum aut Hungarorum proponuntur exempla, quae nos in die iudicii minime excusarent, si tyrannorum barbariem praeferremus apostolicis institutis,...

Annales de Ecclesiis et regnis Anglorum [1120-1140.]

Kiadás: Liebermann: Ungedruckte Anglo-Normanische Geschichtsquellen 24.,
Herzog 1939 42.

.....Cnutus... filios regis Edmundi in exilium misit, quorum unus, scilicet
Edmundus in adolescentia mortuus est in Hungaria. Edwardus vero Agatham filiam
germani imperatoris Henrici tercii in conjugem accepit, ex qua Margaretam
reginam Scotiae et Christinam virginem et clitonem Eadgarum habuit.

Függelék 59.

Gilla Bridge Albanach [13.sz. eleji skót költő]: Töredékes ír költemény mediterráneumi hajóútról.

Kézirat: British Museum, manuscript. Addutuional (Add.) 1995 ff. 7-8.

Kiadás: Gerard Murphy: Two Irish poems written from the Mediterranean in the Thirteenth Century. Éigse 5.2 (Summer 1953) 71-79.

Megjegyzés: A viharos tengeri utazásról szóló költeményben a Damiettára történő utalás alapján vetették fel, hogy a költő a kereszteshadjárathoz, vagy az azt követő zarándoklathoz kapcsolódott, és nem csak egyszerűen szentföldi zarándoklaton vett részt. A Damietta uticél ugyanis csak akkor tartható logikusnak, amikor a város rövid időre a keresztesek kezére került, illetve ostroma folyt. A költő másik verse is Földközi-tengeri hányódásairól szól, de ez csak általánosságban ír útjáról, ezért nem idézzük.

Gilla Bride Albanach cecinit

1 A ghilli gabhus an stiúir,
minic theighi a t(ír) n-ainiúil;
suaill nach dimdha do dlighis:
na cuain imdha do aithighis.

4 Dêntar dúnn comairle cruaidh;
a-táit na neóillsi a-noirtuaidh;
fáccbam bona gairbenn nGrég;
tairgem dola co Daimêd.

Fordítás:

1. Lad who takest the helm, you travel often to unknown land; you have almost
deserved anger: many havens have you visited.

4. Let us make a hard decision: these clouds are from the northeast; let us
leave the bases of the rough mountains of Greece; let us strive to make
Damietta.

Edward Saga

Kiadás: Icelandic Sagas and other historical documents relating to the settlements and descendents of the Northmen on the British Isles. Ed. by Gudbrand Vigfusson. (Scriptores Rerum Britannicarum 88.) I. 388-400., Fest 1937b 123-124.

Modern kiadása: Christina Fell: The Icelandic Saga of Edward the Confessor. Hagiographic Sources Anglo-Saxon England I. 1972. 258.

Szövegkapcsolat: Vincent of Beauvais: Speculum Historiale, valamint "English service book, similar to Exter Breviary". A Chronicon Universale Anonymi Laudunensi közvetlenül vagy közvetve befolyásolhatta.

Keletkezés: 14.sz-i hibás, igen problematikus kompiláció formájában maradt ránk a szöveg, amely egy szintén 14. sz.-i forrásra épülhetett.

...dheirvildu ekki hafa Páls-bók, sem gengr i <ikligardhi, ok sóttu biskupa i Ungaria ok adhra kemmimenn...

Az izlandi forrás felhasználásával, illetve a koppenhágai Királyi Könyvtár Codex Flateyensis (Flateyjarbók) alapján T. Torfaeus norvég történész írt a 18. század végén a Siwardus vezetésével Bizáncba menekült angolok történetéről. Forrásként Torfaeus egy Hitvalló Edwardról szóló vita-t jelöl meg, valójában ez a Codex Flateyensis-ben szereplő saga.

Torfaeus műve: T. Torfaeus: Historia Norvegicae, III. Copenhagen 1711, p. 579.

Itt közli a saga alapján latinul a történetet "Relatio de principibus Anglicis orientis imperatorem obsidione liberantibus, novasque sedes consecutis, exponitur " cím alatt. A kódex facsimile kiadása: Flateyjerbók (Codex Flateyensis). ed. by. F. Jónsson, Copenhagen 1930.

Torfaeus latin változatát közli, és a forráscsoportot értékeli: Ciggaar 1974 309-312.

Nec silent nostrates sollicitatum ab Anglis principibus, novas res molientibus, de auxiliis Svenum: addunt tamen, missum ad eum a Vilhelmo

Godvinum Juniorem, Baldvini Comititis filium, celebri Episcopo comitatum, cum ingentibus muneribus, quibus pacem emercatus sit, iterataque aliquot annorum spatio singulis annis munera; nec alia de causa Danos Svenum Angliae Regem Horda-Knuti sanctique Edvardisuccessorem constituisse. Principes autem Angliae cum se auxilio ejus frustratos animavertissent, nec a se impetrare possent obsequium, quod ei deferrent, venditis allodialibus agris trecentas quinquaginta naves exercitumque comparasse, ducibus tribus Comitibus, octoque Baronibus, praecipuo tamen ComiteSivardo de Glocestria, Anglia solvisse, transmissoque oceano...

In Siciliam deinde vela vertisse, ibique cognovisse Constantinopolim terram marique a barbaris obsessam, Alexio Comnene Imperatore [Kirjalax]*, sed nuper ad sceptrum evecto....

....partem in praesidiariam imperatoris aciem delectam, partem dimissam, monstratamque terram, trium dierum navigatione caurum versus Constantinopoli distantem, subjectam prius imperio, jam vero armis ereptam, concessamque ab Imperatore libero jure, si subigere possent. Eo Sivardum cum maxima exercitus parte, quibusdam principibus, parteque copiarum praesidio Imperatoris relictis, trajecisse, expulsisque incolis universam incoluisse, Angliamque appellasse; similiter urbibus, quas occupabant, & iis, quas ipsi statuebant, nomina urbium Anglicarum aptasse. Ibi Londinum, ibi Eboracum, aliorumque principalium oppidorum nomina resuscitata. Quod vero codicem Pauli, qui Constantinopoli in usu, fastidiverint, accersitos ex Hungaria viros ecclesiasticos, qui sacra obirent; eorum posteros ibi deinde habitasse. Haec quamvis fabulosa, originem tamen ex vero habent.

* Kirjalax név azonosítható I. Alexis-szel, ugyanilyen formában fordul elő a 13. sz.-i Olaf saga-ban is. V.ö. Gyóni 1956 301.

Angol fordítását közli Shephard 1974. 19-22.

Függelék 61.

Walter Map (Gualterus Mapes, Gualterius Map, Walterus Mapes), clerici Henrici II regis Angliae, a. 1197 archidiaconus Oxoniensis [ob.c.a. 1210]: De nugis curialium.

Kiadás: Thomas Wright, ed., Camden Society, London 1850. 73-75, 204,
Történelmi Tár 1878. I.p. 171-172.

De Cnutone rege Dacorum iv.

....Filios autem eorum Alvredum et Edwardum nulla questione reperire potuit. Rapuerat enim eos ut praeperavit Altissimus a tumultu et turbine miles quidam, et clam in cymba positos in portum impulit, et regiis ornatos insigniis cum brevi cognitionis et cognationis eorum dispositioni divinae supposuit. Illi autem in die secundo a mercatoribus Pannoniae vagientes inventi sunt, et ab Hungarorum rege redempti, et ad avunculum suum ducem remissi.

(Gombos ezt a szöveget nyilvánvaló magyar vonatkozása ellenére nem idézi. Valószínűleg azért, mert a Wright féle kiadás mutatójában sem Pannonia sem Hungaria nem szerepel, és a Történelmi Tár közlése is csak a Lukács érsekről szóló részt hozta.)

De Luca Hungaro. vii

Vidi Parisius Lucam Hungarum in schola magistri Girardi Puellae, virum honestum et bene literatum, cujus mensa communis fuit sibi cum pauperibus, ut viderentur invitati convivae non alimoniae qaestores. Hunc vocavit Dominus per regem Hungariae per clerum et populum, ad archiepiscopatum Strigoniae. Hujus mihi vitam et mores post archiepiscopatum narravit Hugo vir a Cenomanno natus est et Acrensis episcopus. Rex Hungarus, de quo prius sermo, decessit, filium modicum, scilicet puerulum, relinquens haeredem. Accessit igitur ad Lucam archiepiscopum frater regis, petens ab ipso in regem inungi et coronari. Corripuit ipsum Lucas et prodicionis arguit, qui contra jus et morem et fas exhaeredere vellet innocentem, et consentire noluit. Ille regem se fieri ab alio ejusdem regni archiepiscopo, ad quem nihil de coronatione regis

pertinebat, obtinuit, quasi dixisset,

Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo,

et a Luca statim anathemate percussus est; qui e vestigio Lucam de absoluteione sua minis terribilibus enseque nudato ad rationem posuit, et spretus itemque excommunicatus ipsum violenter detrusit in carcerem, et suspensas ecclesias ab interdicto cessare coegit. Cumque diu teneretur in vinculis Lucas, retulit ab Alexandro papa tertio quidam amicus ejus literas liberationis ejus ad ipsum in carcerem occulte ad regem missas, quibus nullatenus uti voluit Lucas, audito quod duodecim denariorum constitissent ut omnes aliae solent ad bullam, dicens se nolle per simoniam liberari. Aperuit autem sibi Dominus carcerem die Paschae, dum interesset rex missae solenni. Intravit igitur Lucas capellam cum multa omnium admiratione, alterique nudat mantili, caeterisque projectis ornatibus, coram croce juxta regem stupidum timidumque sic ait, " Domine Jhesu, cujus resurrectionem nemo praeter Christianos asserit in virtute qua surrexisti, si dignum hunc regem tua visitatione decreveris, verte impium ut non sit, sin autem in manu forti et dextera Pharaonis ultrice in his quadraginta diebus sentiat in quem transfixit." Et egressus capellam, iterum ab iniquis executoribus arctiori deputatas est custodiae, patienter omnia ferens, in orationibus et laude Domini vigil et assiduus. Et factum est ut ante diem quadregesium rex moriretur impenitens. Successit ei frater ejus unicus, violentia aequalis priori. Hunc etiam Lucas, datis quadraginta dierum induciis, interfecit spiritu oris sui in ipsis, puerumque justum haeredem cum omni solennitate injunxit, cujus pueritiam Lucas cum summa tranquillitate transegit, at juventutem non aequae. Rex enim factus juvenis amplectens altiora quam sustinere valeret, re sua deficiente, possessiones ecclesiasticas dilapidare non horruit. Quem Lucas post multas lacrimosas amonitiones, obstinatissimae pertinaciae videns flendo subjecit anathemati, et multis pro eo fuis ad Christum precibus, meruit ei a Deo gratiam ut bona poenitentia ductus ad ecclesiam Strigoniae properaret, satisfactus pro voto Lucae. Cui Lucas cum omni clero et populo solenni processit obvisus laetitia, absolutumque suspiciens ducebat. Cantantibus autem aliis, flebat occulte Lucas. Cui rex, "quid est, karissime pater, quod inter tot gaudia flere libet?" Tum Lucas, "Gaudere non possum, nam anno revoluta consimili die cum omnium nostrum confusione et ira hoc eodem loco suscipieris mortuus." Et ita contigit.